
3 1761 07990030 4

CARL SKOTTSBERG

BÅTFÄRDER OCH VILDMARKSRIDTER

Innersta delen af Peel Inlet med utsikt öfver inlandsisen. Efter akvarell af författaren.

BÅTFÄRDER OCH VILDMARKSRIDTER

MINNEN FRÅN EN FORSKNINGSFÄRD GENOM PATAGONIEN OCH ELDSLANDET

AF

CARL SKOTTSBERG

MED 121 ILLUSTRATIONER, EN FÄRGPLANSCH OCH FLERA KARTOR

STOCKHOLM
HUGO GEBERS FÖRLAG

STOCKHOLM 1909
KUNGL. HOFBOKTR. IDUNS TRYCKERI-A. B.

Till

Mina Kamrater

med tack för utmärkt samarbete under en oförgätlig färd

INNEHÅLL.

Då jag i januari 1904 återkommit från mitt deltagande i den svenska sydpolarexpeditionen och börjat bearbetningen af samlingar och anteckningar, gick det mig som det gått så många andra: jag stötte upprepade gånger på frågor, som på grund af otillräckligt undersökningsmaterial måste förbli öppna, och småningom trädde äfven nya problem i förgrunden. Redan tidigt uppstod hos mig tanken att återvända till en del af de trakter jag besökt samt att utsträcka mitt arbete till andra, närliggande. Min kamrat från den antarktiska resan, dr. J. G. Andersson, gjorde alldeles samma erfarenhet som jag, men genom sin befattning som chef för Sveriges Geologiska Undersökning var han förhindrad att åter begifva sig på långfärd. Utan att känna till mina planer, hade han samtalsvis intresserat tvenne af våra gemensamma vänner, filosofie kandidaterna T. Halle och P. Quensel, för vårt gamla arbetsområde i Sydamerika och då vi en dag kommo att utbyta åsikter i frågan, uppstod genast tanken på en liten svensk expedition, hvars förnämsta uppgifter skulle vara geologiska och botaniska, särskildt växtgeografiska. Med den geologiska undersökningen sammanhängde ett antal geografiska problem, såsom t. ex. landets utveckling efter istiden, de patagoniska kanalernas bildning och natur, de andinska tvärdalarnas uppkomst, olika bergarters inflytande på landskapsformen o. s. v. I anslutning till mina algologiska undersökningar borde äfven zoologiska samlingar göras, och dessutom tänkte vi oss, att en etnografisk samling från de patagoniska kanalerna borde kunna hopbringas.

För att diskutera våra planer stämde jag möte med Quensel och Halle, och en afton konstituerades på Geologiska byrån i Stockholm det företag, som sedermera gått under namnet »den svenska Magalhäesexpeditionen», och af hvilket författaren till denna skildring öfvertog ledarskapet.

Expeditionens deltagare blefvo sålunda:

Carl Skottsberg, f. 1880, Fil. Dr., Docent vid Uppsala Universitet.

Percy D. Quensel, f. 1881, Fil. kand., Uppsala.

Thore G. Halle, f. 1884, Fil. kand., Stockholm.

Undertecknad ägnade sig under resan främst åt de botaniska arbetena, men insamlade äfven största delen af det obetydliga, zoologiska materialet. Kandidat Halles specialitet var undersökningen af de fossilförande lager, som påträffades, men såsom varande skicklig bryolog hjälpte han därjämte mig genom insamlande af mossor. Kandidat Quensel slutligen ägnade sig företrädesvis åt studiet af Kordillerans eruptiva bergarter, bergskedjebildningen samt glaciationsfenomenen. Vid upprepade tillfällen samarbetade han därvid med kand. Halle. På lediga stunder samlade han insekter.

Det gällde nu att anskaffa penningar till färden. För de botaniska arbetena tilldelades jag Uppsala Universitets Regnellska stipendium. Af stiftelsen »Lars Hiertas minne» erhöll expeditionen ett anslag och slutligen äfven ett stipendium ur Svenska Sällskapets för Antropologi och Geografi Vegafond. Dessa anslag, för hvilka vi icke kunna vara nog tacksamma, utgjorde vår fasta grund och det moraliska stöd från auktoritativa håll, som var oundgängligt för anskaffandet af det resterande beloppet. Stipendiemedlen uppgingo till något öfver 7,000 kronor, utgörande knappt en tredjedel af den erforderliga summan. Återstoden tillsköts af följande för svensk forskning intresserade privatpersoner, till hvilka vi sålunda all-

tid komma att stå i tacksamhetsskuld: bankiren C. Cervin, fru Emelie Dickson, grosshandlaren O. Francke, fil. dr. Frans Kempe, bankiren J. Kjellberg, hofintendenten Axel Lagrelius, f. d. auditören, fil. dr. W. Lindahl, grosshandlaren K. Ljunglöf, grosshandlaren W. Olsson, professor O. Quensel, godsägaren W. Rhedin, godsägaren R. Schönmeyr, ingeniör Åke Sjögren, disponent W. Tham (för Huskvarna A.-B.), professor V. B. Wittrock. Den sammanlagda summa öfver hvilken expeditionen förfogat, var 22,000 kronor.

Atelier Dahlgren, Uppsala.
Percy D. Quensel.

Fot. Wiklund, Stockholm.
Thore G. Halle.

Tacksamt erkännes mottagandet af följande gåfvor in natura: geologiska verktyg (Sandvikens järnverk), koffertar för packhäst (fru F. Quensel), kantin med fullständig aluminiumservis (miss Ph. Park), tändstickor (Jönköping—Vulcans fabriker) samt sårmedlet »helianthin» (fil. dr. F. Söderlund).

En utomordentligt värdefull hjälp erhöll expeditionen genom generalkonsul Axel Johnsons storartade tillmötesgående att lämna den fria resor med A.-B. Nordstjernans ångare till och

från Buenos Aires äfvensom för transporter af till expeditionen destineradt gods. Vi frambära härför vårt djupt kända tack. Samvaron med befälhafvarna å de båda ångare vi anlitade, kaptenerna Ekström och Camp, har hos oss efterlämnat de angenämaste minnen.

För välkommen hjälp med den naturvetenskapliga utrustningen stå vi i stor tacksamhetskuld till intendenterna vid K. Riksmuseum, professorerna C. Lindman, E. Lönnberg, Y. Sjöstedt och Hj. Théel. Vi ha professor G. Retzius att tacka för de antropometriska instrumenten.

Expeditionen förfogade som bekant icke öfver något eget fartyg. Detta skulle visserligen ha varit högst önskvärdt, men kunde naturligtvis ej komma ifråga. Enligt planen skulle vi emellertid komma att arbeta äfven inom områden, hvilka, såsom varande obebodda, alldeles saknade kommunikationer. Vi byggde därför våra förhoppningar på regeringarna i Chile och Argentina, hvilka ju äro kända för en enastående frikostighet, då det gäller undersökningar i deras länder; jag hade ju äfven personlig erfarenhet däraf samt ägde i det senare landet talrika förbindelser. Men det var naturligtvis alldeles nödvändigt att gå »den officiella vägen». Jag får härmed rikta ett vördsamt tack till K. Utrikesdepartementet och dess förre chef, frih. E. Trolle, som på vår begäran anbefallde expeditionen åt Sveriges representanter i Chile och Argentina och gaf dem i uppdrag att hos respektiva regeringar söka utverka vissa förmåner. För deras utmärkta sätt att bevaka våra intressen äfvensom för talrika bevis på personlig välvilja bringa vi härmed generalkonsul A. Löwenborg i Valparaiso, ministerresidenten i Buenos Aires, kapten O. Gyldén samt legationsrådet H. Bildt, som under minister Gyldéns ledighet förestod beskickningen, vårt uppriktiga tack. Detta gäller naturligtvis ock Sveriges represen-

tanter på andra platser i Sydamerika; dessas tillmötesgående får jag tillfälle att i den följande framställningen påpeka.

Med förståelse och välvilja upptog man i såväl Argentina som Chile våra planer. Och det är särskildt tack vare chilenska myndigheter, som vi icke blott kunnat genomföra vårt ursprungliga program, utan äfven högst väsentligt utvidga detsamma. Såsom läsaren skall se, ställdes gång på gång regeringsfartyg till vår disposition. Om jag säger, att utan Chiles hjälp, expeditionen med den omfattning den fick skulle kräft mer än dubbelt så stora kostnader som nu, gör jag mig säkerligen ej skyldig till någon öfverdrift. Såsom vår största välgörare skola vi alltid betrakta chefen för chilenska flottan, republikens f. d. president, viceamiralen, don Jorge Montt. Vi behöfde ju icke i tillnärmelsevis samma utsträckning anlita argentinska myndigheter, men då så var fallet, lämnade de nya bevis på den storslagna frikostighet, för hvilken de äro kända.

Expeditionen vistades, som bekant, en längre tid å engelskt territorium, nämligen Falklandsöarna, och få vi till guvernören, hans excellens mr W.L. Allardyce uttala ett varmt tack för det bistånd han städse var redo att lämna.

Då kandidat Quensel anlände till Punta Arenas, dit han som bekant begaf sig i förväg, fanns där ännu ingen svensk konsul. Han erhöll emellertid ett värdefullt stöd i tyska rikets representant, herr R. Stubenrauch, som vid ett par föregående tillfällen också varit svenska expeditioner till stor nytta.

Varmt intresserad af vetenskapliga forskningar, lät verkst. direktören i Compañía Argentina de Pesca, herr H. Schlieper, bolaget bekosta vår resa till Sydgeorgien, och får jag här till såväl honom som kapten C. A. Larsen uttrycka vår lifliga tacksamhet.

En vetenskaplig expedition, som icke förfogar öfver eget fartyg, är gifvetvis betungad af stora och besvärliga bagage-

transporter. Vi voro sällsynt lyckliga att vid upprepade tillfällen erhålla kostnadsfria sådana. Härför stå vi i stor tacksamhetsskuld till följande bolag: Sociedad anónima N. Mihanowich, P. Christophersen, Pacific Steam Navigation Co, Falkland Island Co, Dampschifffahrtsges. Kosmos samt Sociedad Ballenera de Magallanes.

I det följande har jag haft tillfälle att omnämna många af de personer vi mött på vår färd, och hvilka med råd och dåd bisprungit oss. Men ännu återstår ett stort antal, som af utrymmesskäl icke kunna uppräknas, och därför bedja vi hvar och en, som vet sig ha bistått oss, att vara förvissad om vår lifligaste tacksamhet.

Till sist ett hjärtligt tack från mig personligen till mina båda kamrater under resan! Intet pröfvar vänskapen så, som lifvet i ödemarken — den har väl bestått alla prof.

Stockholm i september 1909.

C. S

Skottsberg fot.

Fyrtornet vid Kap Pembroke.

FÖRSTA KAPITLET.

Strandhugg kring Falklands kuster.

Vi lämna Sverige. — Besök i Buenos Aires och Montevideo. — Ankomst till Falklandsöarna. — Läge. — Port Stanley och lifvet där. — Naturen kring staden. — Fyrtornet vid Kap Pembroke och skogen på hafsbottnen. — Med «Lafonia» till Väst-Falkland. — Naturbilder från västkusten. — Port Philomel. — Vild boskap. — Räfvens historia. — Äfventyr vid Fox Island. — Utöarna och deras värld. — Roy Cove och berättelsen om ett fartygs äfventyr. — Till Westpoint Island. — Tussockgräs. — Fågellif. — Den döda skogen.

Den 10 september 1907 lämnade »Prinsessan Ingeborg» Göteborg. Vind och väder voro oss bevågna, och efter en angenäm resa, som kom såsom en stärkande, uppfriskande hvila efter den föregående tidens forcerade arbete, anlände vi den 7 oktober till Buenos Aires, där vårt fosterlands representant, minister O. Gyldén, på ett mycket förekommande sätt tog emot oss och meddelade, att den argentinska re-

geringen beviljat de förmåner vi anhållit om, samt på allt sätt hjälpte oss till rätta. Vi hade god tid att se oss om, och naturligt nog riktades vår uppmärksamhet främst på landets vetenskapliga centra, La Plata, Buenos Aires och Córdoba, där man öfverallt visade sig intresserad af våra planer och med råd och dåd stod oss bi.

I Montevideo var oss vår alltid lika hjälpsamme konsul, don Carlos Rogberg, till mötes, och efter ett kort uppehåll, som han förstod att på det angenämaste sätt utfylla, kunde vi den 23 oktober afsegla. Öfver ett lugnt, solbelyst och vänligt haf plöjde den stora ångaren väg söderut. Ett par dagar förde vi med oss Uruguays varma vårluft, men den dag, då Falklandsöarna väntades komma i sikte, sänkte sig en rå dimma öfver vattnet, och nyfikna resande späjade förgäfves efter en skymt af land. Men så med ens, alldeles inpå oss, dök den stormpiskade, brungula kusten fram ur töcknet, och genom täta stormbyar och floder af regn ångade »Oravia» sakta och säkert in genom »the Narrows» och ankrade i Port Stanleys naturliga, rymliga hamn.

Den förste, som mötte oss, var en af Falkland-kompaniets tjänstemän, öfverstelöjtnant A. Reid, hvilken vi alltid skola minnas som en af de bästa vänner expeditionen funnit på sin väg. Snart kom också t. f. svenske vice-konsuln, mr. W. C. Girling ombord, vårt stora och delvis ömtåliga bagage fördes i land, och själfva installerades vi i ett trefligt privathus; five o' clock tea stod på bordet, och torfröken från den öppna spisen smekte åter mitt luktorgan, återkallande i minnet alla gamla bekantskaper med detta originella land och dess invånare, bekantskaper, som jag nu gick att återupplifva och föröka. Från Quensel skildes vi nu på en tid — han hade ingen anledning att stanna här, utan fortsatte till Punta Arenas för att göra en expedition till det inre af Sydpatagonien.

Falklandsgruppen sträcker sig mellan 51° och 52° 30' s. br. och 57° 40' och 61° 25' v. l. och består af tvenne större och ett mycket stort antal smärre öar, som bilda en riktig skärgård. Kustlinjen är utomordentligt söndertrasad, och mycket långt in i landet tränga smala, ofta slingrande fjordar, s. k. creeks, åtminstone till sin inre del uppkomna därigenom, att floddalar blifvit sänkta under hafvets nivå.

Å östra kusten af East Falkland ligger Port Stanley, öarnas hufvudort, med ett invånarantal af omkring 800. Utefter södra stranden och å sluttningen af den låga ås, som stänger utsikten mot söder, sträcka sig husraderna, mest små, låga envåningshus och så godt som uteslutande uppförda af trä. De göra ett rätt hemtrefligt intryck, ty hvar man har efter bästa förmåga omvandlat sin förstukvist till ett litet växthus, där ögat får söka ersättning för den färgprakt, som naturen vägrar att frambringa. En och annan byggnad tilldrager sig mera uppmärksamhet. Längst bort i stadens västra utkant ligger en hopgyttrad samling af hus, bildande »the Government House», residenset för hans excellens guvernören. Posten beklädes f. n. af mr. W. L. Allardyce, hvilken, varmt intresserad för koloniens såväl materiella som andliga förkofran, på allt sätt sökte främja våra arbeten. Han styr ett väldigt rike, ty för några år sedan lade England nya, stora områden under sin flagga, så att kolonien nu omfattar utom Falkland och Sydgeorgien äfven Sydsandwich-, Sydorkney- och Sydshetlandsöarna samt Grahams land! En riktig — pingvinkoloni alltså. Alldeles utan betydelse var dock ej utvidgningen, ty sedan hvalfångsten blifvit förbjuden i Norge, riktade man sin uppmärksamhet på Södra Ishafvet och får betala skatt till Falklandsöarna, som i hast fördubblat sina inkomster.

I andra ändan af staden ligger en lång, hvit byggnad, representerande den andra statsmakten här, dock ingalunda

folket, utan »the F. I. C.» — Falkland Islands Company, Ltd., en mäktig institution. Endast genom tillmötesgående från dess chef på platsen, mr. W. Harding, har det varit oss möjligt att undersöka Ostfalklands intressantaste trakt och att få besöka Västfalkland, ty kompaniets skonare är det enda kommunikationsmedel, som finnes.

Den tredje statsmakten, prässen, sammanhänger nära med kyrkan, hvilket namnet på den enda tidningen, »The Falkland Islands Magazine and Church Paper», som utkommer en gång i månaden, icke lämnar något tvifvel om. Vid strandgatan är katedralen belägen, ty detta stolta namn bäres af den lilla stenkyrkan. »The city of Stanley» är biskopssäte, men som stiftet omfattar hela Sydamerika, få öborna endast ett par veckor om året fröjda sig åt sin biskops närvaro. Klart är, att icke alla invånare kunna bekänna sig till samma tro. Både katoliker och baptister ha uppfört egna kapell, men förhållandet mellan olika tänkande syñes vara det allra bästa, åtminstone att döma efter en liten scen, som lifligt fäst sig i mitt minne. Vid den välkomstfest, som gafs för den engelske biskopen, och vid hvilken hans trogna efter bästa förmåga gåfvo sina talanger fritt lopp, uppträdde äfven en romersk katolik och sjöng en liten stump för hedersgästen; visserligen saknade han totalt sångröst, men i alla fall!...

Det är egendomligt, nästan rörande att se, med hvilken trofasthet de tvåtusen Falklandsborna fasthållit vid engelska sedvänjor. »The parlour» med den öppna spisen, hyllan med sina porslinskattor, frukostbordet med skinka och ägg, de oeldade sofrummen — allt finner man åter. När gardinen dragits för och lampan tändts, kan man tro sig sitta i ett engelskt småstadshem. Men stick ut hufvudet genom dörren! I de flesta fall möter man en tjutande västanvind, som piskar regnet framför sig, och hvart man vänder blicken, har man

det tröstlösa, nakna landskapet. Kontrasten mellan inne och ute är ofantlig. Det skall verkligen vara nordeuropéer, som förmå hålla humöret uppe i detta bortglömda hörn af världen. Societeten, hvars medelpunkt helt naturligt är Government House, har emellertid fått igång ett visst sällskapslif med pic-nics, baler och middagar, och jag kan intyga, att man kan roa sig förträffligt i Port Stanley, om man har privilegiet att få tillträde till »the upper ten». Mindre lätt är lifvet

Skottsberg fot.

Port Stanley med hamnen.

för dem, som ett oblidt öde snarare än fri vilja kastat upp å dessa ogästvänliga stränder. De taga oftast sin tillflykt till något af de sex små »hotellen», och statistiken visar, att whiskykonsumtionen är högst ansenlig. Men den lilla obetydliga polisstyrkan kan lugnt gå till sängs i hygglig tid; det är fredligt i Port Stanley.

Förbindelsen med yttervärlden uppehålles genom P. S. N. C:s (Pacific Steam Navigation C:o) ångare, som en gång i månaden komma från Europa och en gång från Chiles

västkust via Punta Arenas. Då blir det fart i samhället, lårar och paket bringa läckerheter och modenyheter, postkontoret belägras, främlingar uppenbara sig. Men så försvinner det stora, svarta skrofvet, och staden försjunker åter i sitt vanliga lugn. En eller annan gång förirrar sig någon skuta ditin. Mest är det haverister, och de få ofta plikta med sin frihet, reparationen blir för dyrbar, F. I. C. köper hela härligheten, och hamnen får ett nytt, afriggadt skrof till samlingen. Åtskilliga tillskott har befolkningen fått på detta sätt, skeppsbrutna sjömän, som utblottade slungats iland, och som småningom lefva sig in i förhållandena, ta hyra på de små kustskonarna och bli kvar för alltid. Mer än en svensk hade denna lefnadssaga bakom sig.

* *
*

Det är en tidig vårdag å kullarna vid Port Stanley. Heden ligger gulbrun och trist, gräset är grågult och stråna böja sig för en pinande blåst, för hvilken lä knappast står att upptäcka. Grå och söndervittrad drar kvartsitryggen makligt genom bruna torfmossar. Ingenstädes ett träd, knappt en buske ens: öarna äro fullkomligt trädlösa och man fyller sitt bränslebehof med torf. Här och där har en liten, hvit vårblomma vågat sig fram och står nu och ser blåfrusen ut. Och gå vi upp på en af de spetsar, som något höja sig öfver omgifningen, för att få litet bättre utsikt, möter oss samma bedröfliga tafla: låga åsar, svagt undulerande slätter, slingrande sumpbäckar, kring hvilka marken lyser med en giftigt gulgrön färg, som ville den varna ryttaren. Här och där blänker en liten grund vattengöl. En fårflock skyndar skrämd bort, några måsar skymta skrikande förbi, en gam seglar sakta...

Sådant är gärna det intryck man får vid ett flyktigt besök på Falklandsöarna, synnerligast om det inträffar under den oblida årstiden. Och ej ens en solig sommardag förmår att ge någon egentlig tjusning åt landskapet. Storslaget blir det aldrig, om vi ej ta hafvet till hjälp. Ty dess dånande bränningar förläna många partier en vild skönhet, om också af alldeles samma slag, som man finner på så många andra ställen på jorden.

Den första tiden tillbragte vi med exkursioner från staden åt alla håll, och Halle utsträckte sin verksamhet till Port Louis-trakten, om hvilken jag längre fram skall berätta mera. Innan vi lämna denna del af öarna, vill jag föra läsaren till en punkt ej långt från staden, fyren vid Kap Pembroke, som, sedan jag första gången besökt den, ständigt utöfvat en stark lockelse på mig. Både land- och sjövägen kan man komma dit — låt oss denna gång välja den senare. Landningen är spännande nog. Stranden är klippig, och mellan skummande dyningar styres båten in i ett litet öppet gap. Alle man äro i detta ögonblick på sin vakt. Tvärs öfver öppningen är en grof kätting spänd, och då båten är under denna, kastas en lina, fastgjord vid midteltoften, omkring den, samtidigt som en annan tross blixtsnabbt langas i land, där man står färdig att mottaga den. Det behöfves väl: sjön rullar otämd in, slungar fram båten, så att det knakar i alla fogar och suger den därpå tillbaka, trossarnan stå spända som fiolsträngar. Ett felkast, och den skulle vräkas mot klipporna och krossas. Det har också händt. Nå, jag kom emellertid helskinnad i land med mina attiraljer och sökte upp den treflige fyrmästaren, som var glad att få sällskap i ensamheten. Ödsligare plats får man leta efter. Hela udden är, sedan grästäcket dött, förvandlad till ett väldigt flygsandsfält. Ödslighet hviskar den hvinande sanden och piskar fyrens rutor, ödslighet tjuter stormen kring de svarta,

skarphuggna klipporna, ödslighet dånar den eviga bränningen. Men stämning är det därute, kanske allra mest däruppe i tornet, då fyren tändes, medan man hör sanden hvirfla upp mot järnväggarna. En svensk gläder sig, när han kommer hit upp: den förstklassiga lyktan brinner med Lux-ljus, och en äkta, hederlig Primus-lampa upphettar brännaren. Den robuste fyrmästaren, min vän mr Pearce, går där och pysslar om sin lykta som man sköter ett litet barn; hvarje del är fin och putsad, och med illa dold stolthet berättar han, hur postångarens elektriska strålkastare blir bara skräp i skenet från fyren. Hvad han är nöjd, då man hjälper honom att få tiden att gå under en lång nattvakt! Girigt lyssnar han till alla skildringar från främmande länder; på sydpolartrakterna är han särskildt specialist, allt sedan den skotska expeditionens ledare, mr Bruce, var hans gäst därute.

När morgonen kom, fick jag händerna fulla med arbete. Vid lågvatten ligger en härlig värld blottad å strandklippan och i halft tömda bassänger. De torra klipporna äro täckta af olika alger, gröna och brunröda i allehanda nyanser; törstande ligga de där i solskenet och längta till nästa högvatten, då de skola få nytt lif igen. I bassängerna är det ett brokigt följe, som möter oss. Ett täcke af rosafärgade kalkalger kläder klippan, och här och där växa grupper af andra hafsväxter, från de stora, bladlika flaken till de sirligaste buskarna, prunkande i härliga, röda färger. Och hvilket lif i deras skrymslen! Lysande granna aktinior, sjöanemoner som de bruka kallas, sträcka famnande ut sina hundrade armar, en otalig skara af kräftdjur dansar rundt i vild yra, taggiga maskar kräla lifligt omkring, medan snäckor och musslor lugna sitta där i säker position. En och annan liten fisk har glömt sig kvar, då vattnet sjönk, och kilar nu oroligt af och an.

Längre ned, sköljda af skummet, utbreda de jättelika

Durvilleorna sina läderartade kroppar, metersbreda och många meter långa, med ett kort skaft och en massiv, hästhofslik fot fästa å släta klippan. Somliga, ute i det värsta vågsvallet, ha annan form; de äro uppdelade i trinda, ofantligt långa pisksnärtar, som under ormlika rörelser ligga i ständig kamp med vågornas obrutna kraft. Nedanför dem växer hafvets underbara skog.

Skottsberg fot.

Skogen på hafsbottnen. *Lessonia*-träd samt *Durvillea*.

Den bildas af en annan brunalg, den trädlika Lessonia, med stammar af flera meters längd och ända till armstjocka, uppbärande en krona af stora, gulbruna blad, som just titta upp öfver vattenytan och sakta vaja fram och åter på böljorna. Det är en underbar syn, denna skog på hafvets botten med sitt rika löfverk, där fiskar och allehanda djur kila omkring, och i hvars skugga en hel värld af växter och djur trifves. Un-

der lifligt samspråk glider ett »steamduck»-par[1] (Tachyeres cinereus) förbi, följdt af fem små, putslustiga ungar, som under insiktsfull ledning äro på upptäcktsfärd i det förlofvade landet. Vattnet är kristallklart, och jag är starkt frestad att taga ett bad och klättra ett slag i de där underliga algträden — ingen fara, att ej grenarna bära mig, de äro byggda att uthärda mycket värre påfrestningar. Skada blott, att vattnet skall vara så kallt, ett par grader öfver noll bara.

Låta vi till sist blicken glida ut öfver vattnet, möter den ett brungult band, som sträcker sig utmed kusten så långt vi kunna se. Det är en af jordens ryktbaraste växter, Macrocystis,[2] naturens eget sjömärke i dessa trakter. Ty som regel kan sägas, att intet farligt ref finnes, där ej Macrocystis, »kelpen», växer och varnar. Och så är den vacker, se blott hur dess eleganta slingor följa dyningens mjuka rörelser!

*

Det var den 26 oktober vi landade i Port Stanley, och länge dröjde det, innan vi funno en skonare, som tänkte sig ut på långtur, och som det därför lönade sig att medfölja. Men den 18 november hissade »Lafonia» svensk flagg på förtoppen och styrde för fulla segel ut i öppna hafvet för att rundt nordkusten arbeta sig västerut. Landkonturen är enformig och utan kraft i linjerna, blott någon enstaka kulle höjer sig obetydligt och får då tjäna som sjömärke.

Landtoningen försvinner, vi äro midt för Falkland Sound, som skiljer de båda hufvudöarna, och så komma vi i sikte af Pebble Islands trenne egendomliga toppar. Utanför allt det farliga virrvarret af skär och ref styra vi vidare västerut i frisk NNV och grof sjö, som spolar den lilla skutan från för till akter. Den gynnsamma vinden håller i sig, och vi passera

det trånga hålet vid Carcass Island, skära Byron Sound och ha turen att nå Westpoint-passagen med stigande vatten, som låter oss slippa fram genom detta svåra ställe. Tidvattensströmmarna kring Falklandskusten utgöra seglarens kanske största fara. Med en styrka af ända till 6—7 knop hvirfla de genom dessa otaliga, trånga pass, där man måste igenom antingen man vill eller ej —icke ett år förgår, utan att någon eller några af den lilla skonarflottans fartyg lämnar Stanley för att al-

Skottsberg fot.

»Lafonia».

drig återvända. En blick på ett sjökort är nog för att öfvertyga en om, att vi navigera vid en af världens farligaste kuster.

Landskapet har delvis ändrat karaktär. Det är icke mindre ödsligt, men mera storslaget. Som skuren med knif stupar klippan ned i hafvet, som vräker sina skumbrott öfver den — farväl, seglare, som vågar dig för nära ! Innanför den branta Rabbit Island i King George's Bay kastar »Lafonia»

ankar, men blott för att följande morgon fortsätta tvärs öfver golfen, genom den kritiska East Passage ned till Queen Charlotte's Bay och så genom ett långt och svårnavigeradt sund fram till ingången af Port Philomel. Här blefvo vi liggande för storm i $4^1/_2$ dygn; med den rådande sydvästen var det otänkbart att komma ut ur det trånga sundet. Vi lågo blott ett par hundra meter från stranden, men vinden var så stark, att det med knapp nöd lyckades skonarens manskap att sätta oss i land. Vi ville marschera tvärs öfver halfön, hvarigenom vi skulle få stifta bekantskap med ett af de otillgängligare partierna på ön. Det är tungt att gå i Falklandsterrängen — för resten, man går icke, man klifver öfver de slippriga grästufvorna, som byggt upp sig till stora klot, och öfver balsam-bog'ens (Bolax glebaria) stenhårda dynor. Upp och ned går det hela tiden, ravin följer på ravin, stenrösen omväxla med djupa kärr. Vårt rykte som fotgängare är redan stadgadt i Port Stanley, och vi börja nästan förstå, hvarför Falklandsborna betrakta en promenad i »campen» som någonting tämligen excentriskt.

Just som vi äntra upp för en brant ås, tycker jag mig känna en välbekant doft och stannar där och vädrar. Intet tvifvel, det måste vara boskap! Det är dock besynnerligt, ty intet settlement finnes på miltal. Men lukten håller i sig och uppkomna på kammen, få vi orsaken klar för oss. Det är en af de sista resterna af Falklandsöarnas vilda boskap, en hjord på 20 djur, hvaribland några kalfvar och tvenne tjurar. Nu ha de vädrat oss — kor och kalfvar draga sig något undan, medan tjurarna stanna framför hjorden och envist betrakta fridstörarna. Att avancera är ej att tänka på; vi stanna där vi äro och följa uppmärksamt deras rörelser. Det är ett par imponerande bestar med kolossala horn, lång, grof ragg och svansar med tofs af väldiga dimensioner. Några minuter

förgå, så dra de sig sakta tillbaka, men vid hvartannat steg gör den ena tjuren helomvändning och sänder oss några vänliga ögonkast. Med kikaren kunna vi följa deras marsch uppför den motsatta sluttningen. Vi välja vår väg så, att vi ej riskera att stöta ihop med dem på nytt ; kommer man dem oförmodadt in på lifvet, skrida de till anfall. Och till fots och utan annat vapen än en knif att gräfva upp växter med äro vi dåligt rustade att upptaga kampen. Då våra dagars kolonister i midten på förra århundradet kommo till öarna, voro dessa öfversållade af vild boskap, och vi fingo till lifs de mest spännande historier om jakter med lasso och knif, men utan skjutvapen. Det var »grand sport», sade en gammal engelsman. Och det betviflar jag visst icke — men både häst och karl fingo ibland sätta lifvet till.

Ändtligen slog vinden om, och det gällde nu att åter komma ut till hafs. Strömmen rinner på det trängsta stället med 7 knops fart, den lekte boll med skutan ett slag, men allt gick väl, och vi ankrade nu å nordkusten af Fox Island. Räf-ön — ja, namnet är tyvärr allt, hvad som finns kvar af den falkländska räfven. Han var för tam och närgången, och det blef hans olycka. En gammal farmare och pioniär å settlementet midt emot ön berättade, att han nedlagt sin sista räf år 1873, och kort därefter var den sannolikt alldeles utrotad, detta till stor skada för vetenskapen, då därigenom en djurart försvann ur tiden.

Barometern hade åter fallit starkt, men vår längtan att besöka Fox Island var för stor för att det annalkande Falklandsvädret, solglimtar och stormbyar och mycket mera af de senare, skulle kunnat afhålla oss. Min afsikt var att undersöka och fotografera öarnas största växt, en busk- eller halft trädartad Veronica, som just å Fox Island synes uppnå sina allra kraftigaste dimensioner. Knappast hade

jag hunnit ta ett par plåtar, förrän den första stormbyn kom öfver oss med skvalande regn. Vi måste ombord medan det ännu var tid ; i rask fart gingo vi åter till landningsplatsen, och vid 1-tiden voro vi framme. Men det var redan för sent. I »hamnen» rådde full storm, som växte till orkan i byarna, och »Lafonia» låg där långt ute och red våldsamt på sina bägge ankarkättingar. Vi fingo tillbringa sex minnesvärda timmar utan lä för stormen och regnet; först vid 7-tiden på kvällen hade vinden bedarrat något litet, så att man kunde gå i stora lifbåten och hämta oss. Kapten Osborne satt själf vid styret, och sex åror stodo böjda för kraftiga sjömansarmar, men ändock var det icke mer än jämt, att experimentet lyckades.

Utan större saknad lättade vi ankar för att besöka de yttersta af Väst-Falklands bebodda öar, Weddell, Beaver och New Islands, hvardera utgörande en liten farm. Näppeligen kan man tänka sig människor, som äro mera afskurna från yttervärlden än de, som här framlefva sin tillvaro. År kunna förrinna, utan att de se någon annan främling än folket på de skonare, som ungefär en gång om året komma dit med proviant och för att hämta ullen. Sedan gäller det att hushålla igen, och räcker det inte till, är man helt enkelt utan så länge. Af viktigare saker måste alltid ett reservförråd ligga i beredskap. Det fanns åtskilliga vuxna människor på dessa öar, som voro födda där och aldrig varit därifrån, för hvilkas inbillning Port Stanley stod som något stort och underbart! Hvilket förklarar det underliga faktum, att en adertonårig ungmö sprang och gömde sig, blyg som en fyraåring, när vi främlingar kommo på besök. Det har jag verkligen aldrig varit med om förr. Ingen naturforskare hade någonsin besökt de afsides liggande öarna, och vi hade fått åtskilliga egendomliga berättelser om deras stora märkvärdighet ur både geo-

Skottsberg fot.

Beaver Island med settlementet.

logisk och botanisk synpunkt. Naturen befanns emellertid vara typiskt falkländsk, men godt var att få reducera ryktena till deras rätta omfång.

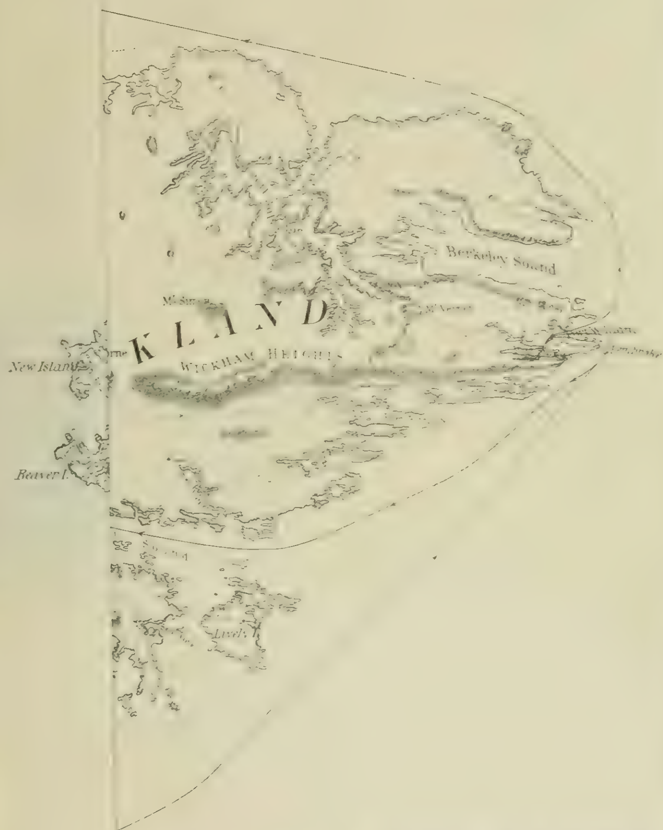
Det är lätt att förstå, att det med de natur- och väderleksförhållanden, som råda å Falklandsöarna, skall vara svårt att skapa någon hemtrefnad kring settlementen, äfven de största och rikaste. Då vi styrde in i den trånga creek å nordsidan af

Skottsberg fot.

Settlementet vid Roy Cove.

King George's Bay, som benämnes Roy Cove, blefvo vi angenämt öfverraskade af att finna platsen väl värd att kallas beboelig. Kullarna hade nästan något pittoreskt öfver sig, och de nätta byggnaderna, omgifna af väldiga, blommande gultörnehäckar, gjorde ett riktigt hemvarmt intryck. I creeken mötte oss en syn, som kom oss alla att spärra upp ögonen af förvåning — där låg ett stort järnfartyg, och vi hade bra

FALKLANDS-ÖARNA

FALKLANDS-ÖARNA

Expeditionens landexkursioner ·

och sjöfärder ——————

svårt att tänka oss, hvad det kunde ha för ärende in i denna afkrok. Gåtan löstes snart: franska barken Duc D'Aumale hade sprungit läck i öppen sjö på väg till Amerikas västkust och hade i sista stund med tillhjälp af ett sjökort lyckats ta sig in till Roy Cove; ett par timmar till blott, och den skulle gått under med man och allt. Hafvet här har mycket att förtälja, hvarje udde, hvarje ref är förbundet med berättelsen om något skeppsbrott; otaliga äro de fartyg, som döden öfver-

Skottsberg fot.

Roy Cove.

raskat på denna kust, där intet sjömärke, intet ljus leder seglaren.

Om Westpoint Island hade vi hört så mycket talas, att vi redan från början beslutat att, om tillfälle gafs, göra ett längre uppehåll där. Och då vi den 4 december ankrade vid settlementet »Clifton Station», behöfdes det minsann inga öfvertalningsförsök från ägarens, mr Arthur Feltons, sida för att förmå oss att öfverge »Lafonia», som fortsatte sin resa, och bosätta oss i land. Felton är en af de människor, som

närma sig mitt ideal. Färdig att njuta af lif och civilisation, när tillfälle bjudes, är han emellertid fullkomligt i harmoni med vildmarkslifvet, intresserad af sitt arbete, stor experimentator med allehanda grässorter för sina får, men i motsats mot flertalet farmare ytterligt hängifven naturen och försedd med en skarpblick och observationsförmåga, som mången naturforskare kan ha skäl att afundas honom. Han känner hvarje djur, hvarje växt på sin ö, han älskar och vårdar dem, fullt öfvertygad om, att människan kan inrätta sig efter behag, utan att kulturen därför behöfver fullständigt beröfva de lefvande varelser, af hvilka den icke kan draga någon direkt nytta, alla existensmöjligheter. Ingen har jag sett, som såsom han sökt bevara en af öarnas förnämsta prydnader, det väldiga tussockgräset (Poa flabellata). Öfverallt, där det får finnas, är det i det närmaste utrotadt, till stor skada för kusternas utseende. Små »tussock-öar», dit får icke blifvit släppta, äro ännu alldeles täckta af det härliga, blågröna, böljande gräset.

För våra arbeten hyste Felton helt naturligt det lifligaste intresse och skydde hvarken tidsförlust eller besvär för att vi skulle ha det största möjliga utbyte af vår vistelse i hans kungarike, som vi efter en veckas uppehåll med stor saknad lämnade. I de loford, som lekmän gifvit Westpoint-ön, måste äfven vi naturforskare instämma. Gör en exkursion tvärs öfver ön till västbranterna, »the cliff», med dess stup och klyftor! Väldiga grästufvor täcka afsatserna, där hundratals albatrosser med snöhvit kropp och svarta vingar häcka. De ha just ägg — utmärkt frukostmat, men ett är mer än tillräckligt — och man får med våld lyfta honan från boet; blixtsnabbt vrider hon hufvudet, klapprar med det stora näbbet och söker till sist, då hennes vrede nått höjdpunkten, öfverspruta en med sitt stinkande maginnehåll.

På sluttningen ofvanför finna vi en liten pingvinkoloni, där man gärna fördröjer sig för att betrakta dessa kanske löjligaste af alla djur, under stoj och glam vaggande omkring i den ljusröda, doftande guanon. Det är »rock-hoppers», som bo här, svartblå och hvita och med en gul tofs vid hvardera örat. Pingvinerna äro, som vi veta, helt beroende af vattnet, och Westpoints bebyggare ha en styf klättring å klippafsatserna från hundra meters höjd ned till bränningarna, där de tum-

Skottsberg fot.

Tussock-gräs å Westpoint-ön.

la om på det mest halsbrytande sätt. Och nu kommer det märkvärdiga — tusen och åter tusen små pingvinfötter ha under seklernas lopp gräft djupa märken, fördjupningar och ränder, i den hårda klippan. Betagna blefvo vi sittande orörliga för att vakta på dem, där de döko upp ur skummet, hamnade på land och så började sin mödosamma vandring uppför stupet, troget placerande sina små klor, där deras förfäder i otaliga led satt sina. Saken förklaras lätt däraf, att vägen är så smal

och besvärlig, att djuren ofrivilligt komma att noga gå i hvarandras spår.

Såsom vi redan i det föregående påpekat, äga Falklandsöarna ingen inhemsk trädvegetation. Det har icke alltid varit så. Jag tänker nu ej på aflägsna geologiska tidrymder med en växtvärld, som är alldeles främmande för våra dagars. Ännu i så sen tid som den vi lefva i, den s. k. kvartära perioden, växte det skog på Falklandsöarna. När den temperatursänkning, som var närmaste orsak till istiden, inträffade, täcktes

Skottsberg fot.

Pingvinkoloni (*Eudyptes chrysocome*) å Westpoint-ön.

större delen af dåvarande södra Sydamerika med ett massivt istäcke, under det att växter och djur dogo ut eller drefvos mot norden. Å Falklandsöarna inträffade intet af detta. De fingo sin känning af de hårda tiderna på annat sätt, och något tecken på en forntida nedisning står ej att upptäcka. En kyligare och fuktigare väderlek blef rådande, och så hände det märkvärdiga, att marken så uppblöttes, att den började sakta glida nedför sluttningarna och som väldiga slamfloder rinna längs dalarna, medförande hårdare block af alla storlekar och former.

Skottsberg fot.

Albatross-rookery *(Diomedea chlororhyncha)* å Westpoint-ön.

Skogen dog ut och med den säkerligen en mängd växt- och djurarter. När åter bättre förhållanden inträffade, afstannade jordflytningen, de lösa grus- och jordmassorna spolades småningom bort, men blocksamlingarna blefvo kvar att vittna om svunna tider. Det är de berömda »stone-runs», som alltid väckt både öbons och främlingens stora förundran. Öfverallt träffar man dessa besynnerliga bildningar, som ett nätverk å dal-

Skottsberg fot.

Settlementet å Westpoint-ön. T. v. uppe i sluttningen, en signaleld.

sidorna, som stora, gråa strömmar af sten nere i dalbottnarna, och de utgöra ett trafikhinder, som i besvärlighet väl kan täfla med kärren.

Man hade ingen aning om, att det växt skog å Falkland i en tid, som, geologiskt taladt, ligger mycket nära vår, förrän vi kommo till Westpoint-ön. Ryktet om, att man funnit grofva stockar i jorden, hade hjälpt till att locka oss dit, ehuru vi på

förhand voro benägna att reducera fyndet till vanlig drif-ved. Men det var intet tvifvel — där låg den döda skogen, med både barr- och löfträd, väl täckt af den gamla flytjorden — en upptäckt af allra största intresse hade kommit på vår lott. Och i lång tid talade man på Falkland om »the old forest». Medvetandet om, att där vuxit storskog, höjde »kelperns»[2] nationalkänsla.

Afskedets timma slår, signalelden har tändts, och på »fastlands»-kusten väntar en herde med hästar. Vi skola lära känna en ny sida af Falklandslifvet — hästryggen.

Skottsberg fot.

Våra hästar på toppen af Mount Adam.

ANDRA KAPITLET.

Till häst genom Falklands mark.

Hill Cove. — Fårherdarna och deras lif. — Mount Adam. — En nattlig färd till Saunders-ön. — Historiska minnen. — En farlig passage. — Port Howard. — Till Fox Bay. — En miserabel jul. — Något om Falklands geologi. — Lafonia och Port Darwin. — En ridt till San Carlos. — Åter i Port Stanley. — Port Louis och dess historia. — Från Port Stanley till Punta Arenas.

Längs den steniga, knaggliga nordsluttningen af den långa halfön går ridten. Timme efter timme förflyter. Vår vägvisare, en gammal, tystlåten skotte, för oss till sin stuga, där hans språksamma gumma, iförd sin finaste söndagsstass, dukar upp hvad Falkland kan åstadkomma af god mat, och så bär det åter af. Hvad vore detta land utan hästar? Alla människor rida och rida väl; det är ju det enda sättet att komma fram i campen, som ingen väg, ingen stig korsar. Till en början synes det oss hart när underbart, med hvilken skicklighet hästarna

ta sig fram, hur de trafva upp för de branta sluttningarna, hur de streta nedför stup, som synas lifsfarliga för den ovane ryttaren. Ibland äro de det väl också, men snart tänker man knappast därpå, ty i nittionio fall af hundra styr hästen om, att allt går väl. I den bekväma sadeln af trä, försedd med stöd fram och bak och täckt af ett fårskinn, rider man i timtal utan att tröttna. Den eländiga marken tvingar till skridt eller traf ; de fläckar, där man kan galoppera, äro tyvärr räknade.

Vårt mål för dagen var Hill Cove, ett af de största settlementen. Med sina många, glada byggnader och sin vackra trädgård gör det ett ovanligt fördelaktigt intryck, och »skogen» i Hill Cove är vida bekant: i en liten sänka äro ett antal nordiska skogsträd, mest tall, planterade, och i skydd för vinden trifvas de ganska godt. Ljufligt var det för svenska öron att höra suset i kronorna.

Man tog emot oss med vanlig gästfrihet och lämnade oss både hästar och förare, trots det att den brådaste tiden på året just var inne. Fåren höllo nämligen på att klippas. Flock efter flock drefs in i en inhägnad och så vidare till ett skjul, och vid saxarnas slammer föll den tjocka, hvita ullen — i andanom hörde man riktigt, hur tunga, gula »sovereigns» klingade mot golftiljorna. Ty fårafvel är ett inbringande yrke, och många farmare kunna årligen med sin familj utbyta Falklandsvintern mot Englands sommar.

Hela fårstammen å ett settlement är uppdelad i flockar, hvar och en vaktad af en herde, oftast skotte till börden. Där lefver han ute i campen i sin trefliga stuga med familj, hundar och god betalning och därtill några kor och så mycket bränntorf han vill ha, arbetar hårdt en kort tid på sommaren, då fåren drifvas samman och lammen märkas, och sedan när klippningen, pressningen af ullen och slutligen badningen skall företagas. Hela vintern kan han ligga på latsidan, knapa

med sina sadelgrejor och läsa sixpence-romaner. Då och då tar han sig en liten ridt kring sitt område, tittar ett slag på fåren och ser efter, att stängsel och grindar äro i ordning. Vi efterlämna talrika vänner bland herdarna, de ha fört oss genom de tusen farliga myrarna, de ha utan en tanke på ersättning gifvit oss en plats vid sitt bord och redt oss en bädd.

Trakten söder om Hill Cove är bergig, och några timmars

På Mount Adams' högsta topp. Skottsberg fot.

ridt för oss till foten af Mount Adam, öarnas högsta berg, hela 2,315 fot (700 m.), af falkländaren betraktadt som ett riktigt Mont Blanc. Naturvetenskapliga iakttagelser hade aldrig gjorts där, och vi beslöto därför att bestiga det. Den ena ravinen efter den andra korsades, och så redo vi i sakta mak upp för den långsamt sluttande rygg, som kulminerar i högsta toppen. Det var dock ändtligen en annan natur, än den vi hittills fått nöja oss med. En härlig utsikt öfver halfva Väst-

Falkland, ett alplandskap, om också tamt, några snödrifvor, ett par små fjällsjöar och några verkliga fjällväxter ! Inga får, ett stycke jungfrulig mark, där naturglädjen kommer af sig själf. Och väderleken, denna underbart långa april, var oss nådig.

Vi ämnade icke göra något längre uppehåll i Hill Cove, ty strax före jul kunde skonaren, som skulle föra oss till Port Stanley, väntas anlända till Fox Bay, och vi hade ännu flera viktiga platser att besöka. Men vi kommo kanske iväg något väl brådstörtadt. En af bröderna Benney från Saunders Island kom på besök, och fastän vi blott fingo en timme på oss att göra oss klara, beslöto vi dock att mottaga hans inbjudan att följa med öfver. Vi redo iväg, ett sällskap på fyra personer, i akt och mening att hinna till Rapid Point, där båt skulle hämta oss, före mörkrets inbrott. Det lyckades ej. I kolmörker fingo vi rida den sista sträckan, men hästarna se ju som kattor, och snart hade vi en präktig signaleld på en kulle. Efter en stunds väntan glimmade svaret fram utifrån ön. Då båten kom, visade det sig, att den ej kunde rymma oss alla, ty Halle och jag voro ej väntade; vi lade oss ned på stranden och togo saken med ro, och den af bröderna Benney, som anländt med båten, stannade kvar för att hålla oss sällskap. Det var icke så säkert, att man kunde komma öfver ännu en gång under natten, vi skulle emellertid afvakta signal från ön och gjorde oss en högst originell brasa af jättealgstammar för att få en kopp te i nattkylan. Midnatten var inne, ännu intet svar — men så kom det till sist, en stund senare förnummos de efterlängtade årtagen, och vi gåfvo oss på väg. Innan vi visste ordet af, hade den starka tidvattenströmmen fört oss ur kursen och ut utanför refvet mellan ön och udden, men vi lyckades nå det, hoppade i vattnet och drogo båten öfver och glömde snart vid ett dukadt bord och en fet fårstek nattens äfventyr.

Saunders-ön är en af de få platser å Falklandsöarna, vid hvilka något slags minnen äro knutna. Några ord om deras historia torde här vara på sin plats. Upptäckta år 1592, fingo de 1764 sina första bebyggare, i det att fransmän då grundlade kolonien Port Louis. Året därefter slogo sig engelsmännen ned vid Port Egmont å Saunders-ön, ett litet stycke från den plats, där det nuvarande settlementet är beläge. Snart kastade

Skottsberg fot.

Ruinerna å Saunders-ön.

sydamerikanska spanjorer krigiska blickar på öarna, och efter en strid föll äfven det befästa Port Egmont. Gamla kanonkulor visas ännu, och många andra minnesmärken, grundmurar till fästningen, spår af stora trädgårdsanläggningar och ruinerna efter det gamla settlementet finnas ock kvar.

Vi hade nu under några dagar fått njuta falkländskt sommarväder, men länge dröjde det ej, förrän ovädret kom. Vi

voro just på väg till hufvudön i en jolle, när det brakade löst, inom en half timme hade vi ett upprördt haf, måste vända och i en större segelbåt korsa det smala sundet, som vind, sjö och tidvatten förvandlat till en bubblande gryta, där båten vägrade att lyda roder. Och i hällregn fortsattes färden till häst. Marken var redan slipprig och blöt, terrängen ovanligt usel, och det gick endast långsamt framåt. Vi redo tätt förbi Castle Hills naturliga slottsruin, passerade fem vattendrag, af hvilka

Skottsberg fot.

Landskap kring Warrah-floden.

det sista är hufvudfloden Warrah, de andra dess bifloder, och nådde till natten ett litet herdetjäll, där vi fingo tak öfver hufvudet. Här mötte hästar från Port Howard, på hvars ägor vi nu befunno oss, och tidigt följande morgon sutto vi åter i sadeln. Våra närmaste undersökningar gällde Warrahflodens genombrottsdal. Floden, som är en af Väst-Falklands största, ja kanske den vattenrikaste, förde nu icke mera vatten än att vi kunde vada öfver, hvarefter vi följde dess västra barranca.

Den blef brantare och brantare, och vi redo försiktigtvis i gåsmarsch med föraren i têten. Plötsligt ger han ett varningsrop — »look out here!» Sannerligen om man kan se, att någon passage finnes. Ett hundratal meter rätt nedanför våra fötter rinner floden, och till vänster torna blocken och kvartsitplattorna lodrätt upp sig. Hästen tvekar ett ögonblick, trefvar mellan stenarna, finner fäste, tar ett par osäkra steg och är förbi hindret. Det allra lilla minsta felsteg, och häst och ryttare rulla nedför branten i den strida floden, ett skäligen ovisst öde till mötes. »Rather a nasty place», sade herden, och ingen af oss fann anledning att opponera sig mot hans omdöme.

Sedan vi följt floden ned till den plats, där tidvattnet börjar göra sig gällande, korsade vi den ånyo och satte kursen mot Port Howard, hvars egendomliga, naturliga hamn jag uppmanar läsaren att studera på kartan. Här ligger åter en stor fårfarm, ett mycket trefligt ställe, där mr och mrs Mathews gåfvo oss en varm välkomsthälsning, ständigt färdiga att ställa den fråga till oss, som vi hört från hundrade läppar: »hvad kan vi göra för att ni skall ha det trefligt och få de bästa möjliga resultat?»

Det dåliga vädret höll i sig, i storm och regn fingo vi göra våra exkursioner, hvarunder vi bland annat bestego Mount Maria, ett af de högsta bergen å Väst-Falkland och föga lägre än Mount Adam. Terrängen skulle knäcka äfven de segaste hästar, hvarför vi fingo klättra upp med våra egna resurser. Hela sluttningen är ett nät af vidt förgrenade stonerun-bildningar. Medan vi af alla krafter sträfvade mot höjden, insveptes vi i en dimma, så hvit och tät, att vi ej kunde se tio meter åt något håll, och det var sannerligen mera tur än skicklighet, att vi kommo rätt på det lilla stenkummel, som markerar högsta toppen. Vistelsen i Port Howard gaf rikt utbyte, och som vanligt togo vi med saknad farväl af vårt värd-

folk för att rida den långa vägen till Fox Bay. Som sällskap hade vi postmannen. Det var en styf dagsmarsch, och ganska trötta nådde vi målet. Här bor Väst-Falklands läkare, dr Bolus, och hos honom fingo vi slå oss ned. Den unge doktorn är en mångsidig man, ty utom sin egentliga post bekläder han äfven tulltjänstemannens, polisens och postmästarens och för dessutom böcker öfver födda och döda. Det är en spänstig karl, som i hvilket väder som helst, om också vintersnö täcker de lurande kärren, rider ensam genom dag och natt, för att, när han åter når kusten, kanske få kasta sig i en isad båt och kämpa sig fram till någon af de aflägsna öarna, där en medmänniska ligger och slåss med döden.

»Lafonia» lät vänta på sig. Vi hade redan gjort oss förtrogna med tanken att få fira jul i Fox Bay — ja därtill fordrades nu ingen större själskamp, ty bättre kunde vi inte gärna ha det —, då skonaren den 22 december på eftermiddagen kom inglidande i den trånga creeken. Den förde med sig vår post samt från konsulatet i Port Stanley underrättelsen om konung Oscars död. Och nere i en undangömd vrå på Falklandsöarna svajade tvenne blågula dukar på half stång — på doktorns hus och på den lilla skonaren. Följande morgon lättade »Lafonia» ankar. Vinden var nordostlig, något som är rätt sällsynt, och med tveksamma miner betraktade vi den annalkande julen. Det blef också den eländigaste jul jag någonsin varit med om. I motvind och hög sjö låg skonaren och slängde dag och natt, provianten ombord var så godt som slut, och några som helst medel att höja stämningen existerade icke. Gnagande på de sista fårbenen ankommo vi till vår bestämmelseort fram på eftermiddagen annandag jul och funno staden tom; kapplöpningar afhölls just därutanför i blåst och hällregn. Men vi stannade lugnt hemma och åto, fort men — länge. Så var julen spårlöst förbi och snart var året 1907 ett

minne blott. Det nya året vakade vi in med våra engelska vänner, som gjorde allt, hvad göras kunde, för att vi skulle känna oss hemmastadda. Och värmen af deras vänskap kom oss att för en stund förgäta, att vi voro ensamma och långt borta från hemmet och de våra.

Vi tänkte ej stanna länge i Port Stanley, turen hade nu kommit till en undersökning af Ost-Falkland i samma stil som den, hvilken redan kommit den västra ön till del. Blott en liten del var undanstökad, det viktigaste området återstod, och Halle begaf sig så fort möjligt var sjöledes till Port Darwin vid Choiseul Sound. Jag kvarhölls ännu ett par veckor i staden, sysselsatt med detaljstudier; campen stod nu i all den högsommarfägring, hvaraf den är mäktig, och lifvet ute på klipporna kring fyren lockade mig åter. Men från Halle kommo bud om storartade geologiska upptäckter nere kring Darwin, och den 14 januari gick jag ombord på »Lafonia», som sålunda åter fick hissa svensk flagg jämte den engelska. Ut genom Port Williams kommo vi nog, förbi tussockholmarna, där sjölejonen lågo och snarkade, men sedan fingo vi en bedröflig seglats, kryssning i stickande motvind, och först följande dags afton ankommo vi till Darwin.

Södra delen af Ost-Falkland, söder om Wickham-bergen, skiljer sig väl för lekmannens blickar icke mycket från hvad vi förut lärt känna. Med undantag af ett osäkert fynd på Speedwell-ön, hade man intet funnit, som angaf, att yngre aflagringar än devoniska skulle förekomma å öarne. Halles upptäckt, att hela södra delen af ostön tillhör en yngre period, nämligen den permo-carboniska tiden, var därför synnerligen rolig, och på flera ställen gjorde han mycket vackra och värdefulla fynd af de nu förstenade växter, som en gång skuggat Lafonias mark. Med namnet Lafonia brukar betecknas den del af ön, som äges af Falkland Islands Company, som där betar

ett par hundratusen får. Här finner man Falklands största, sammanhängande slätter, torra stepp- och hedbitar, där man kan sätta sin häst i galopp. Ingen, som ej vet, hvad det vill säga, att timme efter timme ta sig fram i skridt genom vidrig mark, kan fatta, hur man till sist tigger och ber om en jämn fläck, där man kan få sträcka ut, och hvilken känsla af be-

Skottsberg fot.

Victoria Creek i Lafonia.

frielse man erfar, då ens bön slutligen går i uppfyllelse. Annars var sig naturen lik här som öfverallt, samma förargliga »creeks», som uppenbara sig långt inne i landet, då man minst väntar dem, och ofta tvinga till långa omvägar, samma slingrande bäckar, kring hvilka den förrädiska torfven sväller, så att man ser vattnet blänka djupt nere i rännan, och där man med nöd får öfver sin häst.

Kusten är lika tjusande som alltid med sitt rika fågellif, skaror af brokiga gäss, rödbenta måsar, flaxande skarfvar och en lång rad af pipande vadarefåglar, fågelberg, hvita af guano, klippor, där vågorna format grottor och gångar.

Darwin Harbour är centralpunkten för F. I. C:s fårafvel. Det är öarnas näst största plats och har en befolkning af ungefär 75 själar, skola och läkare. Sedan vi i alla riktningar genomkorsat Lafonia, återstod oss ett besök vid kusten af Falklandsundet. På grund af ett allt uppblötande regnväder måste vi uppskjuta starten något, men den 22 januari kunde vi bryta upp i sällskap med dr Foley, som agerade ciceron. Snart äro vi ute ur det behagliga slättlandet och stiga sakta upp mot bergen. Vinden biter frisk och regnskurar duscha oss. En lång creek öppnar sig plötsligt; det är Port Sussex. Dess bättre är det lågvatten och våra hästar plaska gladeligen öfver, sättande djupa märken i den svarta, våtblanka leran. Uppför den branta barrancan trafva de med trippande försiktighet, ty som de äro oskodda, hata de steniga ställen och snegla alltid åt höger och venster för att se, om ej någon möjlighet finns att smita undan. Doktorn har nu utpekat en klippa uppe å bergryggen, utlöparen från Wickham Heights, den långa, låga kedja, hvars sista kullar åt öster träffas vid Port Stanley; klippan är det märke vi skola sätta kurs på för att ej råka ut för obehagligheter. Uppstigningen är arbetsam, marken blir blötare och blötare, hästarna visa tecken till trötthet och få taga i af alla krafter för att komma fram. Uppe på en af åsarna finnes en ganska kritisk passage, som doktorn förberedt oss på, ett ställe, där den rena torfven, brun och lös, ligger blottad. Den är blott några få meter bred, men det är alldeles nog. Vid randen stanna hästarna beslutsamt, och man läser tydligt i deras ansikten ett »nehej, nu får det vara nog!» Vi hoppa af, ta den långa grimman, »cabrestan», i näfven, springa öfver och

hugga i. Absolut vägran — vi dra i hvar sin ända, hästen och jag, och den starkare segrar naturligtvis. Men då hagla pissklängarna ned öfver den uppstudsiges bakdel, han tar ett förtvifladt skutt, sparkar och stretar ett ögonblick i den brunsvarta smörjan och är åter lyckligt på fast mark. Vi ha passerat höjdryggen och rida ner för en serie sluttningar till San Carlos South, en farm, där doktorn har några barn att

Skottsberg fot.

Häckande skarfvar vid Seal Cove. T. h. tvenne fönster i klippan.

vaccinera. Så snart hans ärende är uträttadt, sitta vi åter upp. Det lider mot aftonen, och med glädje hälsa vi San Carlos-dalen, som slingrar sig djupt nere under våra fötter. I dess botten rinner Ost-Falklands största flod, djup och strid, och dess sidor resa sig brant, krönta af taggiga klippkammar. Vid motsatta stranden, just där floden, som ännu har naturen

af creek, gör en skarp krök, ligger settlementet, San Carlos North. Dagens mödor äro slut, hästarna tjudras, och vi ro öfver floden samt hvila ut hos nya, alltid lika hjärtliga människor. Det är ju så, att långväga främlingar icke komma hvarje dag.

Redan följande eftermiddag återvände vi till Darwin. Jag måste nu börja tänka på återfärden till Stanley, men ville i det längsta dröja därmed för att få tillfälle att besöka Mount Usborne, Wickhambergens högsta punkt och Ost-Falklands högsta berg. Vi tycktes ha råkat in i en period af oväder, det ösregnade dagligen, och jag måste till slut anträda hemfärden, som skulle ske öfver land. Emellertid fick Halle i uppdrag att om möjligt bestiga den nämnda toppen och göra några iakttagelser för min räkning, och då han till alla delar lyckades utföra detta värf, fick jag ju ingen anledning att beklaga mig.

Den här och där skönjbara tracken till Port Stanley följer Wickhambergens sydsluttning. Det är utan tvifvel en af de allra sämsta, som finnas; i synnerhet fram emot staden har man ett ständigt slagsmål med blockmark, full af farliga hål, där hästen då och då går ned sig. Vid ett par herdekojor byta vi hästar, och saken klaras ledigt på tvenne dagar. Afståndet är ungefär tio svenska mil. På grund af regnet, som fortfor att ösa ned, var markens beskaffenhet fruktansvärd, och genomblöt samt fullsmetad med lera red jag in i den stora staden den 1 februari. Endast 12 dagar återstodo, till dess ångaren till Punta Arenas väntades, och mycket fanns ännu att göra. Bland annat ville jag ej gärna lämna Falkland utan att än en gång få besöka Port Louis, där J. G. Andersson och jag bodde en tid under vintern 1902. Port Louis är för naturforskare Falklandsöarnas klassiska mark. Här ströfvade en gång Charles Darwin omkring; här arbetade J. D. Hooker, ryktbar

för sina studier öfver de södra polarländernas flora och den siste ännu kvarlefvande från en af världens mest berömda polarfärder, Erebus' och Terrors; här låg »Challenger», icke mindre frejdad, för ankar. Alla dessa minnen tränga sig med ungdomlig friskhet på sena tiders arbetare och förläna ett skimmer af behag åt den bruna hedens ödslighet.

Skottsberg fot.

Typisk falkländsk herdekoja; t. v. den sedvanliga torfhögen.

Åtskilliga ruiner stå här som minnen från Port Louis' »historiska» tid. Sedan spanjorerna blifvit herrar öfver öarna, stannade dessa tills vidare i deras händer och öfvergingo till den frigjorda Argentinska republiken, som sålde dem till en privatman i Hamburg. Han fick en sorglig ändalykt — blef hängd af amerikanska sälfångare. Så sökte England göra sina mer eller mindre tvifvelaktiga rättigheter gällande och sände en guvernör till Port Louis. Men en vacker dag gjorde span-

jorerna där uppror och ställde till en regelrätt massaker på allt hvad engelsmän de fingo tag i; guvernören bands mellan fyra vilda hästar och gjorde sin sista, hemska färd. Men kort efter hans död tog England med kraft saken i sin hand, och har allt sedan dess förblifvit i okvald besittning af öarna. På tal om massakern i Port Louis, skrifver Darwin, som just ej är någon beundrare af Falklandsnaturen: »Skådeplatsen är värdig de uppträden som utspelats å densamma.» Det är ett sant ord.

I Port Stanley gick man de sista dagarna af vår vistelse i spänd förväntan. Ett örlogsfartyg, H. M. S. »Sappho» väntades dit, och från campen kommo de unga damerna in till staden i förhoppning om en eller annan svängom eller pic-nic. För några år sedan brukade ett krigsfartyg vara stationeradt vid Falklandsöarna under några månader på året, och stora anläggningar gjordes midt emot staden, som skulle bli kolningsstation, och som försågs med en docka. Men knappt voro millionerna placerade, förrän hela planen öfvergafs, och fartyget indrogs till Stanleyflickornas förtviflan. »Sappho» anlände till sist, men då var vår frist i det närmaste utlupen. Halle kom inridande, den sista inpackningen stökades undan, och då »Oronsa» lät höra sin mäktiga stämma, voro vi klara. Det var den 12 februari vi i det härligaste sommarväder sågo Falklandsöarnas nakna kust försvinna ur vår syn — kanske för alltid.

»Oronsa» skyndar västerut, och snart blinka fyrarna vid Magelhães' sund fram genom skymningen. Då vi närma oss Punta Arenas, se vi himmelen röd, och med kikare kunna vi iakttaga ett flammande bål: det är skogen söder om staden, som brinner — en praktfull båk, som lyser oss in på redden, där vi en stund efter midnatt den 14 ankrade.

Ett aristokratiskt hörn i Punta Arenas.

TREDJE KAPITLET.

I Eldslandets inre.

Punta Arenas. — En brokig befolkning. — Förberedelser. — Dawson-ön och missionen. — Till Cami. — Den första guanacon. — Strapatser i Azopardo-dalen. — Cami-lägret. — Till fjälls. — Ned i Betbeder-dalen. — Ett ruskigt uppvaknande. — Betbederpasset och upptäckter söder därom. — Halle går till Deseado. — Båtfärd på Cami. — Lägret flyttas. — En besvärlig embarkering. — Åter i Punta Arenas.

Framför oss ligger en lång, låg och gul sandstrand, från hvilken här och där smäckra bryggor gå ut i sundet, och bortom stranden höjer sig landet till skogklädda kullar och åsar, där elden bränt svarta fält i den rika grönskan. Och mellan hafvet och skogen ligger Punta Arenas, staden vid Magelhães' sund typen för nybyggarstad och uppkomlingssamhälle, med en häpnadsväckande snabb utveckling bakom sig. På tio år har det flerdubblat sin befolkningssiffra, och 12,000 människor ha nu sitt hem där — chilenare och spanjorer, tyskar och engelsmän, fransmän och italienare, svenskar, norrmän, danskar, ryssar, österrikare... en språkförbistring, mot hvilken Babels nästan

förbleknar. Stenpalats bland plåthusen, myriader af hotell och krogar, stora skyltfönster och smutsiga gluggar, tjutande grammofoner, slammer af »cocktails», som bryggas — se där det första intrycket. Vi slå oss ned på det för svenska forskningsresande traditionella stället, Hotell Kosmos, hvars låga, hvita byggnad hvilar å sandstranden.

Vi voro nu inne i nya förhållanden och skulle börja våra arbeten med utgångspunkt från en plats, där vi icke kände en människa och förhandla med myndigheter, som rörde sig med ett för oss nästan främmande språk. Jag hade väntat, att Quensel skulle vara återkommen från sin forskningsfärd till Sydpatagoniens inre, men icke ens någon underrättelse från honom mötte oss. Vi hade ännu ej några säkra meddelanden om, hvad Chiles regering gifvit för svar på vårt förslag om samarbete, och började därför våra exkursioner i trakten, där Halle hade ett rikt arbetsfält i de tertiära kollagren vid Rio de las Minas. Stor var vår förvåning, då hotellvärden, den alltid välvillige och gemytlige Brockow, kom och meddelade, att en nyss anländ landsman bad att få träffa mig. Ögonblicket därefter stod jag framför en för mig fullkomligt obekant herre; han nämnde sitt namn och befanns vara Sveriges högste representant i Chile, generalkonsul Löwenborg från Valparaiso. Han hade begagnat en liten tids ledighet till att möta oss i Punta Arenas och vara oss till hjälp vid våra första mellanhafvanden med myndigheterna. Om jag i detta sammanhang säger honom, att jag icke vet, hur vi någonsin skola kunna tacka honom för allt, hvad han uträttat för vår expedition under hela dess vistelse i Sydamerika, eller för all den personliga vänskap han skänkt oss, så är det icke för mycket sagdt. Vi kunde nu på allvar börja förberedelserna till vår första expedition. Territoriet Magallanes' guvernör, señor Chaigneau, mottog oss på det älskvärdaste, och från

regeringen hade vi det utomordentligt gynnsamma meddelandet, att flottstationen i Punta Arenas redan fått order om att stå oss till tjänst i största möjliga utsträckning. Dess chef, konteramiralen B. Rojas, ställde den lilla ångaren »Huemul», som redan en gång för många år sedan gjort svensk forskning en tjänst, till vårt förfogande för vår första resa, hvilken skulle gälla Almirantazgo (Amiralitetssundet) i Eldslandet.

Skottsberg fot.
Salesianerpräst och indianer vid missionsstationen å Dawson-ön.

Medan dessa underhandlingar pågingo, hade vår lilla skara blifvit fulltalig. Vi sutto en afton vid vårt middagsbord, då en vildman, iförd rödt skägg och all slags landsvägselegans, inträdde — det var Quensel; och ögonblicket därefter stodo vi alla ute på gården, där hans biträde för sommaren, tysken Albert Pagels, var sysselsatt med att sadla af hästarna. Nu fingo vi berättelsen om en härlig och lyckad färd i Sydpatagoniens

okända inre, och allt ifrån detta ögonblick längtade jag efter att få komma dit men med ringa förhoppning om att någonsin få tillfredsställa mitt begär.

Nu först kunde vi börja göra oss redo. Hästarna sändes på bete, hö, majs, och proviant anskaffades, utrustningen genomgicks; intet nödvändigt fick saknas, ty väl en gång lämnade ensamma i en jungfrulig trakt, skulle intet glömdt kunna ersättas. Sedan jag med Quensel diskuterat Pagels' egenskaper som vildmarksman, förhyrde jag honom, han fick i uppdrag att taga reda på någon lämplig landsman som biträde, och så blef en man med det icke alltför ovanliga namnet Müller förenad med expeditionen.

Det är ett spring och fläng bland halfpackade lådor — är nu bara ingenting glömdt? Vid en af bryggorna ligger "Huemul" och väntar, de sista kistorna spikas till, och så skakar lasset öfver Punta Arenas' knaggliga gator. Vi arbeta som sjåare, höbalar, majssäckar och lådor af alla möjliga fasoner langas ombord, och så föras hästarna ned, ängsligt undrande, hvilket öde som nu väntar dem. Efter en del funderingar inse vi, att enda sättet att få dem ombord är att begagna kranen på bryggan. Ett lifbälte af speciell konstruktion anskaffas, och kroken hakas i; skräckslagen dinglar kraken högt uppe i vädret och hamnar lyckligt på däck. En efter en får göra sin luftresa, men allt går öfver förväntan väl, och vi dra en lättnadens suck, när alla fyra äro klara. Men på den lilla, smala båten blir det trångt, sedan hästarna inkvarterats.

För att vara riktigt säkra på att komma i väg tidigt på morgonen, gingo vi ombord redan på kvällen den 24 februari, och i daggryningen började »Huemul» röra på skrufven. Vårt första besök gällde Dawson-ön, där den romersk-katolska salesianermissionen sedan länge har station och drifver fårskötsel med indianer som arbetare. Det är en imponerande samling byggna-

der, som möter en, då båten svänger in i Bahia Harris; stora flak i ladustil, synbarligen samlingslokaler, och en hel mängd små kojor, tydligen indianburar.

Vi gingo i land och mottogos på ett mycket förekommande sätt af missionären, en välfödd och skinande ''padre''. Han hade redan hunnit att sända en skara pojkar att snygga sig, och de uppenbarade sig nu i mer eller mindre underliga kostymer, men sågo för resten väluppfostrade ut. Få af dem voro rena indianer; de flestas härkomst var betänkligt blandad, ett för en missionsstation måhända något egendomligt förhållande. Under missionärens ledning beságo vi platsen, där det fanns en kyrka, full af pappersgrannlåter och med plats för ett par hundra trogna, skola, ett litet sågverk o. s. v.; det är alltså väl sörjdt för, att indianens förut så innehållslösa lif skall få verklig innebörd. En särskild kvinnlig afdelning innehöll en abedissa samt ett par systrar, hvilka dock ej läto se sig. Det var blott en liten sak, som det var mera klent beställdt med — indianerna. Enligt hvad monseñor Fagnano i Punta Arenas berättat mig, finnes det 45 på Dawson-ön, tillhörande alla tre stammarna, med onafolket i majoritet. Antalet har snabbt minskats. Det är den gamla historien: man tillfångatar eller lockar till sig infödingarna, klär på dem, stänger in dem i hus och utnyttjar deras arbetskraft; i en del fall kanske deras lif blir bekvämare än förut och mindre fylldt af umbäranden, men med den kultur de få, bakvänd och af ytligaste beskaffenhet, följa sjukdomar och förut okändt elände— det, som den nakne indianen uthärdar, tål icke den påklädde. De tvina bort och dö, dö ''i den rätta tron'', men kanske sitter innerst i deras slocknande själ en aldrig uttalad fråga: ''hvad ondt hafva vi gjordt, att vi fördes bort från vårt land, att vi skola utrotas från jorden?'' Hur många af dem, som verkligen anse sig skadeslösa genom de frikostigt gifna, men ack, så billiga löftena om en plats i den

speciella himmel, som disponeras af den kyrka, som tagit hand om dem, vill jag lämna osagdt. Men hur man kan inbilla sig, att man genom att sätta ett folk, hvars själslif antropologen funnit vara högst outveckladt och mycket olikt vårt eget, på kyrk- och skolbänken, skall få det att tillägna sig de krångliga läror, som förorsakat och fortfarande förorsaka hat och splittring bland de kristna själfva,det är mig fullkomligt ofattligt. Det skulle vara bra roligt att höra en disputation mellan t. ex en lutersk och en katolsk onaindian.

Det har talats och skrifvits mycket i våra dagar om behofvet af skydd för s. k. naturminnesmärken, och hvarje naturforskare ser med glädje den allmänna opinion, som redan frambragt lagar i en del stater. Men på människoraser tänker man mindre än på sällsynta djurarter. Skulle man då åtminstone icke kunna låta bli att direkt förhindra, att ur vetenskaplig synpunkt högst märkliga former af Homo sapiens få kvarlefva?

De flesta af Dawson-öns manliga indianer voro ute på arbete, och jag fick endast se några sjuka och orkeslösa, som sutto i dörren till sitt skjul och tillverkade indiankuriositeter, hvarmed missionen drifver handel. I ett hus för sig sutto kvinnorna och spunno under abedissans uppsikt. Kameran var ett välbekant instrument för dem, och med missionärens tillhjälp fick jag dem samlade till en grupp. Värre var det att få fotografera dem nakna. Det hade de åtminstone klart för sig, att det inte går an för en romersk-katolsk eldsländare att blotta sin nakenhet. Jag lyckades emellertid få ta ett par plåtar af ett gammalt alokoloup-par som intresserade mig, men de voro mycket ängsliga, att någon skulle få se det. Cuisc-sciku-toreluk-chisc, gamle hedersman, din bruna hud glänste ännu under de eländiga paltor du bar, insmord med doftande sältran, som väckte till lif gamla minnen inom mig. Har du då glömt, att du är

döpt och heter Brasito och ingalunda får praktisera så ociviliserade vanor?

Jag frågade dem litet på spanska, ett språk, som i deras mun blifvit en svårbegriplig rotvälska, om huru de hade det, och hvarifrån de kommit. »Hon där», sade mannen och pekade på sin hustru, »kom långt, långt bortifrån». »Från kanalerna i väster?» Hon nickar jakande och tillägger: »där voro vi många, många och nu» — det kommer en ton af förtviflan och hjälplöshet i hennes röst — »alla döda, alla döda...!» Men rundt omkring i skogen vittna dussintals helgonbilder och granna taflor om den kristna civilisationens seger.

Vinden är frisk, då vi komma ut ur missionsviken, och »Huemul» rullar af alla krafter. Våra hästar få sig några högst obehagliga timmar; mycket mer skulle ej hafva behöfts, förrän de gått öfverbord eller åtminstone skadat sig illa. Vi höllo öfverläggning och kommo till det resultatet, att vi, om hästarna skulle komma fram med lifvet, måste söka skydd för den växande stormen. Det är ondt om hamnar i Almirantazgo, och kanske var det den enda verkligt goda vi svängde in i, Puerto Gomez kallad: en äkta Eldslandshamn med urskogen, mättad af fuktighet, nående stranden, med branta, skogklädda åsar rundt omkring och där bakom de hvita fjälltopparna. Hösten sätter inga spår här — gräset i strandkanten gulnar väl något, men skogen står lika frisk och mörkgrön, om än de fåtaliga blommor, som lysa upp dess gömslen, blifva ännu färre. Vintern sände oss denna dag sin första varningssignal, vi vaknade vid en härlig, men ovälkommen syn: helt hvita och skinande lågo topparna, åsarna voro hvitpudrade, och träden nere vid vattnet buro ett lätt snötäcke på sina stadiga, tätbladiga grenar. Men snöbyarna bli allt sällsyntare, solen slår allt bredare guldränder i den dunkla molnväfven, och vi försöka på nytt vår lycka. I fulla drag dricka Halle

och jag den nya naturens härlighet. Quensel, den afundsvärde, kommer ju från Payne, men vi, som knappt sett annat än solkiga färger, glädja oss åt den hvita snön, de svarta fjällen, den blågröna isen. Öfver fjordens djupa vatten ånga vi längre och längre in, det smalnar, bergen tränga sig inpå oss, och i det innersta hörnet, där stora, löffällande skogsdungar börjat skifta i höstens första rodnad, kastar »Huemul» ankar.

Först och främst måste vi få hästarna i land, och härvidlag har slumpen hjälpt oss på ett ganska lustigt sätt. Utanför Dawson-ön funno vi en pråm drifvande, en rymmare från Punta Arenas, och den kom nu väl till pass. I däfvertarna firades djuren ned i den och bogserades lyckligt i land, där grönskande bete väntade dem. Vår utrustning vräkte vi upp i en stor hög på stranden så länge, togo genast i tu med att söka lägerplats och funno ett inbjudande hörn i skogsbrynet. Snart reste sig de nya, hvita tälten, och vår lilla svenska flagga vajade från sin stång. På kapten Mayers och hans officerares enträgna begäran gingo vi ombord och åto middag samt tillbragte natten där, och på morgonen den 28 Februari gick »Huemul» hvisslande ut ur fjorden. Vi voro lämnade åt oss själfva för en månad.

Ännu äro vi icke vid målet. Azopardo-flodens dalgång breder sakta ut sig mot öster och där borta, bakom skogarna, ligger Cami, eller, som den på kartorna kallas, Lago Fagnano, den väldiga sjön. Endast 14 km. är vägen längs floden, men dessa stackars fjorton kilometer ha dåligt rykte om sig. Här kan lämpligen nämnas något om de undersökningar, som förut utförts vid sjön. Den argentinsk-chilenska kommission, som hade till uppgift att framdraga gränslinjen mellan de bägge staternas domäner i Eldslandet, slutade sitt arbete år 1895 och hade då upprest ett stenkummel å hvardera stranden, företagit båtfärder och gjort en karta. Men naturvetenskapliga iaktta-

gelser föllo ju icke inom dess verksamhetssfär, och det var därför till en okänd trakt, som den svenska expeditionen under O. Nordenskjöld begaf sig år 1896. Den var ute vid alldeles samma tidpunkt på året som vi. Spår af dess läger kunde ännu skönjas, och äfven från gränskommissionens dagar kvarstod ett minnesmärke i form af en corral, som vi lappade i hop och begagnade.

Nordenskjöld var endast utrustad för 14 dagar och medförde mycket folk samt en tämligen stor båt, hvarmed han ämnade navigera upp för Azopardofloden: detta visade sig omöjligt, och det lyckades honom ej att slå läger vid sjön. Själf gjorde han en exkursion till fots, korsade Rio Betbeders dal och såg från sluttningen af ett fjäll, troligen Cerro Verde, att ett pass öfver hufvudkordilleran, Sierra Valdivieso, som den benämnes å den chilenska kartan, borde finnas, ledande ned mot Beaglekanalen. Själfva passet kan från den punkt, där han befann sig, näppeligen ha varit synligt. Om sjöns natur har denna expedition icke mycket att säga; den kom väl ock nätt och jämt i beröring med den.

År 1902 lyckades J. G. Andersson, som bekant en af deltagarna i den svenska expeditionen med »Antarctic» och ledare af fartygets vinterfärder, att i oktober månad nå sjön på den väg, som bröderna Bridges i Harberton huggit, och som leder från Beaglekanalen till Atlanterkusten. Han medförde en segelduksbåt och hopbragte zoologiskt material från sjöns botten, men det gick tyvärr förloradt vid »Antarctics» undergång i februari 1903. Vi hade alltså fortfarande fältet fritt för allehanda arbeten, men tiden var dyrbar, ty vintern kunde när som helst hålla sitt intåg. Hösten är utan tvifvel den lämpligaste årstiden för forskningar i det inre af Eldslandet; sommaren har torkat upp de otaliga kärren något och gjort dem

delvis passerbara, och floderna, som alla komma från evig is och snö, föra ej så mycket vatten som tidigare på året.

*

Utan dröjsmål satte vi igång med arbetet. En af »Huemuls» officerare hade berättat, att guldsökare kvarlämnat får å en holme ej långt från fjordens botten, och Pagels skickades ut på en jaktexpedition med vår lilla segelduksbåt, som nu invigdes. Müller lämnades att städa i lägret, och vi tre stoppade en skeppsskorpa i fickan och började vandra uppåt dalen med afsikt att rekognoscera väg för hästarna. Till en början såg ju terrängen rätt möjlig ut. Självfva flodstranden kunde man icke följa, täckt som den är af en fruktansvärd snårskog af *ñire*[3] (Nothofagus antarctica). Den brusande älfven skär ända in under trädrötterna, och som den ej kan öfvervadas, måste man hålla sig på samma sida hela tiden. Längre upp i dalen är dess bädd djupt nedskuren, och man slipper endast med svårighet och risk fram utefter barrancan, där det nu öfver hufvud taget är möjligt. Vi följde sluttningen af den bergskedja, som begränsar dalens sydsida, och marscherade till en början i rask takt öfver låga, torra åsar, där vi redan tyckte oss se karavanen ogeneradt draga fram. Mellan dem lyste hvitmosstäcket rödt och grönhvitt, och där kunde det ju bli besvärligt nog. Här och där mötte vi en skogstunga, som sköt ned i dalen, och där slogo vi oss igenom under en ojämn strid med kullfallna stammar, blöta kärrhål och groftaggiga Berberissnår. Här borde dock yxan kunna öppna väg, i synnerhet om man lyckades få tag i någon af guanacos upptrampad stig, och i den konsten blefvo vi allt skickligare, ju längre det led.

Uppkomna på en af åsarna, stannade vi i stum beundran — där borta låg mellan stupande fjällkedjor Cami, den efterlängtade, långt borta i öster smältande samman i blått dis med

berg och himmel. Det var ännu tidigt på dagen, och ehuru vi, som sagdt, ej medförde någon nämnvärd proviant, beslöto vi dock att fortsätta fram till sjön. Och lyckan stod oss bi. Vi höllo på att klättra upp för Mascarelloflodens barranca, fingo just hufvudet öfver krönet, och där, trettio meter längre bort, stod en guanaco och betade. Den hade ej märkt oss, och en winchesterkula förpassade den blixtsnabbt till en sällare värld. Köttet var mycket välkommet. Vi hade beräknat att lefva af jakt, och hade ej medtagit konserveradt kött annat än för exkursioner eller som reservmat, och de präktiga stekarna hälsades med applåder. Ett stycke, afsedt till middag, stoppades i ryggsäcken, och resten hängdes upp i ett träd på så sätt, att hvarken räfvar eller fåglar kunde komma åt det.

Guanacon (A u c h e n i a h u a n a c o) är nära släkt med lamadjuret. Då den med sträckt hals sakta vrider det lilla, eleganta hufvudet, spetsar öronen och vädrar efter en anad fara, gör den ett synnerligen tilltalande intryck af något på samma gång kraftigt, snabbt och graciöst. Nosen är grå, nacken och ryggen täckt af rödbrun ull, strupen och buken hvita. Låren äro rödbruna, underbenen ljust grå och hvita. I större och mindre hjordar ströfvar den igenom Patagonien och Eldslandet, mest ute på pampas, men äfven i kanten af skogsområdet på Kordillerans sluttningar, där gröna gläntor och friska fjällängar äro dess älsklingsplatser.

Redan hade vi måst passera en och annan *pantano* (mosse), som med sina röda, svällande tufvor skarpt afstack mot de mörkgröna bokdungarna, men kommo nu till den del af dalen, där all öppen mark består af torfmossar; vi kunna ju med iakttagande af nödig försiktighet komma öfver, men att hästarna aldrig i lifvet följa vårt exempel, ha vi klart för oss. Skogen blir allt värre och mera sammanhängande, floden drar sig mer och mer intill bergen och lämnar endast en smal remsa

fri. Att hugga väg rundt omkring myr och snärskog, längre upp på sluttningen, är ej att tänka på, och framgången ser en smula tvifvelaktig ut. Men bitvis är det torrare och bättre, och vi släppa icke hoppet, förrän vi äro i farten med de sista kilometerna: där går ingen häst, utan sakerna m å s t e bäras. Nå, det lilla stycket spelar ju ingen afgörande roll.

Vi stå på Camis strand. Vi känna oss visst icke högfärdiga däröfver, det var en enkel sak att promenera dit utan packning, men tanken på, att vi äro där samma dag vi landat ute i fjorden, roar oss en smula. Med drifved få vi snart en brasa igång, där vi torka våra kläder, och uppträdt på en spetsad käpp, brynes guanacoköttet till en *asado*, som med skeppsskorpa och camivatten utgör ett välsmakande middagsmål. Ett stycke från stranden finna vi nattläger i en dunge af *coihue*[3] (N o t h o f a g u s b e t u l o i d e s) och härlig *canelo*[4] (D r i m y s W i n t e r i), och bädden redes af doftande bokkvistar kring ett flammande bål, som sänder kvastar af gnistor mot den dunkla natthimmeln. Det är klart och kallt, men elden underhålles flitigt, och då och då sofver man godt en stund under sitt grentäcke och med ränseln till hufvudkudde.

Marken är täckt af rimfrost, då vi i dagningen krypa fram ur redet för att efter den sista skorpbiten fortsätta våra rekognosceringar. Vi välja delvis andra vägar, då vi åter vandra ned mot lägret. Med ens slår det oss, hur trefligt där ser ut: tälten lysa hvita i skogsbrynet, middagsgrytorna puttra, och ett stycke längre bort beta våra hästar. Finnes väl en mera ogrundad känsla af frihet, än när tältet eller blott himlahvalfvet är ens tak, marken ens bädd, lägerelden ens härd? Midt emot oss, på andra sidan fjorden, reser sig Mount Hopes branta, taggiga porfyrmassa och bakom den titta nedisade fjäll fram. Solen strålar från blå himmel, ännu är det sommar i Eldslandet. —

Några får hade Pagels ej påträffat, men han hade skjutit en del kelpgäss (*Chloëphaga hybrida*), hvilka emellertid anses som oätbara. Guanacoköttet hade vi på återmarsch från sjön ej lyckats återfinna. Sällan besjälade af någon öfverflödig auktoritetstro, anrättade vi de föraktade gässen och läto oss väl smaka.

Skottsberg fot.
Den första karavanen lämnar Azopardo-lägret.

Mars månads första dag tillbragte Halle och jag med att utforska Rio Fontaines dalgång, som mynnar i Almirantazgo. Äfven den är upptagen af svårpasserbara myrar, och skogarna å dess sidor äro fulla af snår och stammar, som störtat ned från bergväggen och nu bilda riktiga barrikader vid dess fot. Quensel och Pagels sökte och återfunno guanacoköttet. På kvällen plockade vi ut de saker, som skulle föras upp till sjön med första transporten, och till natten låg allt klart. En af hästarna

hade vid landningen blifvit halt och kunde ej användas. De andra tre lassades på, och på morgonen den 2 mars försvann den första karavanen med Quensel och våra karlar bland backarna. Med kikare följde jag dem, så långt jag kunde, men det var ju blott några hundra meter, medan de ännu i all sköns ro vandrade fram öfver de sandiga aflagringarna kring Azopardos utlopp. Följande dag gjorde Halle och jag en tur upp i fjällen bakom lägret. Då man väl krånglat sig igenom skogen och lyckats finna en guanacostig, som leder genom de öfversta snårens flätverk, vandrar man fritt i höjden öfver blomsterprydda fjällängar och rasslande skifferrösen, där små hjordar af guanacos galoppera bort under muntert gnäggande och med elegant upplyft svans. Från en topp hade vi en förträfflig öfverblick öfver Cami och de bergssträckningar, som löpa parallelt med sjön. Medan vi med kikare öfverfara landskapet vid våra fötter, få vi syn på några små prickar nere i Azopardodalen: det är karavanen, som vänder åter — en, två, tre hästar, en, två, tre karlar. Godt. Vi bege oss genast på hemväg, giriga att få del af deras erfarenheter. Och sådana hade föregående dag varit rik på. Den väg vi utsett, hade till stor del visat sig oanvändbar; de torra åsarna, till hvilka vi satt så stora förhoppningar, voro visserligen täckta af en på ytan hårdnad torf, men hästarne trampade rätt igenom. I medeltal hade hvarje häst nio gånger varit nere i smörjan så illa att den måst aflastas, dragas upp och åter pålastas — summa 27 omlastningar! Efter åtta timmars förtviflade ansträngningar voro sju kilometer tillryggalagda och sakerna hade lagts upp i depå på andra sidan om Mascarello-floden. Härmed var det oss klart, att vi för andra hälften af vägen icke skulle kunna använda hästarna. Det blef nu brådska i lägret. Proviant för 14 dagar skulle utplockas och inpackas, båten, hopfällbar och 8 fot lång, af den kända Berthon-typen,

måste emballeras väl och hela utrustningen fördelas på tvenne hästbördor. Allt, som lämnades kvar, lades upp i depå, så att hvarken regn eller öfversvämning skulle nå den, och på morgonen den 5 brötos tälten.

Det gick långsamt, men utan större äfventyr, till dess vi kommit öfver den första lilla bifloden, men sedan började olyckorna. Den häst, som bar båten och tälten, gick ned sig ohjälpligt, rullade rundt med lasten och blef liggande där, stönande under båtens tyngd. Till råga på eländet var det i en skarp sluttning ned mot floden, och vi lyckades nätt och jämt hindra honom från att störta ned. Stående till knäna i den lösa torfven, lastade vi af honom, välte honom rundt och fingo honom på fötter. Han blödde litet, där båten skaft sönder honom, men var för resten oskadd. Att lassa på honom samma tunga börda var emellertid ej att tänka på, då ju terrängen blef allt uslare, utan Müller och Pagels fingo ta båten på axlarna och marschera vidare. Litet bättre gick det nu, ehuru naturligtvis bägge hästarna upprepade gånger trampade ned och satte sig fast. Å de ställen, som sågo svårast ut, fingo vi släpa dem öfver en och en på så sätt, att en af oss drog af alla krafter i cabrestan, medan de båda andra gingo på sidorna om det vacklande djuret och stöttade under det. Framåt gick det, vi hurrade för depån och sände hästarna tillbaka, medan jag med våra karlar fortsatte för att redan samma afton söka få en börda till sjön. I mörkningen samlades vi alla vid Mascarello och glömde vid en härlig lägereld dagens vedermödor, trots det en förrädisk stock kom mig att välta hela den sköna ärtkitteln, just som vi voro färdiga att med »Löwenhunger», något som Pagels ständigt var i besittning af, kasta oss öfver anrättningen. Det blef en stunds väntan till, och diskussionen om morgondagens förmodade öfverraskningar

fortsattes. Vi hade alla känslan af, att nu först skulle strapatserna börja.

Bördorna fördelades på det enkla sättet, att hvar och en tog så mycket han orkade bära, och därpå satte sig en procession af fem individer i rörelse. Det går inte fort, de branta bäckravinerna komma knän att svikta och ryggar att värka, solen bränner oss, och närgångna flugor hålla kalas på våra blottade armar. Samtalet är icke vidare lifligt. Någon kastar sin börda, och de andra äro ej sena att följa exemplet, ryggen rätas ut, en smutsig skjortärm torkar svetten ur pannan, och så slänger man sig raklång på marken, drar andan och tuggar mekaniskt på en bit choklad eller en skorpa: vi ge oss icke tid att laga någon mat. Så taga vi i med friska krafter, genom skogssnåren, där de taggiga buskarna rifva ansikte och händer, där bördan oupphörligt fastnar i trädgrenarna, medan ruttnande stockar lägga krokben, genom mossarna, där foten lyftes högt och tungt i det svällande, mjuka täcket, genom raviner där man måste stanna ett ögonblick för att kasta sig ned och dricka ur det kalla, klara flödet, som kommer direkt från smältande snö och is. Det blir en fröjd, när sjön skymtar mellan skogspartierna, och med en suck af lättnad slängas bördorna af vid målet. Här låg sedan gårdagen mjölpåsen och båten, och alltsammans roddes nu bort till den lilla skyddade vik vi utsett till lägerplats, och tältet restes å Camistranden. Vi vandrade alla tillbaka till Mascarello för att kunna börja den nya transporten så tidigt som möjligt. Vi lade upp en del saker i depå, fördelade återstoden mellan oss och gingo vidare på den gamla, tunga vägen. Men så blef Camilägret en verklighet, och vårt första mål var nådt: svenska flaggan fladdrade i hjärtat af Eldslandet.

Tältdörren slås upp på vid gafvel. I vanliga fall skulle den friska morgonkylan narra oss att ännu ett par minuter

njuta sofsäckens ombonade trefnad. Men i dag är det icke möjligt. Icke ett strå rör sig därute. Sjön ligger glänsande blank, fårad blott af ett par *patovapores*[1], som vänskapligt småpratande glida fram. Bergsryggarna å ömse sidor resa sig klara och skarpa, den ena bakom den andra som jättelika kulisser; närmast dunkelgröna, med skiftningar i rödbrunt och violett på kammarna, förtona de borta i öster i blått och grått.

Skottsberg fot.

Kring lägerelden. I fonden Cami.

I fonden står den uppgående solen öfver Cami, en grann och präktig, hvit sol, som under löften om en härlig dag skickar sin hälsning öfver det stora vattnet och in till vårt läger, lysande upp alla vinklar och vrår. Ut ur säckarna, toaletten är snart undanstökad, och på Pagels' rop »Grütze schon fertig» samlas vi kring frukostgrytan. Kring elden ha vi lagt några stora stockar som soffor, och under ständigt återkommande

loford försvinna snart en väldig gryta hafregrynsgröt och en kittel med kaffe — ja, skulle tre, fyra guanacobiffar slinka med till smörgåsen, så intet ondt i det, dagens arbete kan bli tungt nog. Men dagar sådana som denna går det med lif och lust, vare sig det gäller kartritning, geologi eller botanik; solstrålarna leka sitt skuggspel på det skiftande mosstäcket bäcken kastar sig med ett smittande skratt ned för klippstupet — kan det vara annat än glada ansikten, som dyka upp kring lägerelden, då skymningen sänker sig öfver Cami? Uppträdd på sin pinne dryper asadon af must, så att det riktigt vattnas en i munnen — det är inga småsmulor, som gå åt i vårt hushåll, men flera guanacos klättra omkring i fjällen. Tekitteln puttrar, piporna tändas, nu kommer berättelsernas stund. Pagels har ett outtömligt förråd af historier ur lifvet, men så har han också varit med om litet af hvarje. Hvad sägs om en trettio års karl, som varit matros i tyska flottan, båtsman, sälfångare, gulgräfvare, som left camplif på hästryggen, smugglat trupper i Centralamerika och hjälpt till att storma Peking under boxarupproret, allt med samma fart? Oumbärlig vid våra båtfärder, stor och stark som en jätte, hemma i allehanda trollkonster och knep äfven till lands. Men så sticker han heller inte under stol med, hvad han duger till. Ibland kunde han göra en halft förtviflad med sina patent, alltid tvärsäker på, att om vi icke gjorde allting i noggrann öfverensstämmelse med den Pagelska metoden, måste det gå galet. Den bleke Müller med det stora, svarta skägget är mera försagd, men när hans tungas band lossas, märker man, att han är en beläst karl, som följer med sin tid. Han kommer närmast från Brasilien, skakar på hufvudet åt Eldslandsvädret och drar ned mössan öfver öronen. Sent på kvällen sätter han sin lilla privatkittel på elden, och *yerban*[5] går laget rundt. Natten faller på, expeditionshunden Prins har redan somnat vid sitt afgnagda

guanacoben, och vi dra oss in i vår hydda, dit glöden ännu länge lyser genom tältduken.

Vi voro de första dagarna sysselsatta med detaljarbeten kring »Expeditionens vik»,Halle började kartläggning af trakten närmast omkring, och Quensel var fullt upptagen med geologiska studier, jag profvade båten och lodade upp sjöns västligaste

Skottsberg fot.

I Sierra Valdiviesos fjälltrakt. T. h., rätt ofvanför ×, Darwinbergens höjdkam på stort afstånd.

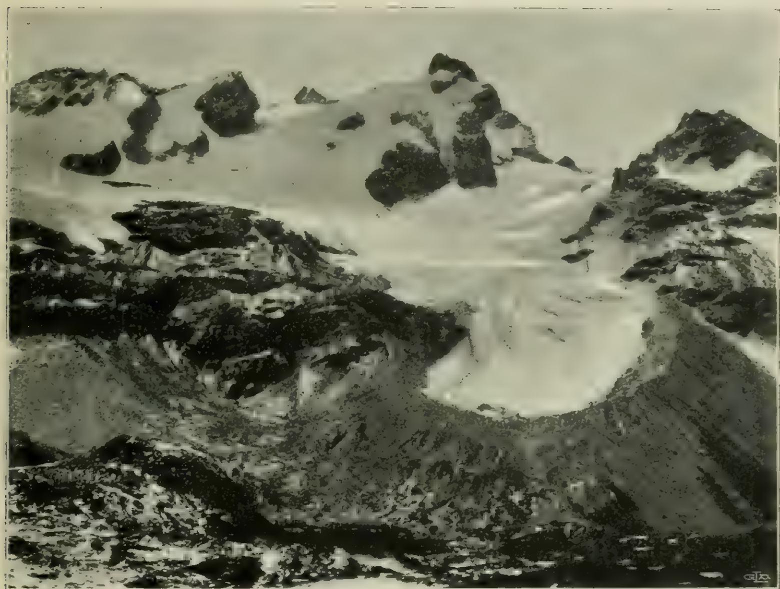
ända. Våra karlar biträdde vid arbetena eller jagade. Vi vågade emellertid ej dröja länge med anträdandet af den första, längre exkursionen, som skulle gälla det ofvan omtalade Betbederpasset, och den 10 mars bröto Quensel och jag upp med Pagels. I våra ränslar hade vi ett par strumpor samt proviant för 4 à 5 dagar, och utanpå dem voro sofsäckarna fastspända. Efter en ansträngande klättring på händer och knän uppför slippriga grässluttningar, nådde vi en höjdkam, men

utsikten inåt högfjällen skymdes ännu af betydande toppar. Till venster är framträngande omöjligt, till höger stupar närmaste spets rätt ned i ras af skarpkantade skifferblock. Pagels har gått före, medan vi syssla med något arbete, och vi höra honom nu ropa, att han ser väg kring toppen. Försiktigt klättra vi rundt om den lodräta väggen med hjälp af sprickor och fotsbreda afsatser, där den söndervittrade klippan ger efter för våra steg. Så bär det rätt upp i höjden, vi nå snöfälten å andra sidan och pusta ut ett ögonblick.

Från den punkt, där vi nu befinna oss, ha vi en enastående praktfull utsikt. Grönskande fjällsluttningar, svarta ras och hvita drifvor rundt omkring, vid våra fötter de små karakteristiska kitteldalarna, där ibland en liten glaciär tagit plats, och genom hvilka fjällbäckar störta ned, omgifna af smaragdgröna mossmattor och höstens sista blommor. Om vi jämföra Eldslandets fjällflora med vår egen praktfulla svenska, kommer den förra ju på grund af sin fattigdom att stå långt efter, men den har dock samma, egendomligt tilltalande prägel, och samma klara färger tjusa ögat. Blicken glider vidare ut öfver platåerna: helt nära oss reser sig, lockande i all sin vildhet, vårt mål, Sierra Valdivieso, och långt borta glänser som ett diamantsmycke Darwin-massivets krön, ett af Eldslandets högsta partier. Det är tyst och dödt häruppe, en enstaka guanaco gnäggar till och flyr i snabbaste galopp, en kondor sväfvar majestätisk öfver våra hufvuden, eljes är allt öde.

Beträffande den riktning, där passet skulle sökas, hade kartorna narrat oss något, och vi upptäckte snart, att vi gjort en krok och att en stor del af dagens arbete gått förloradt. Vi måste ned i Betbederdalen för att längs denna framtränga till passet. Sagdt och gjordt, raskt lägga vi fjällvidderna bakom oss och dyka in i snårskogen. Jag tror ej, att vi komma att glömma den i första taget. Det sega grenverket snärjer

in armar och ben, sofsäcken hakar sig ideligen fast, och först när vi fått arbeta oss riktigt ursinniga, går det bättre. Nu stupar bergväggen tvärbrant ned i dalen, men vi fatta raskt vårt beslut och hissa oss ned. Det är så brant, att då man med händerna klänger sig fast i en trädstam, dingla benen i kronorna nedanför, och mera som apor än människor, nedsölade och våta, hamna vi i dalbottnens brungula myr. En

Skottsberg fot.

Cerro Svea med glaciärer och moräner.

liten kulle nere vid floden är bevuxen med torrt kråkris, och här bredas sofsäckarna ut. Det har varit en mödosam dag, och sömnen låter icke vänta på sig.

Vi vaknade vid vackert väder, hafregröten och kaffet satte fart i blodet och vandringen började på nytt. Vägen var fortfarande besvärlig, den ena glaciärälfven efter den andra måste öfvervadas, man öste vattnet ur kängorna, vred ur strum-

porna ett tag, tog på sig och gick sig snart varm. Skogen i dalbottnen är bitvis af mindre svår beskaffenhet, det är hög skog af den löffällande *roble*[3] (Nothofagus pumilio). Gång på gång gingo vi öfver hufvudfloden, Rio Betbeder, sökande naturliga bryggor af kullfallna träd. Vi stego småningom i höjden, och sågo nu i gläntorna rätt ofvanför oss det härliga fjällmassiv, som vi gifvit namnet Cerro Svea, och som senare befanns icke blott till sin form, utan ock till sin geologiska beskaffenhet alldeles afvika från den omgifvande naturen. Floden försvinner i en djup klyfta, men dyker åter upp vid foten af de storartade ändmoränerna vid Sveas jöklar, från hvilka den till stor del kommer. Åter korsade vi floden, nu vid dess källa, besegrade efter en hårdnackad strid den sista snårskogen och lyckades högre upp finna en något så när torr fläck, som var stor nog för våra sofsäckar. Till mörkrets inbrott återstodo nära tre timmar, och Quensel och jag beslöto oss genast för att klättra upp för närmaste fjällvägg och rekognoscera kring passet. Winchestern var med, och högt ofvanför lägret träffade vi en guanacohjord. Hållet var för långt, och vi började försiktigt förfölja den. Kanske hade vi lyckats, om ej tjockan, kall och ogenomtränglig, den riktiga fjällskoddan, kommit svepande, och med den kom efter en stund snöstormen. Från en kam å 1 100 meters höjd sågo vi hela hjorden sätta af i galopp utför branten på andra sidan om passet och skickade i förargelsen en hopplös kula efter den. Men vi hade ock fått se något annat. För våra fötter låg en stor, okänd dalgång, röd och brun och gul som Betbederdalen, och genom torfmossarna slingrade sig en okänd flod i tusen vindlingar, kommande från glaciärerna å Sveamassivets sydsida; i en bidal skymtade vi en liten alpsjö, som hade sitt aflopp till floden. Men ridån drogs åter för, häftiga stormbyar piskade oss tillbaka, och trefvande i stenröserna,

halft förblindade af snön, sökte vi oss ned till lägerplatsen, som vi nådde samtidigt med mörkret. Snön fortfor att falla, men maten smakade bättre än någonsin, och flingorna smälte snabbt i den heta cacaon. Och då natten kom, klarnade himlen, kors och centaur glimtade fram — godt, det blir torrt i natt, säga vi och krypa förhoppningsfulla ned i säckarna.

Det blef ett originellt uppvaknande. Väl hade jag halft

Quensel fot.

Morgon vid Betbederpasset.

i sömnen känt, att sofsäcken blef tyngre och tyngre, och att vattnet silade in vid örat, men jag hade bara sparkat af snön, dragit kapuschongen tätare omkring hufvudet och sofvit vidare. Jag väcktes på allvar vid Pagels' »aber, Herr Doktor!» och tittade ut. Landskapet hade alldeles förändrat karaktär. Nog var Cerro Svea gnistrande isigt förut med sina vackra glaciärer skarpt afstickande mot de obestigliga, svarta spetsarna — men

nu! Detta är ju vintern. Rundt omkring är allt hvitt, rent och fint. Sofsäcken är täckt af ett flera cm. tjockt snölager, kängorna synas icke till, kläderna äro våta. Det är icke odeladt behagligt att ta på sig habiten, men elden sättes åter igång, och med rykande paltor stampa vi kring brasan, där det heta teet tinar upp våra styfnade lemmar. Himlen är klar, och tiden hastar. Hungersnöd står för dörren, Prins har ej fått mat

Skottsberg fot.

Löwenborgs sjö.

sedan vi lämnade Cami, och Pagels sändes följaktligen ut med sträng order att icke återkomma utan kött. Quensel och jag togo upp våra spår från föregående dag för att fullfölja de små upptäckter, som gjorts. Den nya floden kallade vi Rio Rojas efter vår beskyddare, amiralen i Punta Arenas. Utefter kammarna följde vi dalens östra sida, till dess vi sågo den taga en annan riktning — floden är utan tvifvel den, som

tömmer sig i Acigami (Lago Roca) vid Beaglekanalen, och hvars mynning alltså redan är bekant. Efter en ansträngande marsch låg den lilla vackra alpsjön, som på stället döptes till Laguna Löwenborg, klar för våra blickar. Hvad vi sett denna dag, äro vi väl de första hvita, som skådat. Det berättas, att indianer fordom gått öfver ett pass från Almiran-

Skottsberg fot.

Det nyfunna passet öfver Valdivieso-kedjan.

tazgo till Beaglekanalen, och det skulle vara detta vi nu funnit; dock veta vi ej, hur mycket stöd som finnes för denna historia.

Återvägen togo vi genom själfva passet. Det är ganska bekvämt, man slingrar sig fram mellan ett antal små laguner med smältvatten eller is, alltefter temperaturen. Passhöjden funno vi ligga å c:a 700 meter.

Det var oss en stor missräkning, att vi ej lyckats få se en flik af Beaglekanalen, och med odeladt nöje åhörde vi Pagels'

berättelse om hans tur. Han hade följt dalens andra sida och hade från en hög topp skymtat tvenne vatten, hvaraf det ena måste ha varit Yendagaia, det andra Beagle-kanalen. Och därtill langade han fram de bästa bitarna af två guanacos. Prins hade knappt orkat följa med hem, så mycket hade han ätit.

Skottsberg fot.
Betbederdalen med Svea-fjället i bakgrunden.

Det vackra vädret syntes nu vara slut på allvar. I stället för snö föll regn, men vi beslöto dock att kvarstanna ännu en dag i passet och fortsätta undersökningen åt SV därifrån, dock endast under den förutsättningen, att vädret vore siktbart. Den nya dagen kom med dimma och regn, och med saknad måste vi afstå från vår afsikt och anträda återtåget. Och det blef ganska bedröfligt. Icke för att det egentligen betydde så mycket, att regnet utan uppehåll öste ned, ty sedan sista natten i passet

voro vi skäligen ordentligt genomfuktade; det var nu endast sofsäckens inre, som var torrt. Vi sökte en stund efter lägerplats, och funno till sist en ganska dräglig fläck, där floden svämmat upp en grusplatå invid bergsroten. Med yttersta möda lyckades vi få upp eld, men när vi väl segrat öfver de sura, rykande pinnarna, hämnades vi med att göra ett riktigt Valborgsmässobål, kring hvilket vi ställde oss på tork, medan

Quensel Skottsberg Pagels. Skottsberg fot.
Åter i Camilägret.

köttet rostades. Natten blef den föregående lik och dagen än värre, skogen vedervärdig och floderna uppsvällda. Det kändes som en befrielse att plumsa omkring i den öppna myrmarken vid Rio Betbeder, och vi tyckte icke illa vara att åter befinna oss i lägret, där allt stod väl till.

Halle var nu färdig att anträda en tur till Lago Deseado,

och han och Müller sattes den 15 öfver sjön till norra stranden. Själf förberedde jag en båttur för anställande af lodningar och håfningar, och den 16 på morgonen lastade Pagels och jag båten. När vi stufvat in provianten, lodlinorna, håfvar och sofsäckar etc., sutto vi icke vidare bekvämt; att röra på sig var strängt förbjudet, och man blef smånigom alldeles förlamad i ryggslutet. Från lägret kunde vi urskilja några små öar, och komna närmare, såg jag strax, att de genom vackra moräner, flyttblock och slipade stenar, erbjödo mycket af intresse, ty man kunde här se, hur isen en gång i tiden rört sig längs den gamla Cami-dalen. Senare på dagen fann jag ytterligare vackra spår från istidens senare skeden, och hvad växtgeografien, mitt skötebarn till lands, beträffar, kunde jag längs sjön följa öfvergången från regnskogsträden i väster till de löffällande skogarnas granna höstfärger längre österut. Vid 3-tiden på eftermiddagen passerade vi å södra stranden ett obetydligt stenkummel och en fallfärdig pyramid af käppar: vi voro i Argentina. Då och då tittade en nyfiken guanaco fram i skogsbrynet, men drog sig genast tillbaka, och flockar af skrikande papegojor svepte fram genom kronorna. Men af onaindianer, som vi möjligtvis kunnat träffa här, sågs ej ett spår. Det blef nu på tiden att se sig om efter en landningsplats för natten. En liten skogklädd holme syntes oss lämplig som utgångspunkt för arbetena i sjön, och vi landade försiktigt i mörkningen. En segelduksbåt är ömtålig som glas.

Nu gällde det att ha tur. Det är ej många dagar i månaden Cami håller sig lugn; vanligen stryker en hård västanvind utefter dess yta, där vågorna gå höga: man må komma ihåg, att sjön är 90 kilometer lång. Den punkt, dit vi nu hunnit, befinner sig 23 à 24 km. från väständan, och vi hade alltså tillryggalagt $1/4$ af sjöns hela längd. Att känna igen kustlinien på kartan var ej att tänka på, och jag sökte med syftningar och skisser

fastställa dess ungefärliga förlopp. Om nu bara vädret hölle sig vackert litet till......

Genom sofsäcken förnimmer jag ett svagt sus — det är bara en liten bris, och vi äta frukost med de bästa förhoppningar om en gifvande arbetsdag. Men de blefvo grymt gäckade. Vinden ökade, och då vi svalde de sista matbitarne, gick sjön redan hvit. Himlen bådade storm, men som vi icke ville ligga alldeles overksamma, beslöto vi att ro öfver till närmaste udde, där vi ströfvade omkring längs stranden. I sista stund anträdde vi återfärden och hade åtskilligt vatten i båten, när vi kommo fram. Godt om tid fanns det för utforskning af vårt kungarike och fängelse. Sällan har jag rönt ett så lifligt intryck af, hvad jungfrulig jord vill säga, som här. Inga guanacos ha någonsin kommit hit, gräset har aldrig betats; det växer i tjocka bäddar, där man sjunker ned till knäna i det mäktiga lagret af mansåldrars vissnade blad. Andra växter, som jag sett tallösa gånger förr och mindes såsom låga mattor, bildade här jättestora tufvor och voro knappt igenkänliga. För öfrigt, hvilken ofantlig skillnad mellan denna plats och Azopardo-dalen! Vi ha kommit in i den löffällande zonen. Försvunna äro de täta, mörkgröna dungarna med sin våta mossmatta, försvunnen är *canelo*, ett af Floras vackraste barn här i södern. Skogen är torr, grönskan ljus, torr är mossmattan, och ur det tjocka täcket af fallna blad höja sig smärta, ljusgröna skogsörter. Vår ö är ett riktigt litet paradis, men vi vilja dock slippa därifrån ju förr dess hellre.

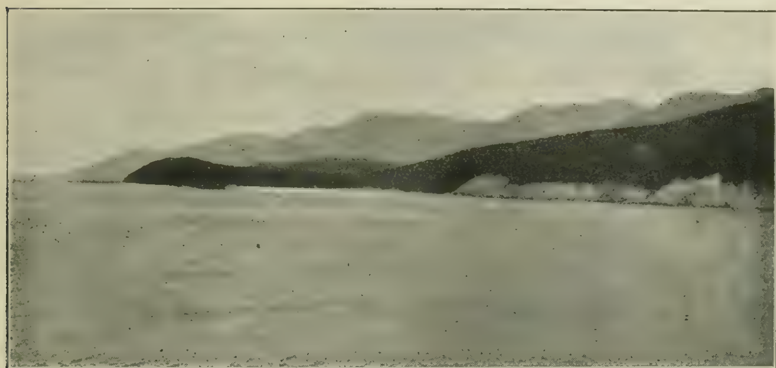
Dagen förgick under väntan, hela natten blåste det hårdt, så att de stora bokarna knakade och brakade, och på morgonen gick sjön hög med fräsande kammar. Situationen började bli mindre treflig, provianten nalkades sitt slut, och Halle kunde väntas tillbaka från sin tur och måste hämtas med båten. Vi togo en promenad rundt holmen för att undersöka tillgången på vilda bär; där fanns både *calafate* (Berberis) och *chaura* (Per-

n e t t y a). Vi hade redan så godt som uppgifvit hoppet att komma loss den dagen heller, då vinden plötsligt började lägga sig. Klockan var redan 5 på aftonen, men vi tvekade ej ett ögonblick utan sutto efter några minuter i vårt lilla nötskal, som alldeles försvann nere i vågdalarna. På framträngande österut var ej att tänka, utan vi styrde tvärs öfver sjön för att under land ro tillbaka. Komna in emot norra stranden, höllo vi ett ögonblick stilla: ur skogens djup höjde sig en fin rökstrimma! Det var säkerligen onaindianer, några af de få, som ännu lefva i naturtillståndet — men vi måste begagna oss af det goda vädret och fortsätta. Det var snart mörk natt, och vi rastade en halftimme på stranden, där hvita guanacoben lyste mellan kullfallna stammar.

Under återvägen lodade vi och fingo, såsom var att vänta, det största djupet, 130 meter, vid vår östligaste gräns. Troligen faller bottnen af regelbundet till sjöns midt eller längre; denna blir sedan uppgrundad och visar vid östra ändan obetydligt djup, 30 meter enligt J. G. Anderssons iakttagelser. Klockan 1 på natten den 18 landade vi i »Expeditionens vik», där Quensel och Prins togo emot oss. Till min tillfredställelse hade ännu ingen signaleld från Halle visat sig, men följande morgon väcktes jag af underrättelsen, att rök synts på andra stranden af sjön, och Pagels rodde öfver för att hämta de återvändande. Halle hade lyckats framtränga till bergen norr om Lago Deseado och funnit kartan betydligt felaktig. Han hade ej påträffat några indianer, men eljes haft en svår tid, och de paralleler Müller efter den betan uppdrog mellan Brasilien och Eldslandet, utföllo ej till det senares fördel.

Vi voro i grunden ganska nöjda med att åter vara samlade i hufvudlägret, ty samma dag bröt ett oväder lös, som vi knappt fingo se slutet på. I ösregn gjordes de sista exkursionerna kring viken, »Huemul» väntades den 25 vid Azopardoflodens

mynning, och tre dagar tidigare bröto vi upp. Lasten hade nu smält ihop högst betydligt; provianten var förtärd, och härtill kom, att Pagels åtog sig att ro båten med en del mindre ömtåligt gods ned för Rio Azopardo, trots det den är full af forsar. Quensel skulle följa flodstranden och vid behof vara honom behjälplig. Vi öfriga fördelade återstoden af lasten mellan oss, och så började det. Sällan torde vi ha släpat värre. Jag vill icke trötta läsaren med någon detaljerad beskrifning öfver vår tillvaro; vare det nog sagdt, att sumpmarkerna voro fruktansvärda efter de senaste veckornas nederbörd; emellanåt blef

Utsikt öfver Cami-sjön. Skottsberg fot.

man helt enkelt sittande fast, under det ett aldrig sinande ösregn med hvarje minut ökade bördans tyngd. Genomblöta in på bara kroppen och utan möjlighet att få torra kläder, nådde vi Mascarello-depån, dit Pagels och Quensel efter en stund anlände. De hade på det hela taget klarat sig ganska bra, blott en gång hade båten stött på i en fors och fått ett hål i yttre duken samt fyllts med vatten, hvarvid ett par bylten blifvit bortspolade. De berättade, att den nu låg uppdragen på land vid en större fors, som gräft ned sig mellan branta barrancor; här måste bagaget och båten bäras förbi, och som terrängen var

skäligen besvärlig hade de kommit för att begära vår hjälp. Vi gingo nu alla ned till floden. Stranden var så brant, att vi måste hala oss ned i trädrötter, buskar och hvad vi fingo tag i, och det var ett styft arbete att komma förbi forsen med de tunga sakerna. Med knapp nöd lyckades vi stoppa in båten bakom ett par klena buskar, som hindrade den att falla i floden, och de öfriga sakerna gömdes, så godt sig göra lät. Det hjälpte dock icke: när »båtkarlarna» kommo ned följande morgon för att i hällregn fortsätta sitt påkostande arbete, saknade de åtskilligt gods, däribland hela vårt köttförråd — räfvarna hade varit framme och gjort goda affärer. Halle och jag ansågo oss ej ha sådan brådska på morgonen, utan ville afvakta bättre väder, och då regnet saktade, packade vi ihop våra grejor och vadade genom leran ned till floden. Men där blefvo vi stående. Var detta då vår beskedliga Mascarello? En gulbrun slamström hvirflade fram öfver den steniga, nu osynliga bädden; jag försökte ett slag, men redan vid stranden gick vattnet högt upp på låren, och strömmen var så våldsam, att vi ej kunde riskera att vada öfver med bördorna. Vi satte oss att vänta en stund och delade den sista köttsmulan. Af provianten här fanns nu blott några näfvar mjöl kvar, och efter mycket spekulerande beslöt jag att riskera en brödbakning i stekpannan; den insmordes med det sista, smutsiga flottet ur en burk, degen, försedd med bakpulver, packades ned, ett lock lades på och så stoppades det hela in i glöderna. I spänd förväntan sutto vi kring elden, ur hvilken efter en half timme ett härligt doftande bröd framdrogs, men sedan var också allt ätbart i lägret förtärdt. Förgäfves undersökte vi floden ända till dess utflöde i Azopardo, ingenstädes stod något vadställe att finna, och i genomvåta kläder måste vi tillbringa ännu en natt på stället. Det regnade fortfarande oafbrutet, men blef till all lycka kallt på morgonen, och vattenståndet sjönk hastigt

som det bör göra i alla riktiga glaciärälfvar. Vi voro icke sena att begagna tillfället, och sträfvade därpå i en frisk, torkande vind ned till vårt gamla läger. Där var allt förändradt, skogen ett kärr och hela vår sköna lägerplats förvandlad till en sjö, dit äfven saltvatten inträngt. Depån hade vi försiktigtvis placeradt så högt, att den ej blifvit skadad. Vi sökte och funno snart en ny, lämplig plats. Medan Halle och jag just sysslade med att slå upp tälten, fingo vi se »Huemul» komma inglidande och gå för ankar, en dag tidigare än den var väntad, och snart hade vi officerarna i lägret, nyfikna att få veta, huru det gått för oss. Vi kunde ej lofva att bli färdiga förr än följande dag, enär depån vid Mascarellofloden måste afhämtas.

Quensel och Pagels hade återkommit med båten, Müller, som blifvit efter och sin vana trogen gått vilse, hade också krånglat sig fram, och vi sutto just församlade kring elden, sysselsatta med att en gros förtära de få läckerheter, som ännu funnos kvar, då ett ilbud kom från »Huemul», att den fått maskinskada och måste söka hamn, men lofvade återkomma den 26. På sin nuvarande plats låg den alldeles oskyddad och man vågade ej släcka under pannan. Vi voro glada att få en dag till på oss, och det visade sig särdeles behöfligt. Med häst kom man nu endast halfvägs till Mascarello, resten af vägen måste sakerna bäras.

»Huemul» kom på utsatt tid, och med feberaktig ifver företogs inlastningen, ty svarta moln hade börjat segla upp. Hästarna måste simma den långa vägen till skutan, och ett par af dem kommo med knapp nöd om bord med lifvet. Utan alla äfventyr skulle embarkeringen dock ej aflöpa. Jag var just med mina kamrater och ett par man från fartyget på väg ombord med en stor och tung båt, där lasten blott tillät tvenne åror att vara i rörelse, då som en blixt en orkanartad stormby

kom farande. Vi hade ej tio minuters rodd kvar till skutan, men drefvo trots de mest energiska ansträngningar längre och längre bort, och innan vi visste ordet af, lågo vi i de grofva bränningarna längst inne i viken. Nu fanns intet val, vi måste hoppa i vattnet för att rädda våra tillhörigheter, som skyndsamt langades upp på standen; med förenade ansträngningar drogo vi upp båten, som våg på våg spolade öfver. Ombord blef man orolig och blåste i skrikan, men det dröjde länge, innan vi vågade göra om försöket. Stående i bränningarna till midjan, lastade vi båten på nytt, kommo med några kraftiga årtag ut och hade bättre tur den gången. Det hade dock blifvit för sent för att gå ut, och vi tvungos att ligga kvar öfver natten i storm och regn.

Den 27 mars saluterade vi för sista gången den gamla lägerplatsen, men ut ur fjorden kommo vi ej. Motvind och hög sjö redan därinne visade, hvad som väntade på öppna hafvet, och för hästarnas skull tvungos vi att söka nödhamn, ännu en gång i Puerto Gomez. Här utspelades en liten scen, som jag ej vill undanhålla mina läsare. Messpojken hade i Punta Arenas smugglat ombord någon otäck spritvara, något som är strängeligen förbjudet, och kocken hade supit sig full däraf. Det gick icke riktigt bra för dem. Kaptenen dömde fort och utan misskund: de kläddes af nakna, slängdes i sjön med en lina om lifvet, och fingo i det iskalla vattnet tillfälle att ångra sina synder. Bestraffningsmetoden lär vara lika effektiv, som den är enkel.

Utan vidare uppehåll ångade vi till Punta Arenas, dit vi ankommo den 28, och togo omedelbart itu med förberedelserna för nästa tur.

Skottsberg fot.
Kap Froward, den amerikanska kontinentens sydligaste udde.

FJÄRDE KAPITLET.

Till Otway- och Skyringvattnen.

Kap Froward. — Jerónimo-kanalen. — En grufskandal. — Patagonisk guldfeber. — Otway Water. — Fitzroy-kanalen. — Storm. — Ett ensligt nybygge. Spår af indianer. — Skyrings natur. — Excelsior- och Ventisqueros-fjordarna. — Gajardokanalen; en lifsfarlig båtfärd. — »Huemul» på grund. — Skyrings vatten. — Fossilfynd. — Åter en grufhistoria. — Ett nattligt äfventyr. — Räddade.

Under den svenska sydpolarexpeditionen (1901—1903) hade frågan om en undersökning af de stora Otway- och Skyringvikarna något dryftats. Vid denna tid var ännu inre delen af Skyring en rätt betydande hvit fläck å Sydamerikas karta och, såsom det sedan visade sig, fanns där en viktig geografisk upptäckt att göra. Redan före utbrottet af det stora peruanska kriget (1879), hade chilenska regeringen börjat kartläggningen af det nämnda området, men kriget satte stopp för vidare arbeten, och det kom sedan att dröja länge, innan undersökningen återupptogs. Icke förr än år 1902 förelågo några viktigare data. Detta år upptäckte kapten Ismael Gajardo den kanal, som nu bär hans namn, och som förbinder Skyring med

den vik af Magelhães' sund, som benämnes Xaultegua-golfen. I och med denna upptäckt, en af de intressantaste, som på länge gjorts i södra Sydamerika, var den hvita fläcken i hufvudsak försvunnen, och 1905 publicerade det chilenska sjökarteverket (Oficina hidrográfica) en detaljerad karta öfver området. Men ännu fattades en vetenskaplig undersökning, och denna stod också, i den mån våra krafter det medgåfvo, på vårt program. Jag inlämnade alltså till amiral Rojas en plan för en sådan, och som han fann den fullt utförbar, ställde han åter »Huemul», som nu fördes af kapten L. Diaz Palacios, till vårt förfogande. Äfven på denna tur medtogo vi Pagels.

Den 11 april ångade »Huemul» ut i sundet. En stormperiod florerade som bäst, och vi fingo genast svår sjö, som kom fartyget att rulla på ett nära nog riskabelt sätt — klinometern visade ett utslag af ända till 33°, och mera lär man mycket sällan få vara med om. Till natten hunno vi blott till San Isidro-fyren, en af de få i sundet. Det blef en vacker morgon, och vi stucko ut i sjögången men hade ej kommit långt, förrän det åter blåste full storm; att passera Kap Froward var ej att tänka på, utan vi måste söka nödhamn. Kap Froward eller Forward är den amerikanska kontinentens sydspets. Här mötas den grofva sjön från sundet och den icke mindre grofva från Canal Magdalena, här går gränsen mellan aprilvädret i öster och regntjockan i väster, som skrämmande står där, tät som en mur. Det passar ju bra, att udden på afstånd ter sig som en knuten hand. Följande dag rundade vi den och ångade in i Jerónimo-kanalen, som förbinder Otway med Magalhãessundet. Det är en mycket naturskön farled; betraktar man västra stranden, kan man redan tro sig ha hunnit till de berömda västpatagoniska kanalerna: höga fjäll, där skogstungorna sluta i vintersnö, vackra vattenfall, bråddjupt ända in till klippan. Här såväl som i det följande nämnes

ofta ordet kanal: det är naturligtvis ej fråga om människoverk, utan ordet är den geografiska beteckningen för de egendomliga, inre farleder och långa, smala sund, som i så hög grad äro karakteristiska för de trakter, där vi nu befinna oss.

Vårt arbete tog omedelbart sin början. Vårt första besök gällde Cutter Cove, där för en del år sedan rätt mycket koppar-malm upptäcktes, hvarpå ett bolag bildades för exploatering. Och här fingo vi en ganska god inblick i ett bedröfligt kapitel ur Patagoniens kolonisationshistoria. Som flugor på en socker-bit ha grufingeniörer, kanske oftast utan någon som helst rättighet till denna titel, öfversvämmat landet. Dagligen ha inmutningar gjorts, och i braskande ordalag ha fyndigheterna beskrifvits — tvärt ha folk i Amerika och Europa bildat bolag, stundom med betydande aktiekapital. Det blef en feber, det var ett axiom, att det m å s t e finnas oanade rikedomar i Patagonien! Så har man köpt maskiner, byggt hus och — så är den sagan all. Ty när arbetet påbörjats, har man märkt, att malmen ej kunde räcka långt eller var dålig o. s. v.; bolaget har gjort konkurs, men vare det långt ifrån, att andra låtit sig varna! På tal om inmutningar, kan jag ej låta bli att berätta följande lilla historia. När vi gåfvo oss af på vår expedition till Almirantazgo, och tidningarna i Punta Arenas meddelat våra planer, blef en stackars man, som förut sökt guld i trakten, förskräckt vid tanken på, att vi skulle kunna få syn på hans slumrande millioner; och dagen efter vår afresa publicerades hans inmutning af ett väldigt område — gud vet, hvad där icke fanns för dyrbara saker, som alla uppräknades! Ingen afundas honom, ty där finns absolut ingenting. »Sociedad Minas de Cobre de Cutter Cove» är ett godt exempel på, hvart grufspekulationer kunna leda. För direktören har man uppfört ett hus i urskogen, ett plåtpalats, hvars inredning icke lämnar något öfrigt att önska, och försedt med

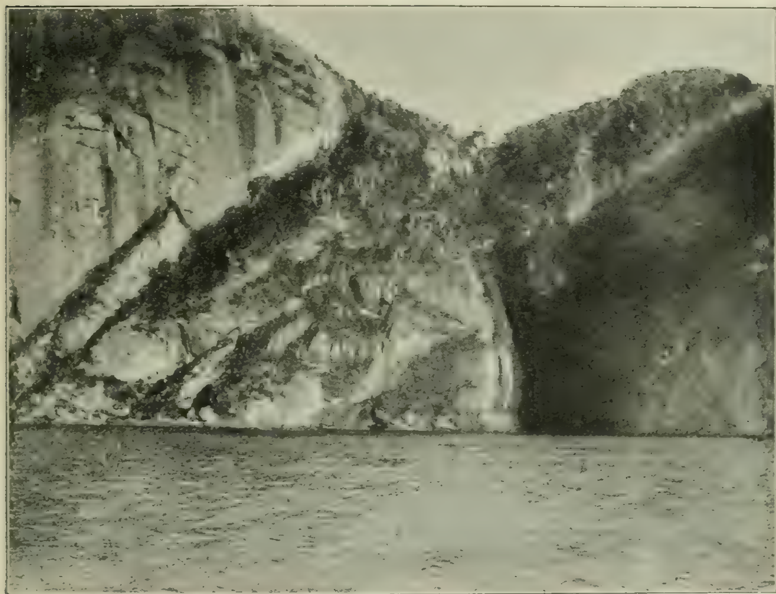
ett torn, där man på mattbelagda trappor klifver upp för att — se ut öfver ägorna! Ännu fanns där ett lager förstklassig mat och utmärkta viner, och i sällskap med den ingenjör, som för tillfället regerade där, gjorde vi, hvad vi kunde, för att ytterligare försämra bolagets finanser. Stackars aktieägare! Allt, hvad som hittills inbetalts, eller i svenskt mynt närmare 2 millioner kronor, är borta, och ännu har det dyrbara, men för malmsorten otjänliga maskineriet icke lyckats få någonting ut af grufvorna. Nu låg arbetet nere, och konkursen stod för dörren.

Sedan vi besökt ett par punkter å södra kusten af Otway, gingo vi tvärs öfver detta vatten för att följa dess norra kust. Landet höjer sig här småningom inåt Riesco-ön, och sluttningarna äro öfverallt täckta af högstammig urskog. Söderut se vi den typiska regnskogen, sammansatt uteslutande af ständigt grönskande arter, men småningom blandas fläckar af ljusare färg in: det är *roble*, och den blir snart ensamt härskande. Då viken tränger ihop sig till Fitzroy-kanalen, har landet åter ändrat natur, vi äro vid gränsen till pampas, där smärre fläckar af *ñire* bilda en låg och snårig skog. Naturligtvis få vi söka orsaken till dessa förändrngar i ändrade klimatförhållanden, framförallt i mot öster aftagande nederbörd.

På flera ställen sågo vi spår af människor. I en liten god hamn, omkransad af präktig högskog, där den vilda Fuchsian ännu stod i rik blom, och där skaror af papegojor förde oväsen, funno vi en liten öfvergifven såg; å ett annat ställe sågs boskap och äfven människor, hvilka emellertid togo till flykten, när båten närmade sig.

Den 16 april ankrade vi vid ingången till Fitzroy-kanalen, den enda förbindelseleden mellan Otway och Skyring. Det är en ytterst smal, grund och mycket krokig farled, där tidvattnet rinner med stor hastighet, och som därför är svår att passera.

Men med stor uppmärksamhet och oupphörliga kursändringar går det ju bra. Stränderna äro låga, vi äro inne i pampaszonen och ha därför också kulturens utposter i närheten. Å båda sidor ligga settlement, ja, i Caleta Los Amigos, där vi tyvärr fingo stanna längre än önskvärdt, finnes hotell, butik och barer, naturligtvis med den aldrig felande biljarden. Till en början hade vi viktiga arbeten att utföra, en intressant, glacialgeolo-

Skottsberg fot.

Isla Escarpada i Skyring.

gisk upptäckt gjordes, nämligen af hvarfvig issjölera; men då vi voro färdiga, önskade Skyring-vattnet ingalunda ta emot oss. Vi fingo rykande sydväststorm, och drefvo upprepade gånger för ankaret mot land. Vi gjorde ett försök att gå ut, men fingo ögonblickligen ett par så grofva sjöar öfver hela fartyget, att vi måste vända om. »Huemul» mäter ju blott 180 ton! Först den 22 kunde vi trotsa vädret. Vattnet flödade fort-

farande öfver däcket, men under norra landet fingo vi skydd och lågo efter några timmar för ankar i Puerto Altamirano. Vi hade nu åter kommit västerut och därmed tillbaka till skogarna. Sedan vi med godt utbyte gjort undersökningar kring hamnen, gingo vi att stifta bekantskap med den västligaste af traktens nybyggare, monsieur Guyon, i hans ensliga blockhus på Skyrings kust. Den gör ett så underligt intryck, denna lilla fläck midt i en stor, vild urskog. Där har han bott i många år med sin gumma och barnaskara, och ingen kan nu gärna ana, att M:me Guyon en gång varit en liten parisiska! De ha några hundra får, några kor och höns. De bjödo på kaffe och visade oss sin trädgård, där de halft tvungo oss att plocka höstens sista hallon och till sist trugade på oss ett präktigt blomkålshufvud, som väckte allmänt jubel ombord. Lyckliga, förnöjsamma människor! Vi skildes från dem med ett varmt handslag.

Så togo vi farväl af civilisationen. Därmed voro dock icke alla spår af människor försvunna, men de uppenbarade sig nu på ett helt annat sätt än förut. Det var en solig morgon, då vi rodde in mot Isla Escarpada, hvilket betyder den tvärbranta ön, för att söka landningsplats. Och se, midt i klippväggen öppnar sig en liten vik, där vågen sakta plaskar mot strandgruset. Ett virrvarr af grönt, lummiga Drimys-träd och högstammiga bokar, klädda med guirlander af mossa och *hymenophyller*[6], väldiga buskager af Fuchsia och storbladiga ormbunkar. I detta lilla fridfulla paradis stodo stommarna till tvenne indianhyddor; musselskal samt ben af säl och fågel visade, att de någon tid varit bebodda. Kunde vi blott ha frambesvurit de små bruna gestalterna, och taflan skulle varit fullständig. Men detta första möte med infödingars verk försatte oss i en egendomlig stämning, det var den känslan man erfar, då man som öfverciviliserad, hvit man står inför en natur, som icke ens under människors herravälde förvandlats.

Landskapet i Skyrings västra del erinrar i hög grad om de bekanta patagoniska kanalernas. Åt alla håll tränga långa, smala vikar in i Kordilleran. Somliga af dessa äro af oförliknelig skönhet, af verklig fjordnatur, med mynningen spärrad af en tröskel, öfver hvilken ångaren ej slipper in. Det hvilar oftast en dyster storslagenhet öfver Skyring. Mest ligger himlen tung öfver de svarta, raserade kammarna, så tung

Skottsberg fot.

Öfvergifven indianhydda i Skyring.

och grå, att själfva isfälten förlora sin hvithet; öfver de rödbruna sumpmarkerna och de mörka skogsfläckarna, som strödda klänga sig fast å de brantaste väggar för att sluta ihop sig till den fasta väfnad, som täcker allting ned till hafvet, hvilar en allvarstung stämning. Knappt en fågel låter höra sig. Men äfven här kan naturen le; när morgonsolen går upp öfver klara toppars halsbrytande former, randar skogen med ljus-

gröna band och färgar snöfälten rosenröda, eller när middagsljuset återkastas med diamantglans från glaciärerna, där grottor och remnor prunka i den där praktfulla, blå färgen, än mörk och fyllig, än svagt genomskimrande i de läckraste toner. Då märker man också alla de utomordentligt vackra detaljerna i urskogen, hvilka i regntöcknet knappt förmå fängsla ens uppmärksamhet. Jag talar nu icke såsom botanist. Ty för mig

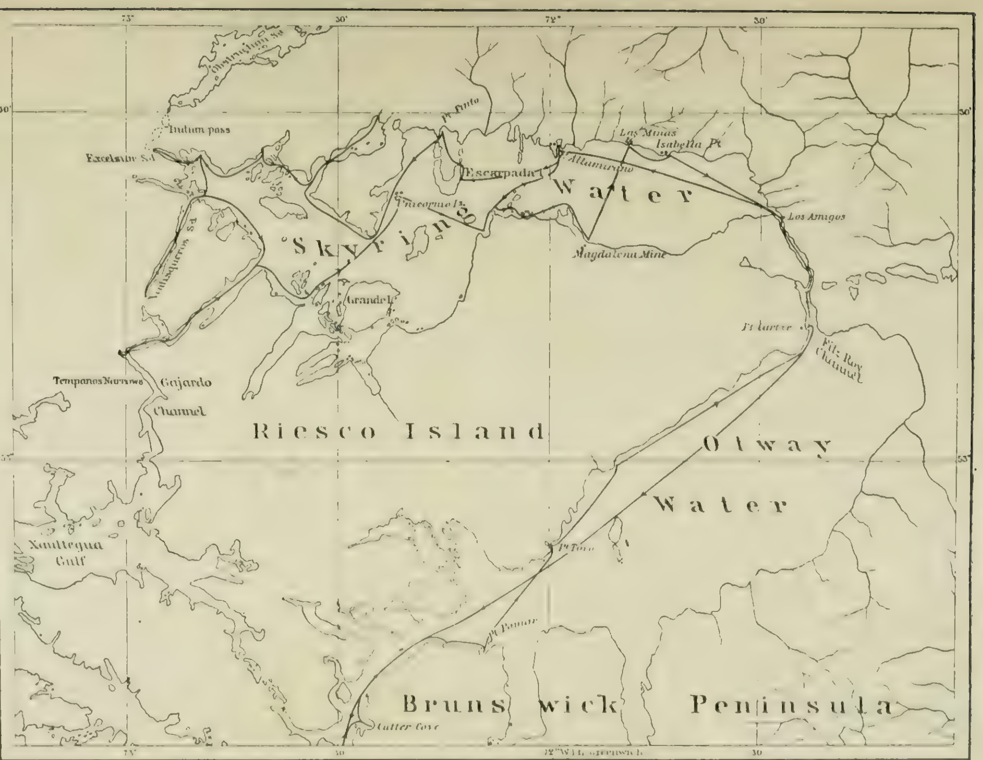

Skottsberg fot.

Utsikt från Excelsiorfjordens inre mot dess mynning.

var skogen ju lika lockande i regn som i sol, och vackra studier och samlingar kommo i Skyring på min lott. Äfven ur geologisk synpunkt var undersökningen mycket gifvande. Man får skära långt in i Kordilleran och följa en naturlig profil genom dess olika lager; allt äldre komma i dagen, ju längre västerut man kommer.

Tanken på ett möte med indianer släppte oss icke. Gång

Karta öfver Otway- och Skyring-vikarna.

——— Expeditionens route.

på gång stötte vi på öfvergifna hyddor, men deras konstruktörer voro och förblefvo borta. Ryktet hade berättat om en väg, som indianerna anlagt från Obstruction Sound till Excelsiorfjorden i Skyring, och vi använde en dag till dess uppsökande. Fjordens mynning är spärrad af en barriär; »Huemul» fick stanna utanför, medan vi rodde in till dess botten. Vi funno vägen, men därom skall jag berätta i annat sammanhang.

Den s. k. Estero Ventisqueros (Glaciärfjorden), som tränger djupt in i Muñoz-Gamero halfön mot SSV, är en af de längsta och smalaste. Dess innersta del var på kartan betecknad med en prickad linje, hvilket väl angaf, att ingen trängt in dit, och så mycket större anledning hade vi att göra det. Inloppet är mycket grundt och har karaktären af en starkt strömmande älf, uppför hvilken vi mellan trädstammar och stenar krånglade oss in i öppet vatten. Vi tyckte genast, att älfven såg oss litet misstänkt ut, och smakade på vattnet inne i fjorden: det var fullkomligt sött. Afspärrningen har här gått så långt, att fjorden nära nog blifvit en insjö, där tidvattnet knappast har något att betyda. Mellan imponerande fjällmassor, öfver hvilka istäcket tittar fram och här och där hänger ned, ro vi mot målet, utsikten öppnar sig, och där ligger fondglaciären, en jökel af väldiga dimensioner, i en glänsande tunga mynnande ut i vattnet, som är fullt af isstycken. Bräckan är närmare 1 km. bred och har en höjd af ungefär 30 meter. Det tog en god stund innan Quensel fått samla sina block ur moränerna, som medföra prof på bergarten långt inne i Kordilleran, och jag blifvit färdig med mina observationer öfver den intressanta vegetationen vid glaciärens rand. Återkomna ombord, rustade vi oss för morgondagens tur, som alla emotsågo med spänning. Ty det gällde nu ingenting mindre än själfva Gajardokanalen.

Dess yttre del gaf oss alldeles samma intryck, som de fjor-

dar vi redan besökt, men mot midten blef den så småningom smalare, och det såg med ens ut, som om allt vidare framträngande var omöjligt. Vi hade uppnått den trånga passage, där kanalen endast kan befaras med roddbåtar, Angostura de los Témpanos. Här rusar tidvattensvågen genom en smal klippränna, mellan stenar och ref forsande fram med en styrka af ända till 8 knop. Massor af is från omgifvande glaciärer föras fram och åter genom passet, som häraf fått sitt namn: de spanska orden här ofvan betyda nämligen isflakshålet. »Huemul» har ankrat vid klippväggen, en båt bemannas, och vi sätta ut för att söka komma igenom. Vattnet forsar kring bogen, men trots det att 8 man ligga i vid de fyra årorna, komma vi knappast ur fläcken. Med yttersta nöd sluppo vi förbi hvirflarna kring grunden, spänningen stod att läsa i allas ansikten, och under hurrarop gledo vi ut i något stillsammare vatten. Till höger om oss öppnade sig en liten fjordarm, och då vi rundade udden och skådade bottenglaciären, brast jublet lös på nytt. Jag har ju sett rätt mycket is i allehanda former, men sällan någonting, som gjort ett sådant intryck. I frusna kaskader göt den sig brant ned i en trång klyfta, bredde ut sig och sköt ut i det gröna, genomskinliga vattnet med en 50 meter hög bräcka, krönt af tusentals klara, fantastiska istinnar. Knappast ett stoftkorn på den, men i stället, hvilket färgspel! Preussiskt blått, ultramarin, kobolt — jublet förstummades, årorna hvilade. I en liten klippremna invid brämet landade vi. Det låg fullt af isstycken på de slipade hällarna, på ena sidan hade vi en liten miniatyrjökel, på den andra ett utskjutande parti af den vägg, utefter hvilken den stora isströmmen glider fram. Stället är farligt, och så hastigt som möjligt knackade Quensel sina bergartsprof och samlade jag några fjällväxter, som, svalkade af isens kyliga andedräkt, trifdes här nere vid hafsytan. Gång på gång inträffade små kalfningar,

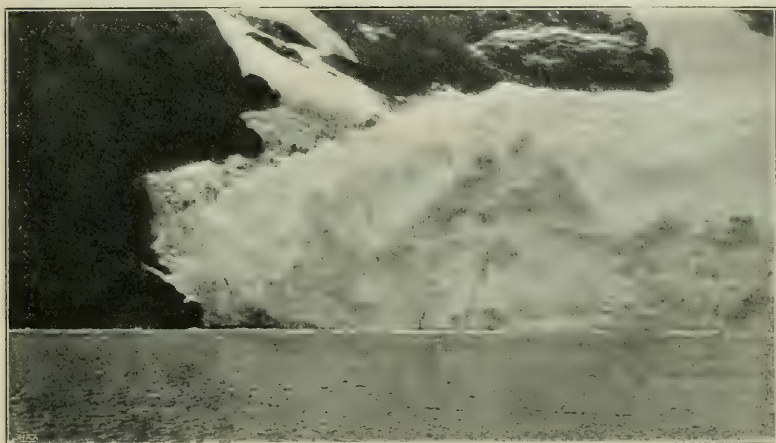
Skottsberg fot.

Seno de los Ventisqueros med bottenglaciären.

och för hvarje gång sköljde en häftig svallvåg foten af klippan, där vi befunno oss. Vi hade nätt och jämt hunnit ifrån platsen, då med ett väldigt åskdunder ett stort isblock lossnade och störtade ned i hafvet, framkallande en svallvåg så kraftig, att det var besvärligt nog att hålla båten klar af den klippudde, hvarifrån vi åsågo det imponerande skådespelet — ett par minuter tidigare, och en olycka hade inträffat: platsen, där vi nyss stått, öfversvämmades af vatten och isbitar.

Som vi ej gärna med »Huemul» ville tillbringa natten vid passet, beslöto vi att vända om, i den tron, att strömmen ej skulle ha hunnit att kantra. Roende rätt under en hängglaciär, som hvilket ögonblick som hälst kunde ha kalfvat, men dess bättre ej gjorde det, kommo vi fram till det trånga stället, och mötte där en uppmuntrande syn. Vi ha blifvit grundligt lurade, ha missräknat oss på tiden, och strömmen rinner nu med full fart i motsatt riktning, lekande med isstycken, som äro på väg till andra sidan af hålet. Dock gjorde vi ett försök, men båten greps af en hvirfvel, snurrades rundt och räddades genom roddarnas yttersta ansträngningar i sista sekunden från att kastas mot stenarna, där undergången skulle varit viss. Den gången var det bud efter oss, och vi förlorade lusten att upprepa experimentet. Vi rodde tvärs öfver och landade å klipporna vid passets östra sida samt klättrade upp för att se på omgifningarna en smula. Å motsatta sidan kan man icke öfver land komma förbi passet; där vi befunno oss, går det för sig, och därifrån skulle man ju kunna signalera till skutan, men därmed vore ej mycket vunnet, ty båten finge vi ej med oss. Det såg sålunda ut, som om vi ej hade någon annan möjlighet än att vänta 5 eller 6 timmar, till dess strömmen ånyo kantrat, ett föga lockande perspektiv — men hvad var att göra? Vi hade tittat på klipporna för att se, huruvida man skulle kunna släpa båten förbi, men voro färdiga att slå

tanken ur hågen; kommendanten, som var med oss, ansåg det outförbart. Men Pagels hade med sin onekligen säkra blick sett en liten möjlighet och förklarade, att man, om ock ej utan lifsfara, skulle kunna klättra rundt utefter branten och dra båten med sig. Fånglinan var dess bättre ganska lång. Steg för steg gick det framåt. Det var ej lätt att finna fäste, fötterna trefvade sökande efter den minsta lilla afsats, fingrarna grepo krampaktigt kring de obetydligaste ojämnheter i den 10 à 20 meter höga,lodräta väggen. Båten högg girigt tag i hvarje

Skottsberg fot.
Glaciären vid Angostura de los Témpanos i Gajardokanalen.

utsprång, strömmen pressade den tätt in mot klippan och ett par man fingo slita sina händer blodiga på att hålla den klar. Det gick! Vi äro förbi de värsta forsarna och ha uppnått ett ställe, där berget sluttar jämt ut i sjön. Nu kommer åter ett kritiskt ögonblick. En efter en går i båten, så släpper den näst sista linan : endast Pagels, sittande på sin breda bakdel och med pipan i munnen, håller ännu i. Årorna klara! Pagels kastar sig i, och i samma sekund dyka fyra årblad ner i strömmen. Den minsta försumlighet, och båten slungas huller om

buller tillbaka i forsen. En sista kraftansträngning, som på tio minuter kommer roddarna att trots kylan drypa af svett, och vi äro ombord.

Det blef för sent att söka ankarplats för natten. Vi lågo på ett högst obehagligt ställe, bottnen är där släta klippan, och det är djupt ända in till stranden, där flera grund finnas. Då och då kom en häftig vindil nedramlande från berget och lät oss ana, att det ej var så väl beställdt med det vackra vädret. Vi hade också knappt hunnit ombord, förrän »Huemul» råkade i drift; i hast fingo vi upp trycket i maskinen och ankrade på nytt. Det blef ej mycket ro ombord under natten. Det var ju mörkt som i en säck, kanalen trång, strömmen stark och stranden farlig. Kommendanten har kastat sig på en soffa med kläderna på, och vi vakna ständigt vid att larmande stöflar traska öfver däcket: man gör täta lodningar för att se, om vi drifva. Vid 3-tiden hörde jag, hur vinden friskade till stormbyar, och »Huemul» darrade på ett högst misstänkt sätt. Jag fäste mig emellertid ej vidare vid saken, utan somnade igen, men vaknade vid, att maskinen gick för full fart, under det skrofvet skakade af alla krafter, kom fort i kläderna och skyndade upp på däck. Mina aningar besannade sig, »Huemul» hade kommit i drift och hamnat på ett undervattensgrund, knappa trettio meter från land. Maskinen lyckades ej uträtta något, men sedan vi fått ut ett varpankare, kommo vi efter en stund loss. Så var det äfventyret lyckligen öfver, och i halfmörker ångade vi ut ur kanalen.

Det torde här vara på sin plats att nämna några ord om de egendomliga hydrografiska och därmed sammanhängande förhållandena i Skyring. Som de smala Fitzroy- och Gajardo-kanalerna äro dess enda förbindelser med andra vatten, har tidvattnet mycket ringa inflytande, och skillnaden mellan hög- och lågvatten är föga mer än en dm. Från glaciärer och floder

kommer en mängd färskvatten ut där, och salthalten är mycket ringa, jämförd med Otways eller Magalhäesundets. Att allt lif skall röna inflytande däraf, ligger i öppen dag: stora såväl som små strandalger äro försvunna, Macrocystis lyser med sin totala frånvaro, och djurlifvet är ytterst fattigt.

I mellersta och östra delen af Skyring återstodo oss ännu en del arbeten, och vi besökte åtskilliga punkter, upprepade

Skottsberg fot.

Vid Angostura de los Témpanos i Gajardokanalen.

gånger korsande det stora vattnet. Naturen i öster har intet af västra delens vilda storslagenhet att uppvisa, men är därför icke mindre intressant. De tertiära lagren undersöktes af Halle på tvenne punkter, där lignit finnes, och han upptäckte en mängd fossila växter. De bägge platserna heta Mina Magdalena och Mina Marta, och vid den senare kan man få se ett patagoniskt grufföretag på sista stadiet. Äfven där

hade bildats bolag, man hade uppfört byggnader och skaffat maskiner. Så började brytningen, och nu först insåg man, att allt samman endast rörde sig om en obetydlig lignitförekomst af dålig kvalitet! Sedan många år står platsen öde, och fallfärdiga kåkar och kringströdda, sönderrostade maskindelar vittna om svikna förhoppningar.

Vi hade efter återkomsten till Caleta Los Amigos tänkt utföra ännu några undersökningar i Otway-viken, men tyvärr står förstnämda ort i telefonförbindelse med Punta Arenas, och från flottstationen kom bud, att vi så fort som möjligt borde påskynda hemfärden.

Detta betydde, att vi skulle passera Jerónimo-kanalen på natten, hvilket kommendanten icke fann sig vidare tilltalad af; men som han hade sina order, var intet annat att göra. Att vi icke skulle vara vidare nöjda med brådskan, är ju klart. Vädret var vackert,och''Huemul'' ångade för full fart fram utefter kanalens västsida, där berg och vatten smälte samman i ett enda svart mörker. Redan närma vi oss mynnigen, då plötsligt en signal ljuder från maskinen, som omedelbart stoppas. Strömmen är lyckligtvis med oss, och detta ger oss ett ögonblicks andrum. En olycka har inträffat i maskinen, hvad det är, vet man icke, men maskinisten förklarar sig icke våga gå längre med den. ''Men vi drifva på land inom några minuter'', skriker kommendanten, ''maskinen m å s t e gå.'' Vi försöka åter, mycket långsamt, men för hvarje slag propellern gör, höres ett dunkande i den stora cylindern, som skulle locket sprängas. En hastig rådplägning hålles. Någon hamn finnes ej inom räckhåll; den enda tänkbara är en okänd vik, som ej har rent vatten, och dit måste vi till hvarje pris hinna. Försiktigt närma vi oss alltså Bahia Arauz, slupen sändes före att loda, och med ljussignaler leder den ''Huemul'' till ankarplats.

Maskinskadan visade sig vara af allvarsammaste slag. Ett parti af axeln är bräckt tvärt af, att reparera den kan ju ej bli fråga om, det gäller blott att få den att hålla ihop, så att vi kunna praktisera skutan till Punta Arenas. Vi hade haft tur hittills — hade brottet inträffat en half timme tidigare kunde det ha fått oberäkneliga följder — men turen måste följa oss ännu litet längre. Ty viken, där vi ligga, är öppen mot S V; kommer storm, kunna vi ej ligga kvar, men icke heller gå ut, och hvad sedan? Vi hade tur. Hela tiden blåste den sällsynta nordan! På morgonen den 4 maj var förbandet lagdt kring såret efter 30 timmars oafbrutet arbete, och samma afton hade vi våra samlingar välbehållna i Punta Arenas.

Skottsberg fot.

Transportfartyget »Meteoro».

FEMTE KAPITLET.

I de patagoniska kanalernas labyrint.

Förberedelserna till kanalturen. — Bordes. — Vår alokoloup-tolk. — Magalhães-sundets skärgård. — På Evanglistas-klipporna. — I okändt vatten. — De patagoniska kanalerna och deras natur. — Möte med infödingar. — Tvenne farleder. — Peñasgolfen. — Bakerfjorden och berättelsen om ett patagoniskt skandalbolag. — I Peel Inlets obekanta inre. — På återväg.

Skyringexpeditionen var ett minne, och förberedelserna till nästa resa togo alla våra tankar i anspråk. Den skulle enligt våra planer omfatta en kryssning i kanalerna mellan Magelhãessundet och Peñasgolfen, hvarunder uppmärksamheten särskildt skulle riktas på indianerna och deras lif. Då Halle kunde vänta sig bra litet utbyte af denna tur, blef det bestämdt, att han skulle sysselsätta sig på annat håll och i början af Juli möta oss i staden Ancud på Chiloé. Den 9 maj reste han till Rio Grande och omgifvande trakter i Eldslandet och hemförde därifrån mycket vackra fossilsamlingar. Efter sin återkomst till Punta Arenas gjorde han en tur till häst utefter Brunswick-half-

ön till de trakter, där Darwin en gång samlade de första profven på Magalhãesländernas utdöda djur- och växtvärld.

Emellertid fick expeditionen en annan deltagare. Vid åtskilliga tillfällen hade jag diskuterat kanalturen med en af våra nyförvärfvade vänner, kapten José Bordes, piloto mayor i chilenska flottan och en af de bästa kännarna af de trakter vi ämnade besöka. Han ville gärna komma med, men kunde ju icke rymma från sin tjänst och föreslog mig att begära tillstånd för honom hos flottans högste chef, hvilket jag naturligtvis med nöje gjorde, inseende den fördel vi skulle ha af hans sällskap. Med vanligt tillmötesgående gjorde man oss till viljes, och Bordes fick telegrafisk order att sluta sig till expeditionen. Det såg till en början ej så lätt ut att få ett fartyg för resan. Amiralen förklarade skrattande, att expeditionen ju redan förbrukat en ångare, nämligen »Huemul», och den skulle för öfrigt varit väl liten och obekväm för en längre färd. Af de båda andra fartyg, öfver hvilka marinstationen förfogade, var det ena alldeles obrukbart för vårt ändamål, medan det andra, »Meteoro», en dubbelpropellerångare om 650 ton, i synnerligen hög grad tillfredsställde våra anspråk. Tyvärr var det redan bestämdt, att den skulle ut på ett par dagars tur till San Félix-fyren, medförande en af regeringen utsänd ingenjör, sysselsatt med förberedande studier i och för den beramade Marconi-förbindelsen mellan Punta Arenas och Valparaiso. All telegrafering mellan territoriet Magallanes och det öfriga Chile går öfver Argentina, en vanlig ledning öfver land utefter västkusten är praktiskt omöjlig, och en undervattenskabel skulle bli en kolossalt dyrbar affär. Efter återkomsten till Punta Arenas måste »Meteoro» gå till Evangelistas-fyren med proviant, och det skulle alltså dröja länge, innan den kunde stå till vår disposition. Genom tillmötesgående från vederbörandes sida löstes svårigheterna

på så sätt, att vi skulle medfölja till Evangelistas, som vi mycket gärna ville besöka, hvarefter vi skulle gå direkt in i kanalerna. Det var en fördel, ty vi vunno en ny observationspunkt, som vi icke kunnat hoppas på. Ännu en liten svårighet måste rödjas ur vägen. Det gällde anskaffandet af en tolk, m. a. o. en spansktalande alokoloup-indian. Ett par dylika ha arbete i Punta Arenas, men deras principaler ville ej släppa dem ifrån sig, trots det att vi lofvade återställa dem i godt skick efter en månad. Vi fingo sålunda sätta vårt hopp till att under färden genom Magalhäessundet påträffa någon lämplig indian. Bordes lofvade att söka öfvertala någon af sina bekanta bland de infödingar, som på oregelbundna tider hålla till där.

Det dröjde åtskilliga dagar, innan »Meteoro» var klar, men slutligen, den 21 maj, fingo vi taga ombord vår utrustning, ångade så ut i sundet och gledo ut ur solskenet och in i töcknet, där vi skulle tillbringa en hel månad. Vårt första besök gällde Port Gallant. Hit komma nämligen tidtals några indianer för att sälja utterskinn åt en österrikare, som left där i många år tillsammans med en indiankvinna. Endast ett fåtal voro nu där, men bland dem lyckligtvis en äldre kvinna, som väl kände Bordes och hade förtroende för honom. Hon hyste i början stora betänkligheter mot att medfölja, och det blef ett långvarigt parlamenterande, innan vi kunde förmå henne att taga det afgörande steget öfver på »Meteoros» däck. Och nu får jag för mina läsare föreställa fru Akichakwarrakwilti (ch = tje, w = engelskt w), såsom hennes lilla nätta namn lyder. Egentligen är det nog namnet på hennes hemort, ty det betyder »landet vid det stora vattnet». I dagligt tal går hon under sitt missionsnamn, Emilia, som onekligen är bekvämare, om ock ej så välklingande. Vid våra undersökningar öfver indianernas lif var hon oskattbar; det var hon, som mer än en

gång öfvertalade dem att komma ombord, då fruktan höll dem tillbaka, som förklarade för dem, att mätningsinstrumenten ej voro några farliga tortyrredskap, och att vi ej voro några »cristianos malos», hvilka ord annars pläga höra ihop i kanalindianens mun. Kväll efter kväll har jag suttit uppe i laboratoriet med henne, hon alltid hopkrupen på en af växtpressarna, och försökt lära mig litet af hennes underliga språk, i jämförelse med hvilket både skånska och gotländska förefalla helt civiliserade. Tyvärr voro hennes kunskaper i spanska otillräckliga för grammatikaliska studier, och det fordrades ofta allt mitt tålamod för att få henne att fatta. En stor olägenhet var, att hon på spanska envisades med att tala om sig själf i tredje personen.

Rätt lustigt var det att studera henne i den nya omgifningen. Hon kom ombord i några underliga plagg och med nakna ben naturligtvis, och vi fingo oss ett godt skratt, sedan hon blifvit uppklädd och svassade omkring som *grande dame* i en grå klädning med röd sammetsbesättning samt en grön krage, öfver hvilken hennes korpsvarta hår föll i tjocka buskar. Och i denna utstyrsel blef hon medlem af den svenska Magalhãesexpeditionen. I början syntes hon ej trifvas så väl ombord, gick omkring tyst och nästan vresig, men vi vunno snart hennes förtroende, och hon blef mera meddelsam. En bit af hennes historia lockade jag ur henne en afton, då vi som vanligt sutto och talade tungomål. Hon hörde till dem, som blifvit fiskade i missionsnätet och hade med man och barn förts till Dawson-ön. Tre barn hade hon då, en så stor, en så stor och en så — hon mätte med handen från golfvet —, »och det var en så vacker flicka», tillade hon. Men de hade bott i »dåligt hus», alla hade blifvit sjuka och dött, och hon var nu lämnad alldeles ensam. Hur hon lyckats komma ifrån Daw-

son-ön, vet jag icke; hufvudsaken var, att hon i tid räddat sig. Tillbaka ville hon på inga villkor.

»Meteoro» stäfvar vidare västerut. Allt kargare blir naturen, allt mera dvärgartad skogen, allt kallare svepa stormar och dimmor fram. Vi ha nu lämnat den sammanhängande kusten, och kommit ut i skärgården. Hemlandstoner! Hundraden och tusenden af öar och skär, holmar med en liten fläck af mariga träd på läsidan, rundryggade hällar, glattslipade kobbar med ett par grästorfvor, där sjöfågel håller till. Vi ha kommit ifrån de skräpiga skiffrarna och in bland granitfjällen, och här har istiden skapat samma skärgårdsnatur som hemma hos oss. Ju mera vi sågo, desto mera trädde likheterna fram — vi tyckte oss långt borta, bokarna blefvo tallar, fåglarna ejdrar och fiskmåsar.

Vi styrde kurs mot en hamn bland klipporna i hafsbandet. Med Bordes ombord kunde vi gå inomskärs i en intressant farled mellan de tusen holmarna och refven, genom långa sund, hvilkas bredd ej öfverstiger hundra meter, och genom ännu mycket trängre hål, där vi snuddade vid kelpbandet, som ormade sig för »Meteoros» svallvågor. Ankaret kastades i Puerto Cuarenta Dias, »de 40 dagarnas hamn». Ett namn, som är en liten historia — här skall en gång ett fartyg ha fått vänta i fyrtio dagar, innan man kunde närma sig Evangelistas! Skulle det ock ligga någon öfverdrift häri, hvilket jag visst icke vill påstå, så är en väntetid af en vecka ingenting sällsynt. Det var naturligtvis af allra största vikt för oss att snabbt uträtta vårt ärende, ty hela kanalfärden kunde i annat fall lätt bli mer eller mindre misslyckad. Med ovanligt stor spänning afvaktade vi därför den 26 maj inbrottet af dagen. Vi hade haft rätt svaga, nordliga eller ostliga vindar, ett mindre vanligt, men särdeles välkommet förhållande, och beräknade därför, att den regelbundna dyningen från väster — märk väl, ingen-

Los Evangelistas. T. v. fyrtornet, längst t. h. Pan de Azucar.

ting mer eller mindre än hela Stilla hafvet! -- borde ha lagt sig något och tillfället till landning vara gynnsamt.

Regndis och grårusk mötte oss, då vi gungade ut mellan de sista skären och satte kurs på några svarta punkter ute vid horisonten. Det är de vidtberömda Evangelistas-klipporna. Med kikare kan man redan urskilja ett fyrtorn. Sjögången är jämförelsevis beskedlig, och försöket ser ut att lyckas: det är ingen barnlek att landa vid Evangelistas. Pan de Azucar (sockertoppen) passeras och »Meteoro» ankrar på djupt vatten mellan tvenne svarta, höga skifferklippor, den ena krönt af ett litet fyrtorn. Vi togo plats i den första båten, som båtsmans vana hand styr öfver dyningens mjuka rutschbana mot den punkt på klippan, som hedras med namnet landningsplats, ehuru ingen skulle kunna misstänka den för att vara det. Sjön bryter emellertid icke där, utan leker endast boll med båten. Där vi nu gunga på vattnet, ena ögonblicket lyfta högt upp, så att relingen skrapar mot klippan, i nästa af den tillbakavikande vågen dragna djupt ned bland jättealgernas blottade ormslingor, som bränningen nyckfullt ordnar och åter ordnar om i sirliga mönster, se vi rätt ofvanför våra hufvuden en nästan tvärbrant, svart och skroflig skiffervägg af ungefär 12 meters höjd, där ett par karlar stå och vifta åt oss uppe på krönet. I en lång båge hänger en lina ned, vid den hålles båten, och med dess tillhjälp är det meningen att vi skola klättra upp. Bordes går först, gammal och van. Här gäller det att hålla tungan rätt i mun: då vågen lyfter upp båten mot klippan, måste man utan att förlora en sekund hoppa upp på en omärklig, slemmigt grön afsats, där man utan repet aldrig skulle kunna hålla sig kvar. Det bär i höjden, man kraflar och kryper efter råd och lägenhet, tittar slutligen upp öfver randen och har »gått i land» på Evangelistas. Vi sluppo ifrån utan annat

äfventyr, än att en ung sjöofficer fick sig ett dopp, just som han hoppade, men det hade inga menliga följder.

Det är med ett uppriktigt »välkomna!» de tre fyrmännen hälsa oss. Ingen undrar däröfver, ett värre fängelse än deras är svårt att tänka sig; t. o. m. vid ett kort besök erfar man en beklämning, man känner sig instängd, fången bakom detta förhänge, som storm och regn väfva.

Skottsberg fot.

Bland jättealgerns slingor.

En hög, till största delen alldeles kal klippa,endast bitvis täckt af en genomsur mosstorf, som på ett förädiskt sätt glider undan foten, ett litet fyrtorn, som darrar under de fruktansvärda stormar, för hvilka dessa nejder äro beryktade, som dag efter dag dränkes i floder af regn, blandadt med stänket från vågbrotten; många mil från närmaste land, hundratals från civilisationen, från hvilken budskap kommer några gånger

om året, då under stora svårigheter, ja ofta under verkliga faror, lifsförnödenheter landas — se där Evangelistas! Jag vill icke råda någon med anlag för melankoli att bosätta sig där.

Det var intressant att finna, att skiffrarna åter anstå här längst i väster. Vi hade snart samlat prof på den fattiga floran och den icke rikare djurvärlden, men det dröjde ganska länge, innan allt godset kommit i land. Det hissas upp med en kran, men som den skötes med handkraft, går upphalandet så långsamt, att man själf hellre riskerar klätterturen. Det är ju för resten underbart att tänka sig, huru den massiva järnställningen, för att icke tala om allt materialet till fyren, någonsin kunnat landas. Det tog åratal och vore värdt ett eget kapitel.

Sittande gränsle på en säck, läto vi kranens smala stållina fira ned oss i båten, som hölls stilla i vågsvallet 20 meter nedanför. Det gick fort och bekvämt, och utan dröjsmål begåfvo vi oss ut till ångaren. Där var man skäligen nervös. Vinterdagarna äro korta, dimman var icke långt borta, och vi måste söka hinna Cuarenta Dias före mörkrets inbrott. Först klockan 3 kunde vi lätta ankar, men dimman var då redan så tät, att vi inom några minuter förlorade öarna ur sikte. Man måste betänka, att vi befunno oss i ett af världens orenaste farvatten, hvarom en blick på sjökortet är tillräcklig att öfvertyga hvem som helst. På kurs och logg sökte vi få tag i Kap King, men strömmen spelade oss ett fult spratt, och plötsligt döko några otäcka, svarta taggar och brott upp rätt om babord — vi voro midt uppe bland undervattensklipporna. Kursen ändrades, Bordes är envis, och vi gjorde ett nytt försök, men till tjockan sällade sig nu också mörkret, och vi måste ge tappt. Hela natten lågo vi och kryssade i ingången till Magalhäessundet, ledda af blinkandet från den lilla nyttiga fyren, som räddat många fartyg från närmare bekantskap med det fruktade Kap Pilar. Följande dag kunde vi taga itu med arbetena

i Reina-Adelaide-arkipelagen, som till stor del ännu är geografiskt okänd. Vi besökte Pacheco-ön och gingo ut genom den smala Canal Anita, där vi just voro midt i en trång och krokig farled, då en utomordentligt tät dimma lade sig öfver det spegelblanka vattnet. Faran för sammanstötning är man ju fri ifrån, men det blef dock några minuters oro ombord. Lika fort som dimman kommit, försvann den åter, och vi fortsatte till Canal Viel. Hör stötte vi för första gången samman med indianer i naturtillståndet, men de voro skygga och vägrade bestämdt att komma ombord, hvarför vi gingo vidare fram till Canal Smyth, där vi ankrade vid Muñoz Gamero, den enda af hvit man bebodda punkten mellan sundet och Peñasgolfen. Då för åtskilliga år sedan förhållandet mellan Chile och Argentina blef spändt, anlade chilenarna en kolstation där; ännu stå ett par skjul kvar, innehållande litet kol och vaktade af ett par man. Vi fingo senare tillfälle att välsigna denna »kolförekomst».

Skottsberg fot.
Quensel gör luftresa från Evangelistas.

Sista maj voro vi åter på väg, nu norrut genom kanalen. Få trakter i Patagonien ha blifvit så berömda som dessa kanaler, där man går fram dag efter dag mellan branta fjällväggar, som krönta af snöhvita toppar spegla sig i det klara vattnet, där man aldrig ser öppna hafvet, icke behöfver frukta stormen eller dimman, blott söka upp någon af de förtjusande

små hamnarna. Man kan gå i ett sträck från 53° till 48° utan att se en skymt af själfva oceanen, alltså en sträcka af fem breddgrader! Maken finner man icke i hela världen. Skada blott, att man så sällan får se kanalnaturen i solsken — dagar och veckor regnar det utan uppehåll, och tjockan nästan släpar i vattnet.

Man har velat jämföra kanalerna med de norska fjordarna. De tåla väl vid jämförelsen, men i allmänhet är kanske det storslagna väl mycket blandadt med ett drag af djup dysterhet, det är så dödt och tyst därinne, de flesta sjöfåglarna, måsar, kapdufvor, albatrosser och andra, som alltid sätta lif i taflan ute till hafs, äro försvunna, borta äro delfinerna, som dansa kring bogen; blott några kelpgäss, änder eller *patovapores* hålla till där. Men härlig är skogen, som täcker sluttningarna och fyller klyftorna, härlig trots dödsstillheten. Mitt yrke förde mig dagligen samman med den, och hvarje afton kunde jag återvända ombord med en ny skörd af erfarenheter och samlingar. Ibland drar sig boken — det är naturligtvis *coihue* — tillbaka för rödgula, sumpiga fläckar, där enstaka »cypresser»[7], Sydpatagoniens enda barrträd, växa. Väldiga, trädartade ormbunkar höra till skogens förnämsta prydnader. Som vanligt äro blommorna få, men bland dem finnes en, chilenarnes *copihue*[8] (P h i l e s i a), en liljeväxt, som i skönhet söker sin like: stora rosenröda klockor af lillfingerslängd. Men en sak måste botanisten göra sig förtrogen med: att hvarje dag komma hem lika genomvåt som skogen själf.

Uppe i Sarmiento-kanalen, som åt norr bildar fortsättningen på Smyths kanal och i skönhet öfverträffar den, stötte vi på flera indianer; vi togo tvenne kanoter med innehåll ombord och förde dem till Puerto Bueno, där vi stannade ett par dagar för studier. Mellan Chatham- och Hanover-öarna gingo vi vidare norrut. Just i den smalaste passagen, »Guia Narrows»

kallad, mötte vi åter en kanot, men därifrån uppstego ilskna rop af »cristiano malo», och vi lyckades ej öfvertala dess besättning att komma ombord. En lång stund låg den längs sidan på »Meteoro», men trots all Emilias vältalighet ville passagerarna ej veta af någon närmare bekantskap. Troligen hade de nyligen blifvit illa behandlade af något förbifarande fartyg.

Skottsberg fot.
Aftonstämning i Canal Sarmiento. Ett indianläger.

Trafiken i kanalerna är numera mycket obetydlig. Så godt som alla fartyg föredraga att gå yttre vägen, där man kan färdas natt och dag, hvilket därinne är alltför riskabelt. Men ett af de förnämsta nöjena under en färd rundt Sydamerika är härmed förnekadt de resande.

Ungefär vid 51:sta breddgraden började vi märka en liten förändring i växtvärldens sammansättning. Nya träd och buskar kommo till, bland hvilka man särskildt lade märke

till ett märkvärdigt barrträd, som folket kallar *maniu*[9]. Vackra, midt i vintern blommande lianer, täckte stammarna. Vi hade funnit gränsen för de subantarktiska skogarna och därmed löst en af våra uppgifter.

Vid passerandet af Canal Inocentes kommer man ett ögonblick ut i öppnare vatten, men det dröjer ej länge, förrän man åter är innesluten mellan kanalernas höga murar. Penguin Inlet var fullt af is, och i Icy Reach mötte vi otaliga små isflak, troligen härstammande från Eyre-fjorden, en af de många okända vikarna å denna kust. Ej långt därifrån påträffade vi, i Puerto Grappler, det största sällskap af indianer vi sett samladt å någon plats. De hade tydligen varit utsatta för trakasserier från de hvitas sida — det är dessvärre ej ovanligt, att samvetslösa människor söka narra till sig deras enda värdesak, utterskinnen, utan att lämna något vederlag, ja, att de misshandla dem och t. o. m. röfva bort deras barn — och voro i början allt annat än vänligt stämda mot oss, men med Emilias tillhjälp lyckades vi komma på ganska god fot med dem, i det vi gåfvo dem allt, hvad vi kunde afvara af kläder, bröd, tobak etc. samt knifvar, tändstickor och andra saker, som för dem äro af största värde.

Den 7 juni hade vi nått Angostura Inglesa eller English Narrows, ett mycket smalt, S-formigt krökt sund, där mer än ett fartyg fått göra närmare bekantskap med hårda granitklippor. På 1880-talet försökte en tysk expedition finna en annan kanalväg, för att det besvärliga S:et skulle kunna undvikas; den upptäckte ett helt nytt system af farleder väster om hufvudleden, men tyvärr afbrytas de af ett ännu mycket värre ställe, där öppna hafvet rullar in, och där det är så grundt, att sjön bryter; man kan där få vänta flera dagar för att komma igenom. Vi ämnade på återvägen färdas denna led, gingo nu direkt norrut genom Messier-kanalen och stodo så

vid nordgränsen för vårt framträngande, Peñasgolfen. Mot öster öppnar sig ett väldigt fjordsystem, Bakerfjorden med alla dess förgreningar, sträckande sig långt in i Kordilleran, och här ångade vi in. Sedan flera dagar hade kolfrågan diskuterats, och på grund af kommendantens bestämda påstående, att kolet ej skulle räcka, afstodo vi från att gå in till Baker-

Skottsberg fot.
Landskapsbild från Smyths kanal. »Cypresser» (Libocedrus tetragona) och »coihue».

flodens mynning, ehuru endast en ytterst obetydlig sträcka skilde oss därifrån.

Vi voro just på väg genom Canal Troya och skulle i hårda regnbyar och hvinande stormilar svänga västerut, då vi fingo syn på en segelbåt. Det blef stor uppståndelse ombord vid denna oväntade upptäckt, och vi gissade strax, att det måste vara folk från Baker-kompaniet, ett chilenskt bolag, som har koncession på stora områden kring Rio Baker ända fram till

argentinska gränsen. Naturligtvis stoppade vi genast, togo dem ombord och bogserade båten i hamn. Det var en äldre sjökapten vid namn Steele, för tillfället i bolagets tjänst, samt »managern» å farmen inne i landet, mr Slaughter. De hade mycket att förtälja. Steele var på väg ut till Hale Cove, där han tänkte preja någon passerande ångare och få bref med till Valparaiso. Bolaget befann sig i upplösningstillstånd, men man fruktade en rekonstruktion af eländet, och detta ville S., i den mån han det kunde, söka förhindra. Från lifvet vid floden hade de hemska saker att berätta. Kring dess mynning ligga 70 af bolagets arbetare , mest chiloter, begrafda, omkomna af brist på tjänlig föda; man hade helt enkelt icke brytt sig om att sända dem proviant i tid! Slaughter och hans folk hade bott 15 mån. i tält i den mest fruktansvärda ödemark och lidit brist på det nödvändigaste; han bönföll oss om att rädda honom därifrån och riskerade gärna hela sin innestående lön, ty ännu hade han ej fått ut ett öre uder de gångna åren. Så kan ett bolag ostraffadt förfara här nere. Det hade visst icke behöfts så hårresande historier, för att vi skulle ta oss an honom, och glad blef han, då han fick tillåtelse att stanna ombord. Kapten Steele fortsatte följande dag med oss till Hale Cove, där vi på hans egen begäran lämnade honom och hans folk åt sitt öde. Vi erforo långt senare, att de, efter att ha genomgått alla slags lidanden, med oförrättadt ärende måst återvända.

Landskapet i Baker-fjorden söker i vildhet sin like. På grund af dennas ost-västliga riktning, susa stormarna fram med ohäjdad kraft, och skogen har trängts tillbaka in i skyddade vikar, där afverkning af större träd bedrifvits. Inne i hamnarna finner man partier af hänförande skönhet, där strandbranterna spegla sina skogar, vattenfall och snöfläckar i ett klart och stilla, isgrönt vatten. När man utifrån kanalernas nakenhet plötsligt kommer in i en liten skyddad bukt, erfar

Skottsberg fot.

Trädartad ormbunke, omslingrad af blommande copihue.

man samma känsla som då man efter en promenad i snöstorm träder in i ett varmt, ombonadt rum.

Som vi gärna ville besöka någon del af kanalsystemet väster om Wellington-öarna, styrde vi den 12 juni tvärs öfver Messier- och in i Albatrosskanalen och voro så inne i ett område, där hvarje namn på kartan anger, att det gifvits af söner af »das grosse Vaterland». Vädret var hela tiden gement dåligt, och vi gingo som vanligt genomvåta och blåfrusna från morgon till kväll, men voro eljes nöjda med vår värld, ty hvarje dag medförde en eller ett par nya observationspunkter. Dock fingo vi på grund af den ringa koltillgången afstå från vår plan att gå rundt Wellington-öarna, utan följde blott Canal Fallos till Adalbertkanalens mynning, gingo genom den senare ut i Messierkanalen och voro åter i kända farvatten. För andra gången passerades »the narrows», och vi togo så den kortaste vägen genom Chasm Reach, en trång, nästan snörrät klippränna, där ekot kastar boll med ånghvisslans ljudvågor mellan släta väggar, som raskt höja sig mot skyn. Man bör icke försumma att se sig tillbaka, innan ångaren svänger, ty som bakgrund resa sig Wellington-öns nedisade toppar.

Ännu återstod en viktig punkt på programmet, nämligen undersökningen af Peel Inlet, och som vi bestämdt vidhöllo den, måste kommendanten ge vika och lofvade taga några ton kol för återresan till Punta Arenas vid Muñoz Gamero, hvars förråd han förut förklarat sig icke våga röra. Den sannolikaste orsaken till hans krångel var dock, att han hyste en panisk förskräckelse för hvarje plats, som var ofullständigt känd, hvarför han gick i en ständig fruktan för olyckor. Hade vi ej haft Bordes ombord, han som blef den egentlige befälhafvaren, så fort det var fråga om någon svårare manöver, är det mer än osäkert, om vi skulle ha kunnat uträtta mycket. Jag kunde ju icke tvinga kommendanten till någon handling, som han förklarade riskabel för farty-

gets säkerhet, då han bar ansvaret därför, och som han i olikhet mot flertalet sjöofficerare icke hyste det allra ringaste intresse för vetenskapliga undersökningar, förskansade han sig så ofta som möjligt bakom ansvarskänslan.

Vi veko af från Canal Concepción och gingo genom Andrew Sound mot Pitt-kanalen. Någon hamn var icke känd inom hela detta område, och på kartan finner man endast en lodsiffra, 11 famnar, vid den östligaste af Kentish Islands. Förgäfves sökte vi ankarplats där, och, ehuru skymningen föll på, måste vi ge oss vidare. Vi lodade ända in till stranden utefter kusten — 60, 40, 30 famnar; slutligen ankrade vi på 19 famnars vatten, men hade då aktern knappa 30 meter från land. Vi lågo fullkomligt oskyddade, det var dålig hållbotten, och första stormby skulle sannolikt bringa fartyget i drift. Innan det ännu ljusnat på morgonen den 16, hade vi ankaret uppe och ångade för half maskin in genom Pitts kanal samt vidare in i Peel Inlet. »Huemul», som en gång varit där inne, hade angifvit en sandbank å den punkt, där fjorden grenar sig. På det ställe, där vi gingo fram, fanns öfverflöd på vatten. Då vi sakta gledo in i Peel Inlet, och den sista skymmande udden låg bakom oss, blefvo vi stående tysta, betagna af sceneriet i fjordens botten. Kanske ha vi ej sett något landskap, som gått upp emot detta; det var nästan underbart härligt. Längst bort, men dock helt nära, ligger Kordillerans höjdkam, med nålformiga toppar och knifskarpa kammar, kring hvilka inlandsisen veckat sitt bländhvita täcke. Fyra breda strömmar af is komma ned därifrån, omsluta de violettbruna nunatackerna och samla sig till en glaciär med en bräcka af tre kilometers bredd, en enda massa af blåa sprickor. Allt detta i en ram af vintergrön skog och speglande sig i ett genomskinligt isvatten, där bilden då och då utplånas af isflaken, som strömmarna föra fram och åter. Inlandsis, högfjäll med eviga snödrifvor, en glaciärs alla detaljer,

urskogsklädda åsar och stränder, fjordvatten och drifis, allt samladt och famnadt af ett enda ögonkast. Häri ligger det underbara.

Vi kunde så mycket mera njuta af skådespelet, som vi funno en liten förstklassig hamn inne i fjorden, lagom djup och skyddad mot alla vindar. Medan Quensel och jag genom den ibland ganska tätt packade drifisen rodde mot glaciären, började de ombordvarande kartlägga hamnen, som vi kallade Puerto Témpanos,d. v. s. Isflakens hamn, därför att strömmen ett par gånger om dagen fyller den med isstycken. Vi befunno oss nu i en värld af is, moräner och slamälfvar, där vi trifdes förträffligt, och återkommo till fartyget först i mörkningen, synnerligen belåtna med de under dagen vunna resultaten, som bl. a. omfattade viktiga iakttagelser öfver Kordillerans byggnad. Den följande dagen ingick med lugnt och vackert väder men med en dimma så tät, att vi trots hamnens litenhet ej sågo land åt något håll. Först på eftermiddagen kunde arbetet återupptagas, nu kring hamnen, som är omgifven af sumpskog. Lyckligtvis fingo vi ännu en klar dag, och kunde få afsluta undersökningen. Det sista vi gjorde, var att på en väl synlig plats utanför inloppet till hamnen uppsätta en tafla med följande inskrift: *Meteoro. Comisión sueco-chilena. 16. VI. 1908.* Det lär väl dröja, innan någon får se den. När vi kommo ut, mötte vi det gamla vanliga kanalvädret med vind och regnbyar ; men, hvad betydde det, vi hade lyckats med Peel Inlet och voro vid ett briljant lynne.

I Puerto Bueno var nu allt tyst. Hyddorna stodo tomma som grinande skelett, alla dess invånare voro utflugna, åter stadda på sin eviga vandring. Längre söderut sammanträffade vi emellertid med ytterligare några familjer, och de sista sågo vi vid Muñoz Gamero, där vi gjorde ett kort uppehåll för att taga några ton kol ombord.

Under hela färden hade vi icke sett någon ångare, men i Smyths kanal mötte vi två stycken, af hvilka den ena intresserade oss högst betydligt; det var den norska ångaren »Alm», jämte en annan båt förhyrd af en Punta Arenas-firma för fart på Valparaiso, och ombord på den befann sig Halle på väg till Chiloé, där vi ju enligt öfverenskommelse skulle träffas. Vi viftade åt honom och gungade så åter ut i sundet,

Skottsberg fot.

Peel Inlet. Bakom glaciären fjället »Mano del diablo» (namngifvet af oss).

där kapdufvor och stormfåglar, vind och sjögång togo emot oss. Bakom oss låg labyrinten, underlandet, som vi aldrig mer skulle beträda.

Vi hade ännu några observationspunkter vid Magalhães-sundet kvar, innan expeditionen kunde anses afslutad. Fyren vid Félix hade vi redan besökt å bortvägen, men stannade där äfven nu för att taga med oss personalens post. Därifrån gingo

vi till Woodsworthviken för att söka hamn, sedan Beagles tid berömd för sitt vattenfall. Sådana är det ju ingen brist på i kanalerna, ty floderna ha ju sällan någon annan utväg än att rinna i vertikal led, men detta öfvergick allt, hvad vi sett i den vägen. Från 300 meters höjd, dansande från afsats till afsats, störtar vattnet ned i hafvet, och hela den brutna strålen ligger på en gång öppen för ens blickar.

I Port Gallant sade vi Emilia farväl. Hon skildes säkert från oss med det intrycket, att icke alla »cristianos» äro »malos».

Midvinternatten ankrade »Meteoro» å Punta Arenas redd. Vi fingo ingen öfverflödig tid, hunno i själfva verket knappast med de allra nödvändigaste bestyren. Ty redan den 29 juni gingo vi ombord på en Kosmos-ångare, som på några dagar förde oss till Corral, och funno så godt som omedelbart båtlägenhet därifrån till Ancud, hufvudstaden i Chiloés öprovins.

Akichakwarrakwilti-Emilia, vår tolk. Skottsberg fot.

SJÄTTE KAPITLET.

Ett döende folk.

Första sammanträffandet med alokoloups. — Utseende. — Besök i ett läger. — Hyddorna. — Föda. — Jakt och vapen. — Sociala bruk. — Kvinnans ställning. — Karaktärsdrag. — Nomadlif. — Kanotens byggnad. — Flyttningar. — Egendomliga stråkvägar. — Språk. — Hvarför kanalindianerna dö ut.

En bitande frisk bris susar mellan kanalens väggar, rycker och sliter i trädkronorna och kastar då och då en grå regnskur till underhåll åt de rödgula sumpmarkerna. På bergens toppar ligger vintersnö, som lyser vackert mot den blytunga himmeln. »Meteoro» ångar sakta framåt, eljes är allt öde och tomt. Då trycker Emilia sin platta näsa ännu plattare mot laboratoriets rutor, och så säger hon något som skall betyda k a n o t. Kikaren fram, långt förut kommer en svart punkt rakt emot oss, det första mötet med alokoloup-folket står för dörren. »Synen af en naken vilde i hans hemland är något man aldrig glöm-

mer», skrifver Darwin. Det var ju icke första gången, men intrycket har aldrig varit så starkt som nu.

Den kanot, som kommit oss till mötes, är ur alla synpunkter typisk. Halfnakna, vilda figurer ro i otakt med hastiga årtag, och i aktern sitter en kvinna och styr. Öfverallt bland det underliga bagaget — stänger och käppar af diverse former, gamla sälskinn, musselhögar och klumpar af späck — titta skällande hundar fram, och i röken från elden, som ständigt brinner i båtens midt, skymta ett par lurfviga barnhufvuden. Så få de syn på Emilia, och med vidt uppspärrade ögon utbyta de snabbt tankar om denna eleganta indiandam, som lugnt och säkert promenerar på fartygsdäcket. Hon sändes ned att parlamentera. Vi få det intrycket, att det behöfves en hel föreläsning för att få dem att inse, att vi ej äro elaka och vilja ta barnen ifrån dem; åtminstone dröjer det en god stund, innan de kunna besluta sig för att komma ombord. Nu först får man ett begrepp om hvad en kanot innehåller! Ut och upp myllrar ett dussin personer, män, kvinnor och barn, de minsta burna på ryggen, följda af ett tiotal hundar. De blicka skyggt, men på samma gång nyfiket omkring sig, och en och annan sätter med synbar tvekan foten på däcket. Kanoten våga de ej lämna utan tillsyn, rädda att vi skola stjäla några af de dyrbarheter den innehåller. Tänk bara på det läckra, härskna hvalspäcket!

Låt oss stifta närmare bekantskap med detta egendomliga folk! Kring skorstenen, där det är varmt, ha våra gäster flockat sig, hopkrupna och med benen under sig, som de finna det bekvämast. Det är en underlig samling, och man är nästan frestad att fråga sig, om de verkligen äro exemplar af samma djurart som vi själfva. Ansiktena äro runda, bredden öfver okbågarna betydlig, kindknotorna skarpt utstående. Ögonen blicka mörka och allvarliga, näsan är platt och bred, munnen ofta oformligt

stor med tjocka läppar. Tänderna äro hos de yngre hela och vackra, men hos äldre lägger man märke till, att framtänderna i öfverkäken oftast fattas; de ha strukit med vid något af de arbeten, hvartill de måst begagnas. Hudfärgen är gulbrun, ibland med en dragning i rödbrunt, håret mycket tjockt, stripigt

Skottsberg fot.

Alokoloup-kvinna å Dawson-ön.

och korpsvart. Det bäres alltid löst hängande kring axlarna, och en tvärskuren lugg döljer pannan. Hos både män och kvinnor märker man stor disproportion mellan öfverkroppen och benen. Bålen är kraftigt utvecklad, halsen kort och tjock, axlarna raka och armarna långa och rätt muskulösa. Ofta kan man finna verkliga skönhetsdrag hos de yngre, ehuru figuren

oftast vanställes af ett starkt utveckladt magparti. Desto sämre ta sig de smala, krokiga benen ut; bristen på motion kommer dem att bli efter i utvecklingen — indianen lefver ju i sin kanot och kring sin lägereld, hans kroppsställning är den sittande; och då benen rätas ut ordentligt, lägger sig huden öfver knäskålen i rynkor. Männen, som så godt som alldeles sakna skäggväxt, äro i allmänhet mera välbyggda än kvinnorna och betydligt storväxtare; deras medellängd uppgår till omkr. 157, de senares till omkr. 144 cm. Barnen göra ett ganska näpet intryck, deras hår och hudfärg är ljusare än de vuxnas, och ögonen ha samma djupblå färg, som man ofta ser hos kattungar.

Ett besök vid en lägerplats ger oss den bästa föreställningen om indianernas lif. Stranden är täckt af musselskal. På smala stockar ligga kanoterna uppdragna. Några steg från vattnet och vi stå vid hyddorna, som till den grad smälta ihop med den omgifvande urskogen, att de först på nära håll framträda. Lägerplatsen är väl vald. Den omgifvande, täta skogen ger skydd för vinden, kring strandklipporna växa musslorna stora och feta, och ute på refven kan man fiska sjöborrar.

Invånarna ha samlats framför hyddorna för att hälsa oss. De ha just suttit kring elden och ätit — en sysselsättning, som med oregelbundna mellantider ideligen återkommer under dagens lopp. Kläderna ha de till största delen aflagt men skynda att sätta på sig det bästa de kunna få tag i: gamla sjalar och filtbitar, trasiga sjömanskavajer, sälskinnskappor. Ursprungligen utgjordes indianens hela dräkt af en större eller mindre mantel af säl- eller utterskinn och möjligen också ett fikonalöf af liknande material, sammanhållet med snören af senor. Hufvudet var alltid obetäckt. Först genom beröringen med de hvita ha verkliga kläder kommit i bruk; dock äro benen fortfarande oftast nakna. En och annan har som prydnad ett halsband af musselskal eller på bröstet en flat benbit i ett snöre,

Skottsberg fot.

Indianhydda (hufvudsakligen täckt af gräs) och dess invånare.

vackert flätadt af fina senor. Utan protester låta de oss stiga in. Det är ett enkelt hus de bebo: några käppar, nedstuckna i marken och så hopböjda i toppen (se bilden å sidan 79!) andra käppar på kors och tvärs lagda öfver grundstommen och fastgjorda med en seg juncacé (Marsippospermum) vid hvarje korsning. Med knapp nöd kan man stå rak under taket, där röken från elden, som ständigt matas med friska, sprakande bokkvistar, får söka sig ut, hvar den behagar. Och mästerverket är täckt med gräs, ormbunksblad, bokkvistar eller äfven med sjölejonskinn eller gamla tygtrasor, allt efter råd och lägenhet. De stora skinnen äro naturligtvis bäst, de medföras alltid från ett ställe till ett annat, under det gräs o. s. v. för hvarje gång måste samlas på nytt. En stor förtjänst har hyddan: den är lätt uppförd, och det är kanske hufvudsaken för ett nomadfolk. Ett par gånger sågo vi indianer medföra hela stommen till sitt hus för att ytterligare bespara sig arbete.

Gärna slå vi oss ned en stund bland dem för att deltaga i deras måltid. Det är inga dåliga saker de bjuda på: musslor, råa eller rostade på glöd, allt efter behag. Samtalet kommer igång med Emilia som tolk; hon är nu riktigt i sitt esse, det ser ut, som om hon glömt sin färska civilisation och vore färdig att när som hälst med nakna ben klifva i en kanot bland hundar och afskräde. Medan musslorna knastrande brytas, röras läpparna till underliga hviskningar. Indianerna ha en fenomenal färdighet i att samtala ljudlöst. Man ser, att de prata, men ej ett ljud går öfver deras läppar. De se helt allvarliga ut, men så har tydligen någon gjort en träffande anmärkning, och hela sällskapet börjar hejdlöst skratta — det lider intet tvifvel om, att det är vi, som få vara skottafla för deras roligheter.

Musslor och snäckor utgöra alokoloupindianernas hufvudföda. De vanliga, stora blåmusslorna rifvas loss från sin

fästpunkt med en lång stång, i ena ändan klufven till en fyruddig gaffel, de hattformade Patellorna åter brytas loss från berget med en käpp, som är tunn och flat i ändan. Men dessutom äter man gärna fisk, kött och späck, när sådana läckerheter stå till buds. Indianernas vapen äro rätt enkla; de viktigaste äro benharpunerna, af hvilka flera slag finnas, afsedda för olika djur, med en stark sena, som löper ut likt en lasso, fästa vid ett långt träskaft. Utter är det ganska godt om i kanalerna, dess skinn är både vackert och dyrbart, och det utgör infödingens enda bytesvara. Säl är nog icke hvardagsmat, men så kan man också lefva flott i flera dagar, om man fått ett stort sjölejon. Och ännu större blir fröjden, när en landdrifven hval påträffas. Det råder fest, så länge det minsta, som kan kallas ätbart, finnes kvar; från alla håll samlas vildarna, proppa sig så fulla med rått späck, att de äro färdiga att spricka och ro bort med lastade kanoter. Åtskilliga af de indianer vi sammanträffade med innehade stora kvantiteter hvalfett. Detta förhållande motsäger ingalunda det faktum, att indianen endast lefver för stunden, han tänker aldrig på att spara, lefver i sus och dus (= kött och späck) den ena dagen och hungrar den nästa. Musslorna ge ej alltid lika god fångst, fisket kan slå fel, och då finnes intet reservförråd att ta till.

Det ser ut, som om båge och pilar äro på väg att komma ur bruk, hvilket är så mycket märkvärdigare, som de icke ersatts med några andra vapen. Vi sågo dem ej under hela resan. De äro alldeles lika onafolkets, men af mindre dimensioner, och torde väl hufvudsakligen användas för fågel. Pilarna förfärdigas af gul Berberis-ved och förses med en skarp, trekantig spets af flinta eller glas, kogret är af säl- eller utterskinn. Slungor ser man ibland, och äfven kvinnorna påstås vara skickliga i att handtera dem. Ännu ett vapen finner man, men vi ha endast en gång gjort dess bekantskap. Det var i Port Grappler.

Indianerna hade varit ombord och då visat sig misstänksamt, ja fientligt stämda, och dagen efter rodde vi till deras läger. Långt innan vi voro framme, sågo vi hur kvinnor och barn hals öfver hufvud flydde från lägret på en smal stig, som försvann i urskogen — en dylik reträttväg tycks finnas vid hvarje lägerplats — och männen samlade sig utanför hyddorna under vilda åtbörder, svängande stenar, käppar samt ett slags klubbor, som genast väckte vår nyfikenhet. De tilläto oss ej att landstiga, förrän vi lofvat att lämna en medförd hagelbössa kvar i båten och Emilia resonnerat med dem en stund. I samma ögonblick voro klubborna försvunna. Vi frågade dem, vi letade förgäfves, de endast skakade på hufvudet, förmodligen misstänkande, att vi först ville tillägna oss deras vapen och sedan anfalla dem. Först efter mycket ordande och rikliga gåfvor af skeppsbröd och tobak försvann en af dem en sekund bakom hyddan och återkom med en klubba, som han skänkte oss. I förhållande till sin storlek är den mycket tung; den är gjord af den röda tepú-roten (T e p u a l i a).

Alokoloup-indianen lefver familjevis och kan ej sägas ha något begrepp om samhällsbildning. Undantagsvis förekomma några familjer tillsammans, t. ex. två bröder med sina hustrur och barn. Den största grupp vi sågo, Grappler-folket, räknade ungefär 30 medlemmar, hvilka blindt lyssnade till en illmarig gråhårsman, hvilkens förskräckelse för mätningsinstrumentenas stålspetsar gjorde, att vi icke fingo behandla några af hans undersåtar. Engifte är regel, men ibland händer det, att mannen, sedan hustrun blifvit äldre och fulare och framför allt icke orkar arbeta så mycket, skaffar sig en yngre och starkare kvinna. Detta sammanhänger ju med kvinnans ställning. Såsom hos alla vilda folkslag är hustrun den underkufvade, den, som gör det tyngsta arbetet. I timtal får hon, ofta med sitt minsta barn på ryggen, sitta i obekväm ställning och ro,

i timtal vada i det iskalla vattnet kring stränderna för att fylla korgarna med musslor. Det husgeråd, som står henne till buds, är skäligen enkelt: primitiva verktyg, t. ex. knifvar af musselskal och prylar af ben, som förvaras i runda träaskar, senor af olika groflekar, korgar, som hon själf flätat. Hon har min beundran. Hvad det måtte vara tungt att i denna natur föda och uppfostra barn och lära dem att kämpa för

Skottsberg fot.

Indianhydda, täckt af sjölejonhudar.

tillvaron med medel kanske mindre än dem något annat folk på jorden förfogar öfver! Två eller tre barn, mera sågo vi sällan i någon familj; det är ju klart, att dödligheten skall vara stor bland dessa små nakna varelser, som i allt slags väder måste släpas omkring med föräldrarna. Men de, som bestå profvet, äro härdade och synas kunna tåla hvad som hälst. Någon hög ålder nå alokoloups nog ej. Den enda, som syntes

oss ha öfverskridit 50 år, var ofvannämnde *cacique* (höfding) i Grappler. Själfva ha de naturligtvis ej det ringaste begrepp om huru gamla de äro, kunna ej räkna mer än till tre eller högst fyra; hvad därutöfver är, heter många. Man får ej förvåna sig öfver, att de ej uppnå någon hög ålder — de föra ju faktiskt ett lif så hårdt, att motstycke måste sökas. En tillvaro i ständig köld, i eviga regn, som kan göra det omöjligt för dem att på veckor torka sina paltor, i iskallt vatten under stormar och ständiga lifsfaror. Och beröringen med de hvita har väl knappast ökat medellifslängden.

Att den dystra omgifningen och den fruktansvärda kampen för tillvaron skall sätta sin prägel på deras själslif, är ju att vänta. Det hvilar ett visst tungt allvar öfver dem, de äro vana att känna fruktan inför farliga naturkrafter, fruktan inför ännu farligare människor. Men som äkta naturbarn kunna de under en fridfull stund kring lägereldens musselkalas glömma alla bekymmer, ögonen tindra, munterheten brister lös. Nöjen och lekar äro dem väl numera främmande, knappast ens barnen veta att roa sig, utan se lika allvarliga ut som de gamla, som kunde de redan skåda framtidens alla fasor i den dystra ovädershimmel, som hvälfver sig öfver deras land. Några slags ceremonier känner jag ej till. Möjligt, ja troligt är, att sådana funnits; kanske finnas de ännu. Yahganfolket var ju icke alldeles utan. De äga inga religiösa föreställningar, dyrka eller tillbedja intet, men självklart är, att de skola hysa fruktan för naturföreteelser, som äro oförklarliga för dem och därtill kanske sällsynta, såsom t. ex. åska, och att det äfven skall ligga nära till hands för indianen att personifiera naturkrafterna. Han tycks också ha några svaga begrepp om att de aflidna kunna utöfva ett visst inflytande; åtminstone ha vi ett par gånger sett ett slags amuletter, bestående af en liten skinnpåse med hårstrån af en död, och hvilka Emilia förkla-

rade bäras som något slags skydd. Men för bärarne ägde de dock ej större värde, än att de utan vidare skildes från dem.

Arbetet med födans anskaffande gör alokoloupindianen till nomad. Hans lif är knutet till kanalernas stränder, och kring dem flackar han och far, år ut och år in, från vaggan till graf-ven. Hur klumpig och enkel kanoten än må synas, är den dock gjord med mästarhand, om man tar med i beräkningen, att

Skottsberg fot.

Alokoloup-kanot.

indianens så godt som enda verktyg är elden. Ett passande träd brännes vid basen, tills det faller, och sedan måste plan-kan brännas ut och kolet skrapas bort undan för undan med musselskal eller stenknifvar. Därefter förses den med hål längs kanterna, ty kanoten skall sys samman. Konstruktionen är enkel: en bottenbräda, uppböjd i för och akter och stickande ut ett godt stycke utanför sidorna, som bestå af tvenne plan-

kor, fästa vid hvarandra och vid bottnen. Man syr ihop dem med den sega basten af »cypressen» och tätar med mossa, fett och afskrapet från plankorna, men tät blir den icke, utan öskaret af sälskinn är flitigt i rörelse. Några smala pinnar sys fast tvärs öfver relingarna som tofter, och så är den fullständig. Den kan ju beskrifvas med få ord, men hvilket arbete har den ej kostat, hvilken dyrbarhet är den icke, när den står färdig! Klenoden, som måste aktas, familjeförmögenheten, som ej får förskingras. Icke alla familjer äga egen kanot, ibland äro de två om en, och de ogifta följa alltid med sina gifta släktingar.

Ännu ser man då och då åror af ursprunglig typ, där bladet är tillverkadt för sig och fastsydt vid skaftet, men här och där har ju en yxa råkat i infödingarnas händer, och då tillverkar man dem på samma sätt, som vi göra det. Styråran är kortare än de öfriga och handteras med stor skicklighet af kvinnorna. Mången gång ger man sig ut i öppet vatten, och förresten är sjögången i kanalerna tillräcklig för en sådan farkost som kanoten, i synnerhet under flyttningarna, då allt måste medtagas och den är tungt lastad. Då vi en gång togo ett par kanoter ombord, tömdes deras innehåll ut på däcket. Trotsande stanken, som spreds från den veritabla køkkenmøddingen, gjorde Quensel och jag upp en förteckning på alla de ting vi rotade fram ur densamma: tre långa åror, en styråra, käpp för harpunerna, yxa, (modern), kärl af bark för färskvatten, 2 askar med harpunspetsar och halsprydnader, senor, prylar etc., tre sälskinnspåsar med samma slags innehåll som askarna, påse af hvalhud med fett, korgar af gräs, öskar af sälskinn, skifferbit för slipning, buntar af cypressbast, skinn af sjölejon, massor af musslor, stora späckstycken, diverse hvalben och barder, åtskilliga buntar af Marsippospermum samt fånglina flätad af samma växt.

Alokoloup-stammens nuvarande utbredningsområde ligger

mellan Magalhãessundet och Peñasgolfen, upptagande en sträcka af 6 breddgrader. I allmänhet hålla sig infödingarna inom kanalerna men lära äfven företaga färder till den yttre skärgården och skola då använda större kanoter än vanligt. Vi sågo emellertid aldrig någon dylik, men väl i Port Gallant en tredje typ, urhålkad ur en enda stam. Den är säkert af mycket sent ursprung. Österut ha de fordom sträckt sina vandringar till

Skottsberg fot.
Del af indianpasset mellan Skyring och Obstruction-Sound.

Bahia Inútil (Useless Bay) samt kusten af Magdalena-kanalen och Almirantazgo. Midt emot vår lägerplats vid Azopardo-flodens mynnig anträffade vi tvenne gamla hyddor. I Ultima Esperanza uppträda de ofta nog och likaså i Skyring. Såsom jag i ett föregående kapitel berättat, hade vi fått höra, att ett indianpass skulle finnas mellan Skyring och Obstruction Sound, och vi anslogo en dag under Skyring-resan till dess uppsökande, hvarom jag nu skall berätta.

Vår roddbåt passerar barriären, som afstänger fjorden, och vi ha snart nått dess botten, där en vägg af klippbranter och grönska tätt omsluter oss. Vi söka till en början förgäfves och kunna icke se någonting, som anger, hvar vägen är. Ingen strandremsa af grus eller sand, vattnet plaskar direkt mot skogstorfven och trädrötterna, och det är en ren tillfällighet, att vi få se den af buskar och träd alldeles dolda landningsplatsen. Vägen går fram genom en trång klyfta, där ett hvalf af grönt sluter sig öfver ens hufvud. Utefter hela sin längd, — c:a 400 meter — är den på tvären belagd med smala stockar, på ett afstånd af 1—2 m. från hvarandra. Vi nå andra stranden och finna vattnet sött, och från en höjd kunna vi se ännu en lagun, som skiljer oss från Obstruction Sound. Stockarna äro naturligtvis ditlagda för att underlätta transporterandet af de ganska tunga kanoterna. Hvad indianerna egentligen ha att göra i Skyring, är svårt att veta. Musslor finnas där icke, och de skalhögar, sälben m. m., som vi funno där, måste vara lämningar af proviant, som de fört med sig.

Flera andra, dylika pass äro kända, ja man har äfven berättat, att alokoloups skulle ha gått öfver Kordilleran från Cami till Beaglekanalen, säkerligen då genom det af oss i mars 1908 funna passet. De skulle i så fall ha sammanträffat med yahgans, ja kanske ock med onas.

Yahgans, som lefde i Beaglekanalen och kring Eldslandsarkipelagens kuster ned till Kap Hoorn, men hvars rester nu samlats vid en missionsstation, förde ett lefnadssätt, som i allt väsentligt öfverensstämde med den stams, hvilken vi här sökt skildra. Deras kanot var dock af annan typ. Detta är ju mindre märkligt, vida egendomligare är, att språken äro hvarandra så fullkomligt olika, att kanske ej ett enda för båda gemensamt ord står att upptäcka. Härom har jag haft tillfälle att öfvertyga mig; om sakförhållandet råder intet tvifvel.

Huru den besynnerliga olikheten skall förklaras, är däremot en annan fråga. Troligt är väl, att de haft bra litet att göra med hvarandra, men de måste väl dock ha sammanträffat, då ju inga naturliga gränser skilja deras gamla utbredningsområden. Den svåra Brecknockpassagen, till hvilken jag skall återkomma i ett annat sammanhang, kan emellertid i någon mån ha isolerat dem från hvarandra. Af alokoloupspråket finnes med säkerhet åtminstone en nordlig och en sydlig dialekt; Emilia hade ganska svårt att förstå Grapplerfolket, under det att de indianer vi träffade i Smyths kanal talade alldeles samma språk som hon. Språket kan knappt kallas välljudande. För en hvit mans öra låter det som ramsor af oartikulerade ljud, gurglade, harklade och framhvästa. Utmärkande äro de många konsonanterna, uppradade efter hvarandra, de talrika sje- och tje-ljuden, både rullade och skorrade r, de orena vokalerna, mellanting mellan a och ö, e och i etc. och mycket svåra att uttala. Som lätt förklarligt är, råder fattigdom på ord för abstrakta begrepp, men däremot stor rikedom på benämningar å naturföremål, växter, äfven föga i ögonen fallande och onyttiga, fåglar och fiskar, insekter och andra småkryp. Sedan de kommit i beröring med civilisationen, ha de skapat en mängd ord för nya saker. Rätt lustigt är, att de aldrig beteckna en hvit man och kvinna med deras ord för man och kvinna utan gifvit dem nya namn.

*

Så ha de lefvat i årtusenden, födts, ätit musslor, slitit ondt och dött. Snart skola inga efterkommande trampa deras spår; de skola alla dö. För hvarje år smälter deras lilla antal ihop. Kanske finnas ännu några hundra. Endast spillror af hyddor och kanoter skola vittna om dem. De skola dö, men icke därför att de dukat under för en starkare ras, som af deras land förmår framlocka rikedomar och skatter, som de själfva ej förstått

sig på. Nej, när de äro borta, skall deras väldiga land vara öde och tomt, det erbjuder lefnadsmöjligheter för alokoloupmannen, men ej för någon annan. Där är det vi hvita män, som äro de svagare. Hvarför äro de då dömda att försvinna?

Hvarför har yahganfolket gått före dem? Deras land är lika litet eftersträfvadt. Jo, det var omsorgen om deras själar. Missionen samlade dem, tog dem ifrån hyddor och kanoter, satte dem att läsa katekes och sticka strumpor. Så tvinade de bort. Och dock hade det svåra problemet, hur den hvite mannen bör förhålla sig till vilda folkslag, i detta fall varit enkelt: att låta dem vara i fred! Att taga emot dem, som så önska, assimilera dem, om det låter sig göra, men icke med våld omplantera dem i en alldeles ny jordmån. Det finnes nog planer på att drifva ihop de alokoloups, som finnas kvar, i missionens armar. Nå, i detta fall skulle det endast påskynda ett slut, som synes oundvikligt. Det är bedröfligt att se, huru de hvita, som passerat igenom kanalerna och blott betraktat infödingarna som underhållande djur, roliga att se på för en stund, lyckats sprida död och fördärfvelse bland dem. Vi ha haft flere tillfällen att se, huru sjukdomar utbreda sig bland de förut friska och starka infödingarna. Framför allt är det syfilis och lungsot, som anställa härjningar, och med det inflytande, som åtminstone den förra har på afkomman, är det lätt att veta, hur det kommer att gå. Indianerna äga ju inga som helst begrepp om, hvad en smittosam sjukdom vill säga.

Kanske skulle hjälpen nu komma för sent. Men hade jag makt, skulle jag upprätta en station, dit de stackars vildarna kunde få komma för att söka läkare och få vård, utan att därför få tillfälle till ett lättjefullt parasitlif. Det finnes ju en möjlighet ,att det sällsamma folket, som räknas till jordens allra lägst stående, ännu skulle kunna räddas. Men hvem vill göra det?

Skottsberg fot.

Chiloter fiskande pejerrey vid bryggan i Ancud.

SJUNDE KAPITLET.

Vid Corcovado-golfens kuster.

Något om Chiloés historia. — Ancud. — Skolor. — Katolska kyrkans maktställning. — Chiloterna och deras lif. — En ridtur till Stillahafskusten. — Pudetofloden. — I Chiloés urskog. — Castro. — En äfventyrlig färd till Huafo. — Skogen. — Vilda hundar. — Skogen på San Pedro. — Quellon. — El famoso Corcovado. — Yelchodalen. — Åter ett illa beryktadt bolag. — Från Chiloé mot norden.

År 1540 såg en spansk sjöfarare för första gången konturerna af Chiloés kust men närmade sig den icke. Upptäckten föll ej i glömska, men det dröjde 13 år, innan Chiles »conquistador», den berömde Pedro de Valdivia blef i tillfälle att göra något åt saken; han sände da ut den bekante Ulloa, som med ett par små fartyg rekognoscerade rundt Chiloés kust, upptäckande öar, hamnar och farleder. Den formella eröfringen, hvarigenom landet kom under Spaniens krona, skedde först 1558, och är jämte mycket annat besjungen i Ercillas be-

römda epos »La Araucana». Härmed störtade olyckorna ned öfver den förut så fridfulla ögruppen. De fredliga och idoga invånarna togo hjärtligt emot inkräktarna utan att ana, hvad som väntade dem, men spanjorerna uppträdde på sitt vanliga sätt, med »kunglig nåd» fördelades landet emellan röfvarpackets främsta, och infödingarna gjordes till slafvar. Öarna, som förut varit ganska blomstrande och hade en urgammal kultur, och hvilkas befolkning genom sin fredlighet fördelaktigt skilde sig från fastlandets krigiska araucaner, råkade under det spanska väldet i lägervall. Folket blef snart uppblandadt med spanskt blod och följaktligen allt latare och fattigare, inkräktarna gingo före med dåligt exempel och förde ett lastbart lif. Kompetenta författare säga också, att orsaken till att Chiloé ännu i dag stannat efter i utvecklingen för det öfriga Chile, är att söka i dess eröfringshistoria. En sak gick hastigt framåt -- katolska kyrkan. En uppgift säger, att redan år 1612 icke mindre än 36 kyrkor funnos å Chiloé. Men befolkningen minskades, invånarne flydde massvis ur landet.

Så kommo oafhängighetskrigens dagar. Chiloé var det spanska herraväldets sista bålverk, och först i januari 1826 kapitulerade de kungliga trupperna. Länge förblefvo invånarna, som till mycket mer än hälften voro rena spanjorer eller mestizer, rojalister, och Darwin berättar, huru de beklagade sig öfver, att de ej längre hade någon kung, och att presidenten försummade dem. I någon mån hade de väl skäl för sina klagomål och ha det ännu, ty hvem hade tid att i dessa omhvälfningarnas dagar tänka på den fattiga provinsen där nere i söder? Det är därför rätt egendomligt, att då senare undervisningsväsendet på Chiloé ordnades, det skedde på ett sådant sätt, att provinsen anses stå framför alla öfriga; det är sällsynt att finna en chilot, som ej kan läsa och skrifva, och detta kan näppeligen sägas om öfriga chilenare. Handel och industri har

det däremot gått sämre med, och försöket att kolonisera med utländingar, tyskar, skandinaver och andra, har hittills icke burit några rikare frukter.

I detta nu äro väl de rena *huilliches* räknade, om ock deras språk, som alltid skall lefva i en mängd välklingande ortsnamn, ännu talas på några ställen. Men deras blod rinner i alla chiloters ådror, typen har mycket af indian i sig och kännes lätt igen. Och ingenstädes i Chile finner man större ursprunglighet och enklare vanor än å den stora, regndrypande ön och i dess skärgård.

*

Ett vackert och leende landskap möter oss, då ångaren styr in mot den för tillfället solglittrande vik, där Ancud ligger. Till höger om oss ha vi Lacuy-halföns sekelgamla skogar, till vänster Carelmapus låga kust, och midt emot öppnar Chacao-kanalen sin slingrande farväg. Rätt i söder, där skogen fatt maka åt sig, lyser en fläck af ljus grönska, och vi urskilja de första hvita husen i Ancud.

Så snart vi ankrat, kom en svärm af båtar, där de mörkhyade chiloterna sökte öfverrösta hvarandra i att utbjuda sina skatter af läckra ostron och silfverglänsande *pejerreys*[10]. Och alla voro de färdiga att draga iväg med vårt bagage och oss själfva med för resten; flera båtlag lefva af att klå främlingar på dryga landsättningspengar. I hamnkaptenens ångslup tillryggalade vi det betydliga stycke, som ännu skilde oss från bryggan, och beträdde så Chiloés mark.

Ancud, hufvudstaden, är ett litet egendomligt samhälle. Grundlagd 1768 under namn af San Carlos de Ancud, räknar den nu omkring 4,000 invånare. Sällan finner man ett ställe, som i högre grad än detta saknar hvarje spår af arkitektonisk skönhet; husen äro små låga, illa hållna träkåkar utan spår af stil, gatorna knaggliga och smutsiga, men lyckligtvis sakna

vi också den vanliga sydamerikanska stadsplanen, schackbrädet, och krokar och bergknallar göra ett rätt pittoreskt intryck. Nere vid hamnen råder ett rörligt lif nu, då ångaren är inne; där ha vi affärskvarteren, den lilla ruckliga saluhallen, tullen och hamnkontoret; det vimlar af barbenta chiloter till häst eller fots, icke utan den oundgängliga *ponchon*[11], än ny och skinande i randigt mönster, just kommen ur den primitiva väfstolen, än lik en utsliten trasmatta, på hvilken generationer torkat fötterna. Längre upp i staden är det rätt folktomt, och i utkanterna representeras trafiken mest af grisar, höns, hundar och kattor, som alla trifvas bra i det frodiga gräset.

Jag nämnde här ofvan något om folkbildningen. Ancud har många skolor, äfven privata, och dessutom ett lyceum, bland hvars lärare vi funno åtskilliga vänner. Så godt sig göra låter, söker man följa med sin tid. Men högt öfver alla bildningssträfvanden reser sig katedralen i Ancud, med sina väldiga proportioner dominerande hela det lilla samhället. Den är ännu ej fullt färdig, tornet fattas, och det lär komma att kosta mycket pengar. Det är ju fullkomligt absurdt att förse staden med en kyrka (och visst icke den enda), stor nog att rymma de rättrogna i flera sådana små samhällen. Katolska kyrkan på Chiloé, ledd af en energisk biskop, är både mäktig och rik; där finnes jesuitseminarium och såväl munk- som nunnekloster, och hela kusten är så öfversållad med kyrkor, att man ibland ser ett halft dussin på en gång. Och nya byggas fortfarande. Somliga af dem äro såsom sjömärken till nytta. Den manliga befolkningen ser väl icke med så värst blida ögon på »den svarta faran», utan det är här som öfverallt annorstädes det sköna och svaga könet, som håller saken uppe. Stadens enda tidning, »La cruz del sur», redigeras af prästerna; den utkommer en gång i veckan och är kemiskt ren från nyheter; det enda nummer jag läste innehöll en biografi af påfven samt en

statistisk öfversikt öfver katolicismens segertåg genom världen — bland annat syntes Sverige enligt denna källa vara på god väg att återgå till den allena saliggörande tron. Katedralen ligger naturligtvis vid *plazan*, där vi äfven finna andra, mera framstående byggnader, såsom intendentens (provinsens högsta, civila ämbetsman) bostad, biskopens hus, brandkåren och jesuitkollegiet. Med sina trasiga och rätt originella skulpturverk,

Plazan i Ancud. T. v. ett hörn af katedralen. Skottsberg fot.

sina ogräsfyllda planteringar och igenvuxna gångar gör plazan ett intryck af förfall.

Ancud har också sett sina bästa dagar. Det var då skogssköflingen för flera artionden sedan började. Härliga trädslag, *alerce* och *laurel*, *luma* och *ciprés*[12], för att blott nämna några, funnos i skogarna rundt omkring; för en spottstyfver fick man dem transporterade, skutor kommo och gingo, välståndet växte, det fanns rika män. Det varade icke länge, de lätt till-

gängliga kusttrakterna voro snart plundrade, och det kostade för mycket att exploatera rikedomarna i det inre af ön. Transportmedel är just, hvad man saknar. Det finnes en enda landsväg, som går från Ancud till Castro, men den berör icke öns centralparti, som väldiga, ogenomträngliga skogar täcka ända ned till västkusten, där olyckligtvis icke en enda hamn finnes, och där dyningen sällan tillåter en landning. All odling är samlad kring de norra och östra kusterna, som skyddas af skärgården, och där på många ställen goda hamnar finnas.

Innan jag öfvergår till en beskrifning öfver våra ströftåg, vill jag med några ord söka ge en föreställning om chiloten och hans lif. Vi gjorde hans bekantskap långt innan vi sågo hans land, ty många af matroserna på marinstationens båtar nere i sundet voro chiloter. Vi hade lärt känna de små trinda männen som både duktiga och gladlynta. Det är mycket vanligt, att man får höra chilenare från fastlandet uttala sitt förakt för chiloterna, som de beskylla för dumhet och lättja, oföretagsamhet och snuskighet, ja knappt anse som människor eller i hvarje fall icke jämställda med dem själfva. Och chiloterna svara med att icke vilja vara 'chilenos'; de äro chiloter, säga de. Och det är icke sämre. Ty man får icke döma dem, förr än man tagit kännedom om de förhållanden, under hvilka deras tillvaro förflyter. Chiloé är täckt af en ogenomtränglig skog och badadt af eviga regn — 2 à $2^1/_2$ meter om året stiger nederbörden till! Odlingen har på århundraden icke lyckats rödja mera än en smal kustremsa, skogen vill ej brinna, och hur skall man kunna hugga ned och forsla bort den, när inga vägar finnas? Att göra en väg är ett alltför vidlyftigt företag för den enskilde, och sedan den väl är färdig, slukar den ett rundligt underhåll, annars blir den strax förvandlad till ett lerigt dike. Och så har chiloten ett stort fel, han saknar ärelystnad. Har han sin lilla strandremsa, där en smula hvete,

men framför allt potatis, nationalfödan, växer, några små hästar, kor och får, så är han nöjd, ja, mer än nöjd: han är rik. Sitt nödtorftigaste uppehälle kan han vinna med mycket litet arbete, stranden skänker honom, hvad han behöfver, vid lågvatten samlar han musslor och sjöborrar, *cochayuyo* och *luche*[13], ostronbankerna ge härlig spis, fisk finnes i oanade mängder. Är det underligt om han får lust att ligga på latsidan med det sträfsamma jordbruket? Moderna åkerbruksmetoder äro ho-

Skottsberg fot.

Stuga på Chiloé.

nom främmande, hans handplog är någon modell från pre-kolumbisk tid. Han kokar sin potatis eller rostar den i glöden, han lagar sin soppa på fårkött eller höns, brygger *chicha* af sina små äpplen och är lycklig och nöjd i sin fäderneärfda koja. Denna är skäligen enkel, taket är halmtäckt och utan hål för röken, golfvet tillstampad jord, fönstren vanligen utan glas. Utom familjens medlemmar stöter man på både höns och grisar därinne. Och om äregirigheten eller snarare penningbegäret griper chiloten, så rödjer han icke skog och försöker utvidga

sina ägor; han lämnar i stället sitt ena element, skogen, för att ta sin tillflykt till det andra, hafvet. Chiloten far öfver hela världen, hans barndom har delvis förflutit i fädrens öppna båtar, med hvilka man gjort långa färder för att söka utter och pelssäl eller något dyrbart träslag. Hans kärlek till hafvet är helt naturlig, men lika naturligt är det, att längtan till skogen, potatislandet och ostronbanken en vacker dag griper honom, och han återvänder till sin fäderneö.

Det må nu vara sant, att chiloten har många och svåra fel, att han saknar ambition och lefver för dagen — främlingen, som kommer till hans hydda, värmes af hans hjärtliga gästfrihet och barnsligt öppna sinne, och lär han närmare känna honom i hans rätta element, beundrar han honom. Hvem gör honom efter i att veckor och månader för en ringa dagspenning ligga i skogen och fälla timmer, ständigt genomvåt in på bara kroppen, göra långa marscher i den mest fruktansvärda mark, där han måste skära sig väg genom bambusnåren, utan annan proviant än en påse *harina tostada*[14] och ett stycke *charqui*[15], hvem navigerar skickligare än han genom flodernas forsar?

Under de första dagarna höllo vi oss till trakten omkring Ancud samt Lacuy-halfön för att småningom komma in i den för oss så godt som alldeles nya naturen. Jag vill icke trötta med beskrifningen öfver alla dessa exkursioner, utan skall blott uppehålla mig vid en enda, en ridtur till västkusten, det enda tillfälle, då vi fingo se denna. Någon väg kan man knappast tala om, man följer stranden, helst vid lågvatten. Vid högvatten måste man bitvis trefva sig fram i vattnet vid klippornas fot, där slippriga hällar och dolda block ge både häst och ryttare åtskilligt att tänka på. Så kommer en sträcka, där man ej slipper förbi, och en riktig väg kröker af inåt land och slingrar sig öfver en brant kulle samt utmynnar åter vid

stranden. Uppifrån krönet af kullen har man en utmärkt vacker utsikt öfver hela viken. Det kan också behöfvas, ty vägen är miserabel nog, ser mest ut som en samling parallella diken, där leran går hästen till knäna; fårorna äro så trånga, att han då och då måste kasta upp en hof på den slippriga lersidan för att ej förlora balansen, och försöker han promenera på de smala åsarna, halkar han oupphörligt ned och stänker en full med smuts från hufvud till fot. Med tillfredsställelse lämnade vi berget och sträckte ut längs med stranden, så att det rasslande gruset yrde om hofvarna. Länge har ett doft brus sjungit i våra öron, det ökas och växer — det är Stilla oceanen, som dånar oss till mötes, som outtröttlig rullar in mot dyner och klippor. Hvit lyser den vida sandstranden, våg på våg vältrar sig in, brytes till skum och dör vid våra fötter.

Det var söndag, folk var i rörelse och allehanda typer tittade in i det lilla värdshus, där vi väntade på vårt middagsmål. Värden, en ung och vacker karl, talade spanska med fransk brytning; hans lilla fru lofvade göra sitt bästa — alltid fanns ju ostron, bröd, smör och ett glas chilenskt vin! Af en händelse hörde vi, att de hette Dreyfus, och vid närmre skärskådande befanns mannens i Ancud bosatta fader vara kusin till den berömda f. d. fången på Djäfvulsön. En annan af våra allra färskaste bekantskaper, som också slagit sig ned vid middagsbordet, berättade, att han jagade hval med roddbåtar på det gamla hederliga viset. Det är nog inte ofta man får se detta i hvalångarnas och granatharpunernas tidehvarf.

Voro vägarna trafikerade, så var däremot viken, som om hvardagarna är fylld af ostron- och pejerreyfiskare, tom. Ostronen äro rätt små, men utomordentligt goda, och för några pesos får man en stor säck full. Hvarje månad exporteras millioner däraf till Valparaiso, men vid framkomsten äro de både sämre och dyrare. Om man talade om för en chilot, hvad vi

få betala för ostronen i Sverige, så skakade han på hufvudet med ett bredt leende och såg tviflande ut.

Hemfärden skedde i månsken, det var nu ebb och utan hinder galopperade vi fram öfver glittrande, våtblank strand och sutto snart åter i vårt lilla anspråkslösa hotell, som styres af en gammal dansk emigrant.

Det är ett helt företag att tränga in i Chiloés jungfruliga urskogsinre, och som vi gärna ville se litet obruten mark, mottogo vi med tacksamhet anbudet att med en privat ångslup få resa uppför Pudeto-floden till ett nybygge inne i landet. Den utsatta dagen uppgick strålande. Midt emot Chiloé, på andra sidan om Corcovado-golfen, låg hela fastlandskusten klar, utgörande ett af de härligaste panoramor man kan få se, ty öfver den mörka skogsranden höjer den långa raden af vulkanjättar, Osorno, Calbuco, Huequi, Yate, Minchinmávida och hvad de nu heta, sina snöhöljda hjässor. Landskapet kring floden tilldrager sig också berättigad uppmärksamhet. Mynningen är väl tusen meter bred; med gravitetiska steg klifva stora skaror af flamingos omkring och rota i leran, och då vi närma oss, höja de sig som ett rosenrödt moln, sväfva bort ett stycke och sänka sig åter med vingslag, som glimta af svart och karmin.

Tidvattnet gör sig gällande långt upp för floden, flera mil in i landet, och nära mynningen rinner det med en styrka af några knop. Vi hade strömmen med oss, och det gick i rasande fart mot den låga träbro, som är spänd öfver floden. Det är smalt mellan bropelarna och gick oss ej bättre än att vår stolta farkost med full fart slungades mot en af dessa; relingen bröts sönder, och där lågo vi som fastspikade. Det var nu ingen annan råd än att tålmodigt vänta, till dess högvattnet var inne, men det är icke så godt att vara tålig, då man lider hungerns kval; vi hade icke ätit frukost och hade ej tagit någon proviant med oss. Fram på eftermiddagen lyckades vi komma

Skottsberg fot.

Urskogsbild från Chiloé.

igenom och ångade nu fridfullt uppför den smala rännan, som i otaliga krokar slingrade sig mellan vassarna; i skymningen drunknade linjer och detaljer, himlen färgades i de grannaste toner, och dimman lade sig öfver de gulbruna kärrmarkerna. Det var alldeles mörkt, då vi letade oss fram till det half-färdiga huset, där ett lag vänskapligt grinande chiloter tog emot oss. När middagen vid 9-tiden på kvällen blef färdig, befanns den så godt som uteslutande bestå af potatis. Aldrig i mitt lif har jag ätit sådana kvantiteter af denna hälsosamma »rotfrukt» som den kvällen. Chiloé och potatis -- dessa begrepp äro fast och oupplösligt förenade. Det är ju den vilda potatisens hemland, och man kan kanske ännu finna den som en strandväxt eller i skogsbrynet, om man söker bra. Stora mängder af potatis exporteras, man har ett par hundra sorter, alla belagda med namn. Jag blef förvånad öfver att höra, hur långt denna kultur gått. I en skrubb fingo Halle och jag hvar sin bädd, men trots tröttheten blef det dåligt med sömnen, ty mina sängkamrater voro för många och för lifliga.

Vi begåfvo oss följande dag in i skogen. Den tillhörde den behagliga typen, sådan man ser den å jämn och förhållandevis torr mark. Vi äro midt i vintern, men allt är friskt och grönt, intet erinrar om döden och hvilan, till och med blommor finnas. Högt öfver våra hufvuden sluta sig kronorna samman, genomsläppande en dunkel, halft mystisk belysning. Hvilken skillnad mellan denna skog och den jag förut skildrat från Patagoniens kanaler! Enformigheten är ersatt af omväxling, träd på träd af väldiga dimensioner träffar man på, alldeles obekanta för mig, fyllande luften med starka kryddofter. Ormbunkar i alla mönster kläda stammarna, en stor bromeliacé sitter planterad högt uppe i kronorna, och grofstammiga lianer äntra öfverst mot skyn, där deras grannt färgade blomklasar titta fram ur löfverket. I snåren träffa vi åtskilliga gamla bekanta,

men äfven här möta främlingar, nya Berberis-arter och andra beväpnade fiender till den fria forskningen, väldiga bestånd af bambu med polerade, gröngula stammar, som löpa ut i en fin, vackert bågböjd spets med tunna, ljusgröna blad. Så ser den ut härinne i skuggan, ute i solen står *la quila* seg, styf och stickande, men med alla sina obehagliga egenskaper ett viktigt kreatursfoder. Det är tyst så när som på en och annan liten fågel. Förgäfves speja vi efter den lilla nätta pudún, Chiloés hjort (C e r v u s h u m i l i s). I forna tider skola både huemul och guanaco ha funnits, nu äro de länge sedan försvunna.

Återvägen till Ancud togo vi öfver land, följande landsvägen från Castro. Det illa beryktade vädret höll sig fortfarande vackert, och kring de smutsiga stugorna svärmade barnungar samt representanter för diverse djurgrupper. Aldrig såg man en rabatt, en blomma i fönstret eller en gardinstump, aldrig ett försök att skapa litet hemtrefnad kring hyddorna. Chiloten synes alldeles sakna sinne härför. Ju närmare vi komma staden, desto talrikare blifva de vägfarande: oxkärror af den karakteristiska typen med hjulen af en enda, solid träskifva och med axeln af trä, arbeta sig fram genom den styfva leran; belastad med allehanda bylten, kommer en gammal kvinna ridande gränsle på en liten, ruggig häst, en hvitskäggig chilotgubbe linkar barfota i smutsen, kärligt omfamnande den nyss i staden förvärfvade litern.

Då vi kommo fram, mötte oss den viktiga nyheten, att regeringsångaren »Valdivia» hade inlöpt, och lerig upp öfver knäna samt i öfrigt utstyrd med all den elegans, som är oss landsstrykare egen, fick jag omedelbart mottaga besök af kommendanten, som infann sig för att ställa fartyget till vår disposition. För att kunna undersöka ett större område kring Corcovadogolfen, hade vi anhallit om regeringens bistånd och

med det vanliga, älskvärda svaret vändt oss till kommendör R. Maldonado, bekant för sina värdefulla geografiska forskningar i Chiles otillräckligt kända kusttrakter. I Puerto Montt hade han ett par ångare för trianguleringsarbeten i golfen och sände oss omgående »Valdivia» som svar. Redan följande morgon, den 18 juli, voro vi på väg ut ur Ancuds dåliga hamn, passerade Chacaokanalens strömhvirflar och ångade vidare utefter kusten, där kulturen öfver allt satt sig fast. På aftonen följande dag slingrade vi oss in till Castro, och där låg den lilla regeringsångaren »Toro» före oss. Det var tur, ty vårt första mål var att uppsöka och gå ombord på denna, emedan »Valdivia» genom svåra konstruktionsfel är mindre lämplig för de farliga vatten vi ämnade besöka. »Toro» behöfde en dag på sig för att ta kol och proviant, och vi fingo därigenom god tid på oss att bese staden, ty med detta namn hedras verkligen ifrågavarande ort. Men Castro har anor. Anlagd 1567, var staden till 1768 provinsens hufvudstad och har ännu kyrka och kloster kvar från sin stormaktstid. I öfrigt gör den ett jämmerligt intryck med sina ruckliga hus och miserabla gator, där det finnes lifsfarliga fallgropar. Ett af dess »nattkaféer» vill jag särskildt rekommendera. Vi trädde in på ett tillstampadt jordgolf, slogo oss ned på en smutsig träbänk vid det traditionella lerfatet med glödande kolbitar och blefvo af ett illa medfaret chilotfruntimmer med dibarn på armen serverade några ytterst misstänkta giftblandningar. Strax därefter kom en klotformig gumma inrullande, och ett animeradt samtal kom igång. Naturligtvis visste de hvilka vi voro; det skvallras i Castro.

Under befäl af kapten J. E. Merino gick »Toro», som enligt ordern afbrutit sina arbeten, ut den 21 juli, och efter ett besök i Quellon, där en industriell anläggning är under uppförande, anlände vi följande dag till San Pedro-ön vid

Chiloés sydöstra hörn. Denna ö är obebodd, men vi funno några chiloter där, sysselsatta med att hugga skog. Ett par af dem kommo och hälsade på oss på kvällen. Vädret, som hittills varit jämförelsevis godt, om ock vått, började nu visa omisskänliga tecken till försämring, och vi hade troligen stannat kvar vid San Pedro i afvaktan på bättre, om ej chiloterna spått vackert följande dag, under hvilken vi ämnade oss ut till den långt ut i öppna hafvet belägna ön Huafo, där en fyr finnes.

Det blåste hård nordanvind, då vi gingo ut, regnet öste ned, och hela oceanen vräkte sig i skyhöga vågor mot den lilla ångaren, som är ännu mindre än »Huemul». Vinden växte till storm, dimman kom flygande, och vi beslöto efter en kort rådplägning att söka nödhamn vid det enda ställe, som fanns att välja på, nämligen Huapiquilan-öarna. Ingen af officerarna hade varit vid dessa obebodda holmar, och tillfället att stifta bekantskap med dem var ej det gynnsammaste; men utan äfventyr kommo vi in mellan dem och funno nödtorftigt skydd mot stormen, som rasade med full styrka,. På morgonen syntes det blåsa något mindre, hvarför vi efter en stunds väntan beslöto att söka angöra Huafo eller Guafo, som det också skrifves. Grof sjö mötte oss genast, och när vi förlorat allt lä af landet, fingo vi ungefär så mycket vi kunde tåla. Det var en storslagen syn. Vi dränktes i floder af vatten, och babords lifbåt var nära att gå förlorad, emedan den på grund af krängningen gång på gång fylldes med vatten. Relingarna seglade vi hela tiden under vatten, och allt löst gods på däck slogs loss och flöt omkring. Då vi kämpat oss fram till Caleta Samuel, den enda, men nätt och jämt användbara ankarplatsen på ön, hade vinden antagit en hotande karaktär; vi fingo sedan höra, att anemometern på fyren visat en hastighet af 35 meter pr sek. Det var icke en minut för tidigt vi fingo lä · lugn fingo vi

därför ej! Den lilla öppna viken är full af ref, och för skutan fanns ingen plats att svänga, men med två ankaren ute och en grof tross i land sofvo vi i alla fall ganska bra, trots vindens hemska tjut och den starka sjögången inne i hamnen.

Stormen fortfor, och i bränningar landade vi följande morgon inne i viken för att tränga in i Huafos jungfruliga skog. Sällan har jag sett en yppigare plats än denna. Mossorna uppträdde i otrolig rikedom, ormbunkarna hade stammar af manshöjd, bambusnåren omgärdade oss på alla sidor. Löfverket glänste af väta, mosstäcket var som en vattendränkt svamp, och hvad vattenhalt beträffar, voro vi efter en liten stund ett med naturen. Regn- och hagelskurar höjde ytterligare tillvarons behag.

Folket ombord hade vid lågvatten samlat sjöborrar å refven, och på kvällen höllo vi kalas på denna i Chile högt skattade läckerhet. I sjöborrens tarm lefver stundom en stor, parasitisk kräfta med mjukt skal. Den anses som något särskildt fint och ätes lefvande och sprattlande. Jag gjorde det en gång, men gör icke om det: den smakade illa och var dessutom otreflig, ja verkligt tråkig att ha något att göra med.

Dagen efter hade vinden lagt sig betydligt, hvarför vi beslöto att söka anlöpa fyren, som ligger högt uppe på en imponerande klippbrant. Vi medförde proviant och post, som landades i svåra bränningar. Utanför ön gick ännu så grof sjö, att vi för att kunna äta lunch tvungos att ankra i en liten vik, där sjögången icke var värre än att glas och tallrikar kunde manövreras. Medan vi lågo där, fingo vi se några hvita punkter, som rörde sig i strandsnåren. Det befanns vara trenne vilda hundar af den ras, som sedan århundraden finnes på ön. Djuren äro ungefär så stora som en fågelhund, långhåriga och till färgen smutshvita. De äro mycket skygga. Förmodligen lefva de af strandfåglar, men lära äfven äta musslor.

Klockan hade redan hunnit bli tre, innan vi gingo ut för att åter styra kurs mot Huapiquilan. Himlen nere i SV såg hotande ut; vi hoppades dock hinna undan, trots det att den fruktansvärda sjön betydligt satte ned farten, men innan vi visste ordet af, var ovädret öfver oss, en ursinnig vind med täta hagelbyar, som svepte in oss i ett ogenomträngligt töcken. Skymningen har redan fallit på, himlen är sotsvart och med forcerad

I urskogen på Huafo-ön. Skottsberg fot.

hastighet styra vi mot hamnen. Då kommer en by, värre än alla de föregående, »Toro» darrar, väldiga hagel piska ansiktet, så att vi knappt kunna få upp ögonen, ett tjockt mörker döljer omgifningarna. Det är några spännande sekunder, ty vi äro midt uppe bland refven, men så lättar tjockan ett ögonblick och ger oss tillräcklig tid att kila in genom det trånga hålet. Det var ej fem minuter för tidigt, natten hade hunnit fatt oss.

Mellan undervattensklippor, öfver hvilka sjön stod i här-

liga brott, styrde vi den 27 juli åter mot San Pedro, åt hvars orörda skogar jag gärna ville ägna en dag. Jag narrade kommendanten och en ung löjtnant att följa med, under löfte om en erfarenhet, som de kanske ej haft förr. Själf var jag visst icke oförberedd på, hvad som komma skulle, ty Darwin har i sin reseskildring ägnat skogen på San Pedro en minnesruna, som ej kan misstolkas. Det gick mycket brant uppför. De fallna stammarna ruttna ej i brådbrasket, utan bilda oerhörda barrikader, särskildt kring de talrika små bäckarna; de äro som vanligt insvepta i en genomsur mossmatta, som äfven hänger ned i draperier från grenarna och sopar en i ansiktet. Marken beträdde vi sällan, som apor klättrade vi från stam till stam, från gren till gren; djupt, ända till tio meter under oss, skymtade ibland en sölig lera, med hvilken man då och då fick göra bekantskap, då en stam plötsligt brakade och man handlöst störtade ned för att krypande och krälande arbeta sig upp till kamraterna. Yxan måste flitigt fram för att skära de otaliga lianer, som hotade att alldeles snärja in armar och ben, och bambusnårens seghet och vår envishet hade en oupphörlig kraftmätning. Täta hagelskurar kryddade det lilla äfventyret. Uppgifven af trötthet, måste löjtnanten lämnas efter, men sedan vi andra hvilat oss några minuter och stärkt oss med ett stycke kött och en bit bröd, togo vi upp kampen på nytt. Efter en seg klättring på händer och knän, som blötte den sista torra tråd vi möjligen hade kvar, nådde vi en åsrygg, där vi hoppats ha god utsikt, men funno till vår missräkning en djup dal och bakom den en högre ås. Mina följeslagare voro icke vidare lifvade för fortsättning, men då jag yrkade på det, följde de med. Dalen uppslukade oss, och vi klättrade upp på andra sidan, till dess vi kommo ut ur storskogen och in i den vegetationstyp, som infödingarna kalla *tepual*, och hvari äfven några enstaka cypresser voro inströdda. Den var som en tät häck, och

hvarje gång vi kommo till en liten sumpig glänta, andades vi ut. Det snöade nu starkt, vi hade nått 475 meters höjd, och tiden på dagen var långt framskriden, hvarför vi till slut måste vända. Halft oigenkännliga under smutsen, med sönderrifna ansikten och händer och kläderna i trasor, nådde vi stranden. Kommendanten hade knappt några byxor kvar, men de hade ju också varit med om ett företag, för hvilket en sjöofficersuniform är ganska främmande.

För att kunna komma till kontinentens kust och där fort-

Skottsberg fot.

Plazan i Queilen.

sätta våra arbeten, måste vi först gå inom till Quellon för att kola. Sågverksbolagets ångare låg där, och dess kapten, herr T. Landgren, befanns vara svensk samt hade därtill varit kamrat med Merino; han var nämligen en af dem, som införskrifvits från Sverige för att såsom *pilotos*[16] tjänstgöra i chilenska flottan och hade lämnat den för att öfvergå i privat tjänst. Han blef icke litet öfverraskad af att träffa landsmän, och det glada mötet firades med middag ombord på hans ångare.

Som Halle önskade besöka Queilen, gingo vi dit och till-

bragte en dag där. Den lilla idylliska orten saknar all betydelse. Naturligtvis hade den invid kyrkan en rymlig *plaza*, där feta svin gingo och rotade i gröngräset.

Den sista juli uppgick klar och frostig, luften var fullständigt genomskinlig, och i strålande sol närmade vi oss Corcovado — »el famoso», som denna gamla, slocknade vulkan plägar kallas. Få toppar äro mera imponerande än denna, med sin tvärbranta pik glänsande som af hvit emalj mot den blå fonden. Gärna ville vi landa vid dess fot, men funno det lättare sagdt än gjordt. Stranden sluttar ganska brant, och bränningen var så stark, att den lekte med de grofva klapperstenarna, och i vår klena båt kunde vi ej våga försöket. Lyckligtvis rinner en liten flod ut strax bredvid, och sjön bröt icke öfver barriären vid dess mynning, hvarför vi satte båten rätt emot dyningen och kommo lyckligt öfver. »Toro» sökte under tiden ankarplats, men som den ingen fann, gingo vi samma afton till Yelcho-floden, där god hamn finnes. Där var sedan några år ett kombineradt kolonisations- och sågverksbolag installeradt.

Vid floden hade på sin tid en chilensk kommission haft sitt hufvudkvarter, och därifrån skulle enligt uppgift gå en kärrväg inåt, hvarför vi den 1 augusti startade i den tron, att vi för första gången på länge skulle kunna taga oss fram utan ansträngning. Efter en stunds sökande kommo vi in på vägen, som såg bred och gentil ut — vi kände oss särdeles förnöjda, men glädjen varade icke länge. Ty efter några hundra meter var vägen slut och kröp plötsligt ihop till en smal stig, där blott det allra värsta var bortröjdt. Kärrväg var och förblef den, ehuru i något ändrad betydelse! Skogen är så försumpad, att den under den våtaste tiden på året icke kan beträdas, och vägen är därför lagd med stockar, ibland på tvären, då man får hoppa från den ena till den andra, ibland på längden, och då blir det balansgång. Somliga ställen voro rent vidriga, stockar-

El famoso Corcovado.

Skottsberg fot.

na voro borta, och man gick genast ned sig till knäna, på andra platser var vägen förvandlad till en bottenlös sjö, och man fick ta sig en funderare för att kunna praktisera sig öfver. Fram på dagen voro vi emellertid ganska slängda i balansgången. Till sist försvann stigen helt och hållet, troligen hade ingen människa beträdt den på tio år, och bambusnåren hade återtagit sin gamla mark. På händer och fötter trängde vi oss igenom och kommo ned till floden, som är en af de större i Västpatagonien. Med godt utbyte af Floras alster återvände vi och togo i skymningen den sista barrikad af fällda träd, som skilde oss från kolonien. Vi gingo in och hälsade på en af de få arbetare, som ännu voro kvar där. Bolaget hör till de sorgligt beryktade. Det var redan försatt i konkurs, arbetet låg nere, och ingen hade på länge fått ut någon lön. Proviant saknade man delvis, bl. a. kött, ty det var strängt förbjudet för arbetarna att slakta några af bolagets kreatur, som halfvilda gingo omkring i skogen. Det var idel skottar och engelsmän, som vi träffade, direkt importerade och förespeglade de mest lysande fördelar, ty enligt prospektet skulle man, efter hvad en arbetare berättade mig, kunna odla både ananas och persikor i backarna. De kommo dit med hustrur och barn och funno ett vedervärdigt klimat med den ena stormen aflösande den andra och en sumpskog, där icke ens de enklaste, matnyttiga vegetabilier kunde trifvas. Sådant kalla vi i Sverige bedrägeri; men arbetarna voro beredda på att få nöja sig med det minsta möjliga jämte fri hemresa. De förtäljde, att bref, hvari de afslöjat rätta förhållandet, aldrig nått sin bestämmelseort, och bådo oss medtaga ett nödrop till engelske konsuln i Ancud, hvilket vi naturligtvis med nöje gingo in på. Jag talade äfven personligen med honom, han fick tillåtelse att hänvisa till våra uppgifter om ställningen, saken gick till engelske ministern, och det tog ändtligen skruf! I Puerto

Montt träffade vi några af arbetarna, de voro färdiga att omfamna oss, lyckliga öfver att ha fått ut sina pengar och blott väntande på båtlägenhet för att återvända till Europa. Det beredde oss en stor glädje att ha kunnat vara dem till något gagn.

Från Yelchofloden utsträckte vi våra undersökningar till Reñihuefjorden och återvände därifrån till Castro, där mina

Skottsberg fot.

Landskap i Yelcho-flodens dal.

kamrater stannade för att landvägen rida till Ancud, dit jag, tvingad af viktiga göromål, begaf mig med »Toro». Från få turer medföra vi så angenäma minnen af våra vänner sjööfficerarna som från denna, alltid beredda att hjälpa, alltid färdiga till hvarje tjänst och uppoffring, som låg inom deras förmåga. Vi skiljdes från dem som man skiljes från goda vänner, snart funna, men sent glömda.

Den 10 augusti gingo vi ombord på »Vestfold», som passerade Ancud på väg till nordligare trakter.

Från hamnen i Valparaiso.

ÅTTONDE KAPITLET.

I hjärtat af Chile.

Corral och Valdivia. — Halles arbeten i provinsen Arauco. — Lota. — Valparaiso. — Santiago och den svenska kolonien. — Los Andes. — Uspallatapasset och den transandinska järnvägen. — Aconcagua. — Baño del Inca. — En originell järnvägsresa. — Chiles nationalfest. — Till Puerto Montt.

Under de närmast följande veckorna fingo vi tillfälle att se helt nya sidor af Chile. Hittills hade vi så godt som uteslutande berest trakter, dit civilisationen ännu ej hunnit eller där den nyss installerat sig; ett undantag härifrån gjorde ju visserligen Chiloé, men skillnaden mellan dess små, fattiga orter och de städer vi nu fingo besöka, är dock ofantlig.

Flertalet af Chiles viktigare städer ligga utefter kusten, stundom så tätt, att det blott är några timmars ångbåtsresa mellan dem. I allmänhet erbjuda de ju icke något större intresse för den resande europén, några historiska minnen finnas ej, lika litet som arkitektur eller konst, och de äro ej de rätta platserna, om man önskar se det chilenska folklifvet. Vi passerade med

»Vestfold» flera af kuststäderna. Redan vid ett föregående tillfälle hade vi besökt Valdivia med dess hamnstad Corral. Denna senare har ett mycket pittoreskt läge och kan dessutom skryta med rätt vackra ruiner af de gamla befästningarna från den spanska tiden. Industrien håller på att uppblomstra, ett norskt hvalfångarbolag har sin station där, och ett franskt konsortium höll just på med att uppföra väldiga elektriska smältugnar för Chiles järnmalmer. Valdivia, som ligger ett litet stycke in i landet vid Calle-calle-floden, är en tysk stad. Man ser öfver-

De gamla befästningarna i Corral.

allt tyska ansikten, tyska skyltar och annonser jämte de spanska, där finnes tysk skola, kyrka och »Vereine», stora skofabriker och naturligtvis bryggerier. Det gör intryck af ett lifligt och blomstrande affärssamhälle. Men särskildt ryktbart är Valdivia för sina gator. Belägen i en af Chiles allra regnrikaste trakter, omgifven af dess yppigaste urskogar, dryper staden af väta, och gatorna ha icke hunnit öfver skogsbottnens stadium. Man kan endast passera dem på vissa ställen, där träbroar äro lagda, och vi ha sett hästarna släpa buken i smörjan, där vagnshjulen nästan försvunno.

I Coronel delade sig expeditionen åter. Halle omhändertogs välvilligt af Sveriges vice-konsul, herr G. G. Granfelt, och ägnade sig under de följande fem veckorna åt en geologisk undersökning af det intressanta kolgrufvedistriktet i provinsen Arauco, med hufvudstationer i Coronel, Lota och Lebu. De vunna resultaten äro af mycket stort intresse. Naturligtvis passade vi på tillfället att se den berömda parken i Lota. Denna, liksom en del af staden samt kolgrufvorna, äges af familjen Cousiño. Parken är tyvärr numera något illa skött och vanprydes för öfrigt af ett slott, hvars fyra fasader äro utförda

Valdivia.

i — fyra olika stilar! samt af dussintals otäcka statyer, hvilka se misstänkt tyska ut. Från Lota reste Quensel och jag till Concepción, en ganska stor stad med rent europeisk prägel, och därifrån ned till Talcahuano, Chiles krigshamn och den enda goda hamnen å hela kusten norr om Chiloé. Där gingo vi åter ombord på »Vestfold», och den 14 augusti låg Valparaiso, utbredt utefter stranden, klättrande uppför de många kullarna, framför oss, och vi gledo in bland de hundratals segelfartyg och ångare, som sakta gungade på redden.

Den förnämsta anledningen till vårt besök här i norden

var, att vi från Valparaiso skulle göra en liten expedition till Juan-Fernandez-öarna, och den företogs mellan den 20 och 31 augusti. Vi hade i god tid börjat korrespondera om saken, och generalkonsul Löwenborg förde vår talan med det resultat, att amiral Montt lät oss disponera det stora och bekväma transportfartyget »Casma». Medan vi väntade på, att det skulle göras klart, äfvensom sedermera efter resans afslutning, hade vi goda tillfällen att lära känna såväl Valparaiso, Chiles största handelsstad, som hufvudstaden Santiago med deras vetenskapliga institutioner, samt kunde äfven göra ett par längre exkursioner. År 1906, då den stora jordbäfningens fasor öfvergingo staden, var namnet Valparaiso i allas mun. Tvenne år hade nu förflutit sedan dess, men många spår sågos ännu, i synnerhet som man passat på att reglera stadsplanen, hvilket fördröjt bebyggandet af ödelagda gator. Öfverallt, äfven i de delar, som lidit minst af katastrofen, funnos igenfyllda sprickor i väggar och murar. I Valparaiso bo åtskilliga svenskar, men endast i Santiago kan man tala om en verklig svensk koloni. Den räknar flera framstående medlemmar — jag behöfver blott nämna ett par af chilenska arméns mest ansedda officerare, öfverste Ekdahl och öfverstelöjtnant Schönmeyr, samt gymnastikdirektör Billing, sedan många år bosatt i Chile. Det mottagande, som svenskarna i Santiago beredde oss, skall alltid stå som ett af våra angenämaste reseminnen. Santiago är berömdt för sitt vackra läge vid foten af Andernas hufvudkedja; maken till dess kapplöpningsbana, öfver hvilken snöiga toppar resa sig, finnes kanske ej i världen — men jag fruktar för, att den lifliga frekvensen där icke får skrifvas på den vackra utsiktens konto.

Naturen i mellersta Chile är grundligen olik allt, hvad vi förut lärt känna. Klimatet är varmt och torrt äfven vid kusten; blott i kustkordillerans dalgångar finner man ännu skogar,

bildade af ett stort antal vackra träd, hvars flertal förut var okändt för oss. På åsar och kammar lyser den röda och gula jorden öfverallt igenom; med sina egendomliga växter, bland hvilka särskildt de väldiga pelarkaktéerna falla i ögonen, gör trakten ett halft ökenartadt intryck. Man bör, liksom vi, se dessa nejder under våren, då liljeväxter, orchidéer och andra smycka marken med praktfulla färger. Med sommaren kommer deras hvilotid. Mellan Valparaiso och Santiago passerar man en af Chiles förnämsta rikedomskällor, den långa dalen mellan kustkordilleran och hufvudkordilleran, »Valle Central» — väldiga fält, tusentals kreatur och stora vingårdar, hvart man ser.

Genom tillmötesgående från det transandinska järnvägsbolagets sida fingo vi tillfälle att bese den tunnel, som inom några år skall sammanknyta Chiles och Argentinas järnvägsnät, och därmed också ett storartadt fjällandskap. I den lilla staden Los Andes tar den transandinska banan sin början. Det är en liten, typiskt chilensk småstad med låga, ljusa, litet illa medfarna byggnader, långa, bruna lermurar, spruckna och hemtrefliga, trädgårdar, där man skymtar halmtäckta kojor, öppna för sol och regn, smutsiga och pittoreska — hvad de blommande persikoträden taga sig bra ut mot den bruna leran! Solen gassar, ett tjockt, brunt damm står öfver gatorna, täckande de nyutspruckna pilträden och läggande sordin på ryttarnas elegans — det är festdag, jungfru Marias födelsedag; med silfver på mundering och sporrar, långa, broderade stöflar och brokig, hemväfd *poncho* spränga mörka Don Juan-typer fram mot de blomsterprydda äreportar, som bilda en allé fram till kyrkan. Det blir afton i Los Andes, lifvet domnar af, från ett eller annat hus knäpper sakta en guitarr. Solen dalar, fjällen glöda i de sista strålarna, så suddas konturerna ut, snöfläckar och naket berg smälta samman i blått och mörkna till natt. Månen

går upp och dränker persikoträdens blom i silfverfloder, allt smutsigt, fult och trasigt försvinner i den dämpade glansen. Jag nästan beklagar, att den ansträngande dag, som väntar, skall tvinga mig att gå till sängs.

Tåget slingrar sig utefter Aconcaguaflodens dal, kantad af glada, blomsmyckade dungar, floden sjunker allt djupare och djupare, luften blir hastigt tunnare, svalare och renare. Bergbanan börjar på allvar och kugghjulen komma till användning. I Juncal blef det stopp. Järnvägen går visserligen 15 kilometer längre, men som man arbetade i ett par af denna sträckas 13 tunnlar, fingo vi taga till mulåsnorna. Vi fingo en ny reskamrat utom den ciceron, bolaget sändt med oss. Det var polissergeanten i Juncal, som bildade eskort och i förbifarten skulle titta efter bofvar, om hvilka jag strax skall berätta mera. I evigt zigzag slingrar sig vägen i höjden. Öfverallt härliga vyer; naturen ligger ännu öde och i vintersömn, men är icke mindre storslagen för det. På något afstånd passerade vi Laguna del Inca, en af de underbaraste alpsjöar jag sett. Det skymde, då vi i den allt stenigare terrängen nådde tunnelns ingång, Caracoles, där vi inbjödos till de engelska ingeniörernas middagsbord, medan Melba och Caruso ur grammofontratten täflade om vår ynnest.

Hvar och en får ett par gummistöflar och en lampa, och så plaska vi in i tunneln, där det vid elektriskt ljus arbetas natt och dag. Man hade nyss sprängt, och en kväfvande rök slår oss till mötes. Vi få oss en intressant lektion i hur det tillgår att göra tunnlar. Någon särdeles stor längd får denna ej, endast 3,03 kilometer, men bergartens lösa beskaffenhet försvårar i hög grad arbetet.

Med välbehag inandades vi åter den kalla nattluften, och slogo oss ned inomhus vid en whiskygrogg och en pipa tobak. Och så kommo historierna. Det är ett hemskt och vildt lif

bland arbetarna och allt det afskum, som söker sig öfver Uspallata-passet till det ena eller andra landet. Några veckor, innan vi kommit, hade elfva man lämnat Caracoles för att gå öfver till argentinska sidan. De kommo aldrig fram, men komma väl, när vintersnön har smält. Hvarje vår, då vägen öfver passet sättes i stånd, finner man liken af dem, som försvunnit under vintern, stelfrusna, halft afklädda, med ut och invända fickor — mördaren har gjort sin sak ordenligt. Passets mark är formligen dränkt af blodet från mördares och röfvares offer. För den transandinska banans passagerare är det dock icke förenadt med någon risk att gå öfver passet, sedan väl trafiken för året kommit i gång. Ty under vintern är järnvägen ofarbar — ända till 11 meter snö har man mätt vid passet!

Säsongen var ännu ej öppnad, vägen öfver passet låg delvis dold under snö- och isvallar, men med »känd man» med oss, kunde vi lugnt ge oss af. Morgonen den 10 september uppgick klar och strålande. Marken var stenhård, och isen på de små bäckarna klirrade under mulornas hofvar. Med beundransvärd skicklighet passerade de de mest riskabla ställen, och sådana var det vid denna tid på året icke ondt om. Ett litet stenskjul vid vägen anser sig sergeanten böra närmare undersöka, sitter af, tar med ämbetsmin karbinen i näfven och klifver in, men kommer snart ut och rapporterar allt lugnt. Den tunna luften börjar göra sig kännbar som ett lätt tryck öfver tinningarna, men i öfrigt besvärar den oss icke. La cumbre, passhöjden, är nådd, vi stå på nära 4,000 meters höjd och ha en god del af världen nedanför våra fötter. Ej ett lefvande väsen, ej ett grässtrå, endast sten och snö. Några steg från oss står jättestatyn af Kristus, »Cristo Redentor», som ett minnesmärke öfver den bestående freden mellan de två republikerna.

Med styfva ben, så att sanden yrde om dem, åkte mulåsnorna ned för Argentinas västligaste branter, och vi nådde Las Cue-

Laguna del Inca.

Skottsberg fot.

Transportångaren »Casma» vid Juan Fernandez.

NIONDE KAPITLET.

Robinson Crusoës ö.

Till Juan-Fernandez-öarna. — Läge. — Första intrycket af Masatierra. — Robinsons «lookout». — En underbar värld. — Chonta, ormbunkarna och deras öde. — Minnesmärket öfver den verklige Robinson. — En växtarts historia. — Det sista sandelträdet. — Robinsons grotta. — Bahia del Padre. — Masafuera. — Topografi. — På högplatån. — Vilda getter. — Egendomliga dalar. — Vetenskapliga resultat. — Öarnas sorgliga framtid.

Ute i Stilla oceanen, trehundrasextio mil västerut från Valparaiso, ligger en liten ö, som kallas Juan Fernandez eller Masatierra (= den närmare land belägna). Ytterligare 96 mil ut till hafs träffa vi ännu en liten tvärbrant ur hafvet uppstigande klippö, benämnd Masafuera (= den längre ut liggande). Och vid Masatierras västända dyker ur bränningarna fram den lilla holmen Sancta Clara. Dessa tre öar bilda Juan Fernandez-gruppen. Sedan tio år eller allt ifrån den stund, då jag första gången fick kännedom om Masatierras natur och växtvärld och första gången såg en bild därifrån, hade jag längtat dit,

men utan att hysa förhoppning om, att min längtan någonsin skulle bli tillfredsställd. Då jag 1907 lämnade Sverige för att anträda min andra långfärd, hade jag icke den ringaste aning om, att jag ett år senare skulle befinna mig i min fantasis botaniska paradis. Det var först sedan vårt samarbete med chilenska myndigheter tagit fart, och vi därigenom fått tid öfver för nya planer, som tanken på, att nu skulle jag kunna realisera min dröm, slog mig och riktigt kom mitt hjärta att klappa af förväntan. Och så började underhandlingarna med det resultat jag redan omtalat här ofvan. »Casma» är ett förträffligt fartyg. Med ett deplacement af nära 4,000 ton erbjuder det godt om plats, och hytter och salonger äro stora och bekväma. Kommendant var kommendörkaptenen F. Dublé, som med utomordentlig älskvärdhet utöfvade värdskapet.

I daggryningen den 22 augusti kom en gast inklifvande i min hytt och anmälde, att Masatierra var i sikte. Vi kommo naturligtvis i en fart upp på bryggan, ifriga att få skåda underlandet. På afstånd såg det mest ut som en liten vild klippholme, och jag vill just icke säga, att detta intryck försvagades, då vi kommo närmare, snarare tvärt om, de himlastormande pikarna, de tvärbrant nedskurna dalarna, bränningarna, som rullade in mot sönderslitna strandklippor, allt gaf ett nästan frånstötande intryck af vild ödslighet. Men det mildrades åter, då vi gledo in i den öppna bukt, som benämnes Bahia San Juan Bautista, där sluttningarna lyste med ljusgröna fläckar på den röda jorden, där skogen mörk bredde ut sig upp genom dalarna och ut öfver kammarna, och där en liten samling hyddor, här och där med en trädgårdstäppa, visade, att äfven här människor funnit medel för sitt uppehälle, ja kanske för sin trefnad.

Vi sätta foten på sagoöns jord. Minns du, läsare, hur Robinson Crusoës underbara öden och äfventyr intresserade dig,

då du var liten och gick i småskolan? Drömde du ej om nätterna, att det »regnade droppar, stora som dufägg» eller att du i sanden vid hafvet upptäckte de där spåren, som kom blodet att stelna af fasa? Hur kunde icke boken om Robinson elda upp ens fantasi, på samma gång som den lärde en så många nyttiga saker! Det är en gammal, god bok.

Kanske skulle mången känna sig besviken, när han kommer i land på Robinsons ö. Hvar är tropikernas yppighet, hvar äro papegojor, apor och sköldpaddor, hvar hålla Fredags ättlingar hus? Nå, det är ju sant, den gode Defoë har låtit fantasien spela, har smyckat ut sin ö med tropisk prakt och låtit sin hjälte landa där under de mest dramatiska omständigheter. Men jag tänkte ej alls på den stora skillnaden mellan sanningen och dikten, den förra syntes mig tillräckligt underbar, jag bemäktigades af en känsla af ren tillfredsställelse vid blotta medvetandet om att vara här, att gå här, att lefva mig in i barndomsdikten igen för en stund.

Masatierra är en liten brant klippö med den obetydliga arealen af 95 kvkm. Där man står nere i hamnen och ser sig om, tyckas exkursionsmöjligheterna rätt begränsade, ty sluttningarna resa sig mycket brant åt alla sidor. Man står i själfva verket på botten af en gammal vulkan, omgifven af dess halfcirkelformiga vägg, ur hvilken »Pico Central», skarp som en syl och »El Yunque», som sannerligen gör skäl för sitt namn (städet) resa sig mera afskilda. Den senare är med sin höjd af 927 meter Masatierras högsta punkt. Tack vare trampade, zigzagslingrande stigar, är det möjligt att komma ur kratern och upp öfver bergkammarna till bukterna å ömse sidor, men många kammar äro obestigliga; härom erinrar namnet på en af dem, Salsipuedes, »försök att slippa ut, om du kan».

Den punkt dit främlingen först af allt styr sina steg, är »Portezuelo de Villagra», ett skarpt markeradt hak i den för-

närmsta höjdryggen, dit Robinson berättas ofta ha klättrat för att se ut öfver oceanen, dag efter dag återvändande med svikna förhoppningar. På de leriga vägarna mellan husen stiga vi till en början sakta upp, så komma de rödbrokiga sluttningarna af vulkaniska tuffer, som fresta ben och tålamod, och så försvinner stigen i *maqui*-snår. Maqui (A r i s t o t e l i a) hör till de på

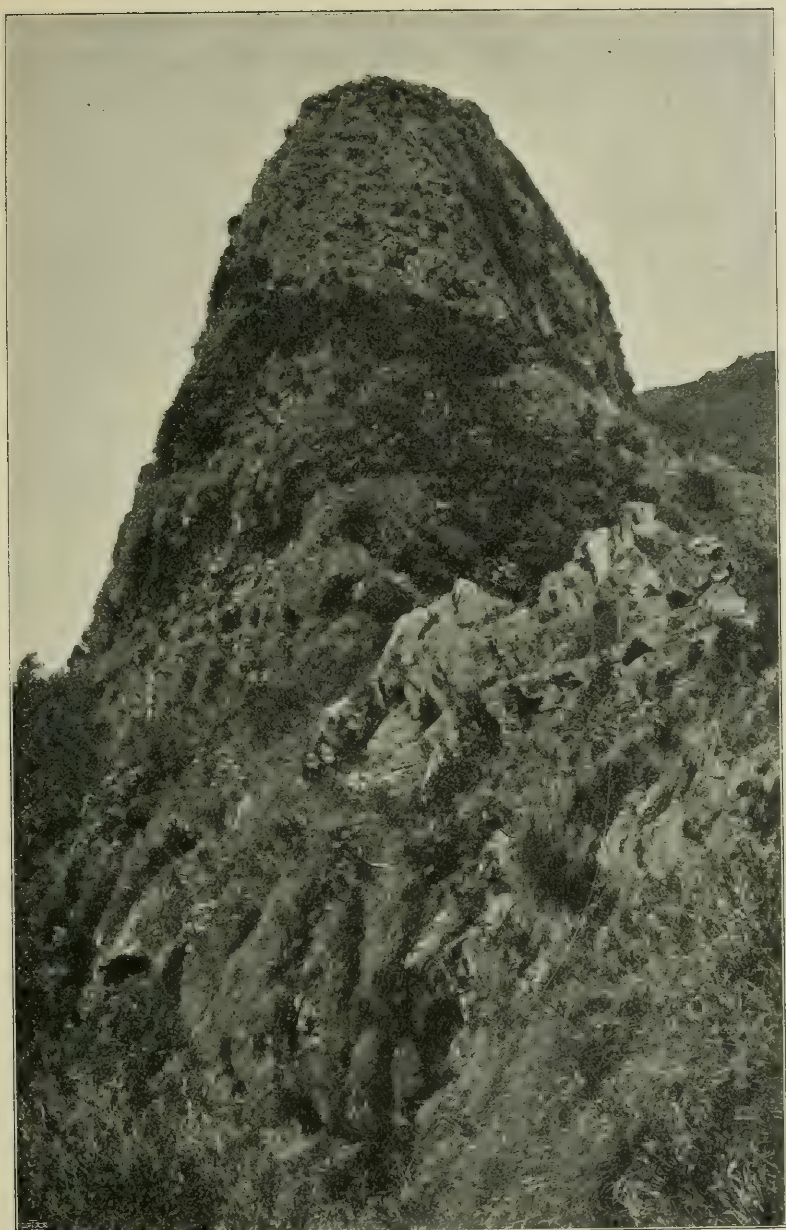
Skottsberg fot.

Parti af San Juan Bautista-viken. Haket i klippan är Portezuelo de Villagra, Robinsons »lookout».

senare tider från kusten importerade växterna, och detta risiga, otrefliga träd har utbredt sig med stor hastighet, hotande den ursprungliga vegetationen. Så särdeles högt går det dock ej, utan vi blifva det snart kvitt, och börja nu uppstigandet för den branta vägg — lutningen uppgår ända till 60 à 70° — där vägen i skarpast möjliga zigzag äntrar upp; från en vindling kan man hoppa direkt ned på den närmast under be-

fintliga. Och nu är tiden inne att betrakta den egendomliga värld, som omger oss. Juan Fernandez-gruppen är en af jordens ur botanisk synpunkt märkligaste platser. Det händer ju ofta, att öar, som ligga långt från de stora kontinenterna, hysa en egenartad djur- och växtvärld, innehållande många s. k. endemiska släkten och arter, d. v. s. sådana, som på hela jorden endast förekomma där; och mäta vi märkvärdigheten med denna måttstock, kommer Juan Fernandez i andra rummet, endast öfverglänst af Sandwich-öarna, i det att 61,4 % af alla blomväxter äro endemiska. Det är, som förflyttades man långt tillbaka i tiden, som ginge man i ett lefvande museum, fullt af rariteter, så många underbara växter äro här sammanförda på en liten fläck — man måste ta på dem för att riktigt veta, att man ej drömmer. Särskildt i ögonen fallande äro de talrika, små träden, svagt förgrenade med långa och smala, uppåtriktade grenar, alldeles bladlösa med undantag af en rosett af stora tunna blad i toppen. Mest är det korgblomstriga växter, men äfven andra familjer äro representerade. Det är för öfrigt ett egendomligt faktum, att denna underliga arkitektonik hos träden återfinnes å andra oceanöar, så t. ex. på de Kanariska öarna. Det måste vara en urgammal flora, detta, som kanske kommit från den gamla härden kring Sydpolen, innan ännu isen svept sitt täcke däröfver, och som öfver försvunna länder skjutit upp till Juan Fernandez. Ingen istid har spelat något spratt där, och så lefver den kvar på denna sista tillflyktsort.

I de »quebradas» eller små dalar vi passera finna vi en tät och ganska svårgenomtränglig urskog. Den ser mest svartgrön ut, tack vare det mörka löfverket hos dess kanske viktigaste beståndsdel, det inhemska myrtenträdet, som redan står i rik knopp och blom. Ur den vanligen rätt låga skogen höjer sig, ett skapelsens mästerverk, »la chonta», den endemiska palmen. Man kan ej låta bli att smeka dess mattgröna, glänsade släta

Landskap vid Selkirks lookout med minnestaflan.

stam, medan man med blicken söker dess krona, högt öfver de andra träden. Härlig är den, en sannskyldig växtrikets princeps, nobel från topp till tå. Olyckligtvis har den kommit i ropet. Den förföljes med yxa och såg, hvarje fartyg för bort massor af stammar och unga plantor, redan är den utrotad på alla tillgängliga ställen. Ty af veden göras vackra promenadkäppar, och de unga plantorna sätter man i sin trädgård — hvilket ständigt upprepas, oaktadt de bevisligen icke kunna växa på kontinenten, utan dö efter kort tid. Redan 1895 föreslog professor Johow, en af de förnämsta kännarna af ögruppen och utskickad af regeringen för studier, i sin berättelse, att »la chonta» skulle fridlysas, och att det skulle vara belagdt med straff att föra bort den. Det synes emellertid ej ha ledt till något resultat, ty vandalerna fortsätta sitt verk.

Några lianer se vi ej till i skogen, men däremot gör sig undervegetationen så mycket märkbarare, och det är väl egentligen denna, som jämte chonta och sandelträd gjort Juan Fernandez så bekant äfven bland icke-naturforskare. Den består mestadels af ormbunkar, från de mäktiga ormbunksträden till de spetsfina hymenophyllerna och klättrande arterna ,som kläda stammarna med evig majstångsgrönska. Äfven dessa, särskildt de trädartade, äro föremål för ett hänsynslöst utrotningskrig, och våra medresande på »Casma» voro ej bättre än sina föregångare, trots det jag upprepade gånger förehöll dem det orätta i deras beteende. Det gjorde en riktigt ondt att se den ena båtlasten efter den andra komma ombord på ångaren.

Så raskt det går, fortsätta vi upp till det märkliga haket, »el portezuelo» eller Selkirks »lookout», som det kallas. En hänförande utsikt åt alla håll, alldeles invid oss utomordentligt pittoreska klippartier, uppstickande ur snåren af främmande buskar, som blandade med *pangue* (G u n n e r a), bilda en tät väfnad. På en vertikal klippvägg sitter här minnestaflan öfver

den verklige Robinson, alias den skotske matrosen Alexander Selkirk, uppsatt. Inskriften lyder:

IN MEMORY OF
ALEXANDER SELKIRK,
MARINER,
A NATIVE OF LARGO IN THE COUNTY OF
FIFE, SCOTLAND.
WHO LIVED ON THIS ISLAND IN COM
PLETE SOLITUDE, FOR FOUR YEARS
AND FOUR MONTHS.
HE WAS LANDED FROM THE CINQUE
PORTS GALLEY, 96 TONS, 16 GUNS, A. D.
1704, AND WAS TAKEN OFF IN THE
DUKE, PRIVATEER, 12TH FEB. 1709.
HE DIED LIEUTENANT OF H. M. S. WEY
MOUTH, A. D. 1723, AGED 47 YEARS.
THIS TABLET IS ERECTED
NEAR SELKIRK'S LOOKOUT BY
COMMODORE POWELL AND THE
OFFICERS OF H. M. S. TOPAZE, A. D. 1868.

Detta är alltså det historiska underlaget för Defoës verk. Det kan ju synas litet magert, men man förstår, hur den stackars Selkirk fick arbeta för att uppehålla lifvet, och det utan att på fyra år och fyra månader se en mänsklig varelse. Sålunda blir väl hans saga äfventyrlig nog, äfven om den skulle berättas utan utsmyckningar. För öfrigt lär han frivilligt ha gått i land, missnöjd med förhållandena ombord, och det förändrar ju också ens syn på saken. Värre plats kunde han ha valt. Klimatet är synnerligen mildt, det regnar lagom mycket, snö och frost känner man ej till. Några växter ha ätbara frukter, och de vilda getterna, som fordom voro mycket talrikare på Masatierra än nu, försågo honom med kött.

Genom en allé af underbara träd och ormbunkar stiga vi in genom den naturliga porten och komma så med ens öfver till öns södra sida. Nu bär det lika brant ned, som det förut

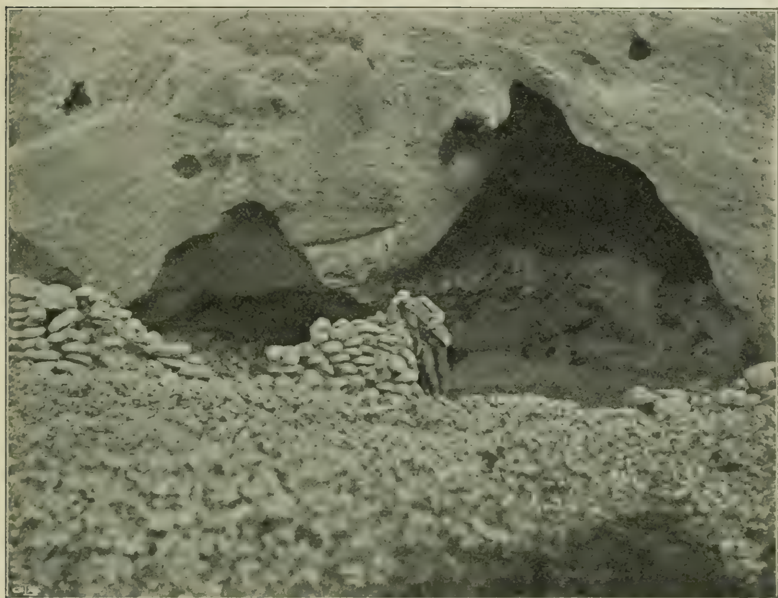
gick uppför. Vi ha härlig utsikt öfver kusten och Santa Clara, kring hvilken bränningen dånar. Vi hunno ända ned till de rödgula platåerna nära stranden. Växtligheten är här mera steppartad, endast i bäckfårorna se vi frodigare, gröna band, en mosaik af meterbreda pangue-blad. Och vi böjde de sträfva skaften åt sidan och drucko Masatierras och Robinsons och hela naturens skål i kristallklart källvatten.

Vi hade ej annat val än att gå samma väg tillbaka; det bar hemåt under täta skurar, stora regndroppar smattrade på rosettträdens kronor, och jorden utsände berusande dofter. Sista delen af vägen mera åker än går man i den hala leran.

Jag kom nyss att nämna ordet sandelträd. Upptäckten af detta allt ifrån Salomos dagar ryktbara trädslag på Juan Fernandez måste på sin tid ha väckt stor uppmärksamhet, då ingen kunde ana, att man skulle finna det så långt från dess asiatiska hemland. Den äldsta underrättelsen vi finna härom, härrör från år 1624, då, enligt Burney, L'Heremite påträffat sandelträd i stort antal. Redan 1664 brukade enligt en annan, tillförlitlig källa fartyg föra sandelträ från Juan Fernandez till Perú, där det var högt skattadt för tillverkning af »cosas curiosas». Att man farit illa fram med det kanske aldrig vidare allmänna trädet framgår af den upplysning, som hundra år senare står att finna, nämligen att sandelträdet redan då blifvit ganska sällsynt, och i början af 1800-talet förekom det så sparsamt, att man betraktade det som fullkomligt utrotadt. Ingen vetenskapsman hade då ännu fått se det och klargöra dess rätta natur. Oförmodadt fick F. Philippi i Santiago sig tillsända ett par grenar år 1888 och fann, att de verkligen tillhörde en Santalum-art, hvilken han beskref såsom ny för vetenskapen. Härigenom hade trädet ytterligare vunnit i intresse, men hvarifrån kvistarna härrörde, visste man ej, lefvande exemplar sökte man fortfarande förgäfves. Först år 1892 fann Jo-

how med en af kolonisternas tillhjälp ett träd, utan tvifvel det sista, i dalen ofvanför Puerto Ingles. Han var den förste botaniker, som sett ett lefvande individ af denna växt. Att jag skulle brinna af lust att få göra dess bekantskap är ju lätt att förstå. Skulle trädet ännu finnas kvar?

Den man, som fört Johow till platsen, lefde ännu, och sedan vi för honom klargjort vår rent vetenskapliga ärende, lof-

Quensel & Skottsberg fot.

Robinsons grotta.

vade han att sända sin son med oss. Det var ju mer än osäkert, om vi ensamma skulle kunna hitta ett enstaka träd i en urskogsfylld dal, osäkert, om det ännu lefde.

Man kan klättra öfver klippryggen ned till Puerto Ingles, men vi föredrogo att gå dit i båt. Landningen var som öfverallt vid dessa öar förenad med en viss risk; raskt och beslutsamt måste man hoppa upp på klipporna, som sköljas af dyningars

brott. Vi vandrade öfver dalbottnen, där några vilda hästar syntes, och fram till västsluttningen. Här vidtog en ansträngande klättring; det var så brant, att vi utan trädens tillhjälp icke kommit fram utefter sluttningen, och det var ibland svårt nog ändå. Vår ciceron stannade och såg sig om ett ögonblick, därpå rutschade vi ned ett litet stycke och stodo så vid målet.

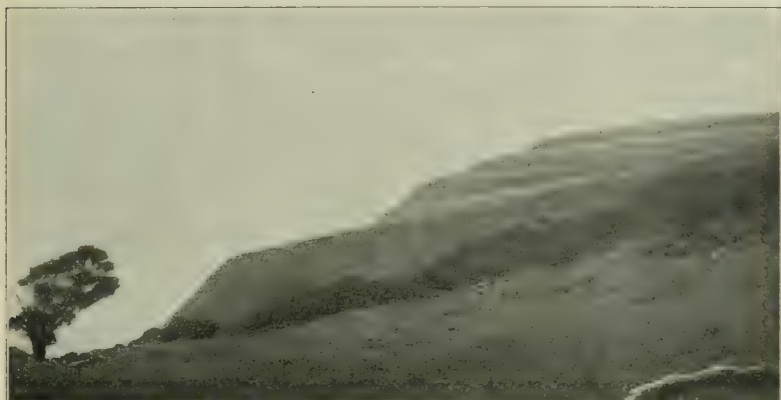
Det sista sandelträdet. Den oåterkalleligen sista ättlingen af Santalum fernandezianum. Det känns riktigt underligt att stå vid en arts dödsbädd; kanske, ja troligen, äro vi de sista naturforskare, som få se den lefvande. Med religiös vördnad betrakta vi det gamla trädet, vi känna på dess stam och grenar, dess mörkgröna, fasta blad — det är icke en individ, det är en art, som dör. Länge kan det ej dröja. Endast en enda liten gren reser sig ännu grönskande, de andra äro torra och döda, och vi sågade af ett stycke för att taga med oss prof af den egendomliga, röda, starkt doftande veden. Vi fotograferade trädet och gjorde en del anteckningar om lokalen, och så sade vi det farväl... Skulle ock ödet föra mig hit ännu en gång, så skall jag icke se sandelträdet mera, det skall längesedan vara dödt och dess stam förvandlad till kuriositeter, som turister sprida öfver alla världsdelar.

På aftonen samlades vi nere vid stranden i den grotta, där Robinson skall ha bott. Ingen vet väl, om det är så, men säkert är, att någon annan grotta ej finnes i trakten. Mer än en äfventyrare har nog logerat där.

Officerarna från »Casma» mötte oss, medförande en liten middag, som smakade förträffligt i grottans sagostämning och efter en sandelträdsdag.

I den tidiga morgonstunden den 26 augusti ångade vi ut från »Johannes Döparens vik», passerade längs de tvärskurna kustbranterna, särskildt storartade vid Kap Salinas, och fortsatte ned till öns sydvästända, där vi ankrade i Bahia del Padre.

Hela denna kust är ytterst besvärlig att angöra, och man får noga passa på gynnsamma tillfällen för att kunna landa. Vi hade under den föregående tiden haft vackert väder och vågade därför hoppas på framgång. En af öns franska kolonister medföljde, förande med sig en liten flatbottnad båt; utan den hade landning varit så godt som omöjlig, emedan vi ej med »Casmas» egna båtar kunnat komma in till klipporna, där bränningarna bröto. Exkursionen blef som alltid en klättertur. Kring strandklipporna växa egendomliga hafs-

Skottsberg fot.

Utsikt från Masafueras högplatå.

alger, och bland dem finnes ett rikt djurlif, så att dagens utbyte blef godt. På kvällen lättade vi ankar, styrde ut till hafs och befunno oss i daggryningen utanför Quebrada de las casas, den för nästan alla vindar öppna ankarplatsen vid Masafuera. Alla ombord emotsågo besöket här med stor spänning, ty å den steniga stranden med dess våldsamma vågsvall är det svårt att landa, dagar kunna gå utan att det är möjligt att närma sig, och man får bereda sig på att bli våt, äfven när det lyckas. Vi hade god tur, och våra landningar aflöpte utan äfventyr.

Masafueras topografi är ännu mycket egendomligare än

Masatierras. Med mindre yta är den mer än dubbelt så hög, i det dess topp når den aktningsvärda siffran af 2,000 meter, en kolossal höjd i betraktande af öns litenhet. Toppen ligger inom sydvästra fjärdedelen; den nordvästra upptages af en 1,000—1,500 m. hög platå. Från västra delen utstråla mot öster de egendomliga, cañadon-lika dalarna, (se bilden å föreg. sida) af hvilka »Quebrada de las casas» är den största och den enda

Skottsberg fot.

Klyfta med myrtenskog på Masafuera.

bebodda. Från vår ankarplats kunde man se några hus kring bäcken, som vattnar dalsänkan. Dem togo vi emellertid ingen notis om, utan klättrade genast i höjden. Lutningen var respektabel, och vägen, en smal stig, upptrampad i det kända zigzagsystemet. Vi skuro den ena dalgången efter den andra, fylld af mörk myrtenskog, och befunno oss till sist på högplatån, efter att ha lämnat skogen bakom oss. Quensel hade sin winchester med, och

det dröjde ej länge, förrän han fick tillfälle att skjuta, då en flock vilda getter, hvaribland en brokig och ståtlig bock, visade sig.

Masafueras vanligaste skogsträd, en myrten, finnes blott på denna ö och ej ens på Masatierra. Det är mycket närbesläktadt med sistnämnda ös myrtenträd, som åter ej förekommer på Masafuera. Vi ha sålunda här alldeles samma förhållande, som

Skottsberg fot.
Dunge af ormbunksträd (Dicksonia) på Masafuera.

råder på Galapagos-öarna, och som Darwin så målande skildrat. Ofvanför skogen möter oss en egendomlig värld. Vi vandra i en matta af prasslande ormbunkar, som nå oss till knäna, och hvila i skuggan af ormbunksträdens palmformigt utbredda kronor — vår tanke går tillbaka till svunna geologiska tidsåldrar, innan ännu blommande växter uppträdt på jorden.

Vi ha hunnit tvärs öfver ön och stå vid branten, i hvars halsbrytande skrefvor de vilda getterna klättra. Nedanför våra fötter ligger ett molntäcke, som döljer hafvet för våra

blickar, blott bruset når oss svagt genom molnslöjan. Plötsligt rifver vinden ett hål i täcket och där, rätt under oss -- 1,300 meter djup är afgrunden — ligger hafvet. Genom refvorna i molnet lyser den hvita bränningen, vräkande sig in öfver en låg sandrefvel, där några vrakspillror visa, huru det gått den seglare, som vågat sig för nära. En betagande syn af mäktig storhet, som ruskar om ens själ ett slag och bränner sig fast med outplånlig skärpa. Tid och rum ha sjunkit i glömskans djup, men solen dalar, och det blir nödvändigt att tänka på återfärd.

Som väderleksutsikterna fortfarande voro goda, och »Casma» därför utan risk kunde ligga kvar, stannade vi öfver följande dag, som jag begagnade till exkursioner in i ett par af dalarna, medan Quensel gick rundt om öns sydsida. Det är förunderliga dalar, nedskurna till ett par hundra meters djup och i sin inre del kanske ej mer än trettio meter breda, med parallela väggar. Man går där nere som i en naturlig gränd, högt uppe skymtar himlen, och det försvagade ljuset belyser de grönsmyckade väggarna. Ett och annat träd har slagit rot i en springa, men gäckar hvarje försök till närmare granskning, stora rosetter af pangue lysa ljusgröna på de trånga afsatserna, bäcken, som nästan fyller ut dalbottnen, sorlar gladt och bildar här och där ett litet miniatyrfall. I går sågo vi den storslagna, i dag den täcka sidan af Masafueras natur. Däruppe på de ödsliga vidderna seglade örnarna, spejande efter någon liten killing, som råkat på afvägar, här nere skjuter kolibrin snabbt från blomma till blomma, blixtrande af metallglans vid sina tvära vändningar. Lugn och frid råda, ingen vindstöt sätter de hängande ormbunksrefvorna i rörelse.

Vi lämnade nu Masafuera och återvände till Masatierra, där vi ånyo fingo oss ett par klätterturer. Tyvärr kunde resan nu ej utsträckas längre, utan vi måste tänka på åter-

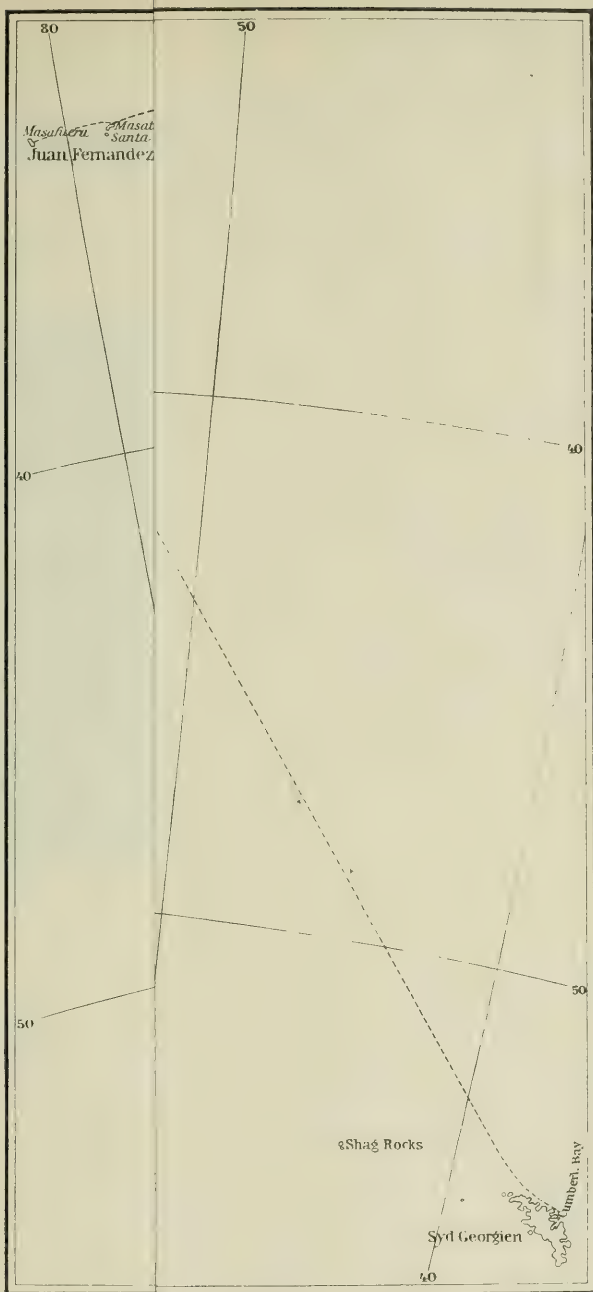
Skottsberg fot.

Quebrada de las casas, Masafuera.

färden. Öfverfarten är illa beryktad, enär vinden brukar blåsa längs med kontinentens kust och man därför kan vänta sig grof sidsjö, men vi fingo ej känna mycket af den. Den 31 augusti voro vi åter i Valparaiso. Det korta besöket hade gifvit goda vetenskapliga resultat, af delvis alldeles oväntad art, i det att jag på Masafueras högplatå fann några växter, som jag kände från södern, men hvilkas existens på Juan Fernandez-öarna ingen gärna skulle kunnat ana. Härigenom kom äfven denna resa i direkt förbindelse med dem, som ursprungligen stodo på expeditionens program.

*

Det var sjöfararen Juan Fernandez, som — året är obekant — för första gången fick öarna i sikte, då han på resa utefter kusten kommit längre än vanligt ut till hafs. Det dröjde, som vi sett, ej så länge, förrän öarna genom upptäckandet af sandelträdet fingo en viss betydelse, och i dessa, piraters och ogärningsmäns, dagar, kom äfven den tid, då Masatierra blef befäst. Ruinerna finnas än i dag att beskåda. Senare användes den som straffkoloni; vid hamnen finns en rad konstgjorda grottor, där fångarna höllos instängda. I våra dagar öppnades öarna för kolonisation och fiskerihandtering. På Masatierra bo nu ett antal familjer, som lefva på åkerbruk och litet boskapsskötsel, och å bägge öarna har ett fiskeribolag slagit sig ned. Får, nötboskap, hästar och åsnor springa omkring, och göra all den skada på vegetationen de kunna. Ur agrikultursynpunkt har Masafuera absolut ingen betydelse, och den andra ön knappast heller. Det betyder för Chiles utveckling slätt intet, om denna handsbredd jord är uppodlad eller ej, mycket viktigare är fisket, framför allt hummerfångsten. Den väldiga Juan Fernandez-hummern (Palinurus frontalis), som blir ända till en meter lång, saknas å Chiles kust och är en mycket eftersökt läckerhet. Värd 60 centavos, då fiskeri-

Gen. Stab. Lit. Anst.

Gen. Stab Lit. Anst.

Öfversiktskarta öfver södra delen af Sydamerika.

} Den svenska expeditionen 1907–1909.

bolaget betalar sina arbetare, säljes den till uppköparna för 3 pesos, och när den hunnit på restaurangernas bord, har dess pris stigit till 10 à 15 pesos för stora exemplar (en peso var vid denna tid 65 á 70 öre). Rationellt bedrifves fisket icke; det skulle utan tvifvel kunna bli en mycket inkomstbringande affär, hvilket hittills icke måtte ha varit fallet, ty man berättade oss, att bolaget nu tänkte afstå från koncessionen å öarna.

Skottsberg fot.

Pangue (Gunnera peltata) på Masatierra.

Om Masatierras framtid på grund af uppodlingsarbetena ur vetenskaplig synpunkt synes ganska dyster, hotas emellertid Masafuera af en ännu större fara. Just under vår vistelse i Chile fattade regeringen beslut om inrättande af en ny straffkoloni därstädes. En officiell kommission hade utsändts, besett platsen och inberättat, att det mycket väl skulle låta sig göra. Bland de arbeten, hvarmed fångarna skulle sysselsättas, nämnde den äfven skogsafverkning — de ur praktisk synpunkt

så godt som värdelösa, ur vetenskaplig däremot oersättliga skogsträden skulle alltså utrotas. Det minsta man kan begära, sedan nu straffanstalten blifvit en verklighet, är, att nämnda kommissions medlemmar interneras där. De ha syndat tillräckligt.

Det är ju klart, att det skall vara svårt att få in tanken på naturskydd hos en ung nation, som främst måste ägna sig åt sitt lands materiella förkofran samt åt folkbildningen och andra viktiga frågor, men som ännu icke kunnat ge vetenskapen dess tillbörliga plats. Men det brådskar med Juan Fernandez-öarna! De äro af internationellt intresse, och lösen borde vara: bort med kolonisterna! Kan man tänka sig en härligare plats för en biologisk station? Och samtidigt som växt- och djurvärld finge sitt rättmätiga skydd, skulle ett lönande och modernt fiske kunna bedrifvas, som många gånger om skulle öfverträffa jordbruk och boskapsskötsel i betydelse. Jag har upprepade gånger höjt min röst i denna fråga, men den har hittills förklingat ohörd.

Puerto Montt.

TIONDE KAPITLET.

Öfver Anderna till Argentina. Den långa ridten anträdes.

Våra planer för återtåg söderut. — Drag ur Patagoniens upptäcktshistoria. — Gränstvisten mellan Argentina och Chile. — Expeditionen lämnar Puerto Montt. — Vulkanerna Osorno och Calbuco. — Todos los Santos-sjön. — Vid Tronadors glaciärer. — Öfver passet till Argentina. — Snöstorm. — I Bariloche vid Nahuel-Huapi. — Förberedelsen för affärden. — Vår karavan och utrustning. — Till häst!

Redan innan vi företogo resan till de patagoniska kanalerna, hade vi bestämt oss för att under senvintern förflytta vårt arbetsfält till nordligare trakter, och jag har redan skildrat de exkursioner vi företogo under juli—september 1908. Klart är, att vi i samband därmed äfven diskuterade det sätt, hvarpå vi skulle återvända söderut, och därvid hade tanken uppstått att göra detta öfver land, d. v. s. att rida från sjön Nahuel-Huapi till Punta Arenas. Vi dolde ingalunda för oss, att det skulle vara ett vågsamt företag; då vi reste hemifrån, voro vi fullständigt oförberedda på, att expeditionen skulle

kunna taga denna vändning och hade därför icke tagit någon kännedom om den litteratur, som rör det väldiga området i fråga. Denna brist kunde endast delvis afhjälpas, men vi försummade intet tillfälle att träda i förbindelse med personer, som kunde ge oss upplysningar af egen erfarenhet. Hvad utrustning och marschsätt beträffar, ägde Quensel till all lycka sina erfarenheter från föregående sommars ridtur. Värre var det med den ekonomiska sidan af saken. Man sade oss allmänt, att vi skulle behöfva ett 50-tal hästar, och häri låg nog från sydamerikansk synpunkt ingen öfverdrift. Om något sådant kunde emellertid icke blifva tal, våra tillgångar skulle ej medgifva större karavan än 10 à 12 hästar, men vi fattade dock vårt beslut, i det vi hoppades att genom blygsam marschhastighet och talrika hvilodagar, under hvilka vi ju skulle ha fullt upp att göra, trots det ringa antalet hästar lyckas i vårt företag.

Långt i förväg hade vi genom respektive regeringars tillmötesgående erhållit fullständiga exemplar af gränskommissionernas kartor och haft tid att ingående studera dessa. I olikhet med våra föregångare ansågo vi oss kunna slopa vägvisareinstitutionen; med kartorna samt goda kompasser borde man ju kunna komma fram hvar som hälst, och beträffande detaljer i routen låta sunda förståndet tala. I allmänhet måste bestämda, vetenskapliga önskemål leda vår väg, och nyttan af »vaqueanos», vägvisare, som naturligtvis aldrig kunna läsa en karta, hade varit bra illusorisk. Men däremot gällde det att få tag i en bra karl, ett dugligt faktotum, ty vi ville icke helt belasta oss själfva med alla de arbeten af rent praktisk art, som självfallet dagligen måste förekomma. Det är icke lätt att finna pålitligt folk för ett sådant ändamål, och man gör nog klokast i att icke 'ta någon, infödd eller utländing, i sin tjänst utan rekommendationer. Innan vi lämnade Punta Arenas, hade vi sagt till Pagels, att vi kanske skulle skicka bud på

honom, och vi fingo ej skäl att ångra, att vi till sist beslöto oss därför. Telegrafiskt bådo vi honom sluta sig till expeditionen i Puerto Montt eller vid Nahuel-Huapi, och han förklarade sig genast villig att komma.

Vår plan var i korthet följande. Vi skulle öfver Perez Rosales-passet bege oss till Nahuel-Huapi för att där utrusta oss för marschen söderut. Vår väg skulle i början följa högpampas, men därefter läggas mellan Kordillerans hufvudkedja och mesetabildningarna, gå tvärs öfver de stora andinska dalarna och rundt omkring sjöarnas östra ända; där så kunde ske, skulle båtfärder företagas och exkursioner göras västerut in i fjällen. Vårt vetenskapliga ändamål, att få en serie geologiska och växtgeografiska observationspunkter längs Kordillerans ostsluttning samt några profiler genom densamma, borde härigenom bli väl tillgodosedt. Innan jag inbjuder läsaren att följa oss öfver gränsen till grannrepubliken, vill jag förutskicka några anmärkningar om de viktigaste forskningar, som gjorts i Patagoniens inre.

Camargas skeppsbrott i Magalhães' sund 1540 och den olyckliga utgången af Sarmientos kolonisationsförsök år 1584 gåfvo anledning till allehanda historier om, att öfverlefvande från dessa händelser skulle ha dragit inåt Patagonien, funnit stora rikedomar och grundat en blomstrande stad, som i sägnerna gick under namnet »La ciudad de los césares», Kejsarstaden. Någon som hälst grund för detta antagande fanns icke, men det hindrade ej, att det blef den förnämsta drifkraften till en mängd expeditioner, hvilka sökte och delvis lyckades intränga i Patagonien på 16- och 1700-talen. Gång på gång dök ryktet åter upp, ja, ännu i denna dag finnes okunnigt folk, som tror därpå.

År 1621 utgick kapten Flores de León på en expedition från Calbuco (nära Puerto Montt), fann Perez Rosales-passet

och framträngde till Nahuel-Huapi, där han sammanträffade med talrika infödingar. Och han är nog icke den enda, som på denna tid gjort resan. Snart började jesuitmissionen på Chiloé söka åstadkomma förbindelse med Kordillerans östra sida, och på en af sina resor grundade fader Mascardi år 1670 en missionsstation vid den stora sjön. Under växlande öden fortlefde den till 1717, då Puelche-indianerna totalt förstörde den.

Det kom nu ett stillestånd i undersökningarna, men i slutet af 1700-talet se vi ånyo orädda pioniärer i verksamhet; i norr sökte nya missionärer träda i de gamlas spår, i söder föranstaltades den första expedition, som inträngt i Sydpatagonien: Antonio de Viedma marscherade 1782 från San Julián vid Atlanterkusten fram till Kordillerans fot, och upptäckte därvid den stora sjö, som nu bär hans namn. Vi få nu gå ett stycke in på 1800-talet för att finna några data, värda att här antecknas. De ryktbara engelska expeditionerna med »Adventure» och »Beagle» inledde raden af moderna vetenskapliga undersökningar, och kapten Fitzroy, åtföljd af Darwin, trängde år 1834 uppför Santa-Cruz-floden och skådade från den punkt, där han måste vända, den depression, i hvilken Lago Argentino ligger. Först 1867 upptäcktes sjön af den engelske ingeniören H. Gardiner.

R. A. Philippi, C. Fonck och andra började på 1850-talet det naturvetenskapliga utforskandet af Llanquihue-regionen och Nahuel-Huapi, och år 1862 gjorde Cox, en af de i Chile bosatta svenskarna Schönmeyrs förfäder, sin berömda färd till Nahuel-Huapi och ned för Rio Limays forsar, till dess han led skeppsbrott och tillfångatogs af indianerna. Om dessa har han lämnat viktiga uppgifter. Något senare gjorde den engelske kaptenen G. Musters sin vidsträckta resa genom tehuel-

chernas land, och räddade kunskapen om deras seder och bruk ur glömskan.

Emellertid återstodo ännu stora, hvita fläckar invid Kordilleran. Den man, som har största äran af deras utforskande, är dr F. P. Moreno, länge direktör för det bekanta La Platamuseet.

Hans resor kunna i betydelse jämställas med flertalet af senare tiders upptäcktsfärder, och om hans namn icke är kändt hos oss, torde detta bero på, att han icke är europé. Åren 1875—80 genomkorsade han under stora faror Patagonien i alla riktningar; han och hans följeslagare voro de första, som från öster nådde Nahuel-Huapi; tillsammans med Moyano upptäckte han Rio de la Leona, Lago Viedmas utlopp i Lago Argentino samt den väldiga sjön Lago San Martín. Senare blef Moreno själen i de argentinska gränskommissionsundersökningarna, under hvilka ett geografiskt arbete, hvars motstycke ej funnits under de senaste decennierna, utfördes. År 1880 gjorde Moyano en expedition från Santa Cruz uppför Rio Chicos dal och vidare norrut, och var, efter hvad man vet, den förste hvite man, som skådade Lago Buenos Aires' väldiga yta. En annan argentinsk upptäcktsresande af rang var R. Lista.

Redan ett par årtionden innan dessa viktiga händelser inträffade, hade man såväl i Argentina som i Chile börjat tänka på en framtida expansion, Argentina inåt det väldiga Patagonien, det trångbodda Chile genom Andernas tvärdalar ut på dess ostsluttningar. I samband härmed uppblossade en gränstvist, som fördes hetsigt å bägge sidor. Som man trodde, slöts den genom ett fördrag af år 1881, hvari bestämdes, att Kordilleran skulle utgöra gränsen, och härmed ansågs tvistefröet vara ur världen. Kommissioner tillsattes å ömse sidor för att reglera saken, men snart afbröts allt samarbete dem emellan: en ny meningsskiljaktighet hade uppstått. Man hade nämligen upp-

täckt, att utefter långa sträckor vattendelaren icke sammanföll med Kordillerans höjdkam, utan låg ett godt stycke öster därom, och nu ansågo chilenarna, att vattendelaren skulle vara gränsen, under det argentinarna höllo på raden af Andernas högsta toppar. Det var ingen oviktig fråga striden kom att gälla : de fruktbara s. k. subandinska dalarna, hvilka med rätta ansågos ha god framtid för sig. Saken kunde ej afgöras utan att området kartlades, och under 1890-talet utfördes af de båda ländernas gränskommissioner ett förstklassigt arbete, hvari äfven flera skandinaver deltogo. Den argentinska undersökningen resulterade i ett omfångsrikt verk med mycket goda kartor. Det visade sig nu, huru mycket som ännu fanns att upptäcka: stora sjöbäcken, sådana som Fontana-La Plata, Bergrano-Azara-Nansen, Pueyrredon (Cochrane)-Posadas, det sist nämnda så sent som 1898. Stundom deltogo äfven naturvetenskapsmän eller åtminstone samlare i expeditionerna. Från den chilenska sidan arbetade man på att, utgående från fjordarna, tränga uppför floddalarna och följa dem tvärs öfver Kordilleran till deras källor, företag, som voro förenade med utomordentligt stora svårigheter. Dr Steffen utforskade följande flodsystem: Puelo-Manso, Palena-Carrenleufú, Cisnes, Aysen och Baker, dr Krüger Reñihue-Futaleufú, Yelcho-Corintos och Corcovado. Sedan man å ömse sidor samlat data för bedömandet af frågan, hänsköts den, efter det att kriget som ett hotande moln länge hängt öfver de båda staterna, till konungens af England skiljedom. Han sände en komission under öfversten, sir T. Holdich, i november 1902 afkunnades utslaget, och gränsen var därmed bestämd. Därefter pågingo under någon tid kombinerade argentinsk-chilenska arbeten för uppsättande af gränsmärken, och härvid vunnos nya geografiska resultat. Chilenska regeringen lät offentliggöra ett verk i åtskilliga delar, åtföljdt

af kartor, och slutstenen i frågan lades genom den argentinska beskrifningen af gränsens fastställande, som utkom först 1908.

Äfven privata expeditioner hade under tiden verkat i Patagonien. Dr Hatcher med Princeton University Expedition bereste det inre af Sydpatagonien, upptäckte därvid Rio Mayer, som bildar afloppet för Belgrano-bassängen, och gjorde viktiga geologiska undersökningar. Geologerna Hauthal och Roth gjorde betydande forskningar, den förre företrädesvis i sydligaste delen af området, där också en svensk expedition sommaren 1896—97 gjorde en resa. År 1903 företog A. Thesleff en färd för att uppsöka odlingsbart land åt en planerad, finsk koloni; med honom följde den svenske botanisten Dusén, som hemförde samlingar från området mellan Santa Cruz och Lago San Martín.

Många smärre resor skulle naturligtvis kunna inregistreras, men jag har velat begränsa mig till ofvanstående. Fältet var ännu öppet för en mängd naturhistoriska iakttagelser af betydelse.

*

Vintern låg i dödsryckningarna. I skogarna kring Reloncavífjorden började träden blomma, och Puerto Montt hugnades med en och annan verklig vårdag. Vi voro öfverhopade med arbete, det gällde att utvälja en portativ, men dock fullständig utrustning samt att packa samman allt det öfriga, däribland vinterns betydande samlingar, och sända det till Punta Arenas. Med våra blygsamma tillgångar skulle sadelgrejor och en hel del andra, smärre saker inköpas.

De sista spikarna slogos i lådorna, som fingo vandra ned till ett magasin i väntan på båtlägenhet, och med löjligt liten packning kröpo vi in i en vagn, som den 6 oktober, en solig eftermiddag med vårdoft och spirande grönska, förde oss till det vid Llanquihuesjön belägna Puerto Varas. Ännu hade vi

ej sagt kulturen farväl, ty vi reste som passagerare. Ett argentinskt-chilenskt bolag, hvars ledande män äro tyskar, benämndt Compañia comercial y granadera Chile—Argentina äger land på båda sidor om Kordilleran, och fraktar äfven passagerare med sina regelbundna varutransporter mellan Puerto Montt och Bariloche vid Nahuel-Huapi. En dylik farled i Europa skulle vara öfverfylld af turister och en riktig guldgrufva. Men genomsnittschilenaren har ännu ej vaknat till medvetande om sitt lands skönhet, sällan gör han en nöjesresa i Amerika. Och när främlingen tar sig ledigt, reser också han helst till gamla världen. Där skall han dock knappast finna någonting så skönt som leden mellan Chile och Argentina öfver Perez Rosales-passet.

Det är afton, då vagnen stannar vid Hotel Llanquihue i Puerto Varas. Under vägen ha vi passerat den halffärdiga järnväg, som skall förbinda Puerto Montt med staden Osorno och därmed med stora världen. Det råder landtlig trefnad i den lilla sommarorten, där talrika familjer tillbringa ferierna vid stranden af den stora sjön. Vi ha tur med vädret, solen går upp till en härlig dag, och den lilla ångaren för oss öfver ett spegelblankt vatten fram mellan de båda ryktbara vulkanjättarna Osorno och Calbuco, som med skinande hvita hjässor resa sig på hvar sin sida om sjöns östra ända. Hvilken slående kontrast mot landskapet i väster med dess betesmarker och odlade fält mellan skogsdungarne! Det är tyska kolonister, som förvandlat Llanquihue till ett ganska fett land, som bokstafligen flyter af mjölk och honung, ty smör är liksom honung en viktig exportartikel. Till smaken är den senare rätt olik hvad vi äro vana vid, men så få också bina samla den från helt andra växtarter än i Europa.

Osorno är ur formsynpunkt en idealvulkan. Den 2,257 m. höga käglan är fullkomligt regelbunden och täckt af evig snö.

Det är länge sedan den gaf något lifstecken från sig — den sista eruptionen torde väl vara den, som Darwin skildrar i sin resebeskrifning, och som han själf hade lyckan att få bevittna. Den mer än 500 meter lägre Calbuco saknar Osornos regelbundenhet, men för i stället ett ännu aktivt lif. Med kikare kunde vi tydligt urskilja små rökpuffar mellan snödrifvorna på den taggiga kammen — ännu har gamle Vulcanus en af sina verkstäder där, och en vacker dag sätter han väl åter stora bälgen i gång. Och då darra de idoga landtmännen, åter skola slamströmmarna dränka sädesfälten, åter skola kreaturen med hängande tungor vada i brännande het aska, såsom för några år sedan, då himlen förmörkades ända bort i Ancud, midt på ljusa dagen.

Vid Osornos fot landa vi. En af de gamla lavaströmmarna kommer just ned här, en bild af förödelse, där vegetationen ännu strider för att ge lif åt den sterila stenöknen. Vi stiga till häst och rida med rask fart öfver näset till stranden af nästa sjö, Todos los Santos, för att med en ny båt fortsätta resan. Calbuco ligger nu bakom oss. Man har kallat Todos los Santos en af världens vackraste sjöar. Kanske är detta en öfverdrift, mitt jämförelsematerial är ju icke stort, men härlig är den. Öfver dess fjäll, jungfruliga skogar och djupblå vatten hvilar en ljuf förtrollning. Hvilket spel af dagrar och skuggor på dess yta, hvilka färger, då solen sjunker, målande snötopparna i guld och rosa, kastande allt längre skuggor i blått och mörkgrönt öfver det stilla vattnet. Rosenskimret blekes sakta — längst glöder Osorno, glimmar till i de sista strålarna och ligger åter hvit och kall. Natten sänker sig, skog och vatten smälta samman i skuggan af branterna, men på topparna lyser fullmånen. Osorno står vidunderligt vacker i sin silfverhätta; allt efter som vi glida österut, träda nya, fantastiska spetsar fram, vi svänga med sjön, fånga en glimt af

Tronador och äro framme i Peulla. Dagen har varit mättad med njutningar, blott bordets ha vi fullständigt försummat, och nu slogo vi oss med odeladt välbehag ned kring en måltid — månskenet var kallt, och vi hade ej ätit något sedan frukosten.

I bolagets representant i Peulla, herr Roth, funno vi ett godt stöd i våra arbeten. Följande dag anordnade han tillsammans med oss en utflykt till Tronador, det 3,458 meter höga fjället strax bredvid, hvars namn härrör sig från det ständiga dundret af dess fem glaciärer. På utmärkta hästar redo vi den vackra urskogsvägen till Casa Pangue vid foten af Anderna, utgångspunkten för vägen öfver passet. Här stodo mulåsnorna väntande, de lämpade sig bättre för terrängen. I en stenig flodbädd, gång på gång korsande glaciärälfven, närmade vi oss långsamt en isström, som utgjuter sig rätt ned i skogen. Vi hade haft en vacker morgon, men visste nog, att regnet ej kunde vara långt borta, och då vi bundit våra djur i småskogen, började det redan sila ned. Öfver moränhögarnas massor klättrade vi upp på glaciären. Den är rätt märklig. Hela nedersta delen af brämet är nämligen på stora ytor täckt af moränmaterial, och glaciären rör sig så långsamt, att vegetationen hinner vandra in på den undan för undan, hela dungar af dvärgträd få tid att nå några decenniers ålder, innan de förts ned till randen, där de naturligtvis gå sin undergång till mötes. Man kunde gå i det tjocka ris- och mosstäcket utan att ana isens omedelbara närhet, men så öppnade sig plötsligt en spricka, ur hvilken den lyste, stålblå och kall. Fallet är icke enastående här i världen, men ägde för oss nyhetens hela behag. Regnet, som urartade till verkliga skyfall, dref oss dock småningom från platsen, och de ryttare, som på aftonen anlände till Casa Pangue, företedde en rätt bedröflig anblick. Det fanns bokstafligen ej en torr tråd närvarande, kaminen glödgades röd, och rummet förvandlades till en vacker utställning af mer eller

mindre ruskiga paltor. Insvepta i filtar och diverse lånade persedlar afvaktade vi nattens inbrott, medan vår svartögda värdinna tillredde en välsmakande *cazuela*[17]. Vi återvände följande morgon till Peulla, och gjorde exkursioner i dess närhet, där skogarna ännu hade en omisskänlig likhet med Chiloés. Den 10 oktober redo vi tillbaka till Casa Pangue och fingo där mulåsnor för marschen öfver passet, som endast är 1,000 m högt. Det hade varit en gynnsam vinter, och vägen, som går i zigzag uppför den branta, urskogstäckta sluttningen, var som ridväg

Perez Rosales-passet.

betraktad god; trafiken med oxkärror hade ännu icke kunnat öppnas. Skogens alltmer förändrade sammansättning väcker allas uppmärksamhet, de många löfträden ha försvunnit, medan barrträd blifvit allt talrikare. I passet lågo metershöga drifvor, en kort bit redo vi på jämn mark förbi gränspelaren och stego brant ned i Argentina, rätt ned i den djupa sänka, som fylles af Laguna Fria. Dess isgröna gletschervatten ser i sanning kallt ut, och det skall sol och vackert väder till, för att dess stränder, som från hundratals meters höjd störta perpendikulärt ned i vattnet, icke skola verka dystra och skrämmande.

Vi rodde öfver sjön och gingo till fots öfver näset, som skiljer den från Lago Nahuel-Huapi, längs en skogsväg, som utmynnar i Puerto Blest. Man behöfver ej gå, om man inte vill, ty en oxe drar i hvarje fall bagaget på en kärra, som löper på träskenor. »Nästa fortskaffningsmedel!» var det uttryck, som ofrivilligt gled öfver våra läppar vid åsynen af spårvägen.

Huru bekvämt hade ej vi nått den mångbesjungna sjön i jämförelse med de pioniärer, som riskerade sitt lif blott för att skåda dess blåa vatten! Man har liknat den vid Alpernas berömda sjöar, men hvem vet, om ej Nahuel-Huapi tar priset! Den har så många olika sidor att uppvisa, sköljer i väster foten af Kordilleran, speglar i smala fjordar de mörka barrskogarna af alerce och cedro, lummiga öar och holmar göra scenerierna lifligare, och i öster öppnar den sig i de oändliga pampasvidderna, sedan fjällen sänkt sig och skogen lösts upp i tungor och fläckar.

I Puerto Blest hade vi en dag på oss för exkursioner, hvilka också sattes i verket, och den 12 väntade vi båten tidigt på morgonen. Det hade blåst upp, och i stället för båten kom det storm, först med ösregn och sedan med kyla och snö, vintern gjorde en sista ansats, stränderna kläddes i hvitt, ja hela skogen stod snöpudrad. Vi sutto instängda i ett bedröfligt kyffe, där en kamin åstadkom en infernalisk hetta, under det sofrummets temperatur knappast lyckades komma öfver noll grader. En dag förgick, två och tre, under det ovädret rasade med oförminskad styrka och kom rucklet att skaka under vindstötarna. Men ändtligen, den 15, sken solen fram, och vi började åter hoppas. Temperaturen var föga öfver fryspunkten, och vinden blåste ännu frisk, men som det var ordinarie båtdag, visste vi, att man skulle uppbjuda alla ansträngningar för att ej klicka. Fram på eftermiddagen kom verkligen den lilla ångaren. Dagen hade dessutom en öfverraskning i beredskap: då

oxkärran från Laguna Fria kom rullande, tronade Pagels öfverst på lasset, och bredvid luffade vår gamle, hederlige Prins. Det blef en extra postdag med bref och tidningar, som Pagels fiskat upp i Punta Arenas, och långt fram på natten lågo vi och resonerade om, hvad framtiden skulle bära i sitt sköte. Nu voro vi alla samlade, Pagels hade till punkt och pricka uträttat de uppdrag han fått, och vi kunde lägga oss att sofva lugnt ett par timmar. Mera blef det ej, ty långt innan solen förgyllde Nahuel-Huapis nu lugna yta, gledo vi ut ur Kordillerans famn för att börja en ny tillvaro och för framtiden ha detta väldiga jordskorpeveck i väster, där vi hittills varit vana att blicka ut öfver Stilla Oceanens oändlighet.

Den lilla staden eller kanske snarare byn Bariloche var ångarens mål och den plats, hvarifrån vi skulle anträda vår långa färd. Vi slogo upp våra bopålar i det lilla smutsiga hotellet, och så började förberedelserna. Pagels sattes att sy proviantpåsar och sadelväskor, och själfva hade vi utom liknande arbeten af praktisk art äfven att företaga ett par exkursioner. Bariloche ligger i kanten af skogsområdet. I väster ha vi cederskogar, i öster öppen, alldeles skoglös pampa. Flera tillgängliga fjäll af intressant geologisk byggnad funnos inom räckhåll och för att slippa att ögonblickligen belasta vår karavan med tunga samlingar, gjorde Quensel och Halle en tur söderut på ett par dagar. Själf begaf jag mig rundt omkring sjön, färjades öfver dess utlopp, den strida och vattenrika Rio Limay, och slog mig ned hos en nordamerikanare. Han ägde en typisk boskapsfarm med tusentals kreatur och hästar; hans specialitet var uppfödandet af rasmulåsnor, som äro mycket uppskattade och betinga dubbelt så höga pris som ordinära hästar. Vi hade redan löst vår viktigaste fråga, hästfrågan, och inköpt det minsta antal djur vi kunde tänka oss, en liten tropilla på 10 hästar samt yegua

madrina, det oundgängliga ledstoet, utan hvilket ingen trupp håller samman. De voro rätt små och sågo för resten efter vinterns magra bete ganska eländiga ut. De åtta skulle användas som ridhästar, så att hvar och en fick tvenne, de återstående två skulle få packningen på sin lott. I allmänhet rider man oskodda hästar, men för vår färd var det nödvändigt att låta sko dem. Hästar äro i Patagonien mycket billiga; på våren äro priserna högst, och vi betalade 60 pesos argentinos pr styck, motsvarande inemot 100 kronor i svenskt mynt.

Vår utrustning blef skäligen enkel. Af gångkläder ägde vi intet annat än hvad vi gingo och stodo i, och de voro mest gamla och slitna. Dessutom innehade expeditionen — ett gemensamt par reservbyxor. Af underkläder medfördes två ombyten och af strumpor ett jämförelsevis rikligt förråd. Större delen af kläderna jämte några oundgängliga böcker, en hel del mera ömtålig proviant samt ammunition, små flaskor med sprit och formalin, instrument och films till kameran, en 9 x 12 Kodak, samt diverse andra småsaker, såsom dag- och anteckningsböcker, packades i tvenne små, starka och vattentätá koffertar, särskildt konstruerade att hängas på hvar sin sida om en packsadel. Vi medförde endast ett gevär, en finkalibrig Winchester. Det var vår afsikt att äfven medtaga en hagelbössa, men denna hade vid en af våra många transporter råkat på villovägar och sannolikt blifvit bortstulen. Några ytterkläder medförde vi ej, blott ponchon bands bakom sadeln. Ridstöflar använde vi aldrig, utan endast vanliga skor samt läderdamasker eller puttees, hvilka senare i synnerhet för fotturer i hög grad äro att anbefalla. Koffertarna utgjorde den ena packningen; ofvanpå fastbands kaffekitteln. Den andra packningen bestod af ett litet tvåmanstält, som mycket sällan användes, men ibland var ett nödvändigt skydd för våra saker, en proviantsäck samt en liten säck för husgerådssakerna af aluminium. Våra sofsäckar,

som bestodo af en enkel filtsäck och utanpå denna en segelduks-påse med lock, användes som underlag för packningen, hvilken därigenom hindrades från att skafva hästarnas sidor. Packningen surrades fast med linor enligt Pagels' metod, enkel och bra för öfrigt och icke utan sjömansknutar; ve den, som försökte att ens i minsta detalj afvika från receptet: Pagels sade honom genast sanningen. Hvarje packning torde ha vägt ungefär 70 kilogram, en alldeles tillräcklig börda, då man betänker, att packhästarna måste vara i arbete hvarje marschdag, under

Ur Moreno: Región andina.

Lago Nahuel-Huapi.

det att ridhästarna turvis gingo fria. Dessa hade utom vår egen vikt äfven *maletas*, sadelväskorna af segelduk, innehållande diverse klädespersedlar, kamera, »växtpress» etc., och i dem stoppade man de samlingar, som gjordes under marscherna. Kanske bör jag också nämna något om våra sadelgrejor. Packsadlarna voro så godt som nya; de hade endast användts under Quensels resa. De voro af vanlig sydpatagonisk typ. Våra ridsadlar företedde en brokig samling: en engelsk, en modifierad sådan, halft chilensk, en falkländsk samt en argentisk *recado!* Munderingen var af vanlig patagonisk konstruk-

tion med särskild *bozal* och *cabresta*, som man alltid håller i handen jämte tyglarna; stigbyglarna hade läderskydd och piskan var en vanlig *rebenque*.[18])

Provianten var af enklaste slag. Den beräknades för en månad, under hvilken vi dock hos farmare kunde räkna på den med rätta berömda patagoniska gästfriheten, och bestod af följande artiklar: skeppsskorpor, något mjöl, ris, hafregryn, kaffe, te, kakao, yerba, torkad frukt, socker och salt samt stekfett. Lyxartiklar, sådana som smör, kondenserad mjölk och annat voro absolut bannlysta, likaså alkohol. Af ett ärtsopppreparat, benämdt »Knorrs Erbsenwurst», medförde vi förråd för hela resan, så ock af tobak, naturligtvis i komprimerade plattor.

Så rann den 23 oktober upp med strålande pampasväder. Det var första gången vi lassade på och sadlade med våra nya grejor, och därför drog det om en bra stund, innan allt var färdigt, och först klockan 1/2 12 kunde karavanen sätta sig i marsch. Det högtidliga ögonblicket var inne, och drifvande tropillan framför oss, aflägsnade vi oss i rask takt från Bariloche, där folk endast försökt klå oss på allt, hvad vi där måst anskaffa för färden. Framför oss vinkade ett fritt lif, visserligen fullt af försakelser, men långt borta från kassaböcker och hotellräkningar; i djupa andetag drogo vi in den friska pampasvinden, som fyllde våra bröst med en obestämbar lyckokänsla.

En klunga af Bariloches invånare stod och såg efter oss. Ingen af dem trodde nog, att vi skulle komma långt med våra hästar, och de skrattade säkert godt åt vår dröm om Punta Arenas och Magelhãessundet som mål. Aldrig har någonsin en tillnärmelsevis så liten karavan gifvit sig ut på långfärd i Patagonien, och aldrig förr har någon nått sitt aflägsna mål med alla hästarna i behåll, ja i bättre skick än vid affärden. Men vi

hade bränt våra skepp. För oss fanns intet tillbaka, vi måste fram med de ringa medel, öfver hvilka vi förfogade.

I sista stund fick expeditionen ännu en medlem, en lurfvig hund. Han hade gjort Prins' bekantskap i Bariloche och kom nu luffande med oss. Förgäfves gjorde vi de mest energiska försök att jaga bort honom, det lyckades ej, och han följde oss under namn af Pavo hela resan. Och sedan togo vi vår trofasta vän med till Sverige, där han genom kungligt beslut fick inträde.

Patagonisk fårflock.

ELFTE KAPITLET.

Genom norra Patagonien.

På högpampas. — Det första lägret. — Norquinco. — Halfva karavanen har rymt! — Vi gå öfver Chubutfloden. — Estancia Lelej och lifvet där. — Ett välkommet telegram. — Åter fulltaliga! — Strutsar och guanacos. — Genom Nahuelpanpasset. — 16 Oktoberdalen. — Patagoniens vegetarian. — Inåt Futaleufú-dalen till Chiles gräns. — Åter söderut. — Jeremias' självmordsförsök. — I Carrenleufú-dalen. — Ett konkursmässigt bolag och en svensk markbrytare.

Under de första dagarna erbjöd ridten icke några svårigheter, emedan vi följde den allmänna stråkväg, hvilken som ett här och där synligt band slingrar sig öfver pampasvidderna. Mil efter mil går den jämna trafven. Till höger om oss ha vi fjällkedjan, Kordillerans yttre delar, där linierna äro mildare och snöfläckarna obetydliga. I de lättvittrade tuffaflagringarna äro djupa raviner nedskurna och här breda sig de svarta, ännu ej fullt löfvade skogsfläckarna, men sänka sig ej ned till den höjd, där vår väg går fram. Bakom oss, framför oss, ligger högpampans brutna terräng med kullar och raviner, österut bölja de oändliga vidderna, som sträcka sig ända till Atlanten. Den gula sanden lyser mellan tufvor af styfva steppväxter, och aromatiskt doftande vårblommor, röda, blå,

gula och hvita, tvinga mig allt som oftast att sitta af för att stifta närmare bekantskap med dem. Öfverallt svälla de gröna ruggarna af Mulinum, en umbellat, jämte de stela tufvorna af *coirón*-gräset (en Festuca-art) den mest framträdande växten på den torra, sandiga steppen. Allting är taggigt, buskarna äro väpnade till tänderna, gräsens blad sluta i en nålfin syl, som vid minsta beröring brytes af: slår man sig oförsiktigt ned, stiger man upp, taggig som en igelkott, med den viktiga skillnaden, att taggarna äro vända mot ens eget skinn. Då och då se vi en kaktus hvila sin korpulens mot den steniga marken. På kullar och platåer är växtvärlden ännu fattigare, där är det öken, rödgul, full af skarpkantade stenar, med tynande plantor i skrefvorna, sådana, som äro särskildt utrustade af naturen för att uthärda ökenlifvets svåra pröfningar; ibland se de rent af ut som en liten härfva taggtråd, ur hvilken några granna blommor titta fram, ibland äro de svepta i en tät ullpäls och ha rötter, som försvinna i jordens innandöme, där det kanske finns vatten att dricka. De många taggarna äro ett af steppens obehag. Ett annat är vinden, som ofta blåser stark och ihållande och kommer oss att rida fram i ett tätt dammoln. Men vida föredrogo vi detta framför västkustens evinnerliga regn, af hvilka vi haft mer än nog under den gångna vintern. Timme efter timme förflyter, solen bränner oss röda och bruna i alla nyanser, dammet lägger sig tjockare och tjockare. Yeguans klocka pinglar, hofvarna klappra mot den hårda marken... Hästarna, som efter vinterns långa frihet äro alldeles otränade, bli mindre villiga, en och annan försöker nappa åt sig en munfull af det sträfva, gula gräset. Vi få taga i mera energiskt med drifvandet af tropillan, och då och då hör man Pagels ryta ett »verdammtes Kamel», i värsta fall stegrande sin vrede till ett »heiliges Kanonenrohr», det kraftigaste han kan åstadkomma och säker-

ligen ett minne från hans örlogsmannatjänst. »Slappexercis» ligger ej för oss, och vi välkomna den lilla dalsänkan, dagens och vår första lägerplats, där en liten bäck slingrar sig fram genom snår af ñire-buskar. Fläckar af grönt gräs lysa emot oss och hästarna, vi söka ett trefligt och vindskyddadt hörn och sadla af. En häst väljes ut och tjudras vid en lång lina, men de andra släppas helt enkelt lösa med undantag af yeguan, som förses med *maneas*,[18]) och så är man mer eller mindre säker att följande morgon finna tropillan i närheten.

Den första lägerelden sprakar, en liten kittel med varmt vatten späder på yerban, som går laget rundt, medan asadon, fet och doftande, dryper på spettet. De stackars vilseförda vegetarianerna skulle icke trifvas här, ty kött är och förblir pampas oumbärliga föda. Här hemma veta vi knappt, hvad godt kött vill säga — jag lärde mig att förstå min argentinske vän, José Sobral, som betänksamt skakade på hufvudet åt den vara, som bjöds honom i Uppsala. Jag försökte visst att försvara den, men har redan tagit mina påståenden tillbaka.

Åsynen af den läckra steken retar aptiten, och då och då gör man ett nyfiket snitt för att se, om den inte snart har den rätta färgen. En packsadel eller den hoprullade sofsäcken blir divan. Ett stort köttstycke i den ena nypan, en hvass slidknif i den andra, så skall asadon ätas! Ett par skeppsskorpor och en kopp kakao afsluta vår enkla måltid, som är både middag och kväll på en gång. I allmänhet åto vi endast två mål om dagen, stoppade möjligen en bit bröd eller kallt kött i fickan, då sådant fanns öfver efter frukosten, och åto det under marschen vid någon af de små raster man då och då måste göra för att låta hästarna pusta ut och dricka vatten och för att själf räta på benen.

Mörkret breder sig öfver vidderna, stjärnorna tändas, och lägerelden dominerar allt mera de närmaste omgifningarna.

Vid piporna dröjer man gärna kvar en stund, det är dagens njutningsrikaste timme, och om möjligt vill man förlänga den. Men det finnes en morgondag, och tanken därpå tvingar oss att söka upp en bädd i buskarna, breda ut sofsäcken, rulla ihop kläderna under det uppslagna »locket», krypa ned och dra de sista blossen. Åh, dessa nätter under bar himmel, man tycker nästan det är skada att sofva bort dem. Än ute på vida fältet, där sanden ligger bar mellan tufvorna och en enstaka buske tecknar sina spöklikt vridna grenar mot himmelen, än i en blomstermatta, som lyser hvit i mörkret, än under susande träd, där månstrålarna söka sig väg genom kronorna. Kors och Centaur vandra sakta sin eviga bana, bäcken sorlar söfvande... Ett hemskt skrik skär genom stillheten, hundarna spetsa öronen och rusa skällande upp — en hungrig pampasräf blott, som vädrat vårt skafferi. Ur Pagels' sofsäck kommer ett »gute Nacht», så vänder och vrider man på sig några slag för att finna en bekväm ställning och är snart hemma bland skären med tallar och röda stugor på, i landet, som nu står för oss såsom det underbara.

Natten är klar och kall, och med välbehag hälsar man de första solstrålarna, som från oceanen krupit ända upp till Andernas fot. Dagen blir varm, det gäller att komma i väg, medan morgonsvalkan ännu råder. Först skulle väl egentligen morgontoaletten gå af stapeln; läsaren har väl tänkt sig, hur vi njöto af en grundlig tvagning i den porlande fjällbäcken, och äfven vi tänkte oss den, verklighet blef den sällan. Det lönade sig ej, efter en halftimmes ridt var man lika smutsig igen, och vi funno oss mera tillfredsställda med en eller annan grundlig skurning vid högtidliga tillfällen. En paragraf innehöll dock vår renlighetscodex, från hvilken intet undantag gafs; den, som skulle baka, måste först tvätta sig om händerna.

Arbete var det ingen brist på. Samlingar och anteckning-

gar skulle tillvaratagas, frukosten lagas och afätas, hästarna drifvas in, fångas och sadlas. Här måste bli arbetsfördelning. Oftast hade jag växter att konservera, hvilket tillgick på enkelt sätt, ty naturligtvis voro vanliga växtprässar bannlysta från vår lätta utrustning, men med ett par pappskifvor, ett groft snöre och de gamla tidningar jag under vägen tiggde ihop, redde jag mig mycket bra. Frukosten bestod mest af hafregrynsgröt, kött och bröd, då sådant fanns, samt kaffe. Den var snart undanstökad, koppar och tallrikar diskades i bäcken, och grötgrytan skrapades ren. Vi turade om med detta arbete, som icke ens den välsmakande »skofvan» förmådde göra tilldragande. Vakthästen sadlades, tropillan skulle uppsökas. På det hela taget gaf den oss ej mycket arbete, emedan vi sorgfälligt valde goda betesplatser, när det var möjligt. Värre var det att fånga hästarna. Med linorna gjorde vi en corral, något som var lätt nog i skogen, men ofta mycket besvärligt, när på den öppna steppen knappt ens en buske, stadig nog att tjänstgöra som påle, stod att upptäcka. En del af djuren läto lätt taga sig, men flera voro svårfångade och gåfvo oss mycket bryderi, stucko in sig i hopen, eller bröto sig ut och ställde till krångel på allt vis. Fast blefvo de ju dock till slut, och sadlandet tog sin början. Packningen låg färdig och väntade, det jämkades och profvades. Ingenting glömdt? Och så försvann lägerplatsen bakom kullarna.

Vi kunde snart skönja dagens mål, en markerad, rostbrun fjälltopp, benämnd Pico Quemado eller »den brända». Backe upp och backe ned gick vägen, följande Kordilleran. Enformigheten afbröts af, att packningen plötsligt lossnade på en af hästarna. Vi stannade och sökte få fast den, men skrämd satte den i väg i vildaste sken. Hela härligheten gick rundt, väldiga sparkar träffade koffertarna och kaffekitteln förvandlades till en sorglustig och oanvändbar möbel. »Det är rätt åt

dig, ditt as», ungefär så föllo Pagels' ord, då kräket till sist låg där, flämtande och insnärjdt i linorna. Med tiden blef vår erfarenhet större, och oaktadt knappt någon dag gick till ända, utan att packningen måste läggas om, försiggick det utan äfventyr. Vi stego hela dagen i höjden mot ett pass, det blef kallare och vinden friskade i, så att det bet i näsan trots den nordliga breddgraden. På 1,500 meter nådde vi passhöjden och stego nu nedför mot floden på sydsluttningen af Pico Quemado. Och efter några minuters dispyt om, hvilken plats som erbjöd de största fördelarna, kommo vi åter i bivack.

Efter ännu en dagsmarsch öfver en stenig och ödslig pampa. kommo de första människoboningarna till synes, en liten fårfarm, och fram på eftermiddagen höllo vi stilla utanför ett större hus i Norquinco. Chile-Argentina-bolaget har här en filial. Platsen är så typisk för det civiliserade Patagonien man gärna kan önska sig — ett plåtskjul till telegrafstation, där en urblekt, argentinsk flagga vajar, *bolichen* med sina sadelgrejor, stigbyglar och klirrande sporrar nedhängande i klasar från taket, en hög fårfällar vräkta i ett hörn, tygpackor, granna halsdukar, svarta bofhattar, knifvar och revolvrar, konservburkars långa rad med brokiga etiketter och, framför allt, krogafdelningen med sina vinfat, sina hyllor med flaskor i alla regnbågens färger, *pisco* (ett svagt chilenskt brännvin), ärggrön Mentalikör, rom med sitt negerhufvud, whisky och konjak, några champagne-buteljer, och sin stora diskbalja, där glaset sköljes om ett slag, innan det räckes till nästa kund. Utanför vid räcket stå ständigt några hästar bundna, väntande på sina herrar. Och vänta kunna de få... Tärningarna rulla, skrattet ger eko i väggarna. Svartmuskiga typer, rena indianer i poncho och vida byxor, hopdragna ett stycke ofvan foten, hvita sockor och ett par lätta tofflor, chilenare, argentinare och *gringos* (utländingar). En smutsig, till hälften uniformsklädd

gendarm hänger vid disken. Det blir tyst ett ögonblick, då vi komma in: vi se tydligen icke ut som stråkvägens vanliga trafikanter, och man granskar nyfiket vår packning. Umgängestonen är fri, snart blir man indragen i sällskapet, får ett glas i näfven: salud! till höger och vänster, och så blir det ens egen tur att bjuda laget rundt. Har man någon idé om patagoniska seder, aktar man sig för att hålla sig på sin kant; det skulle kunna stå en dyrt.

Det gick lätt nog för oss själfva att få en måltid och bädd, men vi tänkte mera på våra hästar. Hvart man såg, var det magra betet slut, och som inga inhägnader funnos, hade vi skäl att frukta rymningsförsök, ty en hungrig häst går, tills han finner bete, hur långt det än är dit.

Klockan 7 på morgonen red gendarmen ut för att söka vår tropilla, och vi afvaktade med spänning hans återkomst. Och då han kom tillbaka ensam, stod sanningen klar — hästarna hade aftågat! Nå, väderstrecken äro ju många, och det gällde att söka. Villiga själar erbjödo oss genast sina tjänster, under det andra nöjde sig med att diskutera saken, framkastande de mest olika gissningar. Poliskommissarien, som var på besök, förklarade kategoriskt, att hästarna tågat tillbaka till Bariloche, och dit sände vi telegram; andra voro mest benägna för att tro, att de voro stulna, ja, en sneglade snedt åt kommissarien till och med och anförtrodde oss i enrum, att polisen möjligen hade sin hand med i spelet. Nå, det skulle nu ej varit första gången något sådant händt i Kordillerans obygder! Medan några *peoner* (så kallas arbetarna i campen) voro ute och sökte, ströfvade vi omkring på kullarna, beväpnade med kikare; hästar syntes nog, men icke våra. Vid middagstiden kom emellertid en af de sökande tillbaka med fem hästar samt yeguan, men de öfriga fem förblefvo borta. Nya gäster anlände på kvällen, man talade om ingenting annat

än om våra hästar, och om goda råd kunnat göra något, så inte fattades de. Men vi gingo till kojs vid miserabelt humör. Fem hästar borta — vi kunde ej köpa nya utan att sätta oss i skuld, och hvem visste, om det ens skulle låta sig arrangera? Hvem skulle befinnas villig att ge okända främlingar kredit? Och utan dessa hästar, med karavanen reducerad till hälften, skulle det bli totalt omöjligt att genomföra våra planer — ett snöpligt slut på våra djärfva förhoppningar! Följande dag organiserades ett systematiskt sökande, indianpeoner fingo beskrifning på djuren och löfte om en en liten belöning, ifall de kunde upptäcka något, och skulle så söka följa spåren. Visserligen voro hästarna skodda och därigenom i allmänhet lätta att följa, men markens hårdhet å många ställen samt den starka vinden skulle här betydligt försvåra sökandet. Själfva beslöto vi att fortsätta marschen med spillrorna af karavanen, men lämnade Pagels kvar att bevaka våra intressen och på sin praktfulla spanska söka utfråga befolkningen. Vi hade nästan förlorat hoppet om att få återse våra djur, bland hvilka flera af de bästa hästarna funnos ,och började luta åt den åsikten, att tjufvar varit med i spelet, drifvit undan dem så länge i någon klyfta och endast väntade på, att vi skulle vara ur vägen — ett gammalt, ofta med framgång användt knep i Patagonien.

Sedan vi slösat med förmaningar åt Pagels, lämnade vi alltså Norquinco och följde ett hjulspår, som efter en stund vek af mot väster, upp genom ett markeradt pass, en riktig »portezuelo», och ned i Chubutflodens dal. Här betade stora kreatursjordar på de grönskande, välbevattnade slätterna, och våra hästar hade god lust att ta sig ett mål, de också, hvilket nu ingen kunde undra på, hungriga som de voro.

Rio Chubut, som bekant en af Patagoniens största floder, är här ganska liten, men kan dock vissa årstider samt efter

regn erbjuda svårigheter. Nu förde den icke mycket vatten, utan vi nådde med lätthet den lilla estancian Maytén, där vi tänkte stanna för natten. Där var endast *capatazens* (något motsvarande förman) hustru hemma, och hon syntes till en början icke vidare villig att taga sig an oss, men lofvade slutligen att laga litet mat och låta oss sofva i peonernas afdelning. Jag beskyller henne ingalunda för bristande gästfrihet — husets herrar voro borta, vi kunde ha varit hvilka skurkar som helst, ett antagande som ju icke motsades af vårt yttre. En fin karl, som reser i Patagonien, brukar ha en rad af tjänare med sig, och gör man själf ett arbete, som eljest tillhör peonerna, väcker det aldrig sympati, men väl förvåning.

Som vid hvarje estancia en eller ett par hästar stå bundna öfver natten, hade vi släppt alla våra, och på morgonen lofvade en peon att hämta dem. Han red mycket riktigt ut, och kom sent omsider åter, men utan hästar — »hade ej kommit åt rätt håll», förklarade han. Vi fingo då en vänlig vägfarande, som tillbragt natten med oss, att rida efter dem, och ändtligen, vid middagstiden, voro de inne. Peonen hade varit där, ty en bozal, som vi låtit sitta å en af packhästarna, för att bättre kunna fånga honom, var försvunnen. Det var ingen tid öfrig till att söka få rätt på den, klockan var nära 1, och vi hade en lång dagsmarsch på 50 km för oss. I behaglig terräng följde vi Chubutfloden, till dess den kröker åt öster, och nådde i skymningen Lelej-dalen, där vi snart urskiljde en mängd byggnader, som tydligen skvallrade om en stor estancia. Det är hufvudsätet för »the English Argentine Land Company», hvars manager, mr Preston, gästfritt tog emot oss. Lelej kan betraktas som typen för en större boskapsfarm. I den låga envåningsbyggnaden af rödt tegel — marken är billig, och man bygger aldrig högre — äro inrymda bostäder, kontor, butik och magasin; rundt omkring ligga strödda diverse verkstäder, såsom snickar-

bod och smedja samt capatazernas hus och peonernas enkla ranchos. I den närmaste omgifningen sakna vi naturligtvis ej det på långa vägar ditforslade vedupplaget, den stora, ständigt växande högen af tomma konservburkar, de väldiga, höghjulade oxkärrorna och rullarna af galvaniserad järntråd. Närmast omkring ligga mindre *potreros* eller betesmarkerna för de hundratals hästar, som äro i dagligt bruk, och bort öfver kullarna sträcka stängslen sina snörräta rader. Campen är tämd.

Peonerna äro en egendomlig folkklass; rena indianer eller mestizer, äro de så godt som alla dömda till ett evigt ungkarlsstånd; en gift peon har man svårt att tänka sig. Hela dagen tillbringa de på hästryggen, och på kvällen krypa de in på sitt jordgolf kring grytan med *puchero*[17], som nedhänger från taket, för att slutligen rulla in sig i en filt och sofva på några paltor i ett hörn. Lifvets njutningar ha formen af yerba och cigaretter samt naturligtvis spriten, där sådan står att få. Här är peonens hem i dag, i morgon gör han kanske någon dumhet, tar litet för lång siesta, och så farväl. På fem minuter har han packat samman sina ägodelar, slängt både dem och sig själf på hästryggen och galopperat i väg för att söka lyckan på annat håll. Hästägare är han naturligtvis, ofta har han en egen tropilla, hästar föröka sig, och herrelöst bete finnes alltid. Men lätt fånget, lätt förgånget — en lockande krog, en samvetslös krögare, och efter några dagars saligt rus rider han därifrån på lånad häst. Den peon, som sparar något af sin förtjänst, lägger ned besparingen i munderingen, och man kan få se honom söndagsklädd med en hel liten förmögenhet af silfver på hästen — ett urgammalt bruk, som lefver kvar från araucaner- eller tehuelcheförfäder. Det är underligt att tänka sig, att för icke allt för många årtionden sedan detta väldiga land var den frie indianens tummelplats, han som nu är den blygsammaste af dess tjänare, hvilken hvarje senfödd utländing,

som fått sig en jordbit, anser sig ha rätt att sparka och förolämpa, alltid låtande honom förstå, att han tillhör en sämre ras, som lefver på nåd hos inkräktaren. Men det händer ju ock, att han vinner sin herres förtroende, blir capataz och får sitt eget hus; och förirrar sig en flicka ut i campen, kan han t. o. m. bilda familj. En vanlig peon kastar hon inte ögat på, det finnes nog folk högre upp på rangskalan, som alltför gärna ta hand om henne.

Lifvet i Lelej går som ett urverk. Alla tjänstemännen äro engelsmän och skottar och ha fört med sig sina vanor till det nya landet, på slaget $^{1}/_{2}7$ sitta alla kring det stora frukostbordet, där hvarje förbiridande gentleman kan vara säker om en plats och en »mutton chop», brödet är så engelskt man kan begära, och lunch och middag komma med sin väldiga roast beef eller mutton. Och om man i sofrummet upptäcker fotbollen eller golfklubborna, skall man ej bli förvånad. Det hela gaf oss intryck af ett välordnadt företag, där man arbetar rastlöst.

Den största svårighet alla dessa estancior uppe i Andernas dalar ha att kämpa med, är de dåliga kommunikationerna. Allt måste gå med oxkärror till och från Atlanterkusten, resor på veckor och månader, under svårigheter att finna vatten och bete å de till hälften ökenartade vidderna. Storartade järnvägsföretag äro emellertid planerade, och därmed kommer Patagonien först att få tillfälle att visa, hvad det verkligen duger till.

Lelej är den sista telegrafstationen och vi voro i ständig kommunikation med Norquinco. Allt hopp syntes ute, då Pagels telegrafiskt bad att få köpa en ny häst för att komma efter oss; jag bad honom dock dröja ännu en dag, hvilket sedan visade sig ha varit vår lycka. Vi hade fullt upp att göra i trakten, gjorde ridturer i fjällen, där nyfallen snö ännu låg i skogarna, som just klädts i vårgrönska, Quensel besökte den

blomstrande Choliladalen i väster och Halle var ifrigt upptagen med sitt fynd af fossilförande lager. Men öfver alla arbeten hvilade en tryckt stämning. Mr. Preston hade visserligen lofvat att garantera penningar, om vi telegrafiskt satte oss i förbindelse med vårt ministerium i Buenos Aires, för att därigenom möjliggöra köp af nya hästar; själf hade han inga att afvara. Det visade sig sedan, att det skulle ha blifvit mycket svårt att erhålla några. Vi ville i det längsta undvika

Ulltransport på väg till kusten.

att skuldsätta expeditionen; det var nu vår stolthet att utgöra ett undantag från en allmän regel.

November månad gick in, intet afhördes. Då kom den 2 november som en solstråle från mulen himmel följande telegram: »hay noticias de caballos perdidos. Señor Pagels fué traerlos, seguirá viaje mañana» eller i svensk öfversättning: hästarna spårade — hr Pagels begifvit sig att hämta dem, reser vidare i morgon. Titeln visar ju, att Pagels förstått att inge tillbörlig vördnad! Det var afsändt föregående dag, och vi kunde sålunda samma afton vänta honom och stodo nästan färdiga att omfamna rymlingarna, när de uppenbarade sig.

Det hade varit bra nära, att allt gått om intet, Pagels hade redan köpt häst på kredit och stod med ena foten i stigbygeln, då en indian kom ridande och sade honom, att han visste besked! Och så föll en centnertyngd från våra hjärtan.

Med fulltalig karavan och glada i hågen redo vi alltså vidare mot nästa, tvenne dagsmarscher aflägsna mål. Då och då stötte vi upp strutsar (R h e a), som med utsträckta vingstumpar förskräckta flydde åt alla håll, jagade af våra hundar, hvilka dock aldrig skulle kunna hinna upp dem, då och då ilade en liten guanacohjord förbi, men äfven då blefvo Prins och Pavo snöpligen efter. Vi hade just sadlat af på kvällen vid en af Chubuts små bifloder, då vi på andra sidan floden fingo se silhuetterna af mer än hundra guanacos teckna sig mot kvällshimmeln. Det hade varit lätt att göra ett rikt byte, men så länge vi hade beröring med estancior, behöfde vi ej lämna dem, utan att ett par präktiga köttstycken voro fastsurrade på packningen, och de vilda djuren kunde känna sig säkra för våra kulor.

Vaktad af Esguelbergen, låg nu en stor slätt framför oss, och fjärran vinkade ett par höga toppar, mellan hvilka enligt kartan vår väg skulle komma att gå, genom det så kallade Nahuelpan-passet. Det är en trång, men ganska fruktbar dalgång; små odlade fält sågos kring infödingarnes gråa lerkojor (ranchos), skuggade af enstaka cedrar. Vi voro icke riktigt säkra om närmaste vägen till Clarkes ställe, som vi ämnat besöka, och slogo oss i språk med en förbiridande indian, som upplyste oss om, att vi gått fel och måste tillbaka; men på förfrågan talade han om, att vi genom passet skulle komma rätt ned till Underwoods farm i 16-Oktober-dalen. Visserligen hade vi våra speciella önskningar att träffa Clarke; Preston hade sändt med ett bref till honom; och dessutom var han en akademiskt bildad karl, B. A. vid ett engelskt universitet, men

omvägen skulle ha blifvit väl ansträngande för våra hästar, och vi fortsatte därför till Underwood, dit vi efter en dagsmarsch på 55 km. anlände. Den lilla nätta tegelbyggnaden ligger inbäddad i en trädgård. Ägaren var icke hemma, men hans fru tog emot oss och vi blefvo snart hemmastadda i den stora familjekretsen. Genom ett egendomligt sammanträffande kom Clarke ditåkande på kvällen, stadd på affärsresa genom dalen, och så fingo vi göra hans angenäma bekantskap.

Skottsberg fot.
Pagels med Prins.

16-Oktober-dalen är en af de fruktbaraste och tätast befolkade af de andinska tvärdalarna. Den vattnas af Rio Corintos, som längre ned förenar sig med Futaleufú-floden hvilken åter tömmer sitt vatten i Lago Yelcho, hvars aflopp till Stilla hafvet är Yelcho-floden — vi stodo alltså vid samma flod, där vi några månader förut kamperat, ehuru Kordilleran låg emellan de båda ställena. Här ville Chile gärna ha gjort vattendelarprincipen gällande, men som dalen koloniserats af walensare från Chubut, fick Argentina vid skiljedomens afkunnande hela den värdefulla delen af den. Vi önskade låta våra hästar beta ett par dagar, och Clarke följde därför med oss inåt dalen för att söka reda på någon farm, där man kunde

befinnas villig att låna oss riddjur för våra exkursioner i nejden.

Begränsad af praktfulla bergskedjor, är dalen en sannskyldig pärla, grönskande med väldiga ängar, hvetefält och klöfvervallar, smyckad af trefna landtgårdar, där fruktträd och bärbuskar, blomkål och sallat fröjdade vår syn. Vi fingo riktiga hemkänslor, medan vi redo igenom. Vid det lilla skolhuset stannade vi ett slag; welsh var undervisningsspråket, men flertalet af de människor vi gjorde bekantskap med, talade äfven engelska och spanska. Vi vadade öfver Rio Corintos, där feta kor af engelska raser betade på stränderna, och gjorde halt vid en estancia, som till det yttre såg blygsam ut, men hvars ägare är en mycket välbergad man. Han var ute på sina ägor, sysselsatt med att märka föl, men hans hustru bjöd oss sadla af och stiga in samt önskade oss välkomna med en *mate*[5]. Så kom don Antonio Miguens hem. Han tog hjärtligt emot oss, lofvade oss hästar och betedde sig alltigenom som en stor hedersman. Och det är han nog också samt dessutom en originell karl. Hvad säges om Patagoniens vegetarian? Alltså kan man slippa att äta »de blodiga liken» äfven här? Jo, det kan möjligen gå an för den, som har trädgård i 16-Oktoberdalen, fastän gräshopporna stundom göra honom skörden stridig. Men inte ens don Antonio, trots det han slefvar i sig en liten balja med sallat tre gånger om dagen, skulle finna någon plats i den rättrogne vegetarianens himmel, ty en liten kalkon eller kyckling får då och då vandra samma väg som sallaten.

Med friska hästar begåfvo vi oss den 6 november inåt dalen. I början gick det raskt undan, men så trängde den ihop sig och fläckarne af vacker cederskog, som därute blott höllo till uppe i klyftorna vid sidorna, slöto sig samman till ett täcke, höljande de branta sluttningarna ned till den väldiga floden, som forsar västerut och famnar grönskande öar.

Alltsedan den tid, då dalen utforskades från Pacificsidan, finnes här en huggen skogsstig, men den är sannerligen allt annat än inbjudande, går upp och ned öfver halsbrytande branter, genom snår och stenrösen; hästarna tycktes dock vara vana vid terrängen och visade sällan tvekan, utan togo beslutsamt de fallna skogsjättarnas barrikader. Man fick icke sofva i sadeln, knäna sväfvade i ständig fara för träden och stenblocken. Där funnos passager så kvistiga, att man kunde dröja inför dem, men den enda olycka som hände var, att vår kaffekittel fick

Ur gränskommissionens samlingar.
Från Futaleufú-flodens dal.

dödsstöten. Växtligheten antog mer och mer regnskogens form, våra gamla bekanta bokar och myrtenträd gjorde sig mer och mer gällande, och då vi nått gränsmärket på branten ofvanför flodens södra strand, hälsade oss Chile med dimma och regn. Följande afton redo vi tillbaka.

Vi skildes nästan med saknad från den blomstrande dalen och letade oss i bruten terräng och genom snårskog, där det var svårt att hålla hästarna samman, söderut. Vi voro icke riktigt säkra på att ha valt bästa vägen, men kommo så i sikte af

Lago Rosario och de väldiga sumpmarkerna vid dess västra ända, där vi passerade den. Och här fick packhästen Jeremias, så benämnd, emedan han alltid vid sadlandet utstötte egendomliga, klagande läten, tillfälle att visa sin enastående begåfning. Vi hade ju redan misstänkt, att det icke stod riktigt helt till med den, men nu fingo vi visshet. Han fick syn på några hästar på andra sidan sumpmarkerna, greps af en plötslig längtan dit och störtade i ursinnig galopp ned för sluttningen. Vi förföljde honom så raskt som möjligt, men blott för att se honom sjunka ned, sprattla förtvifladt och ohjälpligt fastna i kärret. Det var en blöt myr af allra värsta slag, och vi kunde lätt blifvit af med kräket; till en början strandade alla försök att hjälpa upp honom, marken bar oss icke och blott genom att först lasta af honom kunde vi rädda både honom och packningen.

Vid en biflod till Carrenleufú slogo vi läger för att följande morgon fortsätta med den senare som mål. Det var rätt bekymmersamt med våra hästar, ty två af ridhästarna hade ryggskador och måste gå lediga. De äro nu en gång för alla ytterst ömtåliga djur, och det minsta tryck af en sadel kan göra dem obrukbara för hela veckor.

Vi försökte marschera rätt ned mot ett på kartan angifvet nybygge, vägen var svår, den ena snårfyllda *quebradan* aflöste den andra och långa stycken fingo vi ta oss fram i svart, lös gyttja, som gick hästarna öfver knäna. Det var kanske mera tur än skicklighet, att vi hamnade rätt vid den hedersmannen Robert Day's stugknut. Här var gästfriheten riktigt bofast. Sällan finner man dess lagar så strängt hållna i helgd som i Patagoniens obygder. I den hvites nybygge såväl som i indianens rancho tas man emot med öppna armar, och det bästa huset förmår dukas fram; med all makt söker man kvarhålla en, aldrig är stugan för trång eller middagsbordet för litet. Vi

skola icke glömma gubben Day eller hans fryntliga gumma och stora barnaskara; de äldsta sönerna hade själfva timrat sig egna hem på andra ställen i dalen. Day är en riktig markbrytare af gamla stammen och i vår patagoniska Bædeker har han tre stjärnor. Ursprungligen hade han som så många andra kommit för att söka den gula metallen, men han slutade i tid och har nu en ganska blomstrande farm. Han klagade

Skottsberg fot.

Quensel med Flax.

öfver regeringens sätt att behandla honom; gång på gång hade han försökt att få köpa marken, men aldrig fått något ordentligt besked, och nu var det 17 år, sedan han slog sig ned där.

Vår marschriktning hade hittills varit mer eller mindre rätt sydlig, men från Carrenleufú gjorde vi en afstickare österut för att besöka området kring Rio Tecka, en af Chubutflodens källor, och samtidigt för att få stifta bekantskap med en af

de få svenskarna i Patagonien, don Carlos Flach, af den kända, svenska släkten med detta namn. Vi hade i Valparaiso hört, att han skulle vara administrador på en stor estancia tillhörande det nominellt mäktiga Cochamó-kompaniet, så benämdt efter Rio Cochamó, som utfaller i Reloncaví-fjorden strax söder om Puerto Montt. Där har anlagts väg öfver till Stillahafskusten, men den lär blott vara användbar för ryttare.

Endast en dagsmarsch skilde oss från Pampa chica, där den sökta estancian skulle ligga, men vägen var på grund af vidsträckta *pantanos* (myrar) rätt besvärlig; enligt Day är den tidtals alldeles ofarbar. Ridhästarna fingo vi ju, genom att försiktigt leda dem, lätt öfver de svåra ställena, packhästen Ruckel, ett ganska originellt djur, som vanligtvis gaf katten i allmänna meningen, hjälpte piskan öfver, men Jeremias satte sig naturligtvis fast och vållade besvär och tidsförlust. På eftermiddagen träffade vi på en flock af kompaniets får, som voro så illa åtgångna af skabb, att ullen hängde i långa trasor om dem, och så började vi söka efter estancian. Väl dold under en barranca låg Flachs koja, och värden blef icke litet förvånad, när trenne dammiga ryttare hälsade honom på svenska. Det var ett gladt möte, och han erbjöd oss genast att dela hans enkla hydda, där det var trångt om plats. Boningshuset hade någon tid förut brunnit ned. Bolaget syntes vara af samma sort som Yelcho o. a., hade redan trädt i likvidation och höll på att sälja ut sina djur; Flach skulle lämna det, så snart han fått ut de penningar man var skyldig honom och hunnit ordna litet för sig. Han hade funderingar på att slå sig ned på egen hand ett stycke söder om Tecka-floden. Våra hästar fingo åter en rast, i det Flach ställde andra till vårt förfogande för de exkursioner vi gjorde i trakten. Växtvärlden på steppen stod nu i sitt flor, prunkande i alla regnbågens färger, och jag hade fullt upp att göra från morgon till kväll.

Det hade visat sig mer än önskvärdt att anskaffa ännu ett par hästar för att kunna växla äfven packdjuren. Och nu löstes denna fråga på ett för oss oväntadt lyckligt sätt: Flach skänkte oss en, egentligen herrelös, häst, som under ett par år gått på bolagets mark, den döptes naturligtvis till Flax och blef en af våra allra bästa ridhästar. Och så köpte vi en liten, treflig häst, som under namn af Johansson fick bära mig minst hvarannan marschdag under den återstående tiden. Af mina ridhästar behöll jag Solo, det största af våra djur, medan den kolugne Manasse degraderades till packhäst. Flax kom på Quensels lott, Halle öfvertog Jakob af honom och lämnade Lazarus (länge trasig i ryggen, däraf namnet) till Pagels, hvars ena häst, Abraham, blef packhäst De nyförvärfvade djuren lärdes att hålla samman med tropillan genom att den första tiden turvis kopplas vid yeguan om natten. Denna var otämd och retade oss ofta genom sin impertinenta uppsyn, sin rädsla och envishet. Att rida ett sto skulle vara ganska otänkbart i Patagonien.

Nu ansågo vi oss väl rustade, provianterade något litet, och lämnade den 15 november i rask takt vår nyfunne vän och landsman, hvars lilla stuga snart skymdes af de gula åsarna.

Steppbild med guanaco. Skottsberg fot.

TOLFTE KAPITLET.

Genom Kordilleran till Stillahafskusten.

Saltlaguner och deras fågellif. — Den första mesetan. — Cisnes-dalen. — Exkursion till skogsområdet. — Tuco-tucon. — Huemulen. — Rio Senguerr. — Vattenbrist. — Åter i Chile. — »Lambmarking». — I Coyaike-dalen. — Aysen-bolaget. — Till Stillahafskusten. — Regnskogens yppighet. — Tillbaka till Aysen.

De trakter, hvilka vi under dagarna närmast efter uppehållet vid Tecka genomtågade, visade oss en sida af pampasnaturen, som vi kommit att i mycket ringa mån göra bekantskap med, nämligen bristen på bränsle och dricksvatten, denna brist, som gör det så besvärligt att företaga de långa resorna mellan settlementen i Kordillerans dalar och kustorterna vid Atlanten. Hade vi ej första kvällen funnit något ved kvarliggande från en kärrlast, som Flach sändt söderut, skulle vi fått lefva på mycket torr torrskaffning. Vattnet var ingalunda det bästa, halft stagnerande och fullt med oräkneliga små kräk, men kokt gick det dock an. På små laguner är det ingen brist,

men de äro alla afloppslösa; kring randen ligger en tjock, hvit saltskorpa, och vattnet är bittert som galla. Hur många gånger ha icke vi och våra djur på afstånd gladt oss åt åsynen af vatten, blott för att finna det odrickbart! Dock gör man gärna en rast vid saltlagunerna, om ej för att släcka törsten, så för att njuta af det säregna skådespel de bjuda på. Man finner där ofta ett helt biologiskt museum af vattenfåglar. Väldiga skaror af grannt färgade flamingos klifva gravitetiskt omkring och rota i leran med sina stora näbbar, hundratals hvita svanor med svart hals och röd näbb glida omkring sina stora bon, som hvila i säfmattan; närmare lagunens rand bygga sumphöns och en lång rad af vadarefåglar, de stora, feta gässen gå kacklande och plocka i strandängarna, och änderna kila ut och in i de saltpudrade vassarna. Hvarje fynd af ägg hälsas med jubel som ett välkommet tillägg till vårt enkla kök.

I Rio Picos dal träffade vi åter människor; det var tyska nybyggare, som för ett tyskt-argentinskt bolags räkning bedrefvo får- och boskapsskötsel och äfven tänkte försöka sig på åkerbruk. De hade redan en vacker trädgårdstäppa. De togo naturligtvis väl emot oss, och dagboken säger, att vi t. o. m. fingo sofva på madrasser, en mycket sällsynt njutning!

Framför oss låg en meseta, ett af lösa aflagringar uppbyggdt platåberg, och det måste öfverskridas. Mesetorna äro karakteristiska för Kordillerans randzon och ha längre söderut ett täcke af basalt, som gör dem mycket svåra, ja omöjliga, att öfverskrida med hästar. Denna platå erbjöd ingen svårighet, men väl naturvetenskapligt intresse, och därför gick ridten långsamt. Vi kommo upp till ungefär 1,000 meters höjd, och sänkte oss så småningom ned i Frias-, äfven kallad Cisnes-dalen, där vi åter öfverskredo Chiles gräns. Den stora floden Rio Frias, rinner upp långt öster om Kordillerans höjdkam, men tömmer sig dock i Stilla hafvet, och här blef utefter

en liten sträcka den af Chile föreslagna gränsen fastställd af skiljedomarna. Af något större värde är icke det lilla området; endast i dess östra del finnes godt gräs, medan man i väster snart kommer in i ogenomträngliga urskogar, som bli värre och värre, ju närmre man kommer oceanen.

Vi kikade i början förgäfves efter spår af människor; hvar estancian låg, visste vi icke, och det var redan skumt, då vi på några kilometers afstånd fingo syn på de välkända plåtkonstruktionerna, sätet för ännu en af »The Corrugated Iron Co:s, ltd» tusentals kunder i Sydamerika. Det i Friasdalen installerade bolaget har, liksom öfriga på chilenskt territorium, koncession för ett visst antal år, hvarefter landet skall auktioneras bort, och anser man då, att bolaget bör kunna afge det bästa anbudet. I villkoren för koncessionen ingår, att det är skyldigt att bygga en väg genom bergskedjan till Pacifickusten för att på så sätt komma i förbindelse med det öfriga Chile. För närvarande gick all transport öfver Argentina och endast argentinskt mynt användes. Ännu hade man ej kunnat påbörja vägen, som kommer att kosta stora summor; det är långt ifrån säkert, att detta bolag någonsin förmår bära kostnaderna.

Den unge, engelske chefen var icke hemma, men en kraftfull och gemytlig sydafrikanare styrde och ställde på det allra bästa sätt för oss. I hans sällskap gjorde vi en ridt långt in i dalen, där den öppna marken tog slut och robleskogen började. Vi stiftade bekantskap med ett af Patagoniens mera bekanta däggdjur, den lilla *tuco-tucon* (Ctenomys magellanicus), en älsklig gnagare, något erinrande om fjällemmeln. Den lefver af växters rötter och gräfver labyrinter af gångar i jorden, som på stora stäckor kan bli fullkomligt underminerad. Intet ondt anande kommer man ridande, då med ens hästen trampar ned genom taket på gångarna; det är bäst att fara fram försiktigt, annars kan

djuret snart nog ligga där som invalid. Hästar ha också stor respekt för tuco-tucomarken, men ofta är det omöjligt att undgå den. Gång på gång korsande floden, kommo vi in i skogsbältet, där jag för första gången fick se den andinska hjorten, *el huemul* (Furcifer chilensis), jämte kondorn sköldhållare i republiken Chiles vapen. Liksom alla hjortdjur är huemulen en elegant uppenbarelse; till färgen är den brungrå med ljusare, nästan hvit buk. Hornen utgöra ej någon särskildt vacker jakttrofé, ty de äro rätt små och har i regel blott fyra spetsar, ehuru man undantagsvis finner fem eller sex. Det är icke så många decennier sedan huemulen ansågs sällsynt, ja, det fanns en tid, då den var nästan lika mytologisk som enhörningen eller gripen, och det är egentligen genom gränskommissionernas färder dess allmänna förekomst i det ljusa, torra skogsbältet utefter Anderna blifvit känd. Där korsa hans väl upptrampade stigar hvarandra i alla riktningar, löpande från fjällängarna ned till bäckarna i dalen. Nu stod jag där och betraktade honom med naturvännens beundran, men flera gånger senare hälsades han välkommen i den arga afsikten att spilla hans röda blod. Vi dödade honom dock icke för sportens skull, utan blott för att lifnära oss.

Vi hade just hunnit till farmen, och mörkret hade redan fallit på, då det förspordes, att en vagn nalkades, och snart var den typiskt patagoniska karavanen, tropilla, ryttare och höghjulad pampasvagn framme. Det var chefen, mr Brand, som kom hem från kusten. Han hade sin hustru och en månadsgammal baby med sig, som ett par veckor skakats under den långa, obekväma resan öfver väglösa vidder, hvilket icke syntes ha bekommit dem det minsta illa. Mr Brand tycktes vara synnerligen entusiastisk för sin verksamhet, men han berättade den särdeles roande historien, att bolagets styrelse i London är så despotisk, att han ej vågar klippa ett får utan att telegrafiskt

förfråga sig — och telegramkontot pr år går också upp till några tusen kronor! Beträffande bolagets framtid dolde han ju icke för sig, att den för ögonblicket såg en smula mörk ut, men bättre tider kunde ju komma.

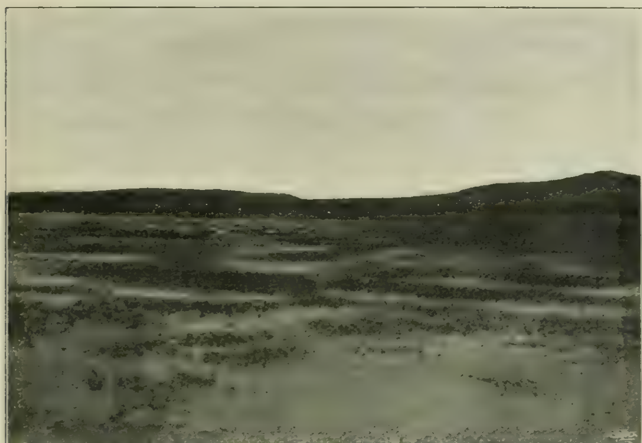
Man kan mången gång, då man står i en af de härliga, subandinska dalgångarna, vara frestad att utan vidare lyssna till de optimister, som förespå dem en lysande framtid. Och huru tilltalande äro de icke för ögat! Välvattnade fält, floder med vattenkraft, skogar med användbart timmer, och Kordilleran i all sin prakt i fonden. Det är bristen på kommunikationer, som utgör det förnämsta hindret för det ekonomiska tillvaratagandet af dessa dalar.

Vår väg söderut var stängd genom La Plata- och Fontanasjöarnas svårtillgängliga bäcken, och vi funno det därför lämpligast att göra en liten sväng kring foten af bergen ut på pampas, hvilket egentligen stred mot våra principer. Vid passet öfver den stora Senguerrfloden, afloppet för de nämnda sjöarna, träffade vi en tysk, som just installerat sig där, med diversehandel och krogrörelse som biförtjänst. Längre ned vid floden finnas en del kolonister bosatta. Det såg ut, som om Rio Senguerr slukat allt traktens vatten. Under en brännande söndagssol redo vi in mot bergen, men ingenstädes stod en bäck att upptäcka, den ena lagunen efter den andra, alla så hvita, att man riktigt kände saltsmaken i munnen, dök upp i sänkorna, frodigt gräs fanns och fagra blomster, men förgäfves spanade vi efter den karakteristiska strimman af buskar kring en porlande bäck. Under marschen stötte vi på den största guanacohjord vi sett under hela resan, icke mindre än 4 à 500 djur, en ståtlig pampassyn.

Vi hade nu varit i Argentina ett par dagar, men beträdde åter Chiles jord; ej ens det hjälpte, timme efter timme förflöt, och dagmarschen växte till 55 km, innan vi fingo anledning

att ropa hej — för oss räckte det nu att vara v i d bäcken! Nere i en dal slingrade sig ett friskt, grönt band, ur hvilket skeletten af döda träd stucko upp, hvilket betyder, att vi den aftonen skulle få en ordentlig lägereld.

Kring Aysenflodens väldiga vattenområde, till sin natur af samma art som Rio Cisnes', men mycket vidsträcktare, har Chile äfven fått draga sin gräns. Åter äro vi inne bland skogar och fjäll, och de öppna fläckarna, där de ej äro verk af

Skottsberg fot.

Saltlagun med en flock svanor.

människohand, kunna lätt räknas. Vår väg gick in i Nirehuao-flodens dal, hvars vackert utbildade terrasser väckte berättigad uppmärksamhet, och den 23 november nådde vi den första estancian, tillhörande »Compañia Industrial del rio Aysen», där en hygglig skotte, serverade oss läckerheter, om hvilka vi ej drömt på länge: mjölk, smör och bröd, allt färskt!

Vi fingo snart erfara, att vi voro i Chiles skogsregion. Bortskämda som vi voro med torrt och soligt väder, smakade det oss icke att åter få kyla och regnrusk, ja t. o. m. snö. Åt

öster såg man himlen klar öfver steppen, i väster däremot tyngde regntjockan på skogiga åsar. Snöyran hvirflade tät, då vi bröto upp för att bege oss till hufvudestancian. Bolaget har anlagt väg, och i förhållande till terräng och mark är den alls icke dålig. Man var i färd med »lambmarking», och vi träffade på ett parti herdar och peoner i full sysselsättning. I stora flockar hade tackor och lamm sammandrifvits, och det var ett bräkande i alla tonarter. Lammen fösas in i en inhägnad, och mödrarna i en annan; de små sprattlande kräken gripas, af med svansen, kompanimärket i örat; och är det en gumse, kastreras den, hvarvid testes utdragas med tänderna, en icke vidare behaglig, men praktisk metod. Så släppas de igen och störta under vilda skutt in bland tackorna, där de under ömkligt musicerande söka sina mödrar.

Vägen slingrade sig öfver en meseta, steg upp till 900 meters höjd, och sänkte sig åter ned i Coyaike-dalen, hvars flod är en af de många, som bilda Rio Aysen. I stridt regn redo vi genom högstammig skog, där vägen, ju längre västerut vi kommo, blef allt blötare. Här och där hade man måst tillgripa utvägen att belägga den med stockar, hvilka förorsakade våra bondhästar betydligt hufvudbry och inbragte dem åtskilliga pisksnärtar. På en och annan af de mera upproriska fingo vi hålla riktig jakt, då de togo sin egen väg in i skogssnåren. Här och där var skogen bränd, och får sprungo omkring bland de svarta skeletten. Pavo, som sin vana trogen betraktade får precis som guanacos och andra vilda djur, inhöstade snart ett ordentligt kok stryk. Det var ju inte trefligt att komma som gäster till en farm och föra med sig en hund, som jagade får.

Solen bröt fram, och uppe från en höjd sågo vi Aysendalen utbredd framför oss, här och där glänste en flodkrök fram mellan glittrande skogsåsar, långt borta, ungefär 20 km från den punkt, där vi stodo, syntes redan husen i Coyaike

bajo (nedre C.), vårt mål, och på aftonen den 26 november höllo vi vårt intåg där.

Det var den största plats vi sett sedan Bariloche, husen för bolagets tjänstemän och arbetare ligga ordnade på tvenne rader med en bred väg emellan, och Flax och Johansson, som aldrig sett något så storartadt, protesterade märkbart mot detta öfvermått af civilisation. Chefen på platsen var icke hemma, men han hade underrättat sitt folk om expeditionens tillärnade besök. De togo emot oss på det mest förekommande sätt och lofvade genast att ställa hästar och folk till disposition, hvarigenom våra djur fingo en hel vecka på sig att fråssa på saftigt gräs och bli hela i ryggarna, hvilket ock behöfdes.

Här fanns midt i den vildaste vildmark, på alla sidor omgifvet af fjäll och urskogar, ett litet stycke England — engelskt språk, engelsk mat och engelska vanor. Vi tillbragte många lediga stunder i mr Stewarts vänliga hem, där han och hans gumma täflade om att omhulda oss på allt sätt och dukade upp läckerheter, som nästan alltför skarpt stucko af mot vår enkla kost.

Vår förnämsta uppgift var att på den väg bolaget anlagt rida tvärs igenom bergen och ned till Stillahafskusten. Vi fingo låna en tropilla af stora, kraftiga hästar, en mulåsna för packningen och en liten trind chilot som medhjälpare. Pagels måste nämligen stanna hemma och hade full sysselsättning med att lappa och laga våra ramponerade tillhörigheter. Med en kostnad af 350,000 pesos har bolaget anlagt en 81 km lång väg ned till Rio Aysens mynning. Tänken nu ej på någonting, som ens liknar den sämsta väg man kan uppleta i konungariket Sverige! Man får emellertid ej ställa sina fordringar högt, ty de svårigheter, som yppa sig för vägbygge i dessa trakter, äro kolossala. Med oerhördt branta backar, där den får gå i zigzag, tvärs igenom steniga, forsande floder, som

måste vadas, på smala broâr öfver bråddjup, så går den första och bästa delen. Man kommer därpå till de branta granitbarrancorna utefter floden, och där har man sprängt in vägen på en hylla utefter bergväggen. I hufvudsak följer den floden, men korsar Bagualesåsen, där halfvild boskap ströfvar omkring i skogarna. Med de hästar vi redo, kunde man sträckvis galoppera första delen af vägen. Bagualesåsen utgör den ungefärliga gränsen mellan de framkomligare, löffällande skogarna och kustens regnskogar, hvilka jag ju vid flera tillfällen presenterat för läsaren. Åter voro vi inne i de eviga regnens område. På båda sidor om oss står skogen som en tät vägg, genomflätad af bambusnår och med lianskrud i kronorna, och det lilla rum, som tilläfventyrs finnes kvar, är fylldt af millioner mossiga, ruttnande stammar. Ett ihållande ösregn gör stämningen fullt harmonisk, ponchon är blytung af vatten, och skorna fyllas sakta men säkert. Då och då ruskar gångaren på sig och lunkar så villigt vidare. Vägen är här hemsk att skåda. Hästarna gå till knäna i seg lersörja eller lös, svart gyttja, där man aldrig på förhand vet, hvar det finns botten, och där flätverket af trädrötter bildar farliga fällor. Långa sträckor, ibland flera hundra meter i stöten, är vägen lagd med smala stockar, tätt bredvid hvarandra; här sjunker man ju icke ned, men det är i stället slipprigt som is, och man fylles af beundran för hästarnas utomordentliga säkerhet. I utförsbackarna kändes det ungefär som det bör kännas att rida ned för en trappa. Vid Rio Mañiuales så benämnd, emedan mañiú i myckenhet växer i skogen kring dess stränder, gjorde vi halt. Det är Rio Aysens största biflod, och Halle och jag beslöto oss för att stanna här, under det Quensel färjades öfver för att tillryggalägga de sista 20 km. af vägen. Med ångande kläder slogo vi oss ned vid köksspisen i den lilla stuga, där den engelskfödda färjkarlen bor, och hade snart

hans små väluppfostrade flickor omkring oss, nyfiket betraktande de långväga främlingarna, medan deras mamma gåfvo dem en kopp te och berättade om det egendomliga lifvet i urskogens enslighet. Ibland ha regnen gjort vägen ofarbar, och man är alldeles afskuren från yttervärlden, ibland sväller floden öfver sina bräddar; sista våren hade den ryckt med sig en af färjpråmarna och hotat stugan med undergång. Mannen, som ej var hemma, var hennes stolthet, och ur sina gömmor plockade hon fram hans medalj från sydafrikanska kriget.

För en gångs skull gick klimatet från sina vanor, och vi fingo en rätt vacker arbetsdag, blott afbruten af enstaka skurar. Luften var fylld af *laurel*- och *arrayán*-trädens vällukt, *corcolén* stod öfversållad af doftande, guldgula mimosabollar, *ciruelillo*[12] flammade i eldrödt. Marken smyckades af violer, orkidéer, mimulus och toffelblommor. Kring floden nådde bambun en yppighet, som jag aldrig sett förr, den var ända till tio meter hög och så grof, att den kunde begagnas till lättare byggnadskonstruktioner. Man kan ha svårt att tro, att den torra pampan ligger blott två—tre dagsresor härifrån!

Quensel kom tillbaka efter en lyckad båttur ned till Puerto Chacabuco, med hälsningar från »el Pacifico», och vi återvände i sällskap. Vårt ändamål var nådt, vi hade fått en såväl geologisk som botanisk profil genom Kordilleran, och de följande dagarna användes till detaljarbeten på särskildt intressanta platser. Just då vi under hemvägen skulle rida upp för Baguales-åsens branter, hörde vi rop däruppifrån, och sakta kom en karavan af oxkärror ned genom svängarna. När man ser ett af dessa vidunderliga fordon med sina 3—4 par dragare, förstår man, hur stora ansträngningar, som måste göras, för att hålla en urskogsväg i stånd. Vi måste vänta, till dess de passerat. Det går ej fort för dem, de behöfva 3 dagar för att

hinna ned. Här och där träffade vi chiloter, som voro sysselsatta med att laga vägen efter vårflodens härjningar.

I Coyaike provianterade vi för nästa bit af resan. Hittills hade vi ju varit i beröring med nybyggare och af dem erhållit mycken hjälp, men från Aysen till Lago San Martín, där vi ämnade göra ett längre uppehåll, kunde vi ej beräkna att träffa människor, sedan de första dagsmarscherna söderut väl voro tillryggalagda. Vi måste därför föra med oss allting utom kött, som huemul och guanaco skulle få släppa till, och packningen blef nästan tyngre än då vi lämnade Bariloche. Provianten, som beräknades för trettio dagar, bestod af ungefär samma saker som förut. Dock kunde vi ej komma öfver vare sig hafregryn eller bröd, utan måste släpa med en mjölpåse, och följden var, att bröd blef en sällsynt läckerhet på vårt bord. Det tog för mycken tid att baka, pannkakor voro ju hastigare undanstökade, och så kunde det vara bra att ha någonting att längta efter och fira högtidsdagar med.

Vi hade från Puerto Montt sändt en låda sjövägen till Aysen, och i den fanns papper för växtpressning, litet sprit och formalin samt andra välkomna saker. Vi lämnade två lådor samlingar i bolagets vård att sändas till Punta Arenas. Endast genom denna metod var det möjligt att göra större samlingar. Förut hade vi under marschen sändt en kista från Lelej och en från Valle Frias, destinerade till samma ort, där vi hoppades finna dem vid vår ankomst.

Den 3 december bröt karavanen åter upp. Hästarna voro efter hvilan och det saftiga betet krya och pigga, och i raskare takt än vanligt redo vi in mellan skogsdungarna, följda af Aysenfolkets viftningar.

Rio de los Antiguos' dal. Skottsberg fot.

TRETTONDE KAPITLET.

Till högfjällen söder om Lago Buenos Aires.

I Mayo-dalens kärr. — Meseta Chalía, en svår passage. — Skridjord och tuco-tuco-mark. — Ett äfventyrligt nedstigande. — Puman. — Koslowsky-dalen och berättelsen om en originell telegrafstation. — I Fenix-dalen. — Intressant flora. — Den första guanaco-ungen. — Patagoniskt pälsverk. — Bältor. — Kring Lago Buenos Aires. — En egendomlig vattendelare. — Ruckels bravader. — En äfventyrlig marsch i Jeinemeni-dalen. — Till fjälls vid Rio Zeballos.

De första timmarna följde vi Coyaike-dalen österut samma väg som vi kommit, men veko därefter af för att öfver en höjdrygg taga oss ned till Mayo-dalen. Den såg icke vidare inbjudande ut. En obehaglig, gulbrun färgton förrådde med all önskvärd tydlighet, att en otreflig marsch förestod. Vi brukade i allmänhet alla fyra rida efter tropillan och drifva den framför oss på så sätt, att två af oss redo tätt bakom och två vaktade flankerna, men här mötte en passage, där ett par af oss måste hålla sig ett stycke framför karavanen och

söka väg, annars kunde den sitta där i dyn, innan man visste ordet af. Kärren voro här mycket förrädiska, och ibland stannade vi och gjorde upp en fälttågsplan med ledning af hvad man från någon kulle kunde se. Stundom kunde vi följa spåren af guanacos, men de utgjorde icke någon säker garanti för att vi skulle lyckas, ty där den lätta guanacon kommer fram, kan icke alltid en häst, allra minst med ryttare, klara sig. Solo, som jag red för första gången efter hans tillfrisknande, gick ned sig till buken ett par gånger, hvarvid jag fick kasta mig af och hjälpa honom upp på det torra igen.

Rio Mayo är ett godt exempel på, huru den minsta sumpbäck kan vålla svårigheter, ja tvinga till långa omvägar. Är en bäck, som rinner djupt nere i en ränna, där torfven väller ut som en kant öfver vattnet, så bred, att den ej kan öfverhoppas, är det ej godt att få hästar öfver den. Det går väl an, om bottnen bär, men i de flesta fall sjunker djuret ned i en lös dy och är lätt räddningslöst förloradt. Äfven bäckfåror med sand- och stenbotten kunna vara besvärliga nog, ty lyckas man väl få kraken att ta det afgörande hoppet ned, så kan det vara kvistigt nog att få upp honom på andra sidan, där torfven brister under hans hofvar. Det är af största vikt att söka ett ordentligt pass. Utefter en lång sträcka af Rio Mayo träffade vi blott en punkt, där vi kunde korsa bäcken, och äfven där hade vi en stunds arbete med att tvinga ned hästarna, som skingrades åt alla håll. Har man väl fått bukt med yeguan, bruka de andra följa efter, ifall de ej, liksom Ruckel och Jeremias, ha sitt hufvud för sig, ty de skaffade oss mer än ett grått hår.

Mayo-dalen har uppgifvits vara tillhållet för en af de sista resterna halfvilda *tehuelches*, som bott där i sina hyddor *(toldos)* på det gamla viset. Vi sågo inga spår af dem, men väl på afstånd en rancho samt hästar och boskap, visande, att

dalen är bebodd. Emellertid hade vi ej tid att närmare undersöka förhållandet.

Framför oss låg ett väldigt naturhinder, en respektingifvande meseta, som reser sina barrancor till en höjd af 1450 meter. Från de topografiska undersökningarnas dagar finnes en huggen, men numera nästan igenvuxen stig genom skogen väster om mesetan, som sålunda kringgås. Man hade dock i Aysen varnat oss för att försöka denna väg; visserligen kände man icke till förhållandena på mesetan, men trodde, att det skulle vara lättare att komma fram där. Att gå omkring den österut är enkelt, men det passade icke ihop med våra planer. Meseta Chalía, så kallad, emedan Rio Chalías solfjäderformigt utgrenade källor rinna upp å dess västra del, består uteslutande af lösare aflagringar och saknar det basalttäcke, som gjort Patagoniens platåberg så fruktade. Det skulle emellertid snart visa sig, att svårigheterna icke voro mindre här.

En ansträngande klättring började, och ledande hästarna i zigzag uppför sluttningen, nådde vi kanten af platån, som sträckte sig framför oss, till synes jämn som ett golf och täckt med ett skikt af knytnäfstora, runda stenar; det hela såg ut som torget i en småstad. Mestadels var marken alldeles obevuxen, men mörka strimmor af brun, mager kråkrished stucko här och där af mot gråheten. Vi pustade ut ett ögonblick och satte oss åter i marsch. Några steg — hvad vill detta säga? Stenläggningen,som ser så fast och bra ut, bär icke! Mellan blocken, som skafva benen, sjunka hästarna ned i en fruktansvärd, syndetikonliknande smörja: det är jorden, som blifvit vattenmättad vid snösmältningen och antagit karaktären af flytjord, ehuru den på grund af det nästan vågräta läget ej rör sig, som den eljes har för sed. Ännu funnos en del snödrifvor kvar, och vid deras fot var sörjan bottenlös. Det blef ett förtvifladt arbete. Att sitta till häst var knappt att tänka på, vi

trampade och trampade, släpande ridhästarna i cabrestan och piskande på de andra. Packhästarna hade det naturligtvis värst med sina tunga bördor. Vi sökte de fasta hedbitarna, där man kunde pusta ut ett ögonblick, hvilket väl behöfdes, emedan eländet varade i timtal. Plötsligt befunno vi oss vid randen af en flodravin, så brant, att vi ej märkt den, förrän vi voro alldeles inpå. Hvarje liten bäck har, matad af snöfälten, gräft sig en djup cañadon, väggarna äro klädda af ñiresnår, täta som den värsta häck, och bottnen är full af halft opasserbara sumpstrimmor. Men ned måste vi. Hästarna förlorade sig i snåren, packningen fastnade i grenarna, och det fordrades all vår energi för att samla ihop karavanen nere i ravinen, där vi i en liten glänta funno en ovanligt välkommen lägerplats. Morgonen därpå arbetade vi oss upp genom den sumpiga bäckdalen, och stodo så åter på platån, redo att börja striden på nytt. Den blef värre än någonsin. Nu buro icke ens hedfläckarna; hästarna sökte sig ifrigt dit, men blott för att trampa ned i tuco-tucons gångar. Allt talrikare blefvo bäckdalarna, och för att i någon mån undvika dem, drogo vi oss högre upp på mesetan och passerade de sista ravinerna på snöbryggor, 1,400 meter ö. h. Det var humoristiskt nog att se tropillans fasa för snön, som den dittills betraktat på afstånd, men nu måste plumsa i. Det gick ju ej utan ovett och pisksnärtar, men gick gjorde det, och det var ju hufvudsaken.

Ändtligen stodo vi vid mesetans rand. Nära tusen meter under oss låg Koslowsky-dalen med vida, lockande fält, lysande af frodig grönska, på andra sidan begränsades synfältet af en violettskiftande meseta, och till höger låg Andernas hufvudkedja blånande i aftonbelysningen. Det gällde nu att komma ned i den inbjudande dalen, och det var lättare sagdt än gjordt. Platån föll af under mycket stor vinkel, som på ett obehagligt sätt närmade sig den räta. Barrancan fårades af

bäckar, fulla af ñiresnår. Vi rekognoscerade längs platåns rand, och då intet bättre stod att finna, valde vi den minst afskräckande af ravinerna. Jag tror icke, att någon af oss glömmer den nedstigningen. Knappt i stånd att finna fotfäste, åkte hästarna kana utför branterna, här och där föll en, men kom åter på fötter, en annan bröt sig plötsligt ut, galopperade uppåt igen och blef sedan stående villrådig. Hur många gånger man fick släppa ridhästen, klättra upp och drifva ned Ruckel, vet jag icke, men säkert är, att han pröfvade ens tålamod. Tämligen omskakade hamnade emellertid både hästarna och vi nere i ravinens botten. Sluttningarna voro skogsklädda och alltför branta, och vår enda möjlighet var att följa flodbädden, som bestod af kantiga stenar samt större och mindre block. Tusentals trädstammar lågo nedstörtade i oregelbundna barrikader och spärrade vägen vid hvartannat steg. Hästarna voro nu rent från vettet, kastade sig åt sidan in i snåren, körde fast i återvändsgränder, gjorde helt om och sökte komma tillbaka uppåt klyftan. Vi delade upp tropillan mellan oss, och hvar och en tog hand om några djur. Fot för fot gick det nedåt under uppmuntrande rop, piskslängar och jakt på flyktingar, som trotsade alla försök att upprätthålla ordningen. Här fanns ett godt tillfälle för Jeremias att utmärka sig, och han försummade det icke: lämnande sig efter, stack han af i ett obevakadt ögonblick och klättrade med förtviflans fart och en energi, som han annars aldrig visade, upp genom skogen och försvann. En särskild expedition fick hämta in honom. Smörj fick han också. Jag har alltid misstänkt, att hästar äro obegåfvade, men sedan jag nu haft tillfälle att studera dem i allehanda olika situationer, vet jag, att så är fallet.

Ravinens sidor blefvo småningom mindre branta och skogen högre och glesare, och vi togo nu vår tillflykt till denna. Genom litet tålamod fick man yeguan att följa ciceronen, och

sedan var det pådrifvarnas sak att hålla samman de andra djuren. Med jubelrop hälsade vi den öppna marken, som glimtade fram i skogsbrynet, men jublet förstummades, då vi funno, att tuco-tucon redan före oss tagit den i besittning.

På rätt långt håll sprang ett stort djur upp, tog några kattlika språng och försvann. Pagels sade, att det var en *puma* (F e l i s c o n c o l o r), och det är mycket troligt att så var. Puman, här alltid kallad *el león*, lejonet, är Patagoniens största och farligaste rofdjur. Den är mycket allmän, men man ser den sällan, då den under dagen håller sig dold i sin håla. Människan angriper den blott, då den blir sårad, eljes försöker den icke sätta sig till motvärn. Den är fårens farligaste fiende och kan på en natt slå en väldig flock, som det synes blott för sportens skull. Stundom återvänder den till sitt byte, och häraf har man begagnat sig: det bestrykes med gift, vanligen stryknin, och dagen efter ligger puman död några steg från det slagna lammet.

Till vår förvåning dröjde det, innan vi fingo en lägerplats med rinnande vatten; flera af bäckarna, som kommo ned från mesetans barranca, försvunno i sumpmarken vid dess fot. Men slutligen funno vi en liten idyllisk plats och voro ej sena att sadla af. Både vi och hästarna längtade efter hvila, marschen hade räckt oafbrutet i 10 timmar, och om också den tillryggalagda väglängden icke öfversteg 33 km., behöfde vi dock icke skämmas för resultatet.

Det visade sig nödvändigt att ge hästarna en fridag. För oss blef det under rastdagarna ingen hvila, vi hade alltid fullt upp att göra, och vanligen användes de till långa fotexkursioner. Koslowsky-dalens flora är rik, sommaren hade nu kommit på allvar, och en mängd för mig obekanta arter stodo i full blom.

Vi voro utan kött, Quensel begaf sig ut för att leta efter

människoboningar, som skulle finnas i dalen, och Pagels tog winchestern och vandrade ut på jakt. På kvällen samlades vi åter i lägret, hvar och en med sitt byte. Quensel hade mött en mestiz, som fört honom till sin rancho och gifvit honom kött, Pagels kom med några små änder och en örnhona, som vid närmare påseende befanns innehålla några högst användbara ägg, hvilka genast kommo till pass i fågelsoppan. Det hade varit litet magert med kosten, men vi togo nu skadan igen. Quensel hade lofvat folket i ranchon, att vi skulle titta in till dem, då vi redo öfver dalen. Deras ynkliga skjul var likt en toldo och ej lätt att hitta: det låg gömdt nere i en slingrande bäckdal, hvars vatten rinner till Rio Huemules, som tillhör Aysens väldiga dräneringssystem. Mannen, José, var chilenare med åtskilligt araucanerblod och hans hustru tycktes vara nästan ren *india*. Hon hade synbarligen varit en strålande skönhet. Vi slogo oss ned i familjekretsen för en stund och voro tydligen väntade, ty då locket togs af grytan, befanns den innehålla risgrynsvälling! Jag har mig veterligen aldrig visat någon böjelse för denna maträtt, och nu förefaller det mig egendomligt, att jag med den mest strykande aptit förtärde tre fulla tallrikar. Ja, så är det. José talade om för oss, att ett litet nybygge fanns på andra sidan af dalen och gaf oss en marschriktning. Efter en kort ridt kommo vi fram till en koja, där ett halft dussin fårhundar genast störtade fram under ursinnigt skällande, som lockade ut invånarna. Det var en hygglig engelsman vid namn Brookes, som slagit sig ned där med ett par tusen får och syntes trifvas godt med sin värld. Här bodde också en dansk, som gladde sig åt att för en gångs skull finna sitt modersmål förstådt. Brookes hör till de få, som intressera sig för, hvad de se omkring sig; han började genast resonnera med mig om steppens flora och visade ett par rariteter, som han planterat vid sin stugknut. Vi hade velat fort-

sätta direkt, men de vänliga själarna voro så enträgna, och vi trifdes så bra, att vi beslöto oss för att stanna öfver natten, så mycket hellre som dansken, Espersen hette han, erbjöd sig att visa oss det bästa passet öfver till nästa dalgång. På kvällen kom mr Lundberg från Kuopio ridande och inbjöd oss till sitt nybygge, som låg ett stycke längre in i dalen, men vi måste tyvärr säga nej. L:s modersmål var finska, svenska hade han också kunnat tala en gång, men 25 år hade kommit båda att falla i glömska, och — något nytt språk hade han ej lärt ordentligt. Mest hemmastadd var han i engelska. Fallet är icke enastående.

Koslowsky-dalen ligger endast några hundra meter öfver hafvets nivå och gör intryck af att vara fruktbar. Det dröjer nog ej så länge, förrän den är fullständigt koloniserad. I detta sammanhang må berättas följande lilla historia från gränstvistens dagar. Enligt principen: vattendelaren = gräns, borde dalen tillhöra Chile liksom Aysendalen. Men argentinarna stödde sina anspråk på följande, imponerande fakta: den var koloniserad (projekt fanns), Casa Koslowsky kunde prickas ut på kartan, ja, man kunde visa fotografi af telegraflinjen dit. Bredvid huset stå 14 (säger fjorton) telegrafstolpar med en ledning, som kommer ingenstädes ifrån och går ingenstädes hän; apparater och stora högar af pappersremsor ligga på golfvet. Vid skiljedomens afkunnande delades området mellan de tvistande parterna.

Det var den 8 december vi i sällskap med Espersen bröto upp för att öfver passet på västsluttningen af meseta Guenguel begifva oss ned i den stora sänka där Lago Buenos Aires, Patagoniens största sjö, ligger. Det var en behaglig ridt i krokar och vindlingar mellan passets skogsdungar; stigningen var icke brantare, än att man öfverallt kunde rida och redan vid 1,100 meter nådde vi högsta punkten. Vi skådade för första gången

Lago Buenos Aires' väldiga vattenspegel, med blåa berg där bakom. Medan sjön i öster når pampas, tränga dess västliga armar djupt in i Kordilleran till foten af inlandsisen, som med en rad uppstickande fjälljättar hör till det mest imponerande andinsk natur har att bjuda på, och kulminerande i topparna San Clemente och San Valentin, den senare med sina ca 4,000 meter Patagoniens högsta berg. Såväl å kartor som i beskrifningar bruka dessa berg betecknas som vulkaner; härtill finnes dock intet skäl, utan torde de vara af alldeles samma natur som det här nedan beskrifna San Lorenzo.

Lago Buenos Aires har en yta af omkr. 2,000 kvkm. och är sålunda nära 4 ggr så stor som Bodensjön. Vi beklagade djupt, att vi icke kunde få plöja dess oroliga våg utan blott fingo se dess stränder. Den tömmer sig till Rio Baker, nära hvars mynning vi uppehöllo oss under resan i de patagoniska kanalerna.

Vi kommo ovanligt tidigt i läger, och medan Quensel och Pagels började göra anstalter för middagen, fick jag tillfälle att se mig omkring. Rio Fenix' dal, där vi befunno oss, hör till de ur naturhistorisk synpunkt mest intressanta platser jag sett under resan. Å de sandiga barrancorna kring floden fann jag en hel rad af för mig alldeles okända växter, af hvilka f. ö. flera nyligen beskrifvits såsom för vetenskapen nya, ehuru på material från helt andra trakter af Patagonien. Halle fortsatte sina studier öfver mesetornas geologiska struktur och gjorde fynd af fossila växter.

Då vi kommo tillbaka, hade Quensel bakat och i öfrigt vidtagit omfattande åtgärder för en festmiddag, d. v. s. kokat en gryta torkade fikon — allt för att imponera på vår gäst, som stannade kvar hos oss öfver natten. Jag misstänker dock, att han var van vid ett betydligt finare kök. Morgonen därpå skildes våra vägar, han red tillbaka öfver passet, medan vi fortsatte ned utefter dalen.

Det var, som hade högsommaren med ett slag kommit till oss. Luften nere i dalen var kväfvande, sanden brände, hästarna dröpo af svett, och hvarje gång vi tangerade någon krök af floden, passade hundarna på att svalka sina såriga fötter. Rio Fenix slingrar sig i otaliga vindlingar, kantade af ett frodigt grönt band, än lämnar den en jämn platå fri vid foten af barrancan, än skär den sig så tätt intill denna, att man försiktigt måste klättra förbi.

Vi sitta och dåsa i sadeln, äro ju precis icke sommarklädda, men med ens blir det lif i spelet. Gång på gång har en liten trupp guanacos korsat vår route, men icke ens hundarna ha orkat visa något större intresse för dem. Plötsligt upptäcka vi, att det finnes ett par ungar i en liten hjord; hundarna hetsas efter dem, och det blir en vild jakt, som vi åse från hästryggen. I början hinner villebrådet undan, de små ungarna arbeta af alla krafter för att följa med de äldre, och det bär af i flygande fart. Nu synes en unge bli efter, afståndet mellan den lille och den flyende hjorden blir större och större, hundarna äro inpå honom — då gäller det att hastigt uppträda på krigsskådeplatsen och rädda bytet åt oss, innan hundarna hinna sönderslita det. Det är ett litet vackert djur, rödgult ofvanpå och snöhvitt under buken. I triumf föres det till karavanen och surras fast på en af packhästarna. Om man kan beteckna den fullvuxna guanacons kött som mycket ätbart, hvilket jag påstår ej är någon öfverdrift, måste ungens kallas verkligt läckert; det smakar som den finaste gödkalfstek, och jag förtiger hur mycket vi åto första gången.

För köttets skull jagas icke guanacon annat än helt tillfälligtvis, och öfverhufvudtaget äro de gamla djuren knappast föremål för några förföljelser. Ungarna äro det i så mycket högre grad. Deras skinn är nämligen mycket högt skattadt och användes till de synnerligen vackra guanacomantlarna,

hvilka hvarje resande, som passerar Punta Arenas eller någon af kustorterna vid Atlanten, har tillfälle att förskaffa sig; hinner han ej gå iland, kan han vara säker om, att de komma ombord till honom. Däcket ligger snart mattbelagdt med de patagoniska pälsjägarnas alster: guanaco och räf, puma och struts samt kanalernas dyrbara utter. Och hvarje passagerarångare för bort en liten samling af skinn och förfalskade indiankuriosa, hvilket allt för dagen stigit i pris. En vanlig guanacomantel är c:a 5 kvm. stor och innehåller skinnen af 14 à 15

Ur gränskommissionens saml.

Rio Fenix.

ungar; i Punta Arenas betalar man 50 till 80 pesos för den, allt beroende på kursen. Ett annat slag af mantlar eller täcken, hur man nu vill kalla dem, äro de, som göras af det fina hufvud- och benskinnet från de fullvuxna djuren. Ett mycket stort antal går åt härför, och priset är mycket högt; man ser dem också sällan utbjudas. Början af december är guanacojägarnas tid; då öfversvämma de vissa delar af Patagonien och göra nog i allmänhet ganska rikt byte. På nordsluttningen af Fenixdalen sågo vi deras eldar. Efter hvad jag hört, lär det finnas

något slags jaktstadga för såväl guanaco som struts, men den efterlefves troligtvis icke, då det ju är nästan omöjligt att införa någon effektiv kontroll inom de väldiga, obebodda områdena.

Vi hade icke väl åter satt oss i marsch, förrän nästa stekta sparf flög oss i munnen. Det var en liten bälta af den här allmänna arten (D a s y p u s m i n u t u s); det lilla pansarklotet rullade iväg, men hann ej sitt hål, utan blef vårt byte. En stund därefter fingo vi ännu en. Bältorna utgöra en stor läckerhet, kokta och förtärda kalla eller också rostade i sitt eget skal; den, som haft lyckan att äta helstekt gris i en skånsk prästgård, kan göra sig någon föreställning om, hur bälta smakar. Små korgar, gjorda af en bälta, som biter sig själf i svansen, med skalet fernissadt och fodradt inuti, höra till de vanligaste »minnen», som hemföras från Argentina. Bältorna tillhöra en intressant djurgrupp, som i forna tider spelat mycket större roll. De kvarlefvande arterna är pygméer i jämförelse med dem, som under tertiärtiden vandrade omkring på pampas; riktiga jättar, hvilkas vackra mosaikpansar finnes att beskåda i La Platas berömda museum.

Först i Fenix-dalen gjorde vi de lefvande bältornas bekantskap, men sedermera uppenbarade de sig alltsomoftast och sluppo aldrig undan med lifvet, ty vi visste, hvad de voro värda. De, som vi undersökte, hade magarna fulla med små gräshoppor och andra insekter, hvaraf det vimlar i sanden bland grästufvorna.

Middagssolen blef oss och i all synnerhet våra djur väl kraftig; skugga stod visserligen ingenstädes att upptäcka, men vi beslöto dock att göra halt i en flodkrök, sadla af och pusta ut en stund. Vi skulle koka en kopp te, men ovana vid den starka torkan och värmen, tänkte vi oss ej tillräckligt för, då vi gjorde upp eld, utan inom en sekund stod gräset rundt omkring i lågor, och elden spred sig med vindens snabbhet, ho-

tande vår packning, som i hast skaffades bort, dock ej utan några smärre märken till minne af händelsen. Det gällde emellertid att genast begränsa branden, och kaffekitteln, gröt-grytan och Quensels vattentäta hatt vandrade fram och tillbaka från floden, allt under det vi samtidigt sökte stampa ned de glödande tufvorna, och efter en timmes ihärdigt arbete var till-budet, som kunnat få högst otrefliga följder, kväfdt i sin linda.

Längre ned vid floden kommo vi in i en egendomlig, art-rik buskvegetation, som tarfvade närmare undersökning, och vi stannade därför kvar öfver nästa dag. I sällskap med Halle ströfvade jag omkring hela dagen och återvände med rikt byte. Buskarna, praktfulla *Verbena*-arter och andra, stodo höljda af blommor, och öfverallt i sanden tittade vackra liljeväxter och trinda, långtaggiga kaktéer med stora blommor i gult, hvitt och rödt, fram. Men glädjen öfver fynden förvandlades till ett bekymradt: hur i all världen skall jag få med mig de här odjuren hem? Det behöfdes litet spekulerande, men hem till Sverige kommo de. I gångarna mellan tufvorna kilade bro-kiga ödlor, svarta med gulgröna teckningar, bruna med rödt och hvitt eller metallskimrande — de komma mig nu alltid att tänka på Pagels, som närde en osläcklig passion för dessa djur. Rätt som det var, såg man honom tvärstanna, kasta sig af hästen och förfölja någon snabbfotad ödla, som ofta hamnade i hans mössa och därefter i den tömda picklesburk han för-varade i sina maletas. Den läckte alltid, och Pagels vanliga jämmerlåt, när han granskade sin skatt, var: »Herr Doktor, jetzt gehen meine Eidechsen v o l l k o m m e n kaputt!»

Då äfven Quensel och Pagels, som gått ut för att göra geologiska iakttagelser och jaga, kommit åter, blef det allmän badning i flodens svala våg. Det hade gått dåligt med jakten; visserligen hade de stött på en guanacohjord, men hundarnas fötter voro så förstörda af den heta sanden, att ej ens ungarnas

läckra kött förmådde locka till förföljande. Kring floden fanns det rätt mycket gäss, och vi knorrade hörbart öfver förlusten af fågelbössan; med winchestern blef resultatet en fattig gåshane, som ej ens hade ett mål mat på sig.

När solen sjönk, kom nattkylan, termometern föll till 0°, hvilket ej hindrade, att vi nästa dag åter hade 30° i skuggan. Vi följde Rio Fenix ännu ett stycke framåt, men styrde sedan kosan tvärs öfver det småkulliga landskapet ned mot sjön. Här råkade vi in i en labyrint af sandkullar och dyner, där vi kikade efter strutsägg och också funno ett par, ehuru tyvärr redan gamla och skämda. Det är ordentliga ägg, hvars enda olägenhet är, att de icke äro så hastigt anrättade som vanliga hönsägg: efter 20 minuter måste de fortfarande kallas löskokta. Orsaken till att vi icke följde floden var, att den, innan den utfaller i Lago Buenos Aires, rinner åt öster ett stycke och så gör en skarp krök och vänder om åt väster. Det är en rätt originell flod. Strax öster om dess krök rinner Rio Deseado upp i ett kärr, matad af tillfälliga bidrag norrifrån; erhåller längre ned förstärkningar och flyter, än synlig, än försvunnen i myrarna, tvärs öfver Patagonien och faller ut i Atlanten. Vattendelaren mellan Rio Fenix och Rio Deseado, d. v. s. mellan Stilla hafvet och Atlantiska oceanen, är här så obetydlig, och den förra floden nätt och jämnt öfvergifvit sitt gamla lopp österut: med några spadtag lyckades det dr Moreno att rödja undan de moränlager, som lågo i vägen, och bringa Rio Fenix tillbaka i dess gamla fåra, och ännu i dag sänder den af sitt öfverflöd en del vatten till Rio Deseado, hvaraf följer, att här vattendelaren utgöres af en flod!

Kring östra ändan af den stora sjön är naturen rent ökenartad. Man rider öfver förtorkade, steniga slätter, där de få växter, som kunna fresta tillvaron, se ut som missfoster, till den grad äro de afpassade för ett abnormt lefnadssätt. Man

blir angenämt öfverraskad, då man plötsligt stöter på Rio Fenix' cañadon, ty där nere lyser saftig grönska, hästarna vädra betet, och det går lättare än vanligt att få dem ned för den halsbrytande barrancan. Vi lägrade ett par kilometer från flodens utlopp. Ännu funnos spår efter en af gränskommissionens lägerplatser.

Vårt köttförråd var nu slut, hundarna fingo lefva på hullet, som det för öfrigt ej var mycket bevändt med, och vi själfva tärde hårdt på våra stackars vegetabilier, som ej kunde ersättas.

En sval vind från sjön mötte oss, då vi redo ut ur cañadonen för att gå rundt omkring det stora vattnet, och långa bränningar slogos till skum mot strandgruset, som pryddes af rikt gulblommiga Oenothera-arter. Sällan har jag sett något så liflöst som denna trakt. Sjöns yta var fullkomligt död, icke en fågel stod att upptäcka, och i bäckravinerna, som från söder löpa ned till stranden, var det lika dödt; hvitnade guanacoknotor lyste här och där bland buskarna, men ej en lefvande varelse kom i vår väg. I Rio Chilcas' cañadon gjorde vi åter halt och slogo läger. Ett rykte hade nämligen velat berätta, att man där funnit förstenmingar, och Quensel och Halle sökte ifrigt efter dem, medan jag fortsatte mina gifvande undersökningar. Pagels gjorde ett försök att skaffa mat i huset; men kom tomhändt till lägret, hvarför kvällen bjöd på samma anrättning som morgonen: pannkakor af hvetemjöl och vatten.

Vid norra stranden af sjön finnes ett litet settlement, som vi dock ej sågo, men för öfrigt är hela området obebodt, oaktadt såväl längs Rio Fenix som i synnerhet söder om sjön ganska goda betesmarker finnas och sjön blott ligger 217 m. ö. h., hvarför vintern ej bör vara allt för ogynnsam. En öfvergifven rancho nära Chilcasdalen visade, att människor längre tid uppehållit sig i trakten.

Geologerna återkommo med uteslutande negativa resultat och förklarade, att man på grund af bergarternas beskaffenhet ej heller kunde vänta sig annat, hvarför vi uppgåfvo försöket och i stället riktade våra ansträngningar på att uppnå Jeinemenifloden, som vi ämnade följa upp till passet öfver Kordilleran. Vi lämnade alltså Lago Buenos Aires bakom oss och njöto en sista gång af dess skönhet, medan vi, nu på afstånd och högre upp, följde dess strand fram emot Rio de los Antiguos, som rinner parallel med Rio Jeinemeni, och hvars cañadon vi måste öfver. Medan vi rastade å de gräsrika sluttningarna kring ett par sumplaguner, sökte vi förgäfves skaffa oss något jaktbyte; svanor och änder funnos i mängd, men de förra höllo sig skyggt midt ute på vattnet, och de senare försvunno snabbt i manshöga vassar. På måfå skuro vi sedan rätt ned mot den första floden, och där höllo vi på att råka illa ut. Framkomna till klyftans rand, sågo vi älfven brusa djupt under våra fötter, och barrancan var minst 150 meter hög. Huru komma ned? Ett säkert sätt skulle ju ha varit att följa floden ned mot sjön, där man enligt kartan kunde se, att det borde vara lätt nog att taga sig öfver, men det skulle medföra tidsförlust och tilltalade oss icke. Vi fingo besanna, att ordspråket om genvägar och senvägar kan ha sin riktighet. Vi redo fram till ett utsprång, hvarifrån man hade utsikt uppåt dalen, men ingenstädes syntes någon passage, barrancan stupade öfverallt så godt som lodrätt ned. Närmast under oss kom en sandig, buskbevuxen sluttning på omkring 45° lutning, men hvad, som där nedanför fanns, kunde vi ej se, då själfva bergväggen på grund af den starka stupningen ej var synlig ofvanifrån. Pagels försäkrade emellertid kategoriskt, att han såg »ett utmärkt ställe», och så började vi hasa oss ned. Det gick rätt bra i den lösa sanden, ehuru det drog om en stund, innan vi fått hästarna att fatta, hvilken utmärkt

väg vi sett ut åt dem. Glädjen blef icke långvarig, ty efter några minuter befunno vi oss vid den hårda, skrofliga sandstensbranten, absolut fri från hvarje spår till växtlighet och stupande nära nog perpendikulärt ned i dalbottnens snårskog. Att vända om var ej att tänka på. Lyckligtvis är bergväggen fårad af djupa, smala rännor från vårfloderna, och vi hade intet annat val än att söka klättra ned i en dylik ränna, där emellertid stenar och klippblock, som satte sig i rörelse vid minsta stöt, gjorde nedstigandet ytterst riskabelt. Att tvinga ned hästarna i fåran, där de icke kunde stå med benen i bredd, blef ett styft arbete; gång på gång rusade än en, än en annan, vild af rädsla uppåt dess sidor, men måste ögonblickligen hejdas, då eljes en säker död väntade honom. Steg för steg piskades de nedåt, halkade och föllo, snafvade öfver förrädiska block, men kommo åter på fötter, och efter en stund hade vi dem välbehållna nere i snåren. Pagels hade blifvit efter för att söka Ruckel, som denna dag bar tältet och provianten och naturligtvis resolut afvikit däruppe och försvunnit bland buskarna för att söka sin egen, privata väg. Quensel och Halle klättrade upp för att se, hur det gått, men då jag förgäfves väntat dem både länge och väl, band jag ridhästarna och begaf mig åter uppför barrancan på ett annat ställe. Kommen högt upp, ropade jag, men fick intet svar. Från bottnen af ravinen hade jag ingen utsikt; jag hasade mig åter ned och följde barrancans fot ett stycke, och nu uppenbarade sig en behaglig syn! Midt på bergväggen vid ändpunkten af en fåra, som slutade blindt, stod Ruckel, med packningen lös och linorna snärjda om benen, darrande i alla leder och utan ens den mest mikroskopiska möjlighet att komma vare sig ned, upp eller åt sidan, och strax ofvanför klängde sig mina kamrater fast vid sluttningen. Hur hade han kommit dit? Jo, trillat ned, rullat 30 meter nedför släta

klippan med packning och allt, men händelsevis kommit på fötter i sista ögonblicket — en decimeter till, och han hade varit dödens. Halle och Quensel hade sett honom falla och klättrat ned för att med en revolverkula göra slut på hans förmodade lidanden, men funno honom till sin gränslösa förvåning stående på alla fyra. Den lilla fläck, där han öfver hufvud taget kunde stå upprätt, sluttade nedåt, och han skulle hvilket ögonblick som helst tröttna och störta ned; under honom stupade bergväggen inåt, och han skulle ofelbart krossas i fallet. Nu voro goda råd dyra. Jag klättrade upp, till dess jag stod alldeles under honom, linorna kapades, och packningen hissades ned till mig, som transporterade den ned och ur vägen. Som vi icke kunde se, att hästen tagit någon allvarlig skada, utan blödde blott helt obetydligt, ville vi göra ett försök att rädda honom. Strax nedanför honom, till vänster, sköt en liten kam fram; kunde man få honom ut på denna, så fanns sedan en ränna, hvilken ledde ända ned. Liggande på magen och på ett nästan obegripligt sätt hållande sig fast vid klippans små skrofligheter, högg Pagels med min växtknif ett par fotfästen i sandstenen, allt under det Ruckel, orörlig som en sfinx, betraktade honom. Pagels halade sig ned, tog cabrestan och — ja, hur det gick till, vet jag knappt, några blixtsnabba steg, halft i luften, hvarpå kräket ett ögonblick låg och sprattlade på magen tvärs öfver den skarpa kammen, släpades så ned i rännan, och var räddadt! Sannerligen måtte han ej haft guttaperka som viktig beståndsdel i sin kropp, ty det visade sig följande morgon, att han icke ens blifvit lam. Ruckel hade firat Luciadagen på sitt eget sätt, och vi kunde efteråt skratta åt äfventyret. När vi nedifrån dalen betraktade barrancan, kunde vi knappast tro, att karavanen kommit ned där. Den lilla historien hade tagit rundlig tid, och vi sågo oss nödsakade att genast lägra vid flo-

den, där ännu en misslyckad jakt tvang oss att fortsätta med pannkaksdieten och hundarna att gå med tomma magar.

Följande morgon bröto vi upp, gingo öfver den strida och steniga floden, som tidigt på dagen ej för så mycket vatten, klättrade upp ur dalen och fortsatte mot Rio Jeinemeni. Denna flod utgör gränsen mellan Chile och Argentina. Vi trodde att bästa vägen uppåt dess cañadon skulle vara att

Skottsberg fot.

Där vi kommo ned i Rio de los Antiguos' dal (ofvanför ×).

följa stranden, och äntrade därför ned i djupet. Det fanns en stenig remsa, där man i början kunde rida; men på grund af dalens otaliga krökar var det omöjligt att se framåt mer än en kort sträcka i taget. Länge hade vi ej ridit, förrän vi fingo sitta af och leda hästarna. Än skickade barrancan skarpa ryggar ut i vattnet, där vid passerandet ett felsteg skulle varit ödesdigert, än stötte vi på väldiga blockhögar, som störtat

ned fran väggen, än djupa bäckraviner, där man nästan behöft dresserade cirkushästar för att komma fram, och där man med nöd undgick att af det sega grenverket slitas från hästryggen, ifall man äfventyrade att sitta kvar.

Pagels sändes ett stycke förut för att signalera, om det blef stopp. Rätt, som det är, stå vi vid en barranca, som faller lodrätt ned i floden, hvilken, djup, stenig och strid lämnar en knappt metersbred passage kvar. Några buskar öka ytterligare svårigheten. Sakta! Yeguan sneglar mot vattnet, men där ser icke inbjudande ut, så kastar hon en längtansfull blick mot höjden, men 90° lutning är för mycket, och ängsligt skelande beträder hon till sist den rätta vägen, följd i gåsmarsch af det öfriga sällskapet. Så blir det stopp: Pagels har oförsiktigt nog stannat och söker rödja undan några grenar, som han tror skola ta fast i packningen; på mina rop skyndar han på, men det är redan för sent. Jeremias har tagit ledningen! Beslutsamt gör han höger om marsch, vadar öfver en gren af floden och hamnar på en sandrefvel, där han står och ser dummare ut än någonsin. Yeguan tycker tydligen, att hans idé är briljant, och plumsar efter, och de andra löshästarna äro icke sena att följa exemplet. Den ena packhästen lyckades vi hugga tag i innan han fick sätta sitt uppsåt i verket, men Manasse var redan midt i strömmen, och med blandade känslor åsågo vi, hur vattnet spolade kring packningen. Lyckligtvis bar han koffertarna; hade det varit proviantpåsarna, skulle större skada ha åstadkommits. Vi måste handla snabbt, ty utkommen i hufvudfloden, skulle Manasse säkert gått under. Pagels gaf sig af efter rymmarna, och ordningen återställdes. Det var ett otäckt tillbud, några minuter till, och våra samlingar, dagböcker, anteckningar och kläder hade för alltid varit borta! Under ständig kamp med vidriga terrängförhållanden fortsatte vi ännu ett stycke längs

floden, till dess barrancan på fullt allvar stängde vägen, och då klättrade vi några hundra meter i höjden för att däruppe försöka vår lycka. Vi sände Pagels före med winchestern i förhoppning om bättre tur än förut, och han kom verkligen inom skotthåll för en hjort; hållet var dock långt, och djuret föll icke genast utan rusade med full fart nedför dalen och flydde till Chile, d. v. s. sam öfver floden, där han segnade ned död.

Skottsberg fot.

Högfjällsparti väster om Rio Zeballos.

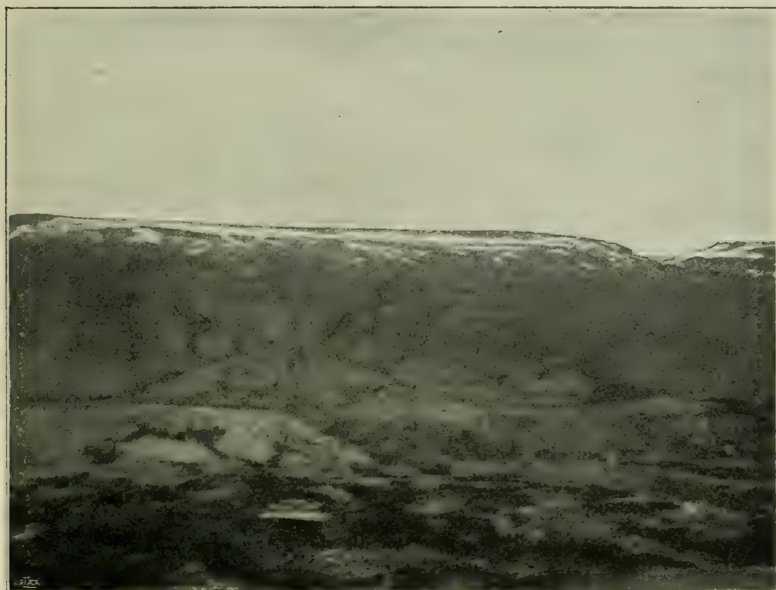
Hundarna satte efter och kastade sig i vattnet, strömmen tog dem, och det var med knapp nöd de kommo i land. Om floden hade något pass, var oss ej bekant; vid denna sena timme på dagen såg den emellertid ut som en kokande lervälling, och det kunde bli riskabelt nog att försöka vada öfver. Quensel, som red Flax, den villigaste af våra hästar, gaf sig dock af för att pröfva lyckan, medan Halle och jag drefvo tropillan

till ett lämpligt rastställe och Pagels stannade vid floden för att vara Quensel behjälplig. En half timme förflöt, en timme — vi började bli oroliga och gingo nedåt sluttningen, och glada blefvo vi, då vi fingo se dem komma emot oss, Flax med ett par präktiga hjortskinkor öfver sadeln. Quensel hade i forsen fått sig ett bad, som lätt kunde slutat illa, och förklarade, att med någon annan häst än Flax hade det troligen icke lyckats. »Pavo får ni aldrig se mer», tillade han. Hur mycket vi än sörjde förlusten af hunden, voro vi ju glada, att ingenting värre händt och bedröfvelsen blef icke lång, ty hvem fingo vi efter en stund se komma lunkande uppför backen, om icke Pavo, utröttad och drypande.

Det hade blifvit rätt sent, och Quensel var genomvåt, hvarför vi bestämde oss för att genast slå läger, oaktadt vi knappast kunde få bränsle och vattnet måste hämtas från en göl, så full af småkräftor, att det blef helt rödt, när det kokades. Det blef nu en fest på hjortbiff, och både vi och hundarna fingo en grundlig utfodring. Vi funno också tid att rekognoscera ett stycke framåt och sågo, att vi måste hålla oss högt ofvanför floden, och att det varit ett misstag af oss att någonsin gå ned i dalen. Följande dag, under hvilken vi höllo oss på 700-900 meters höjd, gick det ganska bra, och vi lägrade på ungefär 1,000 m., vid Rio Zeballos, Jeinemenis största biflod, i den härligaste, torra, björkdoftande roble-skog. Natten blef kall här uppe, och vi hade tjock is i kaffekitteln på morgonen.

Medan hästarna fråssade på det friska fjällbetet, begagnade Quensel och jag dagen till en exkursion upp på en kam, synlig från lägret. Vi träffade snart en guanacostig, och vandrade på den i höjden. Då och då syntes en guanaco; de voro ganska orädda, och vi satte oss ned, tysta och orörliga, jag med kameran i beredskap. Görande allt mindre cirklar, närmar sig en, stannar då och då, gnäggar och klipper med öronen. Den

är tydligen litet orolig öfver de underliga, tvåbenta varelsernas plötsliga uppträdande, men nyfikenheten segrar, den kommer allt närmare, och på 30 meters afstånd knäpper jag den. Längre upp på fjället försökte vi samma manöver med en ståtlig hjort, men misslyckades, emedan jag ville fotografera honom på ännu närmare håll, och så blef han skrämd. I de lösa skiffrarna klättrade vi vidare i höjden. De alltid lika tjusande alpväx-

Meseta öster om Rio Zeballos. Skottsberg fot.

terna stodo i full blom mellan ras och drifvor, och från kammen hade vi på 1,750 meters höjd en hänförande utsikt; åt söder låg Zeballos-passet, skådeplatsen för den kommande dagens strid, västerut skådade vi djupa, skogklädda dalar samt toppar, som ännu ej återfinnas på någon karta, åt öster låg den väldiga, basalttäckta mesetan, och åt norr kastade vi en afskedsblick på Lago Buenos Aires, där ännu röken från jägarnas eld kunde

skönjas. Vi kände oss som herrar här uppe, som ägde vi dessa väldiga fjäll, dessa snödrifvor, blommor och ädla djur. Aldrig känner man sig friare, än då man andas högfjällens luft och tycker sig ha hela världen under sina fötter! Ned gick det fortare än upp, vi åkte utför i de branta, lösa talusbildningarna, så att stenarna yrde om benen, halfsprungo genom fjällmyrarna, kring bäckar, där rödbruna gäss hade bon, och nådde vår skogsdunge. Endast Pavo var hemma. Senare kom Pagels med guanacokött; han hade varit uppe på mesetan, där vår väg skulle komma att gå, och påstod sig ha sett ut en förträfflig route åt oss. Vi mottogo den icke alltför ovanliga underrättelsen med ett lugn, som dikterades af en rik erfarenhet.

Cerro Centinela från Zeballos-passet.

Skottsberg fot.

FJORTONDE KAPITLET.

Fjällvandringar. — Lago Belgrano.

Zeballos-passet. — Naturen vid Lago Pueyrredon. — En besvärlig klättring i Rio Tardes dal och öfver passet till Lago Belgrano. — Vi synda mot sjunde budet. — Julfester. — Båtfärden anträdes. — Motiga vindar. — På Lago Azara. — Ett härligt fjällandskap. — Nyårsvaka. — Uppbrott.

Den 17 december gingo vi öfver Rio Zeballos och klättrade i höjden ett stycke. Pagels var mycket stolt öfver den väg han planerat, men blef mindre »hög», då vi kommo till det ena kärret efter det andra och måste göra krok på krok. Bifloderna voro obehagligt många och runno nere i förskräckliga raviner, där vi naturligtvis måste slita oss öfver bland block och snår; på ett ställe fordrades stor försiktighet, men hästarna skötte

sig ovanligt bra. Sluttningen upp mot passet var ganska lindrig i jämförelse med hvad vi varit vana vid, och passhöjden bestämdes till c:a 1,550 m. Väldiga drifvor lågo däruppe och vid deras fot bredde skridjorden ut sig; då det var möjligt, gingo vi omkring den, annars vadade vi försiktigt öfver. Rundt omkring passet stå skarpa pikar, som poster i gif akt, och en af dem har också fått namnet Cerro Centinela. Nervägen blef längre och besvärligare än vi trott, och vi hade tio timmars marsch bakom oss, då vi ändtligen fingo syn på några buskar och funno nödtorftigt lä bakom klipporna vid Rio Gios krök, alldeles invid Chiles gräns. Det hade dragit ihop till oväder, blåste, så att matlagningen endast med svårighet kunde försiggå, och regnade som det kan i Chile.

I vår resplan för sommaren hade ingått ett besök vid Bakerbolagets estancia för att vi därigenom skulle få ännu en profil genom Kordilleran, men i betraktande af den framskridna tiden samt proviantens knapphet, uppgåfvo vi denna punkt på programmet och fortsatte direkt söderut, sökande oss väg i de slingrande dalarna ned mot Lago Pueyrredon, där vi lägrade vid den sista skogsfläcken på Cerro Principios sluttning. Hundarna hade just skaffat oss en präktig guanacounge, och bland ñire-buskarna funno vi material till en väldig lägerbrasa, där de tätt fallande snöflingorna raskt smälte öfver sprakande lågor.

Landskapet norr om Pueyrredons östra del är rätt egendomligt: en ändlös rad af cañadon-artade sprickdalar, som korsa hvarandra i alla riktningar eller sluta blindt. Ibland såg man icke väg hundra meter i sträck, och någon af oss måste alltid rida före och rekognoscera, för att icke hela karavanen rätt som det var skulle råka in i en återvändsgränd. Öfverallt i sänkorna funnos halft eller helt uttorkade saltlaguner. Guanacos voro talrika, och en hind med sin unge betraktade oss

lugnt från en sidodal, men försvunno snabbt, då hundarna började förfölja dem. Nere vid sjöns strand kunde man nästan tro sig vara hemma på Sveriges västkust — samma rundade, utmärkt vackert isslipade hällar med de praktfullaste system af glaciärrefflor, allt minnen från den stora istiden, då från Kordilleran en mäktig isström sköt ned i det bäcken, som nu intages af sjöarna Pueyrredon och Posadas. Sedda uppifrån, förete dessa sjöar en ganska egendomlig ånblick. Ett mycket smalt näs, där väldiga sanddyner byggts och förmodligen ännu byggas upp af västliga stormar, som ofta uppröra Pueyrredons yta, skiljer de båda sjöarna; den grundare Posadas tar sig matt blågrön ut bredvid den djupblå Pueyrredon. Enligt den argentinska kartan ligger Posadas 112, Pueyrredon 111 m. ö. h., och den förra tömmer sig i den senare genom en mycket kort, men djup och strid flod, som vi brukat beteckna med namnet Rio del Istmo eller »näsfloden». Lago Pueyrredon tömmes i sin ordning till Rio Baker.

Rio del Istmo kan ej vadas, hvilket betyder, att den för en karavan med packning är opasserbar. Pass finnes dock, men utanför dess mynning, ute i Lago Pueyrredon, där en sandbank bildats, öfver hvilken vågorna vräka sina skumbrott. Den går i en oregelbunden båge, och man kan ej precis lämna hästarna åt sig själfva vid öfvergången. Den afton vi anlände till passet tyckte vi, att där såg en smula kusligt ut, ty vinden hade stått frisk hela dagen, och stora bränningar gingo öfver banken. Det var dock icke med någon större entusiasm vi lägrade. Landskapet norr om sjön är nämligen mycket sterilt; en del buskar och saltörter växa nog i skrefvorna, men med gräset är det klent beställdt, hvarför vi fruktade, att hästarna under natten skulle börja vandra, och värre terräng att söka dem i än den ofvan beskrifna kan man näppeligen tänka sig. För säkerhets skull sattes *maneas* icke blott på yeguan, utan äfven på bråkstaken

Virgel, som gärna förledde henne och därmed hela det öfriga sällskapet till förbjudna ströftåg, och så slogo vi oss ned kring ett jättebål af torr drifved. Vi hade blifvit välsignade med ett halft dussin andägg, och stor var missräkningen, när de befunnos vara högst väsentligt rufvade. Vi kunde dock ej förmå oss att kasta dem, utan plockade bort ungarna och rörde resten af gulorna till pannkakor. Kassera icke ett ägg, innan kycklingen hunnit äta upp hela gulan — det duger alltid till något.

Bruset af sjögången tilltog åter mot morgonen, och då vi fört ned hästarna bland drifvedshögarna vid passet, sågo vi, att bränningarna voro minst lika stora som aftonen förut. Vi beslöto dock att försöka, packhästarna togos på släp, och så bar det iväg. Det fordrades både tålamod och stryk, ty blotta åsynen af de stora, dånande brotten skrämde djuren, och de krånglade på allehanda sätt för att slippa att vada ut. Vi blefvo ju en smula våta, och packningen fick sina stänk, den med, men allt gick lyckligt. Hade vi nyss vadat i vatten, fingo vi nu plumsa i sand i stället och, så godt vi kunde, ta oss fram utefter dynernas läsida, som bitvis var så brant, att vi hellre vadade i Lago Posadas' grunda vassar.

Den södra stranden af Lago Pueyrredon är fullkomligt olik den norra. Bergväggarna stiga rätt upp ur sjön och reste sig öfver våra hufvuden till en höjd, som nedifrån syntes svindlande. Man kände sig beklämd, instängd på en liten stenig remsa, där en glaciärälf, som kom ur en klyfta, splittrades till ett vidtgrenadt deltaland, ja, man undrade nästan, hur man skulle slippa vidare. På den frågan fanns blott ett svar: klättra! Halle stannade efter oss för att göra en geologisk undersökning af den nämnda klyftan, där olika lager voro vackert genomskurna och blottade, och vi klättrade sjuhundra meter i vädret. Det gick i zigzag och ibland på alla fyra — icke blott för hästarna. Uppe på platån rastade vi och inväntade Halles åter-

komst. Vi kraflade oss nu fram längs en mycket brant och stenig sluttning utefter en taggig kam, som skilde oss från Rio Tardes dal, och kommo genom en glugg, på 1,100 meters höjd, ned i den senare. Landskapet var mycket ödsligt, grå-gula, söndersprängda stenmassor, fårade af tallösa raviner, om hvilka kartan intet förmälde, men som voro värre än stora dalar. Vegetationsfläckarna voro myrar, och länge såg det dystert ut

Skottsberg fot.

Basaltpelare i Belgranopasset.

för natten, tills vi plötsligt på afstånd skymtade ett par skogs-dungar, synbarligen de östligaste i hela denna trakt. Det var vid en biflod till Rio Tarde — vi hade lummiga bokar öfver oss, torra löf att ligga på, en grässluttning nedanför, en bank af fossila ostron strax bredvid och snöiga fjällsluttningar rundt omkring! Hvad kunde man mera begära af denna världens goda — där fanns ju allt! Några rostiga bleckburkar angåfvo,

att lägerplatsen varit använd förr — säkerligen var det minnen från gränskommissionens tid, ty en af burkarna hade innehållit konserverad sparris. Här stannade vi öfver en dag för att låta hästarna hämta krafter till marschen öfver passet.

Som mål för nästa marschdag satte vi intet mindre än själfva Lago Belgrano och lyckades verkligen komma iväg före klockan 8 på morgonen. Läsaren tycker väl nu, att vi voro ena sjusofvare, men häremot vill jag på det bestämdaste protestera, ty senare än kl. 6 voro vi just aldrig på fötter, så vida vi ej varit uttröttade föregående dag, och mycket ofta visade klockan föga mer än 5, när vi kröpo ur säckarna. Men allt arbete, som måste göras, innan vi voro marschfärdiga, tog rundlig tid. Vi hade omsorgsfullt studerat terrängen på kartan, och valde en väg, som rätt mycket afvek från den, som ingenjörerna begagnat, och som förkortade marschen något. Det var vildt och ödsligt däruppe på 1,700 meters höjd, väldiga basaltpelare reste sina hårda, svarta massor på ömse sidor, och stora snödrifvor matade den lösa skridjorden. Sluttningarna, nästan beröfvade hvarje växtlighet med undantag af några underliga plantor i form af hårda, runda klot, skiftade i rödt, brunt och grått, och Rio Belgrano rann upp som en tjock, rödbrun välling. En rå regntjocka svepte in oss och stängde utsikten, så att endast det närmaste fjället, det vackra Cerro Belgrano (2,300 m.) visade sina illa medfarna toppar, som sleto hål på hål i molntäcket. Det gick brant ned på andra sidan passhöjden, så brant, att vi ett ögonblick tvekade inför vägen. Floden slingrar sig i hundratals vindlingar, från alla håll komma bifloder så tätt på hvarandra, att vi först icke sågo någon annan råd än att hålla oss i dalbottnen och ideligen korsa floden för att begagna oss af de små leriga strandbitar, som här och där skilde barrancan från vattnet. Det gick ytterst långsamt framåt, hästarna voro trötta och mycket motsträfviga vid de

ständiga flodöfvergångarna, men vi skulle dock ha hunnit fram till sjön, om ej ödet fogat så, att vi kommit att ställa till med den stora julslakten. Vi skrefvo den 22 december och hade knappt en köttbit i huset.

Vi hade just gått öfver floden och tänkte gå omkring en kulle för att sedan svänga af västerut mot Lago Belgrano, då vi uppe på sluttningen fingo syn på fyra hjortar, två bockar

Skottsberg fot.

Tropillan uppe i Belgrano-passet.

och två hindar, som oafvändt betraktade oss och skakade på svansstumpen under utstötande af sitt lustiga, kurrande läte. Vi höllo tillbaka hundarna och närmade oss försiktigt. Den ena bocken träffades af ett välriktadt skott, men satte dock iväg nedför berget mot floden, den andra fick ett ben afskjutet och blef stående. Vi ryckte honom närmare in på lifvet, men han rörde sig ej ur fläcken, stod blott helt stilla och betraktade oss med sina stora, kloka ögon, medan blodet sakta drop-

pade ned på hedens blommor. Med revolvern sökte vi ge honom banesår, men trots skott i bringan och hufvudet, fick han nu plötsligt lif i sig och rusade rätt ned mot vattnet. Hundarna släpptes nu, men i stället för att direkt sätta efter bockarna, ställde de den ena hinden nere vid floden, och Pavo begrof sina tänder i hennes strupe. Vi hade för regel att endast döda bockar, men blefvo naturligtvis tvungna att ge henne nådestöten. Det blef nu nödvändigt att söka reda på bockarna. Pagels och jag gingo ned i floden, där den ena i den forsande strömmen låg och slogs med en af hundarna, som bet och slet i honom i vildt raseri; vi måste låta honom drifva ned ett stycke för att finna en plats, där vi kunde dra honom iland. Vi hade redan beslutit att genast lägra, där vi voro, och en häst sändes nu att hämta köttet, hvarefter Quensel och Pagels gingo att taga hand om det öfriga villebrådet. Bocken lefde ännu och stångade förtvifladt omkring sig i vattnet; han träffade Pagels och slog knifven (f. ö. min jaktknif) ur hans hand, så att den för alltid försvann i den skummande floden. Då vi vid mörkrets inbrott kommo i läger, hade vi bortåt hundra kilogram präktigt hjortkött, mer än tillräckligt för hela vistelsen vid Lago Belgrano.

Följande morgon drogo vi ned till sjön. Hästarna hade tunga bördor, men vägen var blott 15 km. lång,och om man undantar kärren kring Rio Belgranos västra arm, ganska bekväm. Vi redo just ned för den sista sluttningen mot sjön, då vi fingo se spår af skodda hästar. Fanns här människor? Någon expedition kanske, ute för att söka camp? Så uppenbara sig tvänne parallela ränder i marken — det är intet tvifvel, ett kärrspår löper ned till sjön! Och då utsikten öppnar sig öfver det smala näset och halfön, kunna vi med kikare urskilja ett tält samt hästar och folk. Det var nästan en missräkning — har civilisationen nu nått denna sista stora bit af Patagonien? »Och

jag, som hoppats, att vi skulle få hålla jul för oss själfva», säger Halle med bekymrad min.

Halfön var spärrad af en gärdesgård med grindhål, och vi tågade igenom, under det de främmande männen samlade sig vid tältet. Vi sutto af och gingo fram till dem. Deras yttre förrådde tydligen, att de ej voro landets barn, utan germaner, och vi frågade dem om de talade tyska eller engelska. »Wir

Skottsberg fot.

De första kolonisterna vid Lago Belgrano.

sind deutsche Kolonisten, und Sie?» Hjärtliga handslag och välkomstönskningar — våra tankar möttes i ett »nu skola vi fira jul!»

Så småningom fingo vi litet närmare reda på tyskarna och deras kolonisationsföretag. Ett nybildadt bolag vid namn Sociedad Germano-argentina, hade fått koncession på bortåt 3,000 kvkm. land, från Lago Posadas till Rio Chico, med vill-

kor att ditskaffa kolonister från Tyskland, som skulle ägna sig åt åkerbruk och boskapsskötsel. Ett par af våra nyförvärfvade vänner hade hvar sin aktie i företaget och voro nu ute för att söka sig en landbit, som de möjligen tänkte köpa. Bolagets administrador, en svensk f. d. sjökapten C. Högberg, som förut deltagit i gränskommissionens arbeten, befann sig ett par dagsresor därifrån och väntades möjligen dit efter jul. Ännu hade tyskarna ej bestämt sig för, hvar de ville slå sig ned på allvar, men tänkte stanna öfver vintern vid sjön för att se, huru den ogynnsamma årstiden skulle gestalta sig.

Det kan starkt ifrågasättas, huruvida området vid Lago Belgrano är användbart till vare sig det ena eller andra af de ofvan angifna ändamålen. Sjöns yta ligger icke mindre än 780 meter öfver hafvet. Den steniga halfön, som med ett mycket smalt näs är förbunden med landet i öster, gör ett sterilt och väderbitet intryck och har egentligen blott en förtjänst, nämligen att icke behöfva inhägnas. Sannolikt äro vintrarna här i regel rätt svåra, och somrarna korta med tidiga nattfroster. Länge lära icke kolonisterna kunna hålla ut just där. Förbindelsen med yttervärlden går öfver San Julian, dit afståndet fågelvägen är öfver 350 km. Emellertid är landet kring Lago Belgrano långt ifrån den bästa biten, och hvarför man riktat de första kolonisternas uppmärksamhet just därpå, är mig svårt att förstå.

Tyskarna klagade öfver brist på kött, och vi voro glada att kunna dela med oss af vårt rika förråd. Några hjortar funnos på halfön, men bolagets tjänstemän önskade bevara dem. I gengäld för köttet lämnade de oss litet bönor och lins, hvaraf vi fingo några mål. Det var rätt klent beställdt med våra vegetabilier; hafregrynen voro slut och pannkaksmöjligheterna i hög grad begränsade. Endast ris fanns ännu i tillräcklig mängd.

Lago Belgrano har varit utgångspunkten för kartläggandet af ett helt system smärre sjöar, med hvilka vi här nedan skola göra närmare bekantskap. Området hör till de naturskönaste i Patagonien, och jag trotsar någon att kunna uppleta ett fjälllandskap, som i mångsidig storslagenhet öfverglänser trakten innanför den långa sänka, där sjöarna Azara och Nansen ligga. Ett mycket lockande arbetsfält erbjöd sig här.

Vårt första göra var att söka lägerplats, och som vi hade för afsikt att göra ett längre uppehåll, måste det ske med större omsorg än vanligt. I ñireskogen å halföns östra sida funno vi en plats, som motsvarade alla anspråk, röjde och höggo litet och slogo upp vårt lilla tält, bredvid hvilket de svenska färgerna svajade.

En af våra viktigaste uppgifter var att genom en båtfärd söka tränga västerut och in i fjällen. Vi hade fått kännedom om, att gränskommissionen kvarlämnat en segelduksbåt, som användts vid karteringen, och tyskarna talade nu om för oss, att där fanns två båtar, en större och en mindre, samt gåfvo anvisning på hvar de lågo. Halle stannade kvar i lägret, medan vi andra begåfvo oss ut för att söka båtarna. Vi hade icke hunnit långt, förrän vi i en skogsdunge varsnade en blockhydda. I Koslowsky-dalen hade man berättat, att kommissionen under lång tid haft läger vid Belgrano, och att diverse föremål ännu lågo kvar, bl. a. äfven konserver. Hyddan var tillbommad, men en öppning i dess bakre vägg var endast stängd med trädgrenar, en af dem var lös, och det var ett ögonblicks verk att praktisera sig in. För att läsaren skall kunna smälta det följande, ber jag honom betänka, att vi med rätt knapp proviant befunno oss i en obebodd fjälltrakt i Patagonien. Alltså kröpo vi in i hyddan. I ena hörnet fanns ett vinfat, och fyra lådor stodo uppstaplade vid väggen. En del mätstänger lågo under taket. Att detta tillhört den sista kommissionen, hvilken satte

upp gränsmärkena, betviflade vi icke ett ögonblick, och vårt antagande styrktes ytterligare, sedan vi sett, hvad lådorna innehöllo: åtskilliga konserver, hvaribland en del lyxartiklar, tobak och cigarettpapper i mängd samt instrument, ss. barometrar och kompasser. I en låda fanns endast Jamaicarom. Vi riktigt skeno af belåtenhet — det var ju som den gömda skatten i sagan! Både Chiles och Argentinas regering hade på allt sätt lofvat oss understöd; jag tog på mitt ansvar att något tulla depån, hvarefter vi resolut plockade ut en liten samlig konserver, med tanke dels på julen, dels på båtturen, ty själfva hade vi ej kunnat föra med någon lämplig proviant för en dylik. Äfven julbrännvinet i form af en flaska rom fick, som vi trodde, staten bestå. En lista öfver tjufgodset uppgjordes för att tillställas vederbörande, hvarpå vi spikade igen lådorna och sopade igen våra spår. Vi ansågo det nämligen onödigt att tala om vårt fynd för tyskarna, möjligtvis hade kapten Högberg tillgång till det lilla förrådet, men det var ju föga troligt, att han invigt kolonisterna i saken.

Efter något letande hittade vi segelduksbåtarna. Den ena låg i ett skjul ett stycke från stranden och var så stor, att vi icke ett ögonblick reflekterade på att begagna den, ehuru den var i godt skick. Den andra åter låg utan skydd på strandgruset, var 8 fot lång och ganska illa medfaren af sol, vind och väta. Sannolikt hade den legat där obrukad i flera år. Vi profvade den genast och funno, att den läckte betydligt. Det var icke lätt för oss att reparera den, då vi icke hade något material vare sig i form af tyg eller oljefärg, men med litet fett i fogarna och en talgning af segelduken blef den användbar, ehuru den fortfarande läckte så pass, att den, som satt i aktern, hade ständig sysselsättning med att ösa.

Lastade med julgåfvorna, gingo vi åter till lägret. Halle satt i tältet och skref; vi gläntade på dörren och slängde in

en burk: »vill du ha litet smör till julen?... eller mjölk kanske?... ett stycke ost smakar ju inte illa... för resten finns här oxtunga också!» Och till sist, viftande med litern: »en liten toddy ta vi väl också i anledning af dagens betydelse!» Jag har sällan sett en människa se så absolut bortkommen ut, han kunde inte tro sina ögon, och det dröjde en stund, innan han var inne i situationen. Det såg ju nästan ut, som om vi kunnat trolla. De stackars »extra»-burkar vi köpt i Aysen förbleknade alldeles vid sidan af de nya, oväntade härligheterna, och vi voro nu väl beredda att fira den dubbelfest man består sig med på södra halfklotet — jul och midsommar på en gång! Middag afåts på julaftonen enligt följande matsedel:

Smörgåsbord.
Stekt hjorthjärta med grönsaker.
Fikonris med mjölk.
Te
Romtoddy.

Det var ej långt ifrån, att vi tangerade den svåra synd, som kallas fråsseri.

Jag vill icke säga, att följande dags upptäckt, att de saker vi tillägnat oss icke kunde tillhöra gränskommissionen, men väl det tyska bolagets tjänstemän, var ägnad att underlätta matsmältningen. Tillverkningsåret å en konservburk hade emellertid afslöjat sanningen för oss — vi hade helt enkelt gjort oss skyldiga till inbrottsstöld! Men nu hade det en gång skett, och det lönade sig ej att sörja däröfver. Jag skref ett bref till kapten Högberg, redogjorde för händelsen och erbjöd mig att ersätta det tagna; i Punta Arenas fick jag svar från honom, hvari han förklarade sig glad öfver att ha kunnat stå några landsmän till tjänst, och därmed var saken utagerad. Vi äro honom all tack skyldiga.

Juldagsfrukosten var icke dålig — hvad sägs om pann-

kakor med krusbärssylt, den senare t. o. m. ärligt inköpt i Aysen, samt bröd till kaffet? Vi hade nämligen också haft julbak. På aftonen voro vi inbjudna till tyskarna. De voro nästan lika fattiga som vi, men de hade en sak, som för oss var fullkomligt okänd, nämligen ett fat vin, och kring detta samlades vi till ett riktigt trefligt samkväm, hvarefer de följde med till vårt läger och delade vår lilla julmiddag. Det blef en riktig jul, ja på kvällen snöade det, så midsommar det var. Det lilla snöfallet var väl en särskild uppmärksamhet åt landets svenska gäster, som äfven satte värde därpå.

Men nu fick det också vara nog med julfirande. Hela juldagen hade vi latat oss. Annandagen skulle båtturen taga sin början, men det blåste för mycket på morgonen, och vi fingo tålmodigt vänta till aftonen, då vi dock gåfvo oss iväg. Försiktigt stufvade vi in sofsäckarna samt proviant för några dagar, och ännu försiktigare makade vi oss själfva in i båten, Quensel, Pagels och jag. Stort var icke afståndet från relingen till vattnet.

Midt emot oss, på sjöns sydstrand, hade vi ett det härligaste fjällparti, som speglade sig i ett klart grönblått vatten: nederst strandsluttningar, gräsmattor med bruna hedfläckar och gula sandstrimlor, därpå en brant bergvägg med brokiga ras och gula, röda och violetta tufflager och öfverst en sotsvart skifferkam, splittrad i nålformiga taggar, där hvit snö hängde kvar här och där. Hållande oss under land, nådde vi Lago Belgranos smala västarm, vid hvars trånga ingång man passerar ett par strömdrag. Kvällen var byig, och vi måste snart taga i land för natten.

Det blåste fortfarande friskt på morgonen, och sjön gick så hög, att vi ej kunde sitta alla tre i båten, hvarför vi läto Pagels ro sakerna utefter land, medan Quensel och jag togo oss fram till fots. Det gick dock icke länge, vinden friskade, och

i en liten bukt hamnade både vi och båten. Den stora svårigheten vid undersökningen af de andinska sjöarna är den konstanta vind, som blåser i deras längsriktning och mera sällan ger tappt.

Det var tidigt på dagen vi lägrade. Från en något upphöjd ståndpunkt kunde vi se den djupa grafsänka, där sjöarna Azara och Nansen ligga; de äro fullständigt inneslutna af isiga fjäll-

Skottsberg fot.

Juldagens frukostbord.

kedjor och bäckarna hålla deras vatten vid en stadig värmegrad icke mycket öfver noll. Befrielsens timme slog icke den dagen, och humöret sjönk betydligt, då vi vaknade vid samma dåliga väder. Först midt på dagen mojnade det något, och på eftermiddagen vågade vi oss vidare. Quensel och jag gingo till fots, så länge det var möjligt, hvarefter Pagels tog oss ombord, och något våta landade vi lyckligt vid den flod, som med ett

litet vattenfall tömmer Lago Belgrano i Lago Azara. Här måste båten och sakerna bäras öfver bergknallarna förbi forsen, som på den korta biten af ett par hundra meter har ett fall på tio, och så fortsatte vi i den vackra sjön, som nu låg spegelblank. Vår önskan att komma långt västerut lät sig bäst realiseras genom att vi gingo in i Lago Azaras långa och smala västarm, hvars mynning är mycket grund samt barrikaderad af tu-

Skottsberg fot.

Lago Belgranos sydarm.

sentals trädstammar från skogarna kring sjön. Redan omkring Belgranos västra del tätnade skogen och fläckarna slöto sig tillsamman, här funno vi bergens sluttningar helt skogsklädda. Vi fingo åter stiga ur, och ändå kom båten med knapp nöd igenom och in i det stilla vattnet, som bergens spegelbilder färgade svartgrönt. Vi brydde oss icke om mörkret, utan ämnade fortsätta, så länge det var lugnt, men hunno knappt tänka tanken

ut, förr än den första stormilen kom, och den följdes af allt hårdare och tätare. Hastigt och lustigt tvungos vi att söka första bästa nödhamn där vi kunde dra upp båten. För att finna sofplats trefvade vi oss i mörkret upp i en remna och hittade en liten afsats omkr. 20 meter rätt ofvanför vattnet, en riktig liten hylla lagom stor för sofsäckarna. Betraktar man stället ned-

Skottsberg fot.
Landskap V. om Lago Azara med sjöarna Peninsula och Mogole.

ifrån, kan man icke tro, att där finnes en lägerplats midt på fjällväggen. Då och då vaknade man af pur nyfikenhet, stack ut hufvudet: verkligen, det hade lugnat igen. Strax efter kl. 4 på morgonen sutto vi åter i båten och rodde vidare i det allra härligaste väder, med hvarenda topp stående fri och mäktig mot en molnfri himmel. Icke blott växtligheten hade smått förändrats — Quensel tittade då och då misstänksamt på berget,

vi lade till, och han knackade lös ett stycke: Kordillerans stomme, graniterna, hade åter kommit i dagen.

Efter några timmars rodd nådde vi fjordens botten, där vi fingo äta vår frukost på den soliga sandstranden under musik från ett vattenfall. Vi följde det upp till dess ursprung, en liten förtjusande alpsjö, namnlös på kartan och af oss kallad Laguna Joya (ädelstenen). För att rätt kunna begagna dagen, måste vi till fjälls. Terrängen är utomordentligt starkt kuperad, och det bar upp och ned öfver mossiga bergknallar och skogiga klyftor, men det gick friskt undan, och slutligen sleto vi oss ur de sista trädens famnande grenar och hade nu skogen under oss. I rasslande ras klättrade vi vidare uppför Cerro Aspero (synligt i midten af bilden å sid. 266), till dess vi stodo vid randen af den stora glaciär, som täcker dess topp, och ur hvilken endast de djärfvaste spetsarna, från hvilka isen glider i frusna fall, titta fram. Vi ha icke sett många scenerier som öfvergått det som nu upprullades. Kameran var i liflig verksamhet, men den gaf ju ingen förställning om färgprakten. Åt söder och öster ha vi topparna tätt inpå oss, hvarför de stänga utsikten. Men i norr — som blixtrande ädelstenar på ett mörkgrönt kläde ligga sjöarna strödda, en liten safirblå flik af Azara, Mogole och Peninsula med ametistens och smaragdens färg. Där bakom lyfter sig topp på topp, hvart man ser, med väldiga isar, från hvilka mjölkhvita älfvar slingra ned genom gulbruna moränmassor. Längst i norr tronar, majestätisk och dominerande, Cerro San Lorenzo, med sina 3,700 m. ett af Patagoniens högsta fjäll och så brant, att man undrar hur glaciärerna kunna hänga kvar på dess sidor. I väster hvälfver sig inlandsisen sakta fram öfver Cerro Blanco, glänsande som silfver och guld i det starka middagsljuset. Det är långt till San Lorenzo, men man ser dock tydligt, att det är uppbyggdt af andra bergarter än de omgifvande, lägre topparna. Det är sannolikt att alla de

högsta topparna i Kordilleran, sådana som San Clemente och San Valentin, äro af samma natur. Vid foten af Cerro Blanco skymta vi en liten sjö, som ännu ej finnes å kartan, och som väl därför ingen sett förr. Nu bar det nedåt med fart, ty vi måste begagna oss af det vackra vädret, i hast undanstökades en måltid vid båten, och så sade vi Lago Azara farväl. Det blef natt, innan vi hunno fram till Lago Belgrano.

Skottsberg fot.

Cerro San Lorenzo (i midten).

I hvirflarna nedanför vattenfallet höllo vi på att göra haveri, men Pagels' sjömannatag räddade situationen. Följande morgon bars båten öfver, och vi voro nu i vår egen hemtrakt igen. Vi togo denna gång vägen norr om halfön, där sjön är ganska smal. Till vår öfverraskning funno vi den så uppgrundad, att vi med knapp nöd sluppo igenom. Det är Rio Lacteo, som från San Lorenzos jöklar för med sig massor af slam. Längre

österut fingo vi ånyo djupare vatten, och på eftermiddagen den 30 voro vi åter i lägret. På kvällen fingo vi notabelt främmande. Det var två tehuelcheindianer, som för tillfället voro hos tyskarna och nu kommit för att se, hur vi hade det. Tysta slogo de sig ned vid elden, men sedan vi fått en kopp cacao färdig, en dryck, som tycktes skäligen obekant för dem, slogo de upp språklådan. De voro bröder och ett par präktiga karlar till att se på, och det syntes oss hart när ofattligt, att de hörde till de sista resterna af ett snart försvunnet folk. En skam är det. Att se dem kasta sig upp på en ostyrig, osadlad häst, där de sedan sutto som fastvuxna, var en sann njutning. Vi resonnerade med dem om den väg vi gått från Lago Pueyrredon till Lago Belgrano, men den vann icke deras gillande — hvarför i all världen skulle man utsätta sig för sådana strapatser, när man kan galoppera rundt om de där besvärliga fjällen? Vår middag blef färdig, de protesterade och förklarade sig nyss ha ätit, men efter mycket krus ströko i alla fall ett par duktiga tallrikar bönor och hjortkött med. När de togo afsked, sade den ene af dem: »vi ska skänka er en kalfstek, och den är mycket fet.» Och vi tackade och togo emot naturligtvis.

Nyårsdagen var bestämd till affärd. Halle hade gjort långa exkursioner för att reda ut traktens geologi och vunnit goda resultat, och nyårsafton sutto vi hemma i lägret och arbetade för att bli i ordning, bröd skulle bakas, anteckningar skrifvas, samlingar inpackas och, last not least, kläder lappas, ty de voro vid detta laget nära nog museimässiga. Halle hade redan länge plåstrat med sina pantalonger, som till sist bestodo af en lappmosaik så konstfärdig, att den borde ha dugt till gesällprof. Men när solen sjönk, var allt klart. Tyskarna hade varit vänliga nog att erinra om, att ännu något vin fanns i tunnan, och snart sutto vi samlade i den gamla kommissionshyddan, svenskar, tyskar och indianer. Det var kallt, men vi slöto oss

samman kring en munter brasa, hvar och en beväpnad med ett stadigt bleckkrus med ångande hett vin, talet gick om hembygden, gamla låtar drogos fram och afsjöngos. Och då våra klockor visade tolf, smällde revolverskotten, taket lyftes under skallande nyårshälsningar, hundarna stämde i, och med en liten ringdans bjödo vi 1909 vara välkommet. Tehuelchegossarna skrattade, så att deras bländhvita tänder lyste.

Nyårsdagen 1909. Tältet brytes, flaggan strykes, yra efter frihetsdagarna trängas hästarna mot corralens linor. Vid tys-

Ur granskommissionens saml.
Lago Belgrano: näset och halfön. sedda från öster.

karnas läger göra vi halt för att säga farväl åt de hyggliga själarna, och så bär det i rask fart af öfver näset och upp mot en sänka mellan kullarna. Vi göra helt om däruppe — vi måste kasta en sista blick på denna härliga tafla, till hvilken några af de gladaste minnena från vårt patagoniska vildmarkslif knyta sig. Sjöns yta försvinner, de sista, hvita spetsarna sjunka bakom kullarna, och vi äro ute på högpampan, där floran står i högsommarens fägring. Vi samlas ett ögonblick vid kartblad och kompass, riktning tages, och i rask takt trafvar karavanen öfver steppvidderna.

Halle med Trumf. Skottsberg fot.

FEMTONDE KAPITLET.

Det svåra passet och Lago San Martín.

Öfver Pampas. — Vi gå öfver floderna Belgrano och Lista. — Tuco-tuco-bäckens besvärligheter. — En skogsmarsch till Rio Carbón. — Vårt svaraste fjällpass. — Rio Fósiles. — Lago San Martín. — Båtfärden anträdes. — Vidriga vindar. — Inne i nordarmen. — Schönmeyrglaciären. — Ett olyckstillbud. — Galerslafveri. — Afsked från San Martín.

Det fanns två vägar att välja på från Lago Belgrano söderut: en västligare, ur flera synpunkter mera lockande, emedan den ledde genom otillgängliga delar af Kordilleran, som här kallas Sierra de las Vacas, samt en östligare, längs floderna Belgrano och Lista. De höga passen kunde beräknas vara så fyllda af snö, att vi kanske ej skulle komma fram; i hvarje fall borde det taga lång tid, och denna var dyrbar nog, ty vi visste ej, hur länge vi skulle nödgas uppehålla oss vid Lago San Martín. Härtill kom, att den östligare vägen kunde antagas

bli mera gifvande för våra specialarbeten, och det fick naturligtvis i sista hand vara bestämmande.

Öfver blomsterprydd stepp, där branta kullar, som resa sig 50—100 meter öfver omgifningen, och talrika, små laguner göra sceneriet ganska växlande, redo vi ned mot Rio Robles cañadon, som vi följde till Rio Belgrano, vår gamla bekanta från nedfärden till sjön med samma namn. Vi gingo först öfver den senare och sedan, med någon svårighet på grund af djupet och den starka strömmen, öfver de förenade floderna. Härvid höll Johansson på att spela mig ett spratt. Då jag för att undvika att bli våtare än nödigt slängde upp benen på hans länder, måtte jag ha kommit åt honom med någon af sporrarna, ty han blef vild och försökte kasta af mig, då vi voro midt i strömdraget. Det hade ju icke varit så trefligt, om han lyckats; nu inskränkte sig det hela till, att jag förlorade min *rebenque* samt blef våt till midjan, men kläderna torkade snart i den friska pampasvinden. Knappt hade vi fullbordat öfvergången och åter satt oss i marsch, förrän vi längre ned vid floden, men tyvärr på andra sidan, fingo se en rastande karavan. Vi antogo, att det var kapten Högberg, och beklagade lifligt, att vi måste afstå från ett sammanträffande, men vi hade en lång dagsmarsch för oss, och det skulle ha blifvit besvärligt att ännu två gånger gå öfver floden. Hade vi blott kunnat se karavanen, innan vi själfva gått öfver, hade vi nog fallit för frestelsen att ändra våra planer något - - det är ju icke alla dagar man möter landsmän i det obebodda Patagonien.

Vi fingo söka litet, innan vi funno en lägerplats, som uppfyllde våra anspråk, bete fanns och äfven vatten, men med bränsle var det klent beställdt. Då vi på kvällen sadlade af, upptäckte vi, att Jeremias, som länge varit dålig i ryggen, såg förskräcklig ut. Vi hade trott, att han efter Belgranovistelsen skulle orka med packningen, men hans gamla, svullna sår hade

åter gått upp, och varbildningen var värre än någonsin. Hans sysselsättning blef hädanefter att vara vakthäst om nätterna samt att, såsom förut, leda kamraterna på villovägar och förorsaka våra ridhästar en massa extra arbete.

Vi fortsatte följande dag utefter Rio Belgranos dalgång, till dess ett lämpligt pass kom i sikte, där vi kunde skära öfver åsen och ned till den ganska stora Rio Lista, som genom otaliga bifloder dränerar Sierra de las Vacas. Där vi träffade floden, rinner den delad i flera armar, som ständigt ändra sitt lopp, öfver en stenig bädd. Endast den sista arm vi gingo öfver förde mycket vatten, där packningen nätt och jämt gick klar. Listadalen ser bördig ut, och vi sågo sällan så feta ängar som där. Det samma kan sägas om den trakt vi dagen därefter redo igenom. Tyvärr ligger all denna camp för högt, och vintrarna äro för stränga för både boskap och får. En gammal rancho i närheten af Rio Nires, där vi lägrade på kvällen den 2 januari, angaf, att försöket till kolonisation misslyckats. Hvarför skulle man icke kunna taga vara på allt detta bete på 600—900 meters höjd på samma sätt som man gör i Skandinavien eller Schweiz? Fäbodsystemet med sommarbete bör väl en gång hinna äfven till Patagoniens fjälltrakter.

Floderna Belgrano och Lista tillhöra Atlantens vattenområde; de sammanflyta med Rio Chico, som är allt annat än hvad dess namn skulle ange, nämligen liten, och som rinner ut i samma estuarium som Santa-Cruz-floden. Några kilometer från Rio Lista passerade vi den höjdrygg, som bildar vattendelaren, och satte nu kurs mot Rio Nires dal. Namnet på floden föreföll icke särdeles lockande; det angaf, att ñiresnåren voro värre än vanligt. Aldrig ha vi väl heller sett ett snårbälte så tätt; på långa sträckor såg man icke skymten af bäcken och fick leta för att finna ett ställe, där man kunde böka sig ned och fylla kitteln med vatten.

Var nästa flod hade ett ännu mera afskräckande namn: Arroyo Tuco-tuco. Desutom var dess dal på kartan betecknad som ett enda kärr. Försiktigt slingrade vi oss öfver dess käll-floder, där de kommo ut ur sina respektive klyftor, och följde sedan dalen söder om bäcken. Det var verkligen en älsklig terräng, och vi måste hålla oss på en smal remsa vid foten af dalsluttningen; några steg åt höger, och hästarna gingo ned sig i myren, som lyste röd och gul och ljusgrön och otäck, några åt vänster, och tuco-tucon hade förvandlat marken till ett såll. Sedan vi kommit på andra sidan om den biflod, som på den chilenska kartan kallas Arroyo Potrancas, träffade vi snart på tät skog. Endast kring de sumpiga bäckarna var det öppen mark, men vi tröttnade snart på att trefva oss fram i skogs-brynet, där marken nätt och jämt bar, och veko tvärt af och rätt in i skogen. Abraham gjorde de mest energiska försök att taga med sig träden, ty en häst lär sig aldrig, att hans bredd genom packningen blifvit ökad, och vi fingo ständigt passa på att befria honom, där han stod inklämd mellan två träd med ett förskrämdt uttryck i sitt idiotiska ansikte.

Plötsligt föll marken af, vi stodo ofvanför en skogklädd, ett par hundra meter hög barranca, som stupade brant ned mot en dal. Jag skulle leda ned den ena packhästen, för resten vår gamle vän Ruckel; han blef emellertid darrbent, bara han såg branten och hade nära nog krossat mig mot ett träd. Vi funno, att vi kommit rätt på vårt mål, Rio Carbóns utflöde i Rio Mayer, och lägrade där i högstammig roble-skog. I mesetan öster om Rio Carbón gjorde Hatcher företrädesvis sina studier, och geologerna voro naturligtvis ytterst angelägna att få se trakten. Vår rastedag gaf emellertid icke något vidare resultat, det var mycket svårt att identifiera Hatchers lokaler, och vi kunde ingalunda ana, att ännu viktigare upptäckter än dem, som hittills blifvit gjorda, väntade oss.

När karavanen den 5 januari ånyo satte sig i marsch, hoppades vi knappast att samma dag komma öfver passet till Lago San Martíns sänka. Kartorna sade oss, att det kunde bli besvärligt nog, och afståndet var betydligt. Första sträckan var emellertid ej så svår, redan vid 12-tiden passerade vi den sista skogsfläcken och beslöto därför att köra på vidare. Snart förändrades naturen. Floden, som förde ganska mycket vatten, rann i otaliga krökar, inklämd mellan de sedvanliga, tvärbranta väggarna. Att komma fram ofvanför barrancan gick ej, ty på den ena sidan reste den sig högt upp till obestigliga rösen och toppar, på den andra hade man den basalttäckta mesetan, hvars fruktansvärda blockmark hvarken häst eller mula kan besegra. Sålunda voro vi tvungna att hålla oss nere på botten af klyftan, arbetade oss med snigelns fart uppåt och klättrade oafbrutet från den ena sidan till den andra. Ständigt spärrade sidoraviner och utskjutande uddar vår väg, och vi måste uppbjuda våra yttersta krafter för att få fram hästarna, som i sin dumhet än rusade uppåt branterna, än ned i floden. Trots allt kunde vi ej låta bli att skratta åt yeguan, som försökte komma upp för en lodrät vägg och kom ned fortare än hon tänkt sig. Vi råkade in i stenrösen af grofva, skarpkantade block, tropillan skingrades, packhästarna snafvade och föllo, och utan betänkande måste vi släppa ridhästarna lösa, klättra upp efter de andra och drifva ned dem på jämnare mark. Ett under, att ingen af dem blef skadad! Ju högre vi kommo, desto mer trängde dalen ihop sig, och snön låg hopad i väldiga drifvor, som buro eller brusto allt efter som det behagade dem. Då vi kommo upp till passet, hade vi gått öfver floden 27 gånger! Hela passet var täckt af evig snö. Endast på de brantaste bergsidorna af topparna lyste den gulbruna stenen igenom, beröfvad hvarje spår af växtlighet. Floden rann mellan lodräta, några få meter höga vallar af is och snö. Vi redo i flod-

bädden emellan dem, till dess de möttes i ett obrutet, hvitt täcke under hvilket floden försvann. Öfver snöfält skredo vi ned mot passets sydsida. Vi hade beredt oss på att möta trefliga öfverraskningar, ty där, dit solen sällan når, kunde man ju vänta sig betydligt blötare mark än på norra sidan, där flytjorden varit ganska ofarlig. Och den kvällspromenaden nedför Rio Fósiles' cañadon lära vi väl sent glömma. Ett mera skräckinjagande ödsligt landskap är svårt att tänka sig. Hvart man såg, höga, hotande väggar med smutsiga, smältande drifvor, leriga ras, rödgula och smutsbruna, och djupt under en floden som en sjudande välling af slam. Icke ett grässtrå, allt lif liksom utslocknadt; blott högt uppe mellan fjällen seglar makligt en kondor och följer uppmärksamt de små, svarta punkter, som sträfva nedåt och äntra längs de hala stupen, väntande att någon häst skall tröttna, snafva och störta i afgrunden.

Det fanns ställen, där vi stannade villrådiga, det var släta klippväggar, där man riktigt såg, hur hästarna spände hvarje muskel för att icke förlora fotfästet, det var den lösa skridjorden, där de sjönko och drogos ned. Ingen mark kan väl vara mera förrädisk än denna. Ofta ser man ej ett tecken på, att fara hotar, ytan har torkat, spruckit sönder och företer ett helt normalt utseende, förtroendefullt drifver man fram karavanen, och där sitter den plötsligen. Första delen af nedfärden, som gick kors och tvärs öfver floden, var en enda lång vadning i skridjord, och lycka var att ingen af våra hästar stannade där för alltid. Hade vi icke hjälpt upp Jakob, som Halle, medan han gjorde en geologisk rekognoscering, lämnat i vår vård, hade han nog blifvit liggande, ty lergröten riktigt sög ned honom, han kämpade af alla krafter, men rullade rundt och började sakta glida med den tjocka, röda sörjan, som långsamt vältrade sig utför branten. Vi räddade winchestern, togo kraken i benen och vände honom, en drog i cabrestan och den andre piskade

på, och så bragtes han på det torra. Halles uppsyn vid mötet med Jakob, som var halft oigenkännlig, var värd pengar. Men han hade icke tid att förarga sig; upptäckten af en alldeles okänd, fossil flora hade kommit på hans lott och kastade öfver den vidriga dalen ett skimmer, som inga besvärligheter kunde fördunkla.

Ju längre dagen led, desto krångligare blefvo hästarna. De helt enkelt vägrade att gå framåt. Att rida hade vi för länge sedan slagit ur hågen, men vi kommo upprepade gånger till ställen, där hästen knappast klättrade ens med tom sadel. Vi följde flodens östra sida och drogo oss småningom upp ur klyftan till platåerna, där hedfläckarna började sluta sig tillsamman. De första violetta skogsdungarna skymtade i fjärran, men vi hunno dem ej, skymningen föll på, och uttröttade kastade vi oss ned vid de första buskarna, litet »mata blanca» (Chiliotrichum). Efter att ha marscherat 12 timmar i sträck i den värsta terräng Patagonien har att uppvisa, hade vi kommit ned till 1,000 meters höjd. Den tillryggalagda distansen var hela 33 km.

Då vi följande morgon kommo för att hämta hästarna, funno vi dem alldeles intill lägret, och de flesta lågo, hvilket knappast händt förr. Vi sadlade dem blott för att fortsätta ned till den första skogsfläcken, dit vi hade två timmars långsam ridt. Resten af dagen fingo djuren hvila, medan vi ströfvade omkring, sysselsatta med vetenskapliga arbeten. Vi hade varit betänkta på att stanna här uppe något, men Halle fann arbetsfältet så rikt, att han föredrog att återvända till platsen, under det vi andra voro upptagna af båtfärden. På vårt beslut inverkade äfven, att provianten nu var förtärd. De sista 31 fikonen vandrade i riset, och af den sista mjölslumpen bakades två små bröd. Vi bröto alltså upp redan följande dag, den 7 januari, för att söka upp en estancia vid Lago San Martín, af

hvilken vi redan skymtat ett par blå flikar. Vägen ned var krånglig, ehuru ej svår, men terrängen var af det slag, som lätt ger hästarna onödigt arbete, ett virrvarr af bergkupper och raviner, där man ingenstädes hade någon utsikt. Vi kommo just försiktigt nedklättrande för en brant barranca, då vi på den lilla gröna fläcken nedanför fingo syn på en svartmuskig ryttare, som dref en tropilla. »Hur långt är det till Franks estancia?» Det var bara ett par timmars ridt, vi skulle snart träffa en ridtrack, löd det uppmuntrande svaret. Den sparade bullen framtogs på stället, delades i fyra delar och uppåts, ty det fick dock icke hända, att vi komme fram med proviant i behåll! Vi funno mycket riktigt tracken, den följde bottnen af en egendomlig, slingrande cañadon, där luften stod stilla och värmen var kväfvande. Plötsligt öppnade sig utsikten öfver steppen; där lågo plåthusen och blänkte i solen, vännen Frank kom och tog emot oss, och så var andra akten af vår långa ridt lyckligen spelad till slut.

Vi hade vid ett par föregående tillfällen sammanträffat med Frank, som visat sig mycket intresserad af våra planer och, när han hört talas om vår tillämnade ridt, önskat oss vara välkomna till hans farm, hvarifrån vi gemensamt skulle göra en båtfärd på Lago San Martín. Frank är tysk och om vintrarna bosatt i Santiago. För att komma till farmen måste han resa genom Magalhãessundet och upp till San Julián, hvarifrån han rider eller kör upp till Kordilleran. För ett par år sedan lät han konstruera en automobil, som skulle gå mellan estancian och kusten. För att den skulle kunna passera floderna, försågs den med höga hjul. Resultatet blef emellertid ej vidare lysande, ty den behöfde dubbelt så lång tid som en oxkärra. Som ett första försök bör den få sitt blad i Patagoniens kolonisationshistoria.

På farmen hade man nyss slutat klippandet af fåren, men

ännu återstod en viktig procedur, innan estancieron och hans folk kunde bli lediga att deltaga i båtfärden, för hvilken våra egna krafter icke räckte till. Fåren skulle nämligen genomgå den procedur, som på farmspråket heter »dipping», en åtgärd som företages för att hindra spridandet af hudsjukdomar, hvilka naturligtvis ha ett ytterst menligt inflytande på ullens både kvantitet och pris. Genom en ränna, fylld med ett starkt desinfektionsmedel, få de simma, och en man står färdig med en trägaffel för att ge dem en doppning. Fnysande och bräkande komma de upp, medan den bruna smörjan rinner om dem.

Våra egna omsorger ägnades först och främst åt båten. Från gränskommissionens tid fanns dels en trasig kutter, som byggts af kapten Högberg, och där allt löst gods blifvit bortstulet, dels tvenne segelduksbåtar, hvilka senare lågo vid Bahia de la Lancha, en vik af sjön helt nära farmen. Den ena af dem var en riktig koloss, ej hopfällbar och tämligen upprutten, hvarför vi ej kunde tänka på att begagna den. Den andra var en båt af samma typ som den vi användt i Eldslandet, en förstklassig Berthonbåt, ehuru mycket större än vår, godt rymmande 8 man. Den hade några år förut transporterats dit, men vårdslöst lämnats utan skydd vid stranden och aldrig sjösatts. Väder och vind hade farit illa med den, en del af träinredningen var förstörd, och segelduken hade en massa hål, hvarför vi fingo ett styft arbete med att reparera den. Vi hjälptes åt, och Pagels gjorde sin händighet gällande på ett högst fördelaktigt sätt; den 10 var verket färdigt, och vår farkost låg och sken i solen, lappad och nymålad. Men tyvärr kunde vi ännu ej komma iväg. Visserligen fanns ju alltid arbete i trakten, men med en viss oro sågo vi dag efter dag förgå, utan att starten kunde göras. Först den 14 var man klar med fåren, och nu vidtog omedelbart arbetet med utplockande af proviant. Köttförrådet bestod af tvenne får; de kunde ju ej räcka så länge, men vi

hoppades få tillfälle till jakt. Den 15 drogo vi ned till stranden, Quensel, Frank, jag, Pagels och två man från farmen. Det blåste hårdt, men vi ville lägga oss där nere i beredskap för att kunna begagna första lugna stund.

Lago San Martín, som ligger 200 m. ö. h., är till formen en af de egendomligaste Kordillerasjöarna. Dess yta är 940 kvkm. och splittrad i talrika, långa och smala armar, fullkom-

Skottsberg fot.

Landskap i Lago San Martíns nordarm.

liga sötvattenfjordar, hvilka tränga djupt in mellan stupande fjällkedjor. Längst är den västra af de båda nordliga armarna, här för korthetens skull benämnd blott nordarmen, medan den östra här kallas Mayer-armen. Nordarmen böjer af mot väster, och där finna vi sjöns utlopp, den vattenrika och strida Rio Pascua, som faller ut i en af Bakerfjordens förgreningar. Allt ifrån denna latitud finna vi intet afbrott i inlandsisen förrän vi komma till Ultima Esperanza, och sjöarna söder om Lago San Martín ha sitt aflopp till Atlanten, med undantag af Paynesjöarna, hvilka af Rio Serrano tömmas i Ultima Esperanza-

kanalen. Längst in i fjällen tränga västarmen och sydarmen, och i den senare gå glaciärerna ned till sjöns yta. Med västliga vindar, som blåsa veckor i sträck, segla isbergen ut ur sydarmen: de flesta stranda väl, innan de hinna långt, men åtskilliga drifva ut i sjön och bli synliga från settlementen. Vattnets temperatur går icke ens på sommaren upp till mer än 6 à 7° C. Det är icke blott San Martíns vatten Rio Pascua för med sig, en del kommer från ännu mycket längre bort belägna nejder. Rio Mayer, som vi gjorde bekantskap med norr om Fósiles-passet, gör nämligen, sedan den kommit ur sin cañadon och i bottenlösa myrar uppfångat Nires- och Tuco-tuco-bäckarna, en skarp krök, vänder om mot söder igen och upptager därvid genom Rio Nansen eller Carrera vattnet från sjöarna Nansen, Azara och Belgrano, dyker åter in i fjällen och faller ut i det östra af San Martíns båda nordliga utskott.

Genom gränskommissionens berättelser visste vi, hur vanskligt det är att navigera på Lago San Martín. Vinden, som blåser med rasande styrka, kan för hela veckor omöjliggöra framträngandet västerut. Vi litade på vår goda tur, där vi på kvällen den 15 sutto kring vårt rostade fårkött, medan bränningarna rullade in och flyttade om grusmassorna med ett irriterande rassel. Så snart det på morgonen den 16 hunnit mojna tillräckligt, voro vi i farten, båten sköts försiktigt ut och lastades, och så bar det iväg med svenska flaggan svajande i fören. Frank satt och styrde, och vi öfriga fem turade om vid de fyra årorna: mycket hvila blef det alltså icke. Där Rio Fósiles faller ut, har en sandbank byggts upp, som vid lågt vattenstånd alldeles spärrar ostarmen, men dess bättre funno vi en ränna, tillräckligt djup för att släppa oss igenom. Vid Chacabuco-halföns klippor landade vi ett slag för att pusta ut och koka en bit mat, och fortsatte därpå öfver till sjöns norra strand. Grof sjö, som bröt öfver Fósiles' vidsträckta sand-

delta, mötte oss, och först efter några timmars hård rodd landade vi för att tillbringa natten. Vi behöfde blott sticka hufvudet ut ur säcken på morgonen för att se, att vi ej kunde tänka på start. Det blåste frisk, västlig kuling hela förmiddagen, och först klockan 4 vågade vi åter försöket. Sjön gick ännu hög, och vi fingo en del vatten på oss, och snart kom det också ofvanifrån i form af ett stridt regn, hvilket inom kort blött igenom oss alla från topp till tå. Men sjön lade sig, det gällde att taga vara på tiden, och vi läto oss ej bekomma, utan fortsatte till dess mörkret föll på. Vi voro då under Cancha Rayada-halfön, där en grund bukt med en liten naturlig hamn öppnade sig.

Åter storm! Kring vår lilla lägerplats rådde lugn och trefnad i lä af klipporna, och ett yppigt snår af escallonior med blommor från mörkt karmin till snöhvitt omgärdade oss på alla sidor. Vi ledo ingalunda brist på sysselsättning. Jag klättrade omkring i klyftorna och samlade, Quensel slog sina stuffer, och Frank jagade änder i saltlagunerna. Terrängen å halfön erinrar starkt om den jag förut haft tillfälle att beskrifva från norra stranden af Lago Pueyrredon.

Den 19 pröfvade vi åter lyckan. Så länge vi hade skydd under land, gick det bra, men så måste vi runda en udde, och då började leken på allvar. Från NV kom grof dyning utifrån sjön, och i NO hade vi en stor vik, hvarifrån aktningsvärda vågor kommo rullande, de möttes och slogo ihop öfver vår arma farkost. Vinden blef mer och mer byig, sjön rök om babord, om styrbord och förut, den regelbundna dyningen förvandlades till ett virvarr af ilskna, hvita sjöar, som tycktes komma från alla möjliga håll, omöjliga att beräkna, vår lilla, bräckliga båt — segelduk och träribbor! — slungades våldsamt ned i vågdalarna, och sättningen klämde ibland till med sådan energi, att årorna handlöst slungades ur tullarna. Båten bestod på ett

glänsande sätt profvet. Något vatten slank ju in, tillräckligt för att göra oss våta, men på det hela taget visade den större sjöduglighet än vi vågat hoppas. Dock måste vi söka nödhamn och funno en förtjusande vrå i den nyssnämnda viken, som till minne af min slidknif, som genom mitt slarf blef på platsen, döptes till Bahia Cuchillo.

Vi höllo skarp utkik på vädret, och så snart det bättrat sig något, lade vi åter ut. Det gällde nu att komma tvärs öfver Mayerarmens mynning. Vi satte kurs mot dess östra hufvud, hvilket vid närmare påseende upplöste sig i ett par holmar, som tydligen ingen sett förr. Passagen var rätt kritisk, sjön kom från två håll och var så pass grof vår farkost kunde tåla. Rodden blef mycket hård, och det kändes skönt att vara i säkerhet på motsatta sidan, där vi sofvo ovaggade.

Vi hade nu lämnat pampasnaturen bakom oss, och skogen bildade ett sammanhängande täcke på de mestadels branta stränderna. Hade vattnet blott varit salt, kunde man nästan ha trott sig vara i Patagoniens kanaler.

På nytt gungade vi ut i den gamla dyningen, och i början gick det ganska raskt framåt. Så kom plötsligt en misstänkt vindil — där hade vi stormen igen! Den brakade lös ordentligt, och vi fingo genomgå några ögonblick af obehaglig spänning. Vindstötarna kastade sig lodrätt ned och hvirflade upp vattenpelare af ända till 10 meters höjd, och skummet stod som ett regn öfver hela bukten, kommande luften att skimra af otaliga små regnbågar. Vackert var det — men om vi råkat in i någon af hvirflarna, som dansade fram i spiral till höger och vänster om oss? Uppbjudande alla våra krafter togo vi oss in till vikens innersta hörn för att där afvakta händelsernas gång. Ett ösregn fulländade hvad som fattades i en idealisk väderlek. Framför oss låg nu en liten halfö, slutande i en markerad spets, och sedan stormen bedarrat något, lyckades vi komma

in bakom denna och försökte t. o. m. runda den, men blefvo tillbakaslagna och voro tacksamma för upptäckten af en klippremna, precis så bred, att båten fick rum i den. Ny väntan! Från den höga och branta udden kunde vi se utöfver sjön och det var ingen uppmuntrande syn som mötte oss. Då och då klättrade vi upp för att se, om det ej skulle bli bättre, och till sist riskerade vi försöket, lade ut och rundade udden. Vi glömma väl icke det första intrycket. Vågorna voro lagom stora för en lifbåt, vårt lilla nötskal försvann i vågdalarna, äntrade upp genom skummet på kammarna, körde med full fart ned igen och gick segrande ur striden. Men ingen fick spara sig, vi måste ge det sista vi hade af muskelkraft och envishet, och när vinden tog i, var det dock nätt och jämt vi kunde se, att vi verkligen kommo framåt.

Utsikten öfver sjön hade hittills varit rätt begränsad. Ett utrop af beundran undslapp oss alla, när dess västra del plötsligt kom fram bakom en udde, exponerande den kolossala glaciären vid sydarmens mynning i hela dess utsträckning. Det var, som hade denna syn sporrat oss till ännu större ansträngningar, benen togo spjärn, de tunga årorna kröktes, och genom brott af skum, som frikostigt delade med sig af sitt öfverflöd, sköto vi fart mot nordarmens östra hufvud, där vi ett ögonblick hvilade på årorna, beredda att försöka ett rätt farligt experiment, nämligen att gå tvärs öfver armen. Men knappt hade vi uddens skydd bakom oss, förrän ett par byar vräkte sig öfver oss med sådan styrka, att vi med våld piskades tillbaka. Vi hade då varit i farten 13 timmar och voro nästan förtjänta af en smula hvila.

Vi stodo sålunda vid ingången till den c:a 45 km långa fjord, till hvars botten vi ämnade framtränga. Att döma efter kustlinjens förlopp borde västra stranden vara den bästa, och vårt första göra blef alltså att korsa armen. Vi

fingo åter grof sjö från två håll, och det kostade oss tre timmars mycket hård rodd att tillryggalägga fattiga fyra kilometer! Utefter den branta klippstranden fingo vi söka en stund, innan vi funno ett ställe, där vi kunde förtöja båten i skydd för bränningen. Någon strandremsa hade vi ej inom synhåll. Tro nämligen ej, att saken är så enkel, att man bara landar, ifall någonting inträffar, som gör det önskligt eller nödvändigt. Nej, så lätt går det icke. Långa sträckor faller berget från hundratals meters höjd lodrätt ned i vattnet. Och långt ifrån alla skyddade ställen duga. Ty en segelduksbåt måste aktas som ett öga, icke minst, då man befinner sig på en sjö inne i Kordilleran, utan möjlighet att taga sig tillbaka öfver land. Ett hål i segelduken, och vi kunde ha sagt farväl och hälsat hem! Med största omsorg valde vi den plats, där båten drogs upp för natten, bäst var en sand- eller grusstrand. Pagels, hvilken som gammal sjöman betraktade sig som ansvarig för allas våra lif, försummade aldrig att ropa sitt »gerade auf dem Kiel!» hvarje gång båten skulle halas upp, och voro vi icke nog raska i vändningarna, blef han ovettig. Tog man humör och gruffade, så fick man höra: »Sie wissen doch, Herr Doktor, dass ich immer aufs Beste der Expedition arbeite». Och ingen betviflade, att hans afsikter voro goda.

Vi voro alltså sent omsider inne i nordarmen. Men oturen släppte oss icke. På det första dygnet kommo vi endast ett par km. framåt, då vi åter hejdades af storm och hög sjö, och med den erfarenhet vi nu hade om båtens sjöduglighet fordrades det verkligen något för att stoppa oss. Under storm och regn gingo nu ett och ett halft dygn förlorade. Sannerligen märkte vi icke att vi åter voro i Chile! Skogens sammansättning var också förändrad. Vår gamla, bekanta coihue spelade åter en viktig roll, väldiga snår af blommande F u ç h s i a, ja t. o. m. den typiska regnskogsväxten *copihue* med sina stora rosen-

klockor hade uppenbarat sig. Ändtligen blef det oss möjligt att avancera, men glädjen blef ej långvarig, och åter slogo vi läger. Det var en härlig plats vi kommit till, i mycket erinrande om den gamla lägerplatsen vid Azopardoflodens mynning. Vädret var strålande, ehuru det blåste, så att hela fjorden gick hvit. Det hade tagit oss åtta dagar att nå denna punkt, och hur många vi ytterligare skulle behöfva för att hinna till fjordens

Skottsberg fot.

Skjuten huemul, Lago San Martíns nordarm.

botten, var ej godt att beräkna. I vetenskapligt hänseende skulle vi kanske ej vinna mycket mer än vi redan vunnit. Aptiten hade tyvärr hela tiden stått i direkt proportion till de utståndna strapatserna, och provianten sjöng på sista versen. För att skaffa kött, måste vi ut på jakt, och den inbragte en huemul samt några unga gäss.

Emellertid var det med tungt hjärta vi beslöto oss för att

vända om utan att ha nått vårt slutmål. Det retade oss mycket, men nöden har ju ingen lag. För att torka alla våta kläder och sy ett segel af ett par gamla segelduksbitar lågo vi kvar öfver natten och vände först den 24 stäfven mot söder. Någon ersättning ville vi ha för den missräkning oblida vädergudar beredt oss och seglade därför ned mot sydarmen för att undersöka naturen vid den väldiga glaciären, som vi till åminnelse af en af våra mæcenater kallat Ventisquero Schönmeyr. Norra ändan af den fyra km. långa bräckan funno vi spärrad af isberg, bland hvilka vi gledo in i en öppen ränna invid berget. Här inträffade en liten episod, som bevisar, att turen icke alltid svek oss. Som vi gärna ville ha ett fotografi af segelduksbåten i isen, hoppade jag i land på en klippspets och tog en plåt; taflan hade en vacker bakgrund af ett antal rätt fantastiska isberg af 15—16 meters höjd öfver vattnet. Vi hade icke väl sluppit ut ur det tämligen riskabla grannskapet, förrän ett af de största isbergen, och just där båten en sekund tidigare befunnit sig, med väldigt brak kantrade. Hade vi ännu varit kvar, skulle expeditionen fått en lika hastig som dramatisk afslutning. Längre bort lyckades vi landa vid bräckan, där den hvilar mot en klipphäll, en halfö eller möjligen en liten ö, till hälften dold af isen. Quensel vann genom undersökning af moränmaterialet kännedom om bergarterna i Kordillerans innersta inre. På en udde ett stycke från glaciären lägrade vi oss för natten. Det hade lugnat fullständigt, stjärnhimmeln strålade klar, och då och då förnams ett åskdunder från isen. Vi gingo till hvila vid ovanligt godt humör: det var ju slut med rodden! Nu kunde det gärna få blåsa västlig vind så mycket det ville, vi skulle ligga med armarna i kors och segla!

Döm om vår öfverraskning, när vi vaknade vid absolut stiltje! Nå, vi fingo väl ro en bit då, många minuter kunde

det ju icke dröja, förrän vi skulle ha vind. Och den kom — ostlig! För första gången ostlig vind, som alltid är sällsynt. Vårt missnöje med dylika, oordnade meteorologiska förhållanden var både kraftigt och rättmätigt. Motvinden varade ju icke länge, men den efterträddes af fullkomlig vindstilla. På två dagar kom ej den minsta fläkt, till sista ögonblicket fingo vi ro som galerslafvar, nio timmar den första, fem den andra dagen, och med oblandad tillfredsställelse hörde vi kölen skrapa mot

Skottsberg fot.
Segelduksbåten bland isberg på Lago San Martin.

den välkända stranden i båtviken. Det var den 26 januari, och vi hade då tillryggalagt 130 km på sjön.

Vi behöfde en dag för proviantering, men voro sedan klara att ge oss af på nytt. Hästarna hade haft 3 veckors absolut ledighet, ty Halle hade för alla sina exkursioner fått disponera estancians hästar. Han var nu färdig med sina undersökningar öfver traktens geologi, och de upptäckter han gjort höra tvifvelsutan till de viktigaste, som kommit på vår lilla expeditions lott.

Då vi redo bort, stod Jeremias i corralen och gnäggade förtvifladt. Vi lämnade honom kvar, ty han var så trasig i ryggen, att han ej skulle kunna begagnas på ett par veckor, och då han gick lös, ställde han blott till spektakel. Hans sorg öfver att behöfva skiljas från kamraterna var säkert uppriktig.

— —

Skottsberg fot.

I passet öfver Sierra Baguales.

SEXTONDE KAPITLET.

Öfver Sierra de los Baguales till Sydpatagonien.

Laguna Tar. — Ett oväntadt möte. — Pavo och stinkdjuret. — Vid Lago Viedma. — Rio de la Leona och Patagoniens lösslandskap. — Hos Carlos Fuhr. — Vi färjas öfver Rio S:ta Cruz. — Besök hos Cattle. — En kvinnlig gaucho. — Öfver Bagualesbergen. — Åter i civiliserade bygder. — Ur Patagoniens historia. — »Sociedad Esplotadora».

Vi sade farväl till Franks estancia sent på dagen den 28 januari och medhunno därför endast en kort dagsmarsch. Lämnande den egendomliga, på långt håll synliga basaltkuppen Cerro Kachaik, som brant höjer sig 600 m. öfver steppen, till vänster, satte vi kurs på Laguna Tar, en rätt stor sjö, omgifven af vidsträckta kärr och med en sumpig bäck förbunden med Lago San Martín, som före istiden sannolikt haft sitt utlopp här, medan den ännu afbördade sitt vatten till Atlanten. Sedan vi med sporrar och piska klarerat en

blöt myr, kunde vi genom att hålla oss ett stycke uppe på sluttningen söder om Laguna Tar undgå vidare beröring med sumpmarkerna. I mr Reeves gryende farm gjorde vi halt och slogo oss ned för natten. Det hvilade en ovanligt hemtreflig stämning öfver den lilla kretsen där, trots jordgolfvet och fåtöljerna i form af gamla trälådor, som en gång innehållit med camplifvet så oskiljaktiga artiklar som danskt exportsmör och kondenserad mjölk. Och sedan värden letat fram en brokig samling krus och muggar, groggen blandats, och grammofonen — den saknas ju aldrig — börjat valsa, kunde vi ej låta bli att säga hvarandra, hur väl vi trifdes. Plötsligt ljöd hästtramp i natten och två ryttare sprängde fram mellan ställets alla skällande hundar, sadlade af, trädde in och fingo sig hvar sin trälåda att sitta på. Jag talar om detta endast för att visa, att världen är rätt liten. Den ena af de nykomna och jag sutto och tittade på hvarandra med det där frågande uttrycket: »hvar har jag sett det där ansiktet förr?» Småningom kom sanningen i dagen. Han hade varit ombord på den lilla kuttern »Chance», med hvilken jag reste från Port Stanley till Port Louis på Falklandsöarna i juli 1902! Att han nu efter 6 $^1/_2$ år, och sedan jag lagt mig till med helskägg, kunde känna igen mig, förstår jag ännu icke. Men aldrig går man säker.

Det var en enda olägenhet med besöken hos människor: att man aldrig kom i väg i hygglig tid på morgonen. Ty de skulle bulla upp allt hvad huset förmådde och kunde aldrig sätta sig in i vår brådska. Hvad betydde en timme mer eller mindre på den långa vägen? Så var det också här, vi sluppo ej med mindre än en stadig frukost, och man gaf oss ytterligare kött med på vägen för att icke nämna alla välgångsönskningar. Genom en vattenlös sänka stego vi några hundra meter i höjden och sänkte oss åter något till Rio Shehuens dal.

En basaltmeseta låg nu framför oss, kallad Meseta del Viento, och vi höllo en liten rådplägning om bästa sättet att praktisera sig öfver. Kartan angaf ett par möjligheter, vi valde den, som såg bäst ut, och stego ungefär 400 m. i höjden; så bar det åter ned ett stycke till en flack sänka, där ett par afloppslösa laguner ligga, och därefter kom uppstigandet till passet, som på bägge sidor markeras af svarta basalttoppar. Det är endast 900 meter högt. Jag såg hur mina kamrater, som redo några steg före, började hurra och svänga mössorna, då de hunnit upp på passhöjden, var inom ett ögonblick vid deras sida och gjorde själf genast på samma sätt. Ty nedanför oss låg Lago Viedmas stora vattenspegel, mellan fjällen bakom den skymtade en flik af Lago Argentino, och långt bort i söder drogo Bagualesbergen fram i en taggig linje. Bakom dem låg vårt mål!

Mesetan sluttar ganska jämnt ned emot Lago Viedma, hvars yta blott ligger 250 m. ö. h. Förgäfves spanade vi efter lägerplats på sluttningen; vi ville undvika omvägen till Rio Cangrejo; men hvarken gräs, vatten eller bränsle fanns, hvarför vi måste bekväma oss till att göra den lilla kroken. Hundarna sörjde för att vi höllo humöret uppe. De stannade och vädrade kring en buske, och en omisskänlig lukt af stinkdjur angaf orsaken. Det hade händt många gånger förut, men hundarna hade vanligen fått nöja sig med lukten. Men här satt det lilla ilskna kräket framför sin håla och stirrade stinnt på fienden. Prins var på grund af erfarenhet mera försiktig, men Pavo flög i sin oskuld rakt på det lilla djuret, som blixtsnabbt gjorde helt om och gaf honom en välriktad, gulgrön stråle rätt i nosen; han for tillbaka, vred sig som en orm i sanden och rusade ursinnig på för andra gangen, men med samma resultat. Nu kom Prins till, och de båda vapenbröderna lämnade icke slagfältet förr än stinkdjuret var för-

vandladt till en oformlig massa. Hela eftermiddagen uppförde de sig som om de varit från förståndet och försökte springa bort fran sig själfva för att bli kvitt lukten. Vi fingo oss mer än ett godt skratt. Ännu ett par dagar parfymerade de lägerplatsen med den äckliga doften.

Rio Cangrejos dal är en cañadon af det slag, som man icke upptäcker förr än man är alldeles inpå den. Därnere var det en helt annan värld, godt om bränsle, fett gräs och klart, rinnande vatten.

Den utsikt man har från Lago Viedmas ostända, där vi efter några timmars ridt följande dag befunno oss, hör till de mera praktfulla. Sjön har ännu regelbundnare form än Lago Buenos Aires, och hela dess yta är på en gång blottlagd för ens blickar. Svårligen kan man tänka sig större olikheter mellan de båda ändarna af en sjö, uppfattade med ett enda ögonkast, än här. I väster ses en väldig jökel komma ned till vattnet mellan upptornade bergstoppar, i öster sträcker sig den låga, sandiga pampan så långt man kan se. Vi redo till stranden och slogo oss för en stund ned i de böljande fälten af S t i p a-gräs, hvars långa, silkeslena borst en frisk bris blåste ut åt öster. Ju längre öster- och söderut vi kommo, desto sterilare blef landskapet, ja vi hade på hela resan ej sett en så mager trakt i det andinska Patagonien. Stora sträckor voro rent ökenartade. Så när som på några bältor, hvilka naturligtvis blefvo vårt byte, var campen alldeles utdöd.

Lago Viedma tömmer sig i Lago Argentino genom en mäktig älf, Rio de la Leona; i dess dalgång hoppades vi finna bete åt hästarna, men blefvo grundligen besvikna. Vi måste dock lägra där. På ett par ställen funnos stora högar af guanacoben, och man har trott sig kunna förklara deras tillkomst så, att guanacos ha bestämda ställen, där de lägga sig

ner och dö. Det synes rätt sannolikt, men andra försök till tolkning ha också gjorts.

Medan vi smorde kråset med pannkakor, hade våra hästar det magert. Gång på gång gick någon af oss för att hålla utkik efter dem; de voro stadda på långsam vandring, förgäfves sökande något ätbart. Ännu sedan det blitvit mörkt och vi krupit ned i säckarna, gjorde Pagels en rond och dref in hästarna till lägret. Det båtade föga, ty under natten marscherade de långt, och starten på morgonen blef fördröjd.

Vi följde Rio Leonas östra strand. Terrängen erbjöd i början inga svårigheter, men efter en stund trängde dalen ihop sig och antog den mest välbildade cañadon-form man gärna kunde begära. Tack vare de stigar, som först guanacos och sedermera hästar och får trampat utefter de höga och branta sluttningarna, kan man komma fram där, ehuru pådrifvandet af hästarna måste ske med största försiktighet. Vi voro förberedda på, att vägen utmed floden skulle bli spärrad, Reeves hade talat därom och berättat, att vi skulle bli nödsakade att klättra uppför barrancan och fortsätta på större afstånd från dalen. Så blef också fallet. Vi valde ut en ravin, där vi kunde leda upp hästarna, och rakade nu in i en underbar natur, hvars make vi icke sett under hela resan. Något ödsligare är svårt att föreställa sig. Hvart man såg, ett virrvarr af kullar, åsar och raviner, hela landskapet var grågult till färgen, ej ett strå, ej en vattendroppe stod att finna. Luften stod kväfvande stilla, icke ett ljud störde tystnaden, icke en lefvande varelse syntes till. Så ungefär bör det kännas att färdas på en himlakropp, där allt lif utsläckts. Man fick taga sig fram med stor varsamhet. Marken är full af små, nästan omärkliga sprickor, som emellertid öppna sig inåt jorden i stora håligheter, troligen utgräfda af vattnet på vårarna. Hästarna voro ej bekanta med detta slag af fallgropar, och skulle ha

gått rätt ned i dem, om vi ej sett väl efter. Man blef helt beklämd i den utdöda öknen, och hälsade med glädje flodens brus och de friska vindfläktarna. Till sitt utseende torde det skildrade landskapet rätt mycket erinra om Kinas berömda lössbildningar, dock utan att geologiskt ha något med dem att göra.

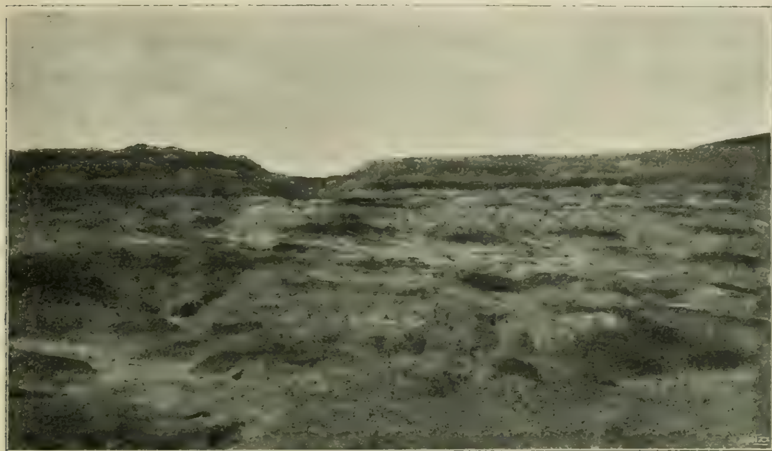
Terrängen utmed floden var högst besvärlig och tröttsam, och vi spejade längtansfullt efter något spår af hus pa andra sidan, där en tysk nybyggare vid namn Karl Fuhr, hvilken vi hade mer än ett skäl att hemsöka, skulle vara bosatt. Man måste i båt gå öfver floden, och för att varsko honom tände vi signaleld, så snart vi fingo syn på huset. Då vi kommo ned till floden, mötte han oss och tog öfver våra saker och oss själfva, medan hästarna fingo stanna kvar, där de voro. Yeguan lämnades med maneas, en vakthäst tjudrades, och så ansågo vi oss trots det dåliga betet kunna vara rätt lugna.

Carlos Fuhr är vida känd i Patagonien, och hans historier från långa års fälttåg skulle kunna fylla en hel bok. Han var med, då ännu forten till skydd mot indianernas öfverfall ägde bestånd, innan ännu landets sagostämning skingrats, hade försökt sig på litet af hvarje, men tycktes nu vara bofast. Icke minst bekant är han för sin bragd att för några år sedan såra och tillfångataga Ascensio Brunel, hästtjufven och mannadraparen, Patagoniens vilde man, som uppenbarade sig da man minst väntade honom, och som försvann lika plötsligt som han kommit, den fredlöse, hvars rykte når från Nahuel-Huapi till Ushuaia, han, som dittills gäckat och öfverlistat alla gendarmer.

Pa var begäran lofvade Fuhr att i sin färja transportera oss öfver Rio Santa Cruz, hvarigenom vi besparades både tid och kostnader. Den vanliga stråkvägen öfver floden går längre österut vid en boliche, där värden har en färja. Men dels

skulle det varit en omväg för oss, dels hade mannen ifraga rykte om sig att under hvarjehanda förevändningar uppehålla de passerande för att få tillfälle att klå dem pa betydliga summor.

Vi hade önskat företaga öfvergången dagen efter vår ankomst till Fuhr, men enligt dennes åsikt blaste det för mycket, hästarna skulle få motvind i floden och kanske ej lyckas simma öfver. Först den 2 februari bröto vi upp. Det dröjde

Det döda landskapet öster om Rio Leona.

länge och väl, innan vi fingo tag i våra hästar. Vakthästen hade slitit sig, och hela sällskapet var putz weg! Där söktes i alla väderstreck, innan vi funno dem, spridda bland andra hästar och yeguan utan maneas. Orsaken till all denna uppståndelse och förvirring var kärleken, i form af en främmande hingst, som för Teklas skull öfvergaf det stora harem han förut hade.

Nere vid floden, Lago Argentinos utlopp, sammanträffade vi med tvenne andra sällskap med respektive tropillor, som också skulle öfver. Det ena var poliskommissarien vid

Lago Argentino, atföljd af ett par gendarmer, det andra en af Bakerkompaniets män, som jämte de sista peonerna begifvit sig söderut yttre vägen öfver pampas med Punta Arenas som mål. Han hade genom kapten Steele (se sid. 104) hört talas om oss och berättade en del intressanta nyheter. En ångare hade passerat Baker, och Steele samt de arbetare, som voro kvar, hade gifvit sig af. Farmen var nu öfvergifven, ingen kunde förmås att stanna där längre, och kreatur och får voro alldeles öfverlämnade åt sig själfva.

Den lilla färjan löper på en smäcker stållina, och endast folk och bagage togos öfver i densamma. Hästarna måste simma öfver den mer än 200 m. breda floden. Under höga rop, stenkastning i vattnet och pisksmällar drefvos de ut, till dess de förlorade fotfästet. Det var en vacker syn att se dem simma ute i den strida strömmen, hvilken förde dem allt längre och längre ur deras kurs, men vi kände dock en viss oro för dem. Det är icke ovanligt att svagare hästar rifvas bort af strömmen och drunkna, och vi hade ingen erfarenhet beträffande våra djurs förmåga som simmare. Vi följde dem ifrigt med kikare: där kom Vingel upp som första man, där ha vi Trumf och Isak — en efter en dök upp och skakade på sig ett slag. Vi drogo en lättnadens suck, då de alla befunno sig på terra firma. Vi gingo nu öfver själfva, fångade djuren på nytt och sade farväl till våra medresande. Dessa togo den vanliga, yttre vägen söderut, medan vi satte kursen mot Bagualesbergen söder om Lago Argentino, i hvars närhet vi lägrade på kvällen.

Quensel hade nu korsat sina spår från föregående sommar. Inne hos mr Cattle, ett par km från sjön, hade han haft ett af sina hufvudkvarter, och startat därifrån på sin båtfärd, hvarom han berättar i följande kapitel. Hans minnen från Estancia Cattle voro så angenäma, att han ej gärna

ville rida förbi på en half dagsmarschs afstånd utan att hälsa på sina gamla vänner, och själf önskade jag på Cerro Buenos Aires få en ny observationspunkt. Halle och Pagels skulle fortsätta uppåt passet i Sierra Baguales och enligt öfverenskommelse lägra vid de sista buskarna. Quensel och jag sadlade Flax och Johansson, och redo raskt västerut. Det var ett nöje att se, hur väl de galopperade; vi hade förut knappt profvat dem annat än i skridt och traf, och vi funno att de fullt ut kunde mäta sig med de hästar vi lånat för våra exkursioner kring settlementen. Den farm, som var vårt mål, ligger mellan ett par lummiga bäckdalar på Cerro Buenos Aires' nordsluttning. Värden själf var icke inne för tillfället. Hans kompanjon, som tog emot oss, är en af de egendomligaste gestalterna i det galleri af personer, som man efter en lång och omväxlande resa kan frammana för sin inre syn. Det var Patagoniens amazon, som jag redan hört mycket talas om. Då hon kommer emot en, klädd som en karl, med det kortklippta, lurfviga håret, som ej på många år täckts af någon hufvudbonad, samt snuggan i mungipan, är det väl ingen, som anar, att framför honom står en kvinna och därtill en bildad och intelligent, engelsk dam. Som en hel karl deltager hon i farmens arbeten, sköter sin lasso till häst lika väl som någon gaucho eller hackar och gräfver i trädgården, där det finnes både blomkål och jordgubbar. Mina manliga såväl som kvinnliga läsare äro väl nu öfverens om, att hon måste vara en obehaglig människa, som endast vill göra sig märkvärdig och på ett kafferep i Punta Arenas skulle nämnandet af hennes namn framkalla ett skri af indignation. Men döm icke för tidigt! Ingen, som ännu kommit till Cattles farm, må vara med hvilken förutfattad mening som hälst, har lämnat den utan att ändra omdöme. Ty liksom jag har han i den kvinnliga gauchon funnit en högst intressant och mycket sympatisk personlighet. Hennes historia hör icke hit, men den

är en lefnadsroman så god som någon. På de sista sju åren hade hon icke lämnat farmen.

Som det var öfverenskommet att vi först den 4 februari skulle sammanträffa med den öfriga delen af karavanen, stannade vi öfver natten hos Cattle och gjorde följande dag en exkursion upp på Cerro Buenos Aires, hvarifrån man har storartad utsikt öfver sjön. Där uppe inträffade den länge väntade olyckan, att — mina hårdt pröfvade skor drogo sin sista suck. Jag hade länge förutsett en katastrof, men förgäfves sökt komma öfver ett par nya, tillräckligt stora skor. De flesta människor i Patagonien hade små fötter, och de, som icke hade det, hade heller inga skor till öfverlopps. Och följden blef, att jag fick lämna Cattle utan skor och passera Baguales-bergen i ett par tofflor, hvilket dock ej är så farligt som det låter, då man ju ej behöfver gå mycket till fots. Det blef sent, innan vi lämnade den trefliga farmen, och i galopp satte vi kurs på Rio Centinelas cañadon, som vi ämnade följa upp till passet. Vi väntade att få se spår af karavanen, men så var ej fallet, oaktadt flere passager utmed floden äro så smala, att man måste gå i hvarandras kölvatten. Mörkret började falla på, och ännu syntes ej skymten af lägret. Vi höllo oss ett stycke upp på bergväggen för att ha bättre utsikt, men det var längre till de sista calafate-buskarna än vi trott, och natten var inne, då vi fingo syn på elden. Halle berättade, att två främmande hästar sällat sig till tropillan, och vi beslöto att låta dem hjälpa oss öfver passet, ifall de voro kvar på morgonen. Så var fallet, vi sadlade dem och funno dem vara ett par villiga och bra ridhästar. De voro båda märkta, hade väl troligen lämnats kvar af någon förbipasserande och sedan råkat på villospår. Vi läto dem fara, sedan vi kommit öfver passet.

Sierra de los Baguales, som erhållit sitt namn efter de vilda hästar, som fordom funnos där — i andra trakter hade vi

paträffat sådana, äfvensom vild boskap —, gör ett mycket brutet och sönderslitet intryck, tack vare den basaltmassa, som kröner den. Självfa passet är ganska pittoreskt med sina väldiga pelare och byggnader, som antagit allehanda fantastiska former af raserade borgar och slott. Vägen upp i Centineladalen kunde ej kallas besvärlig i jämförelse med hvad vi varit vana vid, ty kärren, som äro rätt talrika, kunde till stor del kringgas. Innan vi gingo öfver, lämnade jag min häst, och karavanen fick gå före, fjällfloran var nämligen af mycket stort intresse, och fastän jag som nämndt icke hade annat än ett par filttofflor på fötterna, gick jag till fots öfver passet och gjorde en ganska rik skörd. Guanacos voro mycket talrika här och oförskämdt närgangna, och våra hundar hela tiden i farten, jagande den ena flocken efter den andra, ehuru utan resultat, ty ungarna voro nu så stora, att de utan svårighet följde med de äldre.

Den mur, som statt mellan oss och civilisationen, var öfverskriden. Framför oss låg den del af Chile, som begränsas af Bagualesbergens toppar och som benämnas territoriet Magallanes, Sydpatagonien, där kolonisationen redan är ett par decennier gammal. Inom ett par dagar skulle vi komma i beröring med yttervärlden, post och telefon skulle sätta oss i förbindelse med Punta Arenas. Vi hade tagit ett afgörande steg.

På södra sidan af passet rinner Rio Baguales upp, och vi följde dess dal nedåt, till dess vi fingo fatt på de första buskarna, ett litet calafate-snår, som gaf oss nödtorftigt bränsle. Det sista lägret! Den sista asadon öfver den sista lägerelden, åtminstone med kamraterna och karavanen. Visserligen var det högst nödvändigt, att resan närmade sig sitt slut, ty viktiga arbeten återstodo, men vi tänkte dock med saknad på alla de njutningsrika stunder vi tillbragt kring lägerbrasan och

sago med odelad tillfredsställelse tillbaka på den förflutna tiden med dess tusen brokiga minnen.

Så bröto vi upp från vårt sista läger, följde floden ännu ett stycke och kommo småningom öfver på sluttningen af Cerro Contreras, där vi snart voro inne på trampad väg, och där en stark kreosotlukt slog oss till möte. Det betydde så mycket som att en »dip» var i verksamhet i närheten. Det stora platskjulet kom i sikte, och vi redo in på en väl vårdad farm, där arbetet med fårens badande just var i full gång. Det var en af de estancior, som tillhöra det stora bolaget »Sociedad Esplotadora de Tierra del fuego», om hvars ingripande i Patagoniens kolonisationhistoria jag här nedan skall säga några ord. Här blefvo vi väl emottagna och förplägade, ja jag fick till och med låna ett par stöflar, som voro stora nog. Vi kunde härifrån telefonera till Cerro Castillo, hufvudestancian, och chefen där, mr Burbury, hvilkens bekantskap vi förut gjort i Punta Arenas, hälsade oss hjärtligt välkomna och talade om, att en stor post låg och väntade på oss.

Från Halle skildes vi nu på en tid. Fyndigheter af fossilförande lager voro kända i trakten, men ingen specialist hade ännu ägnat dem någon undersökning, hvarför han stannade kvar några dagar. Vi andra fortsatte följande dag, den 7 februari, till hufvudestancian. Aldrig förr har jag tyckt, att marschen gått så eländigt sakta, tyglarna riktigt brände oss i händerna, och girigt fångade vi den första glimten af det stora nybygget, som ligger vackert och ser särdeles prydligt ut. Längst bort låg den gulmålade direktörsbostaden, och där lassade vi af. Två lådor med post väntade oss, men så var det också jämnt 4 månader sedan vi sist fått mottaga några underrättelser, och långt in på natten blef man sittande omgifven af bref och tidningar, som täckte bord, stolar, ja t. o. m. sängen.

Innan jag öfvergår till en skildring af våra exkursioner

i Sydpatagonien, torde ett ord om denna trakts kolonisationshistoria vara på sin plats. Sedan Punta Arenas år 1843 blifvit grundlagdt, började småningom chilenare och utländingar slå sig ner utefter Magelhãessundet, hufvudsakligen för att drifva fårskötsel, men äfven för att söka guld eller andra dyrbara metaller. På många håll i Chile hyste man föga hopp om den nya koloniens framtid, hvilket till stor del berodde på, att landet kring sundet stod för Santiagos och Valparaisos innebyggare som något vildt och obeboeligt. Emellertid grep odlingen omkring sig, utbredde sig uppåt Brunswickhalfön och inåt Eldslandet, och till sist blef äfven Ultima Esperanza-området, som för tillfället intresserar oss mest, befolkadt. Det var på 1890-talet. I början fingo kolonisterna slå sig ned utan att betala någon som helst skatt eller annan afgift, och man fick så godt sig göra lät bestämma gränserna mellan de ockuperade områdena. Först år 1884 inträdde mera ordnade förhållanden, därigenom att den första utarrenderingen af bestämda lotter företogs. Sydpatagonien hade nu hunnit visa sig som ett verkligt framtidsland, där fårskötseln borde kunna bli en rikedomskälla för många, och röster började höjas, yrkande på, att staten skulle sälja jord. Utan att vara ägare af jorden ville man ej lägga ned vare sig kapital eller arbete, utan landet hotades af ett utsugningssystem, som på kortast möjliga tid ville åstadkomma största möjliga vinst. Det dröjde emellertid mycket länge, innan regeringen fann skäligt lyssna till klagomålen från Magalhães' sund, och då det ändtligen blef fallet, ordnades saken på ett sätt, som knappast kunde anses ägnadt att motsvara farmarnas rättmätiga anspråk. År 1902 beslöts auktion å 1 mill. hektar, men fristen var så kort, att en hel del kolonister icke hunno ordna sina affärer i och för köpet, och auktionen skulle afhållas i Santiago! Man lyckades få tiden framflyttad något, och under 1903 försåldes området,

deladt i 95 lotter. Endast i Ultima Esperanza-trakten stod saken pa samma punkt som förr. Den första estancian där hade grundats 1893, och i början på 1900-talet fanns ett 20-tal mindre, blomstrande settlement; det rådde lif och rörelse bland deras hufvudsakligen engelska och skotska befolkning, och Punta Arenas växte snabbt.

Så kom ett dekret, som bestämde, att ett område skulle bortauktioneras i Santiago den 15 mars 1905. En formlig feber uppstod. På några få dagar växte det upp en rad af bolag med stora kapital, och för att rädda sina hem sammanslöto sig kolonisterna i det ifrågavarande området och bildade »Ultima Esperanzas förenade estancior». Vid auktionen uppstod en vild strid, och priserna drefvos upp till svindlande höjder, ja lotter såldes till 10 gånger sitt taxeringsvärde. Resultatet blef, att flertalet inropare ej förmådde betala i tid, och kampen gick dem ur händerna, hvarefter ny auktion utsattes. Under tiden hade »Sociedad Esplotadora», som ägde stora områden i Eldslandet, trädt i förgrunden. Med ett väldigt kapital bakom sig upptog det med framgång kampen och förvärfvade så godt som hela området. Kolonisterna fingo ge sig på nåd och onåd och togo hvad de kunde få af de nya herrarna för byggnader och inventarier, de trefna hemmen sköflades, och bolaget grundade Cerro Castillo som sin centralpunkt. Det äger nu inalles omkring 1 million får. Det är svårt att tro, att omhvälfningen varit till fördel för Chiles intressen, jag tycker den är ett rätt fult blad i ett s. k. demokratiskt folks historia. Män, som känt Patagonien förr och nu, säga, att Ultima Esperanzas stjärna gick ned, när det allsmäktiga bolaget blef dess herre. Personligen äro vi dess styresmän, A. Cameron i Punta Arenas och T. Burbury i Cerro Castillo, all tack skyldiga för den välvilja de städse visade expeditionen.

Quensel fot.

Parti från Uppsala-glaciären.

SJUTTONDE KAPITLET.

Lago Argentino.

Affärd. — Otrefliga vindförhållanden. — Sydarmen och Bismarck-glaciären, en enastående företeelse. — Stora isberg. — Genom Hellgate. — En nattlig rodd. — Svår landning. — Fåfängt försök att nå botten af nordarmens södra gren. — Ett hemskt olyckstillbud. — Uppsala-glaciären. — Hack i häl förföljda af stormen. — Åter hos Cattle.

Tack vare Quensels tillmötesgående är jag i tillfälle att i detta kapitel lämna några meddelanden om hans intressanta och farliga färder i Lago Argentino. Denna sjö är stor och till karaktären alldeles öfverensstämmande med de sjöar vi förut lärt känna: i dess västra del skjuta långa fjordarmar in i Kordilleran, hvars inlandsis därinne afbördar sitt öfverflöd. Till inre delen af sydarmen samt området kring Lago Frio hade Quensel redan företagit en tur till häst, men för att fortsätta undersökningen af fjällen kring sjöns västra del måste

han taga sin tillflykt till vattnet. Det fanns vid sjön en gammal segelduksbåt, som visserligen bar spår af tidens tand, men dock kunde användas. Den var af samma typ som den lilla båt vi använde i Lago Belgrano. Här följer Quensels berättelse.

»Det var vid soluppgången den 13 januari (1908) som vi ändtligen kommo iväg, efter att i två dagar ha lägrat vid stranden i afvaktan på att vinden skulle lägga sig. Allt ifrån första dagen visade sig Eolus oss föga bevågen. Med spegelklart vatten och strålande solsken lurades vi ut på sjön, men knappt hade vi kommit så långt, att vi ej längre kunde vända om till vår förra tillflyktsort, förrän en mörk strimma i väster förkunnade en ny stormil, strax därpå följde en hvit rand, visande att de lättrörda böljorna börjat fräsa, och snart därpa såg man vattnet drifvas upp i höjden, hvirflande upp till flera tiotal meters höjd. Att försöka ro emot en stormby var naturligtvis omöjligt; kunde man, fick man landa, men ofta omgafs man af tvärbranta klippor, och det fanns ingen annan råd än att vända aktern mot vågorna, som tornade upp sig högt öfver den lilla, tungt lastade båten. Men Pagels hade ej för intet seglat världen rundt, hans skicklighet kom väl tillpass, och allt gick ju lyckligt, om det ock ett par gånger satt hårdt åt.

Vårt första mål var Bismarck-glaciären i sydarmen, som vi nådde på tredje dagen. Ett par väldiga isberg hade vi mött på halfva vägen, och deras jättelika dimensioner förberedde oss på hvad som komma skulle. De mätte goda 25—30 meter öfver vattenytan, och då man betänker, att $^7/_8$ af deras volym ligger under vattnet, får man en föreställning om, hvilka kolossala block här summo omkring. Bismarck-glaciären besöktes och beskrefs första gången af prof. Hauthal och har visat sig i flera afseenden vara af speciellt intresse för gla-

cialgeologien. Den skjuter från inlandsisen ett par km. ut i vattnet. Dess nedre del är söndersplittrad till ett kaos af ispelare och isnålar; det i vattnet utskjutande brämet varierar i höjd mellan 20 och 30 m. och slutar med ett vertikalt stup. Framför glaciären låg en bred isbarriär, och med yttersta försiktighet måste vi slingra oss fram mellan isstyckena, som gifvit upphof till armens namn, »Brazo de los témpanos». Vi kommo lyckligen igenom isen och lägrade vid glaciärens södra rand. De följande dagarna ägnades åt uppmätning af glaciären.

Ur granskommissionens saml.
Bismarck-glaciären i Lago Argentino.

Hvad som egentligen gör Bismarck-glaciären så synnerligen intressant, är att den i motsats till hvarje annan glaciär i Sydpatagonien, som jag haft tillfälle att besöka, är stadd i snabbt framåtskridande. Utan undantag draga sig alla de öfriga raskt tillbaka, ja så raskt, att vegetationen ej hunnit följa efter, utan en skarp linje markerar gränsen för glaciärens sista framåtskridande eller långa stillestånd. Denna tränger sig däremot fram genom den höga skogen vid dess sidor, oemotståndligt sköflande allt i sin väg. Jag träffade ännu grön-

skande trädstammar tvärt afbräckta af isen, och under själfva iskanten stucko ännu lefvande buskar fram.

Vi lyckades äfven framtränga till fjordens sydända, hvarifrån jag till fots begaf mig fram till Lago Frio och upp på fjället med samma namn. Under mig, åt söder, låg Lago Dickson inbäddad i grönska, åt väster hade jag Mt. Stokes-massivet och inlandsisens jöklar, som sköto ned, den största delande sig i två armar, en till Lago Dickson och en till Lago Frios små islaguner. Jag stod här på vattendelaren mellan Lago Argentino och Payne-området, mellan Atlanten och Stilla hafvet. Ja, vattnet från samma glaciär får här söka sig utlopp åt så skilda håll!

Vi lämnade nu sydarmen för att söka intränga i den norra. Denna, som i början är trång, utvidgar sig längre in till ett helt fjordsystem, af hvilket de olika kartorna ge högst olika bilder. En trång klipp-port, känd under det betecknande namnet Hell Gate, utgör ingången, och utanför denna blefvo vi liggande ett dygn, innan vi kunde våga försöket, men sent på e. m. den 21 januari kommo vi igenom. Som allt tydde på, att vi hade att vänta en lugn natt, beslöto vi att genast fortsätta. Timme efter timme rodde vi på, först i skymningen längs de tvärbranta klippväggarna, som resa sig ända till 1000 meters höjd, sedan vidare i den halfmörka sommarnatten, då vi blott med möda kunde urskilja detaljerna på stranden och utdela de sparsamma nödhamnar, dit vi i händelse af storm skulle kunna taga vår tillflykt. Mot midnatten fingo vi månsken; de stora isberg, som vi allt som oftast passerade, omgåfvos af ett spöklikt skimmer, så att deras redan förut fantastiska former nu antogo den förunderligaste skepnad. Med täta aflösningar gick det framåt, det skummade om stäfven, men vi visste väl, att efter denna lugna natt skulle stormen rasa med fördubblad kraft, och det gällde att nu utnyttja tillfället. Vid 3-tiden

skymtade vi redan en väldig glaciär, glimmande med ett egendomligt sken, som vore den självlysande. Ingenting är svårare än att bedöma afståndet till ett isberg eller en gletscher i mörkret. Man tror att man är alldeles inpå ett isstycke, ja, ror åt sidan för att undvika sammanstötning, och så kan det vara en halftimmes väg dit!

Just i daggryningen landade vi på en låg udde vid en punkt, där fjorden delar sig i tre armar, hvar och en slutande med en glaciär. Väldiga ismassor drefvo här omkring — man kunde godt tro sig vara i ett polarland. Följande dag ämnade vi söka komma upp i den södra fjordarmen. Men trötta efter nattens långa rodd, försofvo vi oss något, och solen stod högt på himmelen, innan vi voro klara till affärd. Molnen började ånyo jaga fram öfver himmelen, tydande på att vind var i annalkande. Vi lastade därför raskt vår båt och gåfvo oss af, men redan efter ett par timmar kom den första varnande vindpusten, samtidigt som stark dyning mötte från fjordens inre, där stormen tydligen redan rasade. Det var nu hög tid att se sig om efter något landningsställe. Den östra stranden, som vi följde, var brant och otillgänglig, och en stark bränning bröt redan mot klipporna. Men det fanns ingen tid till långa funderingar. Vi valde ett ställe, där klippväggen sköt ut i en afsats och satte kurs mot land, och medan den ene skötte årorna, stod den andre beredd att hoppa i land och försöka hålla båten. Det var ett spännande ögonblick; jag stod till knäna i vatten men lyckades hålla fast båten, och kokkärl och sofsäckar, kameror och hjortstekar slungades om hvarandra uppför afsatsen, och så lyfte vi vår båt utom räckhåll för vågorna. Men det var nog i elfte timmen — fem minuter senare hade vi ej kunnat landa där.

Vi fingo nu tid att taga vår tillflyktsort i närmare skärskådande. Den lilla afsatsen var beväxt med buskar, och

ofvanför oss tornade en lodrätt vägg upp sig. De tio kvadratmeter, som stodo till förfogande, räckte godt för våra behof, och sedan grytan och stekpannan kommit på elden, tillbragte vi en helt gemytlig kväll i vårt ofrivilliga fängelse.

Trots ett nytt försök följande dag lyckades jag aldrig komma in till botten af den södra fjordarmen. Jag beslöt att vända och i stället ägna mig åt den väldiga nordglaciären och fjällen däromkring. Det var redan skymning, då vi två dagar senare landade på en strandremsa med hög skog i bakgrunden och en rad stora isflak utanför. Glaciären låg skymd bakom en udde. Under den följande natten upplefde vi det sällsammaste äfventyret under hela turen, ett äfventyr som slutade lyckligt, men lätt kunnat medföra minst sagdt obehagliga konsekvenser. Vi hade som vanligt dragit upp båten högt ofvanför märket för högsta vattenstånd, väl 20 meter från stranden och 3-4 meter öfver sjöns yta. Som vi ämnade ge oss af i soluppgången följande morgon för att undersöka glaciären, kröpo vi tidigt till kojs. Just i daggryningen väcktes jag af Pagels, som stod i bara skjortan i tältöppningen och laddade ur sig det ena kraftuttrycket efter det andra. »Himmel — Herrgott — Sakrament — Donnerwetter noch ein Mal» haglade det i en följd. Jag rusade upp för att se, hvad som var på färde, antagande att räfven beröfvat oss några gäss, ett spratt, som han nog förr spelat oss. Men den syn, som mötte mina ögon, frestade mig att komplettera Pagels morgonbön med hela vårt rikhaltiga, svenska förråd. Den breda strandremsan, där vi föregående kväll landat, var försvunnen, och otaliga små isflak summo omkring nästan ända framme vid tältet, vår båt var borta, och på det ställe, dit vi kvällen förut burit den, låg nu ett litet djupblått isberg strandadt. Hvar var båten? Hvad hade händt? Hvilka möjligheter hade vi att i nödfall till fots uppnå förbindelse med människor? Dessa voro de frågor, som

i första ögonblicket hvirflade genom min hjärna. På de båda första gafs till en början intet svar, och hvad den tredje beträffar, voro utsikterna mörka nog: en marsch på 4-5 dagar öfver okända fjällområden norr om Lago Argentino var ingen lockande utsikt.

Men den gången hade vi tur! Båten återfanns — 500 m. därifrån vid stranden, liggande välbehållen mellan ett par stora stenblock. Och förklaring på öfversvämningen fingo vi äfven. Framför glaciären låg en barriär, c:a 5 km. lång och

Quensel fot.

Segelduksbåten vid isberg på Lago Argentino.

2 à 3 km. bred: kolossala isberg lågo uppstaplade på hvarandra, under det mellanrummen voro fyllda af större och mindre isblock. Det var som ett fält af skrufis i polarhafven. Det stod nu klart för oss, att dessa ofantliga ismassor lossnat under natten och fallit ned, kommande vattnet i den trånga fjordarmen att stiga bortåt 4 meter. Först så småningom under dagens lopp återtog det sin ursprungliga nivå.

Den väldiga glaciären med isbarriären framför erbjöd ett storartadt skådespel Jag har kallat den Uppsala-glaciären.

Det är den största jag sett i Patagonien, och dess bräm kan ej mycket understiga 15 km. i längd. Häraf utskjuter blott ett par km. i fjorden, slutande med ett 30 m. högt, tvärbrant stup. Dess nedre delar äro sönderbråkade till ett kaos af tinnar och spetsar. På sidorna resa sig ståtliga fjällmassiv af granit, under det bakåt i glaciärens längsriktning en större sänka finnes i fjällkedjan, där inga toppar äro att se, ty »Ventisquere Uppsala» kommer direkt från den inre inlandsisen.

Under en exkursion till fots uppför en sidodal nådde jag min nordligaste punkt. Med saknad måste jag här på grund af min begränsade tid vända om och börja återfärden. Med båten tyngre lastad än någonsin hade vi åter en äfventyrlig färd genom Hell Gate. Medan Pagels länsade undan sjön, allt hvad tygen höllo, satt jag och öste med min hatt, den rymligaste skopa jag i hastigheten fick tag i.»

På två dagar kom Quensel tillbaka till Cattles farm, och begaf sig därifrån till Ultima Esperanza, där en båttur företogs till Balmaceda-kanalen.

Hans ankomst till Punta Arenas, där han åter slöt sig till den öfriga delen af expeditionen, har jag redan omtalat i ett föregående kapitel.

Sista ridten. T. Saunders fot.

ADERTONDE KAPITLET.

Från Sydpatagoniens fjälltrakter till Punta Arenas.

Ridt till Estancia Payne. — Närgångna pampasräfvar. — Cerro Payne, Patagoniens vackraste fjäll. — Quensels resor 1907. — Cerro Donoso. — En svår dag och en ännu värre natt. — Tama hjortar. — I Payne-massivet. — Den hvita hjorten. — Ett pic-nic-sällskap. — Min exkursion till inlandsisen. — En mödosam vandring. — Till Ultima Esperanza. — Familjen Eberhard. — Mylodongrottan. — Mot Punta Arenas! — En nattlig ridt. — Vi skiljas från hästarna. — Framme!

Quensel begaf sig den 8 februari på ett kort besök in till Ferriers farm vid Cerro Payne. Jag måste emellertid först se om mina samlingar, hvilka i hög grad voro i behof af vård. Den malajiske kocken på stället tyckte mycket om att betrakta herbariet, men undrade hvarför jag nedlade så mycket arbete på växter, som man hvarken kunde äta eller göra medicin af.

Jag tror ej, att jag lyckades klargöra för honom orsaken till mitt intresse för plantorna, och sannolikt efterlämnade jag hos honom minnet af en mer eller mindre förryckt person. Mr Burbury, som just skulle rida in till Punta Arenas, var vänlig nog att medtaga några viktiga bref och telegram, af hvilka ett sändes till Svenska Dagbladet med berättelse om expeditionens framgångar. Men redan den 9 var jag ånyo klar till aktion och bröt upp i sällskap med Pagels. Vi medtogo en packhäst med våra sofsäckar och ett par sadelväskor, och redo så västerut. Vägen gick till en början genom kompaniets väl inhägnade camp, öfver hvilken åtskilliga, rundryggade fjäll höja sig, här och där klädda med litet roble-skog. Vi passerade ett par byggnader, det var f. d. Estancia Kark, en af de allra äldsta i trakten och nu naturligtvis öfvergifven. Samma syn mötte oss vid Tweedie. Lago del Toro låg nu öppen för våra blickar, en typisk Kordillera-sjö, på alla sidor omgärdad af vackra fjällpartier. Den försvann bakom Toro-fjällen, men en annan sjö bredde i stället ut sig framför oss, och vi följde dess strand ett stycke. Det var Lago Sarmiento, märkvärdig såsom Andernas största, afloppslösa bäcken. Stora kalktufflager finnas vid dess stränder. Vid en liten stuga gjorde vi halt, men som där icke fanns någon människa, läto vi endast hästarna taga sig en munfull gräs och fortsatte därefter. Vägen var nu slut, och en trampad stig vidtog, slingrande sig genom den skogiga, starkt kuperade terrängen. Plötsligt öppnade sig utsikten något, och framför oss låg en vacker, skogomkransad lagun, och i skogsbrynet skymtade åter en stuga, vårt mål för dagen. Aldrig har jag sett så mycket räf som under denna ridt och aldrig så oförskämda djur. De sutto lugnt bredvid vägen och tittade på oss med den mest näsvisa uppsyn eller promenerade bland fårflockarna! Alla tillhörde den lilla pampasräfven (C a n i s A z a ræ).

Icke heller vid detta ställe fanns någon människa hemma. Några hundar sprungo omkring, och en var instängd i den tillbommade kammaren. Vi hade ingen proviant med oss och snokade i skåp och på hyllor i köket för att finna något ätbart. Ett stycke torrt bröd och litet kaffe var allt, hvad vi lyckades upptäcka, och utanför hängde i ett träd köttet af en gammal märr. Pagels rynkade på näsan, men jag lät honom steka några biffar, och sedan han sett mig med god aptit gripa mig verket an, var han icke sen att följa exemplet. I Patagonien är det sällan man äter hästkött, och det har mycket sämre anseende än hos oss.

Vi hade hela dagen haft utsikt öfver Paynefjällen. Mycket hade jag hört talas om Payne och äfven sett fotografier därifrån, och Quensel hade i de mest entusiastiska ordalag skildrat de intryck han fått under sina märkliga exkursioner. Jag trodde dock, att jag skulle vara blaserad på Kordilleranatur, att intet skulle kunna öfverglänsa de intryck, hvarmed min själ efter den långa fjällridten var mättad. Men när jag första gången såg Payne molnfritt höja sig, stannade jag, såg och såg och kunde knappt slita mig ifrån den hänförande synen. Och det gick genast upp för mig, att från Nahuel-Huapi till Kap Hoorn, från Stilla hafvet till pampas, finnes endast e t t Payne! Det ser ut som ett af dessa geografiska diagram, där höjdskalan för att spara utrymme är betydligt öfverdrifven i förhållande till längdskalan. En brokig samling af toppar, den ena högre och brantare än den andra, där den egendomliga geologiska byggnaden kan läsas af hvem som vill, där hufvudmassan är ljust grågrön sten, men topparna kolsvarta skiffrar, och gränsen mellan de olika bergarterna knifskarp. Resen bland dem är Payne Oeste, hvars 3,050 meter höga kägla är istäckt, det kanske mest storslagna partiet Tres torres, tre kolossala pelare, som höja sig 800 meter

öfver den omgifvande gletscherisen. Hemligheten med Paynes skönhet ligger kanske däri, att det stiger upp direkt från den låga pampan, att man icke, som eljes brukar vara fallet, förberedes på, hvad som komma skall genom lägre åsar och toppar, utan med ens får dessa tre tusen meter alldeles inpå sig.

Vi redo vidare på morgonen, följande en smal stig, som Ferrier, hvilkens bekantskap läsaren strax skall göra, låtit röja, så att den är brukbar för ridhästar. I den brutna terrängen kan den ju ej bli annat än besvärlig, och bitvis bör man helst leda hästarna. Vi hade ett litet äfventyr med packhästen, som, under det vi vid en bäck vattnade våra djur, passade på att smita, gjorde helt om och först efter en stunds förföljande upphanns och infångades. Vi stego brant ned till Rio Payne, en stor flod som afbördar vattnet från sjöarna kring Payne-massivet. Här funno vi en båt, hästarna fingo simma, och efter en stunds ridt voro vi framme vid Estancia Payne, på hvilken egendomligt nog »Sociedad Esplodatora» ej kastade sina blickar, och som därför inropades af den man, som brutit mark där, en ung engelsman, mr W. Ferrier, hvilken nu jämte Quensel tog emot oss.

*

Jag vill här inflicka en liten skildring af ett par exkursioner, som Quensel gjorde sommaren 1907—08 och hvilka äro af stort intresse.

Den 16 november bröt han upp med Pagels från Ultima Esperanza, tillbragte någon tid på »Sociedad Esplotadoras» ägor, och begaf sig därefter in till Ferrier. Om sina exkursioner där har han berättat till en svensk tidning, och vill jag här lämna några utdrag ur hans skildringar.

»Med Estancia Ferrier som hufvudkvarter gjorde jag en serie exkursioner in i fjällen och till de närmaste glaciärområ-

Quensel fot.

Cerro Payne och Lago Pehoe.

dena. Från toppen af det första, högre fjäll jag besteg, Cerro Donoso, hade jag vidsträckt utsikt öfver fjällkedjan, och då intet af de höga fjällen förut bestigits, blef jag också i tillfälle att något komplettera traktens geografi. Åt väster hade jag nu under mig början till den väldiga inlandsisen. Svagt hvälfvande sig, sträcker den sig inåt, så långt ögat når; i början afbrytes det hvita täcket af mörka, tvärbranta bergspetsar, nunatakker, hvilka liksom öar sticka upp ur ishafvet, men längre in voro äfven de brantaste spetsarna istäckta. I mångfaldiga glaciärer skjuter isen ned i dalarna och i de väldiga moräner, som här bildats, fick jag ett tacksamt arbetsfält, då jag af de lösa block isen medfört kunde bilda mig en uppfattning om det nedisade landets geologiska byggnad. Bestigningen af fjällen i dessa trakter ter sig helt annorlunda än en fjälltur hemma eller t. ex. i Alperna. De svårigheter, som ställa sig hindrande i vägen, äro först kärren kring bergens fot och sedan det nära nog ogenomträngliga skogsbältet på deras nedre delar. Väl öfver skogsgränsen, går bestigningen vanligtvis lätt öfver de stora vidderna och till sist öfver snöfälten och uppför de branta sluttningarna af nedrasade block. Och den tafla, som upprullar sig allt vidsträcktare för hvarje steg, belönar alla mödor: åt öster den ändlösa slätten, åt väster högfjällen i all deras glans och där emellan de hundrade små sjöarna och de stora vattenmassorna, alla tillkomna genom isens ingripande, i det att det fordom här utbredda istäcket vid sin afsmältning uppdämt de gamla dalarna och tvingat vattnet att söka sig nya vägar.

Ifrån Ferriers farm gjorde jag exkursioner till Cerro Payne, ett fjällmassiv, som genom sina yttre konturer afviker från fjällen rundt omkring och låter äfven den oinvigde ana, att sällsamma förhållanden måste ha bidragit till dess bildning. Undre delen af massivet är nämligen nästan hvit och

består af en ljus, granitisk bergart, under det en hufva af kolsvarta skiffrar kröner dess topp. I själfva verket ha vi här att göra med en idealiskt utbildad lakkolit: den glödande massan från jordens inre har vid eruptionsepoken ej kunnat fullt genombryta de öfverliggande delarna af jordskorpan, utan blott hvalfformigt pressat upp de mörka skiffrarna.

Vägen fram till Payne var mestadels ganska svår. Vi startade med tre hästar, tält och proviant för en vecka, men måste redan efter första dagen lämna tältet och allt utom det allra nödvändigaste. Vår väg gick längs sydsluttningen och skogen blef allt svårare; steg för steg måste vi arbeta oss fram genom Berberis-snåren, som stundtals gingo oss högt öfver hufvudet. Sex timmars hårdt arbete hade fört oss knappa 3 km. framåt, och hästarna, ovana vid detta klättrande upp och ned öfver stenrösen och kullfallna stammar, vägrade redan att fortsätta. Vår situation var nu ej den afundsvärdaste; det skulle kosta oss minst 4 timmar att arbeta oss tillbaka ur skogen till ett ställe, där hästarna kunde beta, under det att vi ett par km. längre fram kunde se öppet land. Men snårskogen blef allt värre, och vi voro instängda af fjällkedjan å den ena sidan och en liten insjö å den andra. Denna senare, som hittills var okänd, och som jag kallade Lago Skottsberg, blef nu vår räddning, i det vi kommo på den idén, att eftersom vägen till lands var omöjlig, taga vår tillflykt till vattnet. Och lyckan stod oss bi. Sedan vi väl fått ned hästarna för den branta klippväggen i vattnet, kunde de största delen af vägen vada längs stranden, blott ett par gånger måste vi sadla af och låta dem simma ett stycke. Den lilla vackra sjön är tillhåll för fruktansvärda hvirfvelvindar, som med rasande fart köra upp dess vatten i pelare af ända till 100 meters höjd.

Så uppnådde vi sent omsider en god lägerplats med rik-

ligt bete, och kring lägereldens trolska sken glömde vi snart dagens mödor. Men äfven natten medförde sina! Knappt hade vi krupit ned i våra sköna sofsäckar och trötta slumrat in, förrän ett häftigt snöfall började. Först efter ett par timmar vaknade jag till medvetande om, att jag låg och frös i en ganska ansenlig pöl af smältvatten, som lömskt sökt sig väg från hufvudgärden ned i sofsäcken. Återstående delen af natten blef naturligtvis något obekväm. Då det ljusnade, hade vi 12 cm. snö på marken.

Trots de små motgångarna i början, blef vår exkursion till Payne mycket lyckad, förenande ett synnerligen intressant, vetenskapligt arbete med ett besök i en den praktfullaste fjällnatur. Vår väg fram till massivet följande dag gick först genom en härlig skogsregion, här lätt att marschera i, där hjortarna allt emellanåt nyfiket kikade fram bakom träden. Vid ett tillfälle kommo vi helt oförhappandes rakt på en hel familj, som betade i en sänka. Då den ej visade ringaste tecken till rädsla, satte vi oss ned och tände våra pipor, afvaktande hvad djuren skulle göra. Den ena efter den andra kom nu helt makligt fram till på 8—10 stegs afstånd och gjorde en lof rundt omkring oss för att sedan med ett uttryck af sällspord förvåning i de stora ögonen åter aflägsna sig. En präktig bock med synnerligen vackra horn kom oss så nära, att röken från min pipa slog honom i ansiktet; han satte därvid nosen i vädret, ruskade på sitt ståtliga hufvud och vände sig bort, tydligen ej alls uppskattande tobakens värde. Att skjuta dessa djur, utom för att anskaffa nödigt köttförråd, var åtminstone för mig omöjligt, till den grad förtroendefullt kommo de emot oss.

Men vår väg förde vidare uppåt, och med ett slag förändrades nu naturen. Vi hade kommit fram till gränsen af skogen, och under oss låg en djupt inskuren dal. Dess öfre

del var fylld af en väldig glaciär och i den nedre brusade den mjölkhvita älfven. Sedan vi klättrat ned för de branta, af sidomoräner täckta sluttningarna, följa vi glaciären uppför dalen, och med ens befinna vi oss i Paynemassivets inre. Rundt omkring oss resa sig de lodräta klippväggarna, den trånga dal, genom hvilken vi slingrat oss in, har försvunnit bakom ett utskjutande fjällparti, ingenstädes synes någon öppning. Man står liksom midt i ett ihåligt berg, till den grad är massivets inre bortsprängdt, under det att det yttre höljet liksom ett skal står kvar. Detta egendomliga förhållande förklaras af de olika bergarter, som ingå i fjällkomplexets byggnad; dess inre består af den starkt förklyftade och lätt frostsprängda graniten, det yttre skalet däremot af de mera sega och motståndskraftiga skiffrarna.

Hela dagen saluterades vi af en oafbruten kanonad, i det de talrika glaciärerna på fjällsluttningarna oafbrutet kalfvade, massor af is störtade ned för de tvärbranta stupen för att sedan på nästa afsats läkas ihop till en ny glaciär, som skrider fram i sin långsamma takt, till dess ett nytt stup förorsakar ett upprepande af samma fenomen. Det är ett oafbrutet brakande och dånande rundt omkring oss.

På min återmarsch några dagar senare fick jag till min förvåning se en snöhvit hjort springa upp framför oss och försvinna i småskogen. Under de följande dagarna genomströfvade jag hela området utan att se ett spår af den. Det var utan tvifvel en albino af den vanliga huemulen, men jag har aldrig hört talas om någon sådan, hvarför jag gärna velat tillägna mig det enastående exemplaret.

Efter afslutandet af arbetena kring Payne och närliggande områden, drog jag vidare mot norr. Min väg gick först väster och norr om den underbart vackra Lago Sarmiento, en c:a 15 km. lång sjö, totalt saknande ofvanjordiskt utlopp och

blott med några små bäckar som tillflöden. Dess kristallklara, djupblå, svagt salthaltiga vatten, dess sommar och vinter konstanta temperatur och stora djup samt de mäktiga kalktuffaflagringarna vid dess stränder tala för att andra än de vanliga naturkrafterna här spelat in. Tillsammans med en rad alkaliska och kolsyrehaltiga källor i närheten tror jag vi här se de sista resterna af den postvulkaniska verksamhet, som följt efter de stora eruptivmassornas framträngande i närheten.

På julaftonen kom jag fram till en liten herdekoja i utkanten af »Sociedad Esplotadoras» ägor och beslöt att här låta mina hästar hvila ut några dagar.»

Härifrån gick Quensel norrut och öfverskred Baguales-bergen genom ett pass, som ligger väster om det af oss använda och här ofvan beskrifna samt begaf sig till Cattles farm, hvarifrån båtfärden på Lago Argentino, som skildrades i föregående kapitel, anträddes.

*

Här vill jag återknyta min berättelses tråd. Då jag kom till Ferrier, stod Quensel just färdig att bryta upp; han skulle bege sig till Ultima Esperanza för att under en båtfärd komplettera sina iakttagelser från föregående sommar. Ferrier väntade just främmande, ett stort sällskap från Otway Station hade annonserat sin ankomst, och han gjorde Quensel sällskap i förhoppning om att möta dem på vägen. Jag var sålunda lämnad alldeles ensam i estancian, och som jag lyckats skaffa mig en släng af influensa, gick jag och lade mig tidigt. Men hvilan blef icke lång, jag hade icke hunnit släcka ljuset, förrän det blef lif i gården. Hela pic-nic-sällskapet uppenbarade sig, damer och herrar, högst förvånade öfver att ej finna värden hemma. Han hade tydligen ridit om dem i snårskogen, och själf gäst, fick jag nu ta hand om huset. Någon kock fanns ej, Ferrier brukade själf laga sin mat, och jag praktise-

rade mig fortast i kläderna och vidare ut i köket, ställde om mat åt åtta personer och släpade samman husets förråd af filtar och kuddar, och småningom blef det åter lugnt. Dagen därpå kom Ferrier tillbaka, och jag blef befriad från hushållsbestyren.

Med proviant i sadelväskorna startade Pagels och jag den 13 på ett par goda, lånade hästar. Efter en galopp öfver Ferriers ägor kommo vi fram till Rio de Grey (Rio Blanco) afloppet för Lago de Grey, oriktigt kallad Lago Hauthal på den argentinska kartan. Öfver floden, som är djup och strid, har Ferrier med tillhjälp af en svensk camp-man, värmländingen Hülphers, som i Patagonien går under namnet »Klondyke-Hans» gjort en hängbro, som onekligen är ett litet stycke af ingeniörsvetenskap. Vi buro öfver våra saker och fingo med något besvär hästarna att simma öfver floden, som vi på afstånd följde, till dess vi kommo i sikte af Lago de Grey. Mellan strandens träd lyste några vackra isberg, som härstammade från den stora glaciären i sjöns nordända. Nära sjöns sydspets utfaller en ganska stor, hittills namnlös flod, hvars källor voro obekanta, och jag ville nu följa den utefter sluttningen af Cerro Ferrier. Floden har jag kallat Rio del Hielo eller Isfloden, emedan den kommer direkt från den stora inlandsisen. Det blef en besvärlig ridt. Fjället, som till en början lämnade en liten, snårskogsfylld remsa kvar längs floden, där vi trängde oss fram, ibland ledande hästarna, blef allt brantare, de ställen, där vi kunde rida, allt färre. Väldiga blockhögar spärrade vägen, barrancan blef allt mera närgången och hästarna blödde redan illa, hvilket var så mycket otrefligare som de icke voro mina. Skogen blef värre och värre, *leña dura*-snåren[12] så täta, att man knappt såg hästen, som man ledde i cabrestan. Öfver det sista stenröset byggde vi väg af skifferplattor, och jag drog en lättnadens suck, när

djuren voro välbehållna på andra sidan. Åter blef marken jämnare, och en lummig roble-skog med härlig gräsmatta låg framför oss, men sedan vi ridit igenom den, befanns vägen fullkomligt stängd. Bergväggen sköt rätt ut i floden, som bildade en liten fors vid dess fot, och vi beslöto att lägra här för att följande dag fortsätta till fots.

Sedan vi klättrat förbi hindret, kommo vi ned i en bruten terräng, där snårskogsfyllda raviner omväxlade med små fläckar tufvig ängsmark. Coihue blef allt vanligare, ju längre västerut det bar. Sedan vi gått åtskilliga timmar, öppnade sig en storslagen utsikt. Vi stodo på en ganska vidsträckt, alldeles jämn grusslätt, öfver hvilken Rio del Hielo slingrar sig. Den delar sig här i tre armar, som hvar och en kommer från en tunga af inlandsisen. Midt emot oss reser sig Cerro Zapatos nunatakk, längre i norr det alldeles hvita Cerro Blanco (ej att förväxla med fjället med samma namn V. om Lago Azara!), och i nordost visa sig Paynefjällen från en alldeles ny sida. Vi följde den ena af floderna öfver stora moränaflagringar till inlandsisens rand. Här var gränsen satt för vårt framträngande mot väster. Jag håller det dock icke för alldeles omöjligt, att man på denna punkt skulle kunna öfverskrida Andernas istäcke. Raka vägen till Peel Inlet vid Stilla hafvet är blott 30 kilometer!

Efter 12 timmars ansträngande marsch voro vi åter vid utgångspunkten. Jag hade nått mitt mål, och vi begåfvo oss följande dag tillbaka. Nere vid Rio de Grey hade vi en liten séance med hästarna, som bråkade mycket, innan vi fingo dem att simma öfver. Sällan har jag sett så rent ut sagdt sluskig ut, som då vi anlände till farmen. Mina gamla, trogna klädpaltor, som hängt på sedan Bariloche »och voro re'n gamla då», hade fått knäcken på allvar. Men Ferriers gamla af-

lagda ridbyxor voro helt användbara, ett lyxplagg i jämförelse med mina.

Det var tomt i estancian, och värden satt där ensam och allena. I två dagar höll jag honom sällskap, men måste sedan ge mig af. En dagsridt förde mig till Tweedie, där Ferrier har ett magasin — all hans ull går nämligen öfver Lago Toro och sedan stora landsvägen till Ultima Esperanza — och följande dag var jag åter i Cerro Castillo. Här fanns bref från Halle, som några dagar förut passerat på väg till Ultima Esperanza, och dagen efter begaf jag mig dit med vår tropilla. Nu först märkte man riktigt, att man befann sig i Patagoniens civiliserade bygder. En bred körväg, kantad med telegrafstolpar, som våra hästar betraktade med stor misstro, slingrade sig mellan kullarna, och här och där lågo prydliga hus vid vägen. Kärror och ryttare syntes, men dess bättre stod Esplotadoras lokomobil, som drar ett par lastvagnar, stilla, då vi mötte den; yeguan höll dock på att få slag vid åsynen af det förfärliga vidundret. Det var lördag, och en och annan vägfarande hade redan börjat helgdagsfirandet. Vi hade just sträckt ut oss vid vägkanten för att rasta en stund då en tämligen »sned», svartmuskig figur kom uppridande, gjorde halt och sträckte fram sin liter, och han gaf sig ej, förr än vi tagit ett par ordentliga klunkar. En stund efteråt fingo vi hålla till godo med nästa butelj.

Så veko vi af från stora stråkvägen — skogsfläckarna bredde ut sig, träden blefvo högre och kraftigare — och fortsatte ned till Puerto Consuelo. Här väntade Hermann Eberhard med sin motorbåt, och vi foro upp genom den smala viken till hans villa. Det är kanske Patagoniens trefligaste ställe. Man lägger i allmänhet icke mycken vikt vid bostäderna, och främlingen blir angenämt öfverraskad, då han träder in hos Eberhards och finner sig omgifven af all slags

europeisk komfort. Namnet Eberhard har god klang i Patagoniens kolonisationshistoria. Det var till ett fullkomligt jungfruligt land, som kapten Eberhard anlände år 1893 och där han slog sig ned för att försöka sin lycka. Vi gjorde hans bekantskap i Punta Arenas. Varmt intresserad för all slags forskning, upplät han sitt hem som tillflyktsort för de många vetenskapsmän, som besökt dessa trakter, och Quensel hade föregående sommar varit hans gäst. Då vi kommo åter från kanalturen i juni 1908, möttes vi af den sorgliga nyheten om hans plötsliga och oväntade död. Hans son har tagit upp arbetet i faderns fotspår, och vi alla, som lärt känna honom, hoppas, att det tilltänkta anslaget att beröfva honom hans hem, måtte gå om intet. Då den stora auktionen år 1905 skulle gå af stapeln, vände sig Eberhard till regeringen och anhöll, att undantag skulle göras för hans landbit, emedan han utforskat landet och först koloniserat det. Regeringen föreslog för kongressen, att han skulle få köpa sin jord särskildt; den undantogs från auktionen, och i januari 1906 gick förslaget igenom i senaten, men — deputeradekammaren har ännu icke behandlat frågan! Och nu fruktade sonen, att han skulle förlora sin sak.

Eberhard och Quensel hade just återkommit från sin båtexkursion. De hade därvid inträngt i Worsley Sound, och upptäckt tvenne långa vikar, som fingo namnen Resi och Gesa, och af hvilka de gjort en kartskiss.

Hvad som i all synnerhet dragit forskningsresande till Ultima Esperanza, är den bekanta Glossotherium-grottan[19], belägen i en barranca några km. från Puerto Consuelo. Här fann kapten Eberhard för snart 15 år sedan en underlig djurfäll, med små runda förbeningar i huden och ännu besatt med långa, grofva, gulbruna hår. Den hängde på hans gård i öfver ett år, utan att någon anade dess vetenskapliga värde. För-

bifarande snittade då och då af en bit såsom minne, bl. a förde O. Nordenskjöld med sig ett stycke hem till Sverige. Stor blef uppståndelsen, då man fann, att huden tillhört ett jättetrögdjur, och allehanda vilda rykten om att detta djur ännu lefde och sprang omkring i Patagoniens inre, kommo i omlopp, men samtidigt blef den vetenskapliga världens uppmärksamhet fäst på fyndet. År 1899 företog E. Nordenskiöld en utgräfning af grottan. En rik samling af ben och andra läm-

C. Veiga fot.

Puerto Consuelo, Eberhards farm.

ningar af jättetrögdjuret, en Glossotherium, samt af andra både nu lefvande och utdöda djur hopbragtes, ja, man upptäckte äfven, att människor i förhistorisk tid vistats i grottan. Prof. Hauthal ägnade strax därefter sin uppmärksamhet at grottan, och trots att det understa och äldsta af dess tre lager tillhörde Glossotherium-tiden, kommo han och de vetenskapsmän, som närmre beskrefvo fynden till den slutsatsen, att det mystiska djuret sannolikt varit samtidigt med människan, hvil-

ket man dock numera förnekar. Att det ännu lefde, trodde väl knappast någon vetenskapligt bildad person, men det hindrar ej, att en engelsk tidning ett år senare (1900) utsände en expedition under ledning af en ung man vid namn Pritchard för att söka infånga lefvande exemplar!

Ännu är grottan visst icke ordentligt utforskad. Dess golf betäckes till en del af en väldig barriär af nedrasade stenblock, och enligt Quensels åsikt ha de fallit ned, sedan aflagringarna bildats, hvarför man under dem bör finna lagren ännu orubbade. Att få någon reda i lagerföljden i den öfriga delen af grottan är numera uteslutet, ty allehanda löst folk har huserat där för att samla benbitar och sälja dem som kuriositeter till främlingar i Punta Arenas. En förnyad undersökning af grottan ingick icke i våra planer, och skulle kräfva tid och ganska stora kostnader.

Naturligt nog ville jag ej gärna lämna Patagonien utan att ha sett den märkvärdiga grottan, unik i sitt slag; Eberhard var mycket villig att medfölja och föreslog vidare, att vi skulle försöka få tag i en annan, liknande grotta, som en herde sades ha funnit i närheten. Han hade dock vägrat att lämna några upplysningar om fyndet, antagligen för att ej bli störd i sina försök att gräfva fram kuriositeter, på hvilka han kunde förtjäna pengar.

Vi redo, ett helt sällskap, till den stora grottan, som icke kan förfela att göra intryck på en hvar. Den är omkring 25 meter hög och sträcker sig nära 300 meter in i berget. Från taket nedhänga väldiga stalaktiter. Första blicken visade genast, i hvilket kaos allt på grund af de hänsynslösa gräfningarna befann sig. Det s. k. stallet, d. v. s. den del af grottan, där den anhopade Glossotherium-spillningen fanns, var ännu synligt, och man kunde lätt erhålla vackra prof på torkade exkrementer. Godt om hår af det märkvärdiga djuret

Quensel fot.

I Glossotherium-grottans inre.

fanns äfven. Sedan vi ströfvat omkring i grottan en stund, sutto vi åter upp för att rekognoscera längs berget. Skogen vid bergsroten är tät, och vi fingo söka en stund, innan vi funno den andra grottan. Äfven den är praktfull, ehuru blott hälften så stor som den första. Spår funnos efter gräfningar, men jorden sag här ej ut att innehålla det allra minsta, hvilket är i hög grad egendomligt, då man tänker på den mängd föremål som kommit i dagen i den andra, strax bredvid belägna. Jag skulle

dock vilja rekommendera en grundlig undersökning, och sedan grottans tillvaro nu blifvit känd, dröjer det väl ej länge, förrän någon försöker sin lycka där. Innan återfärden anträddes, besökte vi ännu en grottbildning, en smal spricka i berget, där vi fingo krypa in, liggande platta på magen. Mycket luft fanns där ej, och vår lilla ljusstump fladdrade matt. Det var en egendomlig, troligen halfblind gräshoppa, hvilken lär förekomma endast i denna grotta, som lockat oss dit. Som den lefver i ständigt mörker har den icke mycket glädje af att kunna se, och icke heller af brokiga färger; den är också så godt som alldeles färglös. Det var ett intressant stycke lifshistoria. Så snart vi fått ett tillräckligt antal exemplar i sprit, kraflade vi oss ut igen, icke utan besvär, ty stalaktiterna höggo som väldiga klor tag i kläderna.

Naturen kring Ultima Esperanza är nordiskt leende, och jag undrar icke på att européer trifvas väl där. Själf kunde jag ej bli annat än betagen i stället och beklagade mycket, att den bråda tiden ej tillät oss att göra längre uppehåll än $1^1/_2$ dag. Redan den 22 februari bröto vi upp, passerade efter några timmars ridt gränsen till Argentina och gjorde halt vid Estancia Meyer, där vi voro inbjudna att tillbringa natten. Väldiga högar af tomma champagne- och rhenvinsbuteljer prydde omgifningarna och visade, att fårafvel är ett inbringande yrke.

Vi funno Halle före oss här. Han var nöjd med sin sejour, och intet hindrade oss nu från att rida direkt till Punta Arenas, dit man har tre dagsmarscher. Landsvägen löper öfver en enformig och mager slätt, öfver hvilken en enstaka basaltkupp, Morro Chico, höjer sig, med bergarten vackert afsöndrad. I mörker kommo vi fram till det lilla hotellet i närheten, men hade ej mycket glädje af natten, emedan krogkunderna höllo ett fruktansvärdt oväsen. Strax efter kl. 8

följande morgon sutto vi åter till häst, och öfver den vida slätten, där vi kunde göra god fart, lade vi mil efter mil bakom oss. Öfverallt längs vägen lågo stupade hästar och här och där satt en räf och kalasade, men våra hundar förvandlade snart äfven honom till ett kadaver. För att få litet mat rastade vi en stund vid Laguna Blanca, en rätt stor, afloppslös sjö, men måste åter fort iväg, ty vi hade en lång dagsmarsch för oss. Vi ämnade göra en liten afvikning från den direkta vägen och hemsöka Otway Station, dit familjen Saunders, som

Morro Chico.

jag träffat hos Ferrier, inbjudit oss. Vi funderade på att här lämna våra öfverflödiga hästar, ja, hyste en liten förhoppning om att Mr. Saunders, som representerar ett solidt bolag, skulle vilja köpa dem. De borde ju rekommendera sig själfva.

Lyckligtvis var det icke mörkare, än att vi funno afvägen till farmen, som vi trodde skulle ligga strax i närheten. Hästarna voro rätt ansträngda, och till vår öfverraskning förgick timme efter timme utan att vi sågo en skymt af någon människoboning. Vi sutto af och ledde djuren, sorg-

fälligt följande ett otydligt hjulspår. Det gick bra en stund, men plötsligt förlorade det sig i flygsandsfälten vid stranden af Otway Water, som vi återsågo eller åtminstone hörde, ty det var nu mörkt. Vi trefvade oss fram mera på måfå, då vi plötsligt fingo höra hundskall. Godt, där det finns en hund, finns det också folk Ledda af ljudet, vände vi och letade oss fram till platsen. Hunden stod bunden vid en stolpe, men ingen människa besvarade våra rop. Vi fingo sedermera höra, att karlar, som arbetade med ett stängsel, hade sitt tält där. Troligen vågade de af fruktan ej ge sig tillkänna, ty det är otänkbart, att vi ej väckte dem.

Där stodo vi nu, och det var fullkomligt beckmörkt. Vi spridde oss litet för att leta efter spår och signalerade åt hvarandra med tändstickor, och hur det bar till, funno vi åter ett hjulspår, som vi följde. Plötsligt stannade hästarna, vi stego af och funno orsaken — ett stängsel gick tvärs öfver vägen! Det var en konstig väg, någon grind fanns icke, och vi beslöto att följa stängslet åt det håll, som ansågs förnuftigast. Det böjde efter en stund om i rät vinkel, och vi kommo ned på en väg, som gick söderut. Vi hade nästan uppgifvit hoppet om att komma till Otway Station och trodde, att vi passerat den på afstånd; litet nyfikna voro vi ju på, hvart vägen egentligen bar hän. Så tyckte jag mig se ett hus, min inbillning skapade till och med fönster och dörrar, ja, jag såg ljus i ett fönster! — och stor blef besvikelsen, när huset reducerades till ett klippblock. Jag tände en sticka och såg på klockan — midnatt var inne.

Vår öfverraskning och glädje var icke liten, då en stund senare ett verkligt ljus syntes, vi påskyndade stegen och stodo vid Otway Station: vi hade gått alldeles rätt, men misstagit oss om afståndet. Klockan var $^1/_2$1, och vi nästan skämdes öfver att bulta upp folket, men nöden har ingen lag, och i Pata-

gonien förlåter man främlingen, äfven om han kommer på de underligaste tider på dygnet. En af de unga damerna steg upp och ställde om en kopp cacao åt oss, och så snart som möjligt kröpo vi i våra bäddar, ty jag vill ej förneka, att vi voro duktigt trötta.

Den 25 februari blef en stor glädjedag för expeditionen. Mr. Saunders åhörde intresserad vårt andragande om hästarna;

C. Veiga fot.

Storm på Punta Arenas' redd.

han behöfde dem visserligen icke, men köpte dock hela tropillan och betalade oss ett godt pris. Ett stort bekymmer var därmed undanröjdt, och icke minst tillfredsställelse beredde det oss att veta våra djur vara i goda händer. Då man haft hästar så länge, och de burit en öfver kärr och strida floder, genom högfjällspass,där stenrösen, skridjord och snöfält aflöst hvarandra, uppför halsbrytande barrancor, där det minsta felsteg skulle varit ödesdigert, lär man sig att hålla af dem och

skiljes från dem med saknad. Det var med vemod jag sadlade gamla Solo för sista gången. Gnäggande vände våra ridhästar sina hufvuden mot kamraterna, som stannade kvar. Själfva skulle de ännu bära oss den sista dagsmarschen för att sändas tillbaka från Punta Arenas.

Efter en treflig galopp voro vi vid Cabeza del Mar, den egendomliga hafsvik, som en gång stått i förbindelse med Otway Water, och därifrån sköt vägen småningom ned till Magalhães' sund, som den sedan följer söderut till Punta Arenas. Det blef lifligare på vägen, krogarnas antal växte snabbt, ju närmare vi kommo, och i skymningen redo vi in i den stora staden, där våra landsortshästar fingo många underliga saker att fundera öfver. Vi redo rätt upp till konsulatet och stannade hälsande nedanför dess fönster. Det dröjde något, innan man kände igen de skäggiga landsstrykarna, hvilket sannerligen ej var att undra på.

Sista akten var utspelad, för sista gången sadlades våra trotjänare af. »Hvarifrån komma ni?» frågade mötande bekanta. Och då vi svarade, att vi kommo från Lago Nahuel-Huapi, trodde de, att vi ville skämta med dem. Men det var dock så.

Vår väg mellan Bariloche och Punta Arenas har en längd af 2,156 km., tillryggalagda på 56 marschdagar, hvilket ger en marschhastighet af 38½ km. om dagen. Med exkursionerna uppgår den sammanlagda väglängden till minst 2,600 km.

Skottsberg fot.

Parti från Beagle-kanalen.

NITTONDE KAPITLET.

Beagle-kanalen.

Förberedelser. — Åter i kanalerna. — Brecknock-passagen. — Praktfulla glaciärer. — Lapataia och Acigami-sjön. — Douglas Bay och de sista yahgans. — Geologiska undersökningar. — Ushuaia. — Bridges' farm. — Slogget Bay och Eldslandets guld. — Ännu en gränstvist. — Tillbaka till Punta Arenas och affärd till Buenos Aires.

Allt var sig likt i Punta Arenas. Tiderna voro fortfarande dåliga, ehuru dock något bättre än fallet varit föregående vinter, då penningvärdet stått synnerligen lågt. Peson var då nere i 7 pence i st. för 18; nu varierade den mellan 9 och 10. Den stora fluktuationen i penningvärdet är naturligtvis en stor hämsko på Chiles kommersiella utveckling, man vet aldrig den ena dagen, hur mycket man äger den nästa, ens första blick på morgontidningen gäller »el cambio», som angifves med stora siffror på första sidan. En hel del personer spekulera naturligtvis i pengar, och mer än en förmögenhet har skapats blott genom

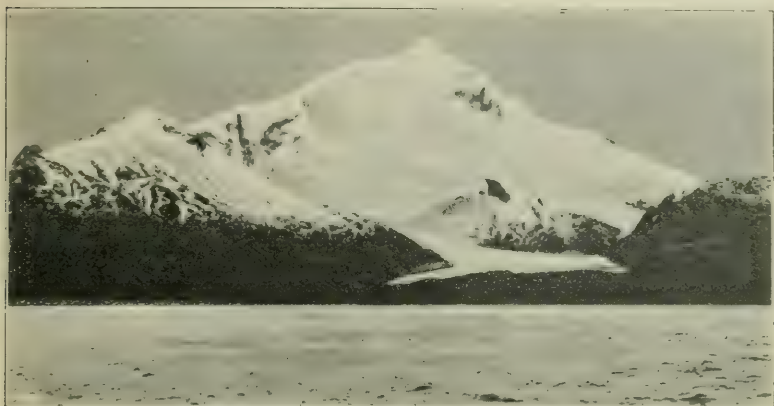
att i rätt tid köpa och sälja sedlar. Om det kunde bli allvar af presidenten Montts förslag att från och med år 1910 införa tvångskurs, tror jag nog, att alla människor skulle glädja sig · utom jobbarna.

Långt i förväg hade vi vidtagit atgärder för vår sista expedition i Sydamerika, till Beagle-kanalen i Eldslandet. »El apostadero naval», marinstationen, hade under vår frånvaro bytt om chef, i det amiral Rojas uppnått pensionsålder och ersatts med konteramiralen F. Valenzuela. Han hade redan sina order från Valparaiso, tog emot oss mycket älskvärdt och erbjöd oss den lilla, bekväma ångaren »Porvenir» för resan. Den hade förvärfvats under vintern, då på grund af de svåra tiderna mer än ett Punta Arenas-fartyg bytte ägare. Man började omedelbart utrusta den för färden.

Staden lefde dessa dygn i glädjens tecken. Karnevalen var inne, och festliga tåg drogo genom de blåsiga gatorna, men icke var det lätt att få någon karnevalsstämning på stranden af Magelhåessundet. Stora danslokaler voro upprättade, och där skämtade man natten lång. Men vi hade icke tid för nöjen. Hela bagagesändningen från Puerto Montt skulle ompackas, och ny utrustning ställas i ordning, och jag löpte dagen i ända mellan posten, telegrafen och argentinska konsulatet för att söka ordna en viktig sak, nämligen transporterandet af oss och våra samlingar från Punta Arenas till Buenos Aires. Argentinska staten uppehåller regelbunden förbindelse mellan sistnämda ort och Ushuaia. Den ena af ångarna hade en kort tid förut strandat på Atlanterkusten och låg uppe för reparation, den andra, »Primero de Mayo,» hade nyss passerat på väg söderut, och Argentinas konsul, señor Margueirat, omtalade, att dess kommendant hade order om att taga oss ombord, om det läte sig göra. Men enligt alla beräkningar skulle den vara tillbaka i Punta Arenas långt innan vi afslutat vår färd

till Beagle-kanalen. Och vi fingo anträda resan dit utan att veta närmare besked. Vi förfrågade oss emellertid telegrafiskt genom vårt ministerium i Buenos Aires, huruvida någon annan möjlighet än »1:o de Mayo» fanns, men hunno ej få svar.

Sommaren hade varit ovanligt torr, det var svårt att få vatten, och först den 3 mars hade »Porvenir» sitt förråd inne af denna viktiga vara. På kvällen gingo vi ombord, och voro före soluppgången på väg söderut, mot Magdalena-kanalen. Ångaren fördes af kaptenen i flottan P. Acevedo, en duktig

Ur gränskommissionens saml.

M:te Sarmiento.

officer och angenäm reskamrat. Det dröjde icke länge, förrän vi voro insvepta i det gamla bekanta regntöcknet. Det heter ju i skapelsehistorien, att vattnet i luften skildes från vattnet på jorden, men när man kommer in i Eldslandets regnskogsområde, börjar man nästan tro, att skilsmässan aldrig blef ordentligt genomförd där, så svårt är det att se, hvar hafvet slutar och himlen tar vid. Klara dagar lyser Eldslandets högsta punkt, det praktfulla M:te Sarmiento, som ett jättestort sjömärke, synligt redan långt norr om Punta Arenas, vid Elisabeth-ön, på ett afstånd af 96 sjömil! Vi ankrade för natten

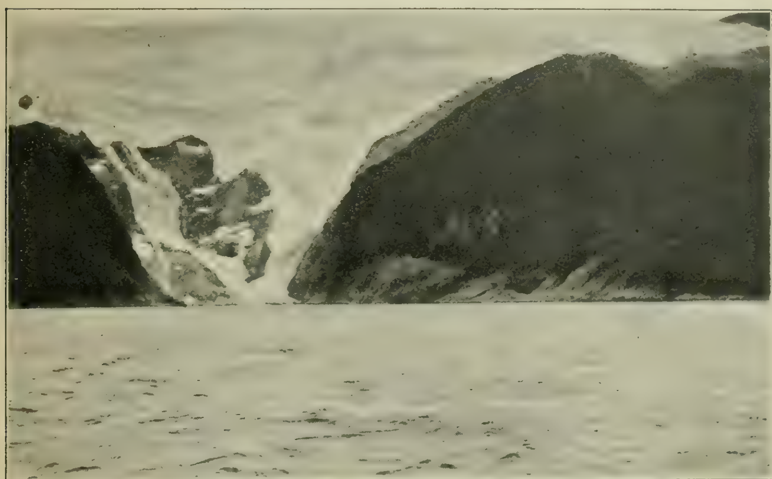
i Puerto Barrow och voro naturligtvis i land -- jag befann mig nu inom ett område, som jag aldrig förr besökt, nästan det enda, som fattades mig för att kunna ge en fullständig bild af Magalhãesländernas växtgeografi.

Så snart det dagades, gingo vi ut. Vädret var icke vackert, men ej heller fult och i hvarje händelse gynnsamt för att företaga det ibland kritiska passerandet rundt Brecknock-halföns västra hörn. Man måste för att komma till Beagle-kanalen runda detta, och utsättes därvid en stund för en bredsida af Stilla Oceanen, något som för en liten båt kan vara riskabelt nog. Vi erinrade oss lifligt berättelsen om 1896 års svenska expedition, hvars resa med Cóndor höll på att sluta illa, efter hvad jag kan förstå på grund af befälets oförsiktighet eller okunnighet. Den öppna passagen med sina vilda klippor och ref, där de långa dyningarna bryta, gör ett hemskt och ödsligt intryck. Hela affären varade blott ett par timmar, så svängde vi om in i Brecknock-passagen och voro åter i smult vatten. Det är denna passage, som möjligen kan ha isolerat alokoloups i Canal Magdalena och yahgans i Beagle från hvarandra.

Just inkomna i Brecknock-sundet mötte vi »1:o de Mayo» på väg till Punta Arenas, och därmed kunde vi slå den transportmöjligheten ur hågen. Hälsande på den mötande ångaren gingo vi vidare genom Seno Ballenero eller Whaleboat Sound och ankrade i Puerto Fortuna på nordkusten af Londonderryöarna, där vi nätt och jämt hunno göra en exkursion i land. innan mörkret föll på.

Mycket hade vi hört prisas naturskönheten i Beagle-kanalens västra del, och huru bortskämda vi än voro, kan jag ej säga annat än att den nästan öfverträffade våra förväntningar. Det är ju i hufvudsak samma kanallandskap som vi sett förut, med de branta, skog- och myrklädda stränderna och topparna med sin eviga snö. Men här nere i söder tillkommer ett nytt och

viktigt drag, glaciärerna. I Patagoniens kanaler är det endast inne i de fjordar, som gå långt in till hufvudkordillerans fot, ss. t. ex. Peel Inlet, hvilket jag skildrat i ett föregående kapitel, som glaciärerna komma ned till vattnet. I Beagle-kanalens västra del finner man så godt som hvarje dal upptagen af en blå isström, som tränger genom skogen ned till sjön, framkallande denna egendomliga, af alla resande efter Darwin besjungna kontrasten mellan den eviga isen och den eviga gröns-

Skottsberg fot.

Glaciär vid Beagle-kanalen.

kan. Men icke blott de större dalarna, som nå vattnet, äro isfyllda, nej, hvarje liten kitteldal hyser en liten jökeltunga, som den stora isen därbakom räcker ut öfver kanten. Som vi gärna ville se ett par af glaciärerna på närmre håll, ångade vi in i en vik vid Pomar-kanalens ostända, benämnd Ventisqueros Sound eller Glaciärfjorden. Troligen hade intet fartyg varit därinne, ty dess djup var fullständigt obekant. Vi lodade oss fram, men bottnen höjde sig så plötsligt, att vi stötte på i den lösa leran. Utan några som helst följder kom-

mo vi åter loss. Att ro in till glaciärens bräcka, var icke möjligt, ty drifisen låg tätt packad framför istungan, hvarför vi efter en stund lämnade viken. Den lilla grundstötningen hade tagit sin tid, och först i skymningen hunno vi dagens mål, Romanche Bay på Gordon-öns nordkust. Vi voro nu inne i Beagle-kanalens mest storslagna del, nordvästarmen, där glaciär följer på glaciär utan afbrott. Snedt emot Romanche Bay finnes en, som särskildt drog vår uppmärksamhet till sig. Blå som endast jökelis kan vara, hvälfver den sig fram öfver fjällbranten och skickar brådstörtadt en lång spets ned i hafvet; från kanten däruppe rusar jökelälfven fram ur sitt hvalf och tar omedelbart formen af ett vattenfall, som kastar sig rätt ned bland de kringsimmande isbitarna.

Ett stycke längre österut träffade vi vid den s. k. Darwin-glaciären förhållanden, som i hög grad underlättade ett studium af moränerna samt vegetationen vid iskanten. Naturen hade här kommit oss till hjälp. Isen når icke vattenbrynet, utan slutar uppe i skogen, men för några få år sedan ändrade jökelälfven på grund af någon tillfällig afspärrning sitt lopp, som den sedermera återtog, och gjorde en bred och jämn gata tvärs genom skogen, så att vi bekvämt kunde promenera ända fram till isranden och där göra våra observationer. Afståndet mellan isen och de första små träden utgör icke mer än några få meter.

Efter ett kort besök i Yendagaia, ankrade vi i Lapataia, där jag åter var i kända trakter, ty dit gjorde K. A. Andersson och jag en exkursion år 1902. Sågverket befanns fortfarande vara i gång, men den gamle förmannen var för länge sedan borta. Det var söndag, och arbetet hvilade, men vi träffade den nye föreståndaren hemma och slogo oss i språk med honom för att bedja honom låna oss en båt, med hvilken Quensel och jag ämnade ro upp till Acigami eller Lago Roca, som sjön norr

om Lapataia också kallas. Att han icke var argentinare, sågo vi genast, och samtalet fördes på engelska, men Quensel och jag resonnerade också afsides på svenska, till dess mannen lade sig emellan och förklarade, att han var svensk och hette Lundberg. Hans karriär — den syntes dock ha burit nedför — hade gått öfver Förenta Staterna. Ännu en skandinav, en norrman, var anställd vid det lilla, obetydliga sagverket.

Nästa morgon rodde vi uppför den strida å, som bildar Acigamis utlopp. Helt plötsligt kommer man emellan lummiga träd ut i det smala, ungefär en svensk mil langa vattnet. Östra stranden är täckt af djupa skogar, där träden doppa sina grenar i vattnet. Den västra har ett helt annat utseende: där reser sig, behärskande hela nejden, en tvärbrant fjällrygg med snödrifvor i remnorna, dess högsta spetsar nå 1,200 meters höjd, kastande sin svarta skugga tvärs öfver hela sjön. Det var rätt egendomligt att efter $6^1/_2$ ars bortovaro åter plöja Acigamis vatten, att återse de täcka uddarna, där vi liksom förra gången hvilade på årorna ett ögonblick för att pusta ut. För tredje gången kommer jag väl ej tillbaka...

Gränsen mellan Chile och Argentina går tvärs öfver sjön, skär därifrån direkt ned till Beagle-kanalen och följer denna till Atlanten, vi startade på morgonen i Argentina och landade vid sjöns andra ända i Chile, där vi åto en hastig frukost — på stående fot, ja halfspringande för att undkomma myggorna, som i millioner kastade sig öfver oss. Sjöns sänka fortsättes af en bred dal, genomfluten af en slingrande flod. Dess natur öfverensstämmer fullständigt med Azopardo- och Betbeder-dalarnas. Dalbottnen var på grund af sin sumpighet omöjlig att beträda, och vi fingo krangla oss fram genom skogarna till dess vi hunnit en utsiktspunkt, hvarifrån man kunde se dalens ungefärliga förlopp. Det var nu klart för oss, att vi befunno oss i Rojas-dalen, hvars flod vi upp-

täckt året förut, och därmed var ändamålet med vår utflykt vunnet. Samma afton voro vi tillbaka nere i viken.

Att döma af de stora skalbankarna har Lapataia en gång i världen varit ett hufvudtillhåll för yahganindianerna. Halle gjorde gräfningar i en skalhög och hittade några prylar af ben.

Följande dag fortsatte vi med »Porvenir» färden genom Beagle-kanalen. På afstånd sågo vi Ushuaia, men lämnade det bakom oss och gingo genom det smala sundet mellan Navarin- och Hoste-öarna, det s. k. Murray Narrows, söderut. Vi visste, att den engelska missionsstation, som fordom låg i Tekenika-viken, nu skulle ha blifvit flyttad till Navarin-öns västkust och funno den installerad i Douglas Bay. Något skydd för den rådande vinden finnes här icke, men eljes är naturen mera leende och behaglig än på den gamla platsen. Det gick hög sjö, men det oaktadt kom en liten jolle, rodd af indianer, ut från stationen, och i mannen i aktern igenkände jag mr Williams, den engelske missionären, hvars bekantskap jag gjort i Tekenika 1902, och som nu blef icke litet förvånad att få återse en af Antarcticmännen. Vi foro därpå i land. Hvilken angenäm kontrast mellan denna lilla missionsstation och salesianernas! De sista resterna af yahganfolket äro här samlade till ett antal af 170 stycken. Kan man väl tro, att för blott 75 år sedan deras eldar lyste längs hela Beagle-kanalen och rundt omkring Kap Hoorn-öarna? De ha länge sedan slocknat för alltid. Men innan alla yahganindianer samlats kring missionsstationer, hade en fransk expedition, kallad »Mission scientifique du Cap Horn», tillbragt ett år i Orange Bay, och där hade samlats en koloni af yahgans, som beskrefvos och studerades ur alla möjliga synpunkter. Till dessa studier komma ytterligare de värdefulla iakttagelser, som missionären Thomas Bridges samlade i Ushuaia, och vi äga alltså en ganska fullständig bouppteckning efter detta folk. Vid stationen

i Douglas Bay är man icke mycket sträng mot dem, de få gärna ligga dagar och veckor ute i båtar och jaga eller fiska. Mr Williams är en praktiskt anlagd man, som icke af hänförelse för evangeliets förkunnande alldeles låtit leda sig på afvägar, och indianerna tycktes vara honom tillgifna. Deras språk talar han flytande — detta skulle ju en hvar anse som nödvändigt och själfklart, hvilket icke hindrar, att salesianerprästen på Dawson-ön icke talade något af infödingarnas språk!

Vi måste hals öfver hufvud bryta upp från mr Williams' ombonade hem, där han lefver för sitt ideal med barn och blomma; med sin vanliga plötslighet hade sydväststormen kommit öfver oss, och vi fingo en hård rodd ut till »Porvenir», som omedelbart måste lätta ankar. Under Hoste-ön funno vi lä och ankrade åter i Allen Gardiner Bay, på samma plats där vi en gång legat med »Antarctic». Af missionsstationen fanns icke många spår, ty man hade tagit med sig alla husen vid flyttningen.

Här hade Halle en viktig undersökning att göra. J. G. Andersson hade nämligen påträffat fossila trädstammar och musslor, som blifvit nedbäddade, innan genom den vidlyftiga veckningsprocessen Eldslandets kordillera bildades, och man skulle sålunda genom undersökning af fossilen kunna bestämma bergskedjans åldersgräns nedåt. Materialet gick förloradt med »Antarctic», och vi skulle nu skaffa nytt. Med två man, båt, tält och proviant lämnades Halle kvar, under det vi fortsatte söderut. Det var af intresse att få besöka fransmännens gamla stationsplats i Orange Bay; minnespyramiden med sina marmorplattor stod orörd kvar och ett litet stycke därifrån fanns en pelare, som tydligen tjänstgjort i det magnetiska observatoriet. På kvällen kommo två båtar med infödingar, som bådo oss föra dem öfver till Wollaston-

öarna. De hade med sig riktig proviant, både mjöl, socker o. a. samt äfven ett gevär och sade sig vara stadda på jaktutflykt. Vi togo dem med oss följande morgon, då vi begåfvo oss ned till nämnda öar, af hvilka den sydligaste, dit vi blott hade ett par timmars gang, är Hoorn-ön med det berömda kapet. Skogen på dessa öar är inskränkt till obetydliga fläckar och snår, och växtvärlden erinrade icke litet om hvad jag sett vid Väst-Falkland, hvilket ju var intressant nog. Vi stannade icke länge, utan återvände efter ett par landningar till Hoste-ön och ankrade i Packsadd'e Bay. Här gåfvo fransmännens geologiska studier från 1882 anledning till exkursioner. Då vi kommo tillbaka till Tekenika, var Halle icke längre ensam med sina matroser, utan hade fått åtskilliga yahgans, hvilka byggt sig en hydda af käppar och gräs, till sällskap. De voro på väg tillbaka till stationen i Douglas Bay, men hade ej kunnat låta bli att stanna för att se, hvad de främmande, hvita männen hade för sig. En af matroserna hade visat indianerna en bössa, hvilket föranledde dem att komma till Halle och försäkra honom om sitt vänskapliga sinnelag. Han var nöjd med sina resultat, och på eftermiddagen den 13 mars gingo vi till Ushuaia.

Ushuaia har ett mycket natursköl läge vid Beagle-kanalens strand och foten af Martialbergen, hvilkas sluttningar täckas af lummiga robleskogar. Hamnen bildas af den trädlösa halfön, där ännu husen för mr Bridges' berömda missionsstation stå kvar.

Ushuaias hela betydelse ligger i dess egenskap af deportationsort. Då jag förra gången var där, höllo fångarna som bäst på med att uppföra ett nytt fängelse; det var nu längesedan färdigt och taget i besittning af militära förbrytare. Chefen, major Herrera, kom ombord för att i guvernörens namn hälsa oss välkomna; han och ortens domare voro de

enda »officiella» personer, som voro hemma, alla de öfriga hade just begifvit sig bort på en tid med »1:o de Mayo».

På de 7 år, som förflutit sedan mitt förra besök, hade orten gått framåt något. En ny längsgata bakom strandavenyen och åtskilliga nya hus, bl. a. en polisstation, hade tillkommit, men guvernementsbyggnaden var lika oansenlig som förr och bryggan ganska fallfärdig. Gatlyktor och poliser hade förökat sig, och mina gamla bekanta sågo välmående

Skottsberg fot.

Ushuaia och Martialbergen.

ut och hade fått magar, som visade, att det nya fängelset gaf bröd äfven åt tjänstemännen. Ganska lustigt var det att då och då stöta på ett ansikte, som legat halft begrafvet under långa års glömska, men nu åter dök upp i förening med något minne från flydda tider. Att mottagandet var hjärtligt, faller af sig själft, vi samlades i »Club Ushuaia» — ett nytt steg mot kulturen — och tömde en skål för det glada och oväntade sammanträffandet.

Mycket hade vi ej att uträtta här, men jag önskade gärna återvända till en plats, där jag gjort vackra fynd år 1902, och Halle skulle afväga ett par förmodade strandlinjer. Naturen i denna del af Beagle-kanalen skiljer sig rätt mycket från den vi lärt känna längre västerut. Nederbörden är betydligt mindre och den vintergröna boken är nästan försvunnen. Martialbergen utgöra det sista, ståtliga fjällpartiet, där ännu en eller annan liten glaciär blifvit kvar högt uppe; deras högsta punkt, M:te Olivia, är 1,318 meter hög och faller genom sin djärfva form på långt håll i ögonen. Vi gjorde en vandring till den flod, som rinner upp vid bergets fot. Här finnes inne i skogen och omgifvet af några vackra *coihues*, ett litet vattenfall, som jag på grund af dess rika mossflora gärna ville återse. Men sedan hade vi ingen anledning att dröja i Ushuaia, utan fortsatte österut den 15, under protester från argentinarna, som ville hålla oss kvar. Vid Gable Island gjorde vi ett kort uppehåll för en undersökning af dess vackra barrancor, där J. G. Andersson samlat kvartära fossil, som delat Tekenika-materialets öde. Efter väl förrättadt värf fortsatte vi till Harberton, där jag åter befann mig bland gamla vänner.

Harberton är det enda betydande settlementet vid kanalen. Då Argentina grundlagt Ushuaia, aftynade den engelska missionsstationen där, och när Thomas Bridges lämnade sin befattning, skänkte staten honom ett område kring Harberton-viken, där han och hans tre söner skapat ett mönsteretablissement, som väcker hvarje besökares beundran. Den gamle Bridges var sedan många år död, och endast sonen Willie var nu kvar i Harberton; hans bröder hade flyttat till en ny farm vid Atlantens kust, dit de huggit väg genom skogarna förbi Cami. Vi träffade under år 1902 många onas i Harberton, men nu voro endast få där, de flesta ha dragit sig öfver till den nya farmen, som är stadd i snabb utveckling,

och där man med tiden hoppades kunna föda ett hundratal tusen får.

För ett par tiotal år sedan voro onaindianerna herrar på Eldslandets hufvudö, där de hade sina väldiga jaktmarker. De äro säkerligen en gren af tehuelchefolket, men ha genom lång isolering — Magelhãessundet ha de ej kunnat öfverskrida, då de ej begagna båtar — erhållit andra vanor och fått språket förvandladt till oigenkännlighet. Deras relativt ståtliga gestalt och långt ifrån fula drag påminna ganska mycket om patagoniernas.

Då man erinrar sig, huru mycket detta folk varit i beröring med de hvita, är det märkvärdigt, att de ej förrän på allra sista tiden blifvit noggrant studerade. Salesianermissionen har länge haft en station vid Rio Grande, men mycket få indianer vistas där. Några finnas på Dawson-ön, en del familjer lefva ännu i skogarna norr om Cami, men återstoden torde uppehålla sig söder om Rio Grande, där ett rätt stort antal arbetar på Bridges' farm. Vi fingo veta, att ynglingen Modesto, som var J. G. Andersson följaktig till Cami och sedermera var med oss båda till Gable Island, nu stigit i graderna och var *capataz* för kärrorna. Äfven Anikin lefde ännu och var herde ute i campen. Något tvång ha bröderna Bridges aldrig lagt på onamännen. De ha tagit emot dem vänligt, gifvit dem sysselsättning och kanske försökt arbeta bort en del ovanor, men ha aldrig hållit dem kvar mot deras vilja eller velat omvända dem. Följden har varit belåtenhet å ömse sidor, herrarna Bridges ha haft billigt folk och infödingarna ha mått utmärkt väl af litet regelbundet arbete då och då. Deras antal lär f. n. vara stadt i långsam ökning — ett lysande undantag från alla Patagoniens eller Eldslandets stammar.

Det ingick ursprungligen i våra planer att under en längre

tids vistelse i östra Eldslandet studera onafolket. Men vi hade i tid fått veta, att den bekante antropologen och etnografen prof. Lehmann-Nietsche i La Plata under resor i Eldslandet gjort studier och mätningar af onas, och mr Bridges omtalade nu för oss, att en amerikanare vid namn Furlong besökt honom och haft tillfälle att göra värdefulla samlingar af observationer och anteckningar. Vi gjorde sålunda klokast i att slå den planlagda undersökningen ur hågen och kunde betydligt afkorta vår vistelse i Eldslandet.

Bland de många, intressanta upplysningar Bridges gaf mig, är det en som synes mig förtjänt af särskild uppmärksamhet. Det var berättelsen om den fjärde, för mig alldeles obekanta indianstammen i Eldslandet. Den kallades *haösh* och lefde vid Le Maire-sundet. Sannolikt var den en gren af onafolket, kanske en blandning mellan ona och yahgan, men hade ett från dem båda skildt språk, lefde hufvudsakligen af musslor och säl liksom kanalfolken, men hade inga båtar, utan vandrade längs kusten. Ingen enda ren haösh finnes mera. Vi sågo i Harberton en gubbe, som mera liknade en yahgan än en ona; hans moder var af yahganstammen. Han hade varit gift med en haösh-kvinna, var nu änkling och hade två, ogifta döttrar. De äro de sista af ett spårlöst försvunnet, litet folk, hvars sedvänjor och språk ingen upptecknat. Troligen tillhörde de eldsländare Darwin träffade i Good Success Bay detta folk.

Quensel stannade kvar i Harberton, medan vi andra trots starkt fallande barometer gingo österut för att söka angöra Slogget Bay. Äfven denna plats hade besökts af J. G. Andersson och är liksom Tekenika af vikt för åldersbestämningen af Kordilleran.

Sedan man passerat den skogiga Picton-ön, kommer man ut i öppet vatten. Vinden friskade hastigt, hvarför vi vände

och tänkte gå in till Picton-ön, men hade ej hunnit långt, förrän vädret blef bättre och vi kunde återta vår gamla kurs. Slogget Bay är en öppen bukt, där vid sydliga och ostliga vindar sjön står rätt in och gör landning besvärlig, ja omöjlig. Innanför den åt söder utskjutande udden sågo vi en god landningsplats, där snart två karlar uppenbarade sig. I hast stufvade vi ned det nödvändigaste i en båt och rodde i land. De båda männen voro de enda af guldgräfvarebolagets folk, som funnos kvar i Slogget, och den ene af dem var förman på platsen och inbjöd oss till sitt hus. Det var en timmes ansträngande marsch rundt kustklipporna öfver hala block, betäckta med ruttnande hafsalger, som spredo en förskräcklig stank, fram till etablissementet, som såg storartadt ut. Talrika byggnader sträckte sig i två rader, och vid utloppet af en flod ett stycke längre bort stod ett stort mudderverk — stod i dubbel bemärkelse, ty allt arbete låg nere, och söndagsstillhet hvilade öfver nejden. Männen voro kvarlämnade för att se till platsen och hindra maskinerna från att rosta. Ännu visste de ej om företaget skulle komma att alldeles nedläggas eller icke.

Man har funnit guld på många ställen i Eldslandet. Nästan alla floder äro guldförande, ehuru i ringa skala, och på mer än ett ställe har man i kustbranterna, där hafvet under årtusenden bedrifvit sitt förstörande arbete, påträffat den ädla metallen. På sådana ställen gjordes i början mycket rika fynd, men man betänkte icke, att dessa voro resultaten af hafvets långa arbete, ville icke tro att, sedan den första, rika skörden gjorts, det skulle bli oändligt mycket svårare att vinna något; guldfebern bröt ut, och stora skaror af män strömmade till Eldslandskusterna. I de trakter, där vi nu befunno oss, var det särskildt Slogget Bay och Lennox-ön som blefvo föremål för uppmärksamhet. Dessa fyndigheter hade upptäckts af den i

Eldslandets historia ryktbare ingeniören Popper, en riktig »conquistador», ehuru i miniatyr. Man vaskade först länge för hand, och det gaf af skäl, som jag ofvan angifvit, ganska godt resultat, ja ibland kunde man inhösta guldkornen näftals. Men framtiden blef icke lika gyllene. Bolag på bolag bildades, dyra maskiner anskaffades. Det blef guldvaskningens död, de bästa fynden voro redan gjorda och utbytet räckte ej ens att betala omkostnaderna. Hur många bolag, som bildats, vet jag icke, men ensamt i Punta Arenas ha ett trettiotal konstituerats. Under vår vistelse där såg man nästan dagligen tillkännagifvanden om, att något »Sociedad aurífera» trädt i likvidation — guldförande var det blott till namnet.

Af de stora anläggningarna på Lennox-ön hoppades man dock ännu vid vår afresa ganska mycket, och de skildringar vi erhöllo genom dess intressenter, läto ju synnerligen lofvande. Ett fingo vi klart för oss — att lika mycket pengar lagts ned på fina bostäder som i Cutter Cove, och det anser jag näppeligen som något godt omen för företagets framtid. Förmannen i Slogget Bay, señor Dafonte, hade praktfulla historier att förtälja om administrationen af bolaget där. Så mycket vet jag, att icke lägger jag ned ett öre i vare sig den affären eller någon annan af samma slag.

Vi begåfvo oss genast ut att söka de fossilförande aflagringarna, hvilka anträffades strax öster om viken, något bortom den väldiga rauk, som lik en naturlig, fantastisk obelisk reser sig ur vattnet invid stranden. Där finnes ett alglif så rikt som jag icke sett sedan min vistelse vid Falklandsöarna och bekvämt kunde jag göra de vackraste skördar. Vi voro därför, både Halle och jag, fullt belåtna med vårt besök i Slogget Bay, och den hygglige Dafonte satte tydligen värde på den lilla omväxling i en enformig tillvaro, som vårt besök utgjort.

Den 17 återvände vi till Harberton för att hämta Quensel och tillbringa natten där. Hur väl trifdes jag icke i den Bridgeska familjekretsen! Samtalet gick tillbaka till förflutna tider, då det var gamla »Antarctic», som låg förankrad i viken, och jag måste berätta allt hvad jag visste om de forna kamraterna och medtaga hälsningar till alla. Motvilligt skildes jag från Harberton, och det skulle bereda mig ett stort nöje att få återse det ännu en gång.

För att besvara argentinarnes artighet, gingo vi in till Ushuaia och gåfvo en liten middag ombord. Den bästa stämning rådde trots den tillfälliga spänning, som härskar mellan de båda republikerna och som just gäller gränsen längst nere i söder. Man trodde dock, att hela gränsfrågan skulle vara bragt ur världen med 1902 års skiljedom! Men nu hade argentinarne funderat ut, att Beagle-kanalen såsom gräns nog vore bra, men — hvar går kanalen fram längst österut, norr eller söder om Picton- och New-öarna? De förklara, att den går söder om dessa öar, hvilka alltså skulle komma att tillhöra Argentina.

Då vi lämnade Ushuaia, hade vi det allra härligaste väder, och vi fingo nu se nordvästarmen i hela dess glans. T. o. m. Halle, som annars brukade framhäfva slättbygden på bekostnad af allt annat i landskapsväg, fann sig föranlåten att ge sin lifliga beundran till känna, hvilket gladde oss andra, envisa fjäll- och isentusiaster. Den sista natten tillbragte vi i Puerto Edwards, en liten typisk kanalhamn på sydkusten af Brecknock-halfön. Utan äfventyr ångade vi rundt densamma och in i Cockburn-sundet, kastade en afskedsblick på kanallandskapet och betraktade för sista gången Kap Frowards utmanande silhuett. Sent på kvällen den 20 mars voro vi åter i Punta Arenas.

Där började genast underhandlingarna om, hur vi bäst och billigast skulle komma till Buenos Aires med alla våra samlingar. Jag begaf mig utan dröjsmål till argentinske konsuln, som meddelade, att han nyss för regeringens räkning afslutat köpet af en ångare i Punta Arenas, och den skulle efter någon tid gå upp till Buenos Aires för att öfverlämnas at myndigheterna. Vi telegraferade alltså till vederbörande ministerium, och erhöllo äfven af det handelshus, som försålt båten, tillåtelse att medfölja. Allt detta hade varit obehöfligt, om jag i rätt tid fått de telegram, som väntade mig, men de hade blifvit inlagda på fel rum i Hotel Kosmos, och jag fick dem först följande dag. Där fanns nämligen ett svar från argentinska regeringen, som i betraktande af, att den icke ägde något eget transportmedel, ställde hytter å första passerande Kosmosångare till expeditionens förfogande. Vi voro naturligtvis mycket tacksamma för detta nya bevis på argentinsk frikostighet. Vårt stora och ömtåliga bagage läto vi emellertid den nyköpta ångaren forsla upp; den förde ingen annan last.

Den 25 mars gingo vi ombord på den ståtliga och präktigt inredda ångaren »Thessalia», och i det angenämaste väder och sällskap lämnade vi för sista gången Punta Arenas, plåthusens, grammofonernas och cocktailarnas stad, men äfven staden för ihärdig företagsamhet och blomstrande affärslif. Och det var icke utan saknad vi sågo den försvinna — hur mycken vänskap, förståelse och välvilja hade vi icke mött där under den gångna tiden! In i det sista hade konsul Manns, hvars gästfria hem alltid stått oss öppet, hjälpt oss med råd och dåd, och tack vare honom och alla de oräkneliga andra kunde vi se tillbaka på en lyckligt slutförd expedition till Magalhães-länderna. Den 30 mars anlände vi till Montevideo, där konsul Rogberg kom ombord för att hälsa oss och gjorde dagen till ett

angenämt reseminne. Följande morgon voro vi framme i Buenos Aires.

Redan innan vi lämnade Sverige hade kandidat Halle tänkt sig att efter expeditionens slut göra en exkursion till Rio Grande do Sul i Brasilien för att studera en del geologiska aflagringar, den s. k. Glossopteris-serien, som varit föremål för hans speciella uppmärksamhet under expeditionen.

För Quensel och mig hade jag planerat en annan, nämligen till Sydgeorgien. Jag kände den aflägsna ön vid Södra Ishafvets gräns ganska väl, men hade flera, viktiga skäl att vilja besöka den ånyo, och Quensel ville mycket gärna se denna Kordillerans yttersta utpost, ty såsom sådan kan den kanske dock betraktas. I hvarje fall sammanhängde den intimt med det område vi nyss lämnat.

Då Antarctic-expeditionens medlemmar i december 1903 återkommo till Buenos Aires, lyckades kapten Larsen, som just fått kännedom om den norska lagen om förbud för hvalfångst på Norges kuster, intressera några kapitalister för ett försök i södern, och senare startades »Compañía Argentina de Pesca». Bolaget upprättade med Englands medgifvande en station på Sydgeorgien och började redan år 1905 sin verksamhet. Det var med ett af detta bolags fartyg vi erhållit tillåtelse att företaga resan. S. S. »Cachalote» var nästan segelklar, då vi kommo till Buenos Aires, och den 2 april lämnade vi ännu en gång Sydamerikas metropol och den civiliserade världen.

Quensel fot.

Skottsberg. Larsen. Andersson.
Ett kamratmöte på Sydgeorgien.

TJUGONDE KAPITLET.

En vinterfärd till Sydgeorgien.

Affärd med »Cachalote». — Svår maskinskada. — I drift på hafvet. — Spännande stunder. — Reparationen färdig. — En äfventyrlig natt vid Sydgeorgiens kust. — I hamn. — Sydgeorgiens läge och natur. — Klimat. — Växtvärld och djurlif. — En färd utefter kusten. — Stormdagar och en obehaglig natt. — Hvalfångsten. — En originell Första Maj. — Med eskort till Buenos Aires. — Hemfärd till Sverige.

Åter äro vi ensamma med himmel och haf. Framtiden småler som vanligt emot oss, där vi ligga och sola oss på »Cachalotes» däck, kapten Esbensen, hans fru och svåger, alla norrmän, samt vi båda svenskar. Som en lugn ström runno de första dagarna bort. Men — då stannade plötsligt maskinen. Det blef ett undrande och frågande, vi hade nog märkt, att den börjat gå ganska bullersamt, men dittills icke fäst oss vid sa-

ken. Man gjorde en undersökning, men fann intet; efter några timmar sattes den åter i gång, men oväsendet tilltog mer och mer. Åter tog man isär maskinen och granskade hvarje del, men kunde ej se, hvarifrån det mystiska ljudet kom. Det var genom en tillfällighet, som felet upptäcktes. Vefven var slack på axeln, och vi kunde icke fortsätta utan att detta afhjälptes. Maskinisterna skakade tviflande på hufvudet och satte ofördröjligen i gång med det vanskliga arbetet. Medan vi lågo där redlösa och drefvo, höll sig dessbättre vädret vackert. På långt håll passerade en fullriggare med god fart mot norden — hvad vi tyckte att den var afundsvärd!

Ett par bultar kördes genom vefven in i axeln, arbetet räckte en dag och visade sig alldeles bortkastadt. Maskinen gick tyst ett par minuter, men genom rotationen drefvos bultarna ut, och vi fingo genast stoppa. Man försökte med en ny metod, dref en stålbult tvärs genom vef och axel och nitade den i ändarna. Vädret ändrade sig nu, vi kände att vi kommit söderut, NV stod frisk, sjön gick hög, och vi kunde när som helst vänta storm. På däck var man ifrigt sysselsatt med att rigga till rår på de korta masterna och lappa ihop segel, så att vi åtminstone skulle göra *någon* fart. De, som voro lediga, fiskade albatrosser på en krok med en fläskbit. Den nya reparationen drog $1^1/_2$ dygn, bulten, som var en tum i diam., höll en natt, men sedan var den fröjden all. Ännu hade vi ett svagt hopp, vi kunde åstadkomma en något tjockare bult och dessutom ersätta tappen, som fyller de mot hvarandra liggande, halfcirkelformiga urtagningarna i axeln och vefven, med en ny, men misslyckades äfven detta, skulle allt hopp vara ute. Vi kunde ej få upp tillräckligt med segel för att manövrera skutan mot vind och sjö. Hvart skulle strömmar och vågor föra henne? Väl icke till Sydgeorgien — på skämt gjorde vi redan upp planer för vår kommande vistelse i Kapstaden eller

Australien.... Men innan vi hunno så långt, skulle kanske sjön bryta ned henne och dränka oss alla.

Spänning stod att läsa i allas ansikten, då maskinen åter sattes i gång. Vi skrefvo redan den 10 april och borde ha varit framme. Gång på gång gick man bort till maskinrummet för att lyssna, men inga störande ljud förnummos.

Stormen kom, den hade länge legat och lurat på oss. Det var påskafton, och vi turade om att balansera en stor soppskål, där äggen till toddyn slogos. Man skall väl inte alldeles gå ifrån sina vanor för att man råkar befinna sig på en krasslig skuta i Sydatlanten! Natten blef mycket orolig. Kojerna befunno sig nämligen rätt öfver propellern, som snurrade mera öfver än under vattnet, och det behöfdes en viss vana för att kunna sofva. På morgonen hangde våra stolta rår där nakna och grinade, stormen hade plockat bort fyra af våra fem segellappar. Nu mera än någonsin måste maskinen hålla samman. Vi vågade ej använda mer än half fart, och det gick ju bra; men nog kände man sig ute på hal is, och spänningen ökades, då dimman kom och med den fruktan för isbergen, hvilka enligt kapten Esbensens erfarenhet när som helst kunde väntas.

Åter började maskinen föra oväsen,och den ofvannämda tappen hotade att krypa ut och måste gång på gång slås in igen. Skulle vi hinna fram? Ändtligen, den 15 april fingo vi Sydgeorgien i sikte. Vi hade längtat dit, som vore det världens förlofvade land! Där låg den ensliga ön, skinande hvit och vinterlik, och blinkade åt oss genom de gråa dimmorna. Det visade sig ej möjligt att hinna ned till Cumberland Bay, vårt mål, samma dag, utan vi måste tillbringa ännu en beckmörk natt på hafvet, som en otreflig pålandsvind rörde upp. Faran att drifva på land hade tillkommit, och vi arbetade oss därför ut från kusten, som alldeles försvann i en intensiv snötjocka. Den ostliga vinden mojnade emellertid, vi fingo i dess ställe

nordvästlig storm, och gjorde på morgonen den dystra upptäckten att vi drifvit förbi Cumberland Bay! Vid närmare påseende visade det sig också, att vi passerat så godt som rätt öfver det farliga Nansen-refvet, där kokerifartyget »Fridtjof Nansen» för några år sedan stötte på och sjönk, hvarvid 9 man miste lifvet. En ren slump hade räddat oss från att dela dess öde. Vinden var fortfarande så stark, att vi icke kunde arbeta oss upp emot den, och först följande dag fingo vi åter känning med land. Uddarne föreföllo bekanta, i solsken gledo vi förbi Mt Duse och svängde om in emot viken. Det var sju år sedan — i mitt minne lefde ett jungfruligt Grytviken med böljande tussockgräs och råmande sjöelefanter. Där tittar udden fram, där vi en gång funno grytorna och den gamla båten; ett litet meteorologiskt observatorium reser sig nu där. Nu ligger hamnen öppen för oss! En stark tranlukt slår emot oss, blandad med stanken från de hundratals hvalkadaverna på stränderna, kring hvilka tusentals skrikande kapdufvor hålla en aldrig afbruten fest. Hus vid hus ligga å strandremsan vid den hotande fjällväggens fot och skymta fram mellan båtar, kolupplag och oljefat, människor trampa, skorstenar ryka, en fabrikshvissla ger en hes, utdragen ton...

*

Sydgeorgien, som är ungefär så stort som Gotland, sträcker sig mellan 54° och 55° s. br. och mellan 36° och 38° v. l. En blick på en världskarta ger lätt den idén, att ön är en kvarstående rest af ett för öfrigt sjunket bergveck, som från Sydamerika sträckt sig i en väldig båge öfver Sydgeorgien och därifrån öfver Sandwichs- och Orkney-öarne till Grahams land. Den geologiska undersökningen synes snarast bekräfta en sådan uppfattning, ehuru väl de stora hafsdjupen mellan de olika landbitarna i denna fragmentariska kedja äro litet svårförklarliga.

Sydgeorgien är en i NV—SO framdragande, starkt veckad bergkam, i hvilken från båda sidor djupa fjordar äro inskurna. Hur hög den är, vet man ej, emedan endast ett par toppar äro uppmätta och det rätt ungefärligt, men siffran 2000 är säkerligen för låg. Intrycket af ön är vildt men storslaget; bergformerna äro ytterst branta, topparna ha ofta den mest fantastiska skepnad, evig snö och is lyser öfverallt mot de svarta, otillgängliga skifferrösena. Öns inre är täckt af en veckad och söndertrasad ismantel, hvars flikar hänga ned i dalarna och som jöklar komma ut i vattnet, vanligen inne i fjordarnas innersta hörn. Dessas yttre delar äro Sydgeorgiens oaser, där växtvärlden frodas och djuren kunna njuta af tillvaron.

Man kan icke vänta sig, att ett land med den nyss skildrade naturen skall ha något mildt klimat. Temperaturen varierar icke mycket och håller sig om sommaren något öfver, om vintern något under noll, alldeles som på Falklandsöarna, men är dock lägre än dessas. Ostadighet är väderlekens mest utmärkande drag, midt i solskenet kan det komma en snöby, det må vara sommar eller vinter! De starka sydväststormarna äro fruktansvärda, och icke mindre hemska äro de lokala orkanerna, som med blixtens hastighet och utan föregående varning rusa ned från glaciärerna och komma fjordarnas vatten att hvirfla upp i en tät, hvit rök, under hvilken man anar den fräsande bränningen. Nederbörden är mycket riklig. Snö faller hufvudsakligen under vintern och blir då liggande som ett mäktigt täcke, ur hvilket tussockgräsets strån knappt förmår sticka upp. Det är samma praktfulla växt som vi lärde känna på Falklandsöarna, men på Sydgeorgien ger den öfverallt prägeln åt stränderna; på klapperstenarna ligger dess mjuka täcke slätt och fint, men på de skarpa branterna har det trasats sönder och ibland fått stora luckor, där det liksom glidit ned från det tvära stupet och hamnat som en oordnad massa i stenröset

nedanför. Tussocken får på Sydgeorgien ersätta både träd och buskar. Den upphör plötsligt inåt land och efterträdes af en mera blygsam och mager gräsmatta, där några små, obetydliga blommor äro inströdda. Vida större roll spela kryptogamerna, och de äro af stort vetenskapligt intresse, emedan en stor procent af dem icke äro funna annorstädes i världen. Sydgeorgien är mossornas Juan Fernandez! Hafvets flora är också ganska enstående, och det var egentligen den, som för andra gången lockat mig till den aflägsna ön.

Djurvärlden tilldrager sig i ännu mycket högre grad lekmannens intresse, och hedersplatsen ger han sannolikt åt sjöelefanten (Mirounga leonina). Det är jordens största sälart, en gulbrun, klumpig figur af ända till 5½ meters längd; dock är det endast de gamla hanarna, som nå denna kolossala storlek, honorna äro betydligt mindre och smärtare. Namnet hänför sig till hanens förmåga att, då han blir vred, blåsa upp nässkinnet till en kort snabel. Det märkliga djuret är numera inskränkt till några få öar i södra Atlanten och torde vara stadt i aftagande. På Sydgeorgien stjäla fortfarande amerikanska sälfångare allt, hvad de komma åt. Andra sälarter förekomma äfven, men pälssälen (Arctocephalus australis), som man en gång slog där i massor, synes vara alldeles utrotad.

Fågellifvet är rikt. De flesta arterna äro fast knutna till hafvet, kapdufvor och ispetreller häcka kring de svarta fjälltinnarna och på tussockomkransade öar bor den stora albatrossen, världshafvens största fågel (Diomedea exulans). Ett par pingvinarter ha små kolonier, bland dem den praktfulla kungspingvinen, som är föga mindre än sin kejserliga kusin. Men mest af allt tilltala oss de små landfåglarna, den lilla ätbara krickanden och piplärkan, som under muntert kvitter hoppar kring bäckarna.

*

Sådant är landet där vi nu befinna oss, och efter en del krångliga manövrer låg »Cachelote» förtöjd vid kajen i Grytviken. Larsens kraftiga gestalt uppenbarade sig bland godset på bryggan. Jag hade hört, att han efter sitt besök på Sydsandwichs-öarna legat svårt sjuk, men nu tycktes han vara vid sin gamla vigör igen, och vi dunkade hvarandra ordentligt i ryggen. Uppe i corps-de-logiet tog ännu en gammal bekant emot mig, 'Antarctics' kock, Axel Andersson, som så tåligt stod och trampade sin ässja under hela den långa, dystra öfvervintringen på Paulet-ön, i bitande köld och kväfvande tranrök. Ett egendomligt sammanträffande, tre gamla reskamrater återförenade på en af de platser, där de sju år tidigare kamperat!

Hvad allt var sig olikt i Grytviken, jag kunde knappt känna igen mig. Storindustri, stränderna förstörda, luften förpestad. Men hvad är att göra däråt? Största delen af Sydgeorgien är ju ännu orörd mark och får väl förbli det.

Med stor tillfredställelse hade vi konstaterat, att det låga landet fortfarande var alldeles snöfritt, och vår första exkursion gaf goda löften. Döm därför om vår öfverraskning, när vintern plötsligt och utan varning infann sig. Det snöade dag och natt och höll ej upp, förrän marken var täckt af ett alnsdjupt lager, under hvilket växtvärlden slumrade oåtkomlig! Vi tröstade oss med, att snön troligen skulle gå bort efter ett par dagar, och tills vidare ägnade jag mig åt algologiska arbeten, hvilka ju ej ens det värsta snöfall kunde omintetgöra. De resultat jag erhöll ge mig all anledning att vara nöjd med resan, trots det att spådomarna om töväder icke gingo i uppfyllelse. Det var intet litet öfvergående snöfall, utan den allvarsamma, långa vintern, som redan infunnit sig. Det faller af sig själft, att Quensel skulle ha svårt för att göra några geologiska iakttagelser, men det stod nu en gång för alla ej att hjälpa. Turen hade sent omsider svikit oss.

Larsen hade varit nog älskvärd att ställa en ångare, som inköpts för bogsering af hvalar, till vårt förfogande för en tur kring fjordarna, men i det längsta uppsköto vi afresan i förhoppning om bättre väder. Ingenting hjälpte, och hellre än att ligga sysslolösa, gåfvo vi oss slutligen af. Den 24 april ångade »Undine» ut ur Grytviken — sju år tidigare firade, också i Cumberland Bay, den svenska Sydpolar-expeditionen

Skottsberg fot.

Hvalfångarstationen i Grytviken.

minnet af "Vegas" bedrift! Det var den första vackra dagen sedan vår ankomst. Ön låg strålande i det starka solskenet, blottande hela sin antarktiska skönhet, med hvarje topp klar och skarp. Vi styrde först ut till hafs, gingo därefter längs kusten ett stycke och tittade in ett slag i den s. k. Strømnæsfjorden. Där lågo trenne hvalbåtar, som tillhörde ett Tønsbergsbolag, upplagda för vintern. Compañía Argentina de

Pesca, Larsens bolag, är nämligen långt ifrån ensamhärskande på Sydgeorgien men tills vidare det enda, som upprättat en fast station, hvilken kan utnyttja fångsten betydligt bättre än flytande kokerier. Af de senare finnas åtskilliga, alla hemma i Norge, men de arbeta endast under somrarna. Enligt Larsens uppgifter är hvalen redan märkbart i aftagande, hvarför guvernören på Falklandsöarna förr eller senare måste vidtaga lämpliga åtgärder för att ej kolonien skall bli beröfvad den inkomst, hvaraf dess välstånd delvis beror. Hvalfångst bedrifves ej blott vid Sydgeorgien, utan äfven och i lika stor skala vid Sydshetlands-öarna, där den märkliga kraterön Deception Island är tillflyktsort för fartygen, och man har på allra sista tiden börjat kasta sina blickar äfven på Sydorkney-öarna.

Vi gingo vidare utefter kusten, passerade flera fjordmynningar och sökte oss in till Bay of Isles. Det vackra vädret var nu åter slut, ostlig vind och snötjocka kom i galopp efter oss, och vi hunno i sista minuten hamn, innan ett ogenomträngligt töcken dolde land och vatten för våra blickar. Hade ej kapten Angell varit så van att hitta i alla vrår och vinklar, kunde natten blifvit otreflig nog. »Undine», som har ett smäckert skrof och gör god fart, har en gång varit drottning Victorias af England lustjakt och vittnar ännu i sitt förfall om, att den sett bättre dagar. De stora salongerna och hytterna med sin gedigna mahognyinredning skvallra om, att vi ej äro ombord på någon vanlig bogserbåt.

Det dåliga vädret fortfor, men vi kunde dock arbeta i land hela den följande dagen. Men redan på aftonen började det blåsa upp, och på morgonen hade vi ett vederstyggligt väder med regn, snö och hagel i skön blandning. Vi beslöto oss dock för att gå vidare och stucko ut i den våldsamma sjögången kring Kap Buller. Strax före mörkrets inbrott gingo

Skottsberg fot.

Strømnæsfjorden i vinterskrud.

vi in i en rätt grund bukt, som de norska hvalfångarna bruka kalla Rätthvalhamnen. Vinden blef mer och mer byig, en hotande blygrå vägg steg upp i väster, och det blef ingen angenäm natt. Vi hade två ankaren ute och maskinen klar, men kaptenen sprang dock då och då upp på däck för att se på situationen, ty orkanbyarna voro så fruktansvärda och rycken i kättingarna så våldsamma, att vi hvarje ögonblick trodde, att de skulle springa. På morgonen var läget oförändradt. Med knapp nöd kunde man hålla sig upprätt på däck. Genom skummet hördes rytandet af sjöelefanterna på stranden, men ej en skymt af land syntes, fastän vi hade det alldeles inpå oss. Då och då kom en snöby vräkande och susade genom den isade riggen. Skada, att vi ej kunde mäta vindhastigheten — järnstolparna kring kommandobryggan böjdes för trycket af segelduken, och det kan ju ge någon idé om styrkan. Nere i salongen läste man eller spelade kort och gick då och då fram till barografen, hvars visare stod och hoppade ett par millimeter i taget. Först kvällen medförde förändring, och vi fingo dess bättre en lugn natt. Men tyvärr var vår frist nu utlupen, »Cachalote» kunde nästan beräknas ha sin last inne, och vi fingo afstå från vårt besök på västkusten. Någon varaktig förbättring i väderleken var ej att vänta, och trots det full snöstorm åter rådde den 28, gingo vi ut till sjös och styrde åter mot Grytviken. Dimman var tät, och vi förlorade inom en half timme hvarje känning med landet och började så smått fundera på, hur vi skulle hitta tillbaka. Då, såsom genom ett trollslag, låg dimman som en mur bakom oss, och vi voro ute i strålande solsken. Vi befunno oss midt för Strømnæsviken och voro efter en stund välbehållna åter i Grytviken.

Under vår frånvaro hade de tre fångstbåtarna varit ute och fått flera hvalar, hvaribland två rätthvalar (B a l æ n a a u-

stralis), men nu var åter flänsplanen tom, och det såg alltså nästan ut, som om vi skulle få lämna Sydgeorgien utan att få ha varit med om hvalfångst. Vädret var nämligen fortfarande miserabelt, och »Cachalote» hotade att bli färdig. Men så ljusnade utsikterna. Sista april voro båtarna ute och kommo in på natten med flera vidunder, bland hvilka en rätthval, och på morgonen den 1 maj bestämde vi oss för att följa med en af dem ut; de hade rapporterat mycket hval cirka 40 sjömil från kusten. Vi slängde oljekläderna på armen och äntrade ombord, och ögonblicket därefter styrde »Karl» för full maskin ut till hafs. Det är en modern hvalbåt, speciellt konstruerad för sitt ändamål och med en i förhållande till fartygets storlek (c:a 150 bruttoton) synnerligen stark maskin samt väldiga, kraftiga vinschar. I fören sitter den korta, klumpiga kanonen. Den är laddad, och spetsen af harpunen, där granaten sitter fastskrufvad, sticker ut ur mynningen. Därifrån löper en grof tross ned i linrummet, där ett otal famnar ligga vackert upprullade och färdiga att löpa ut. Från tunnan på den korta masten ses en och annan hval blåsa, men det lönar sig ej att jaga efter enstaka djur, när man vet att själfva stimmet står längre ut till hafs.

Nu få vi syn på en af de andra hvalbåtarna. Med kikare kunna vi se, att hans lina löper ut spänd, där sitter alltså fisk på kroken, och snart äro vi själfva midt uppe i »hjorden». Öfverallt omkring oss dyka vidunderna upp, gå i långa rader och blåsa, så kommer litet mer af den våtblanka, svartblå ryggen till synes, den korta, puckelliknande fenan är ett ögonblick öfver vattnet, och bestarna dyka ned för att efter en stund med ett väldigt frustande åter visa sig och upprepa samma manöver. De komma och gå rundt omkring, tydligen alldeles ogenerade; vattnet är fullt af de små kräftdjur, som utgöra deras föda, och de ha alls ingen lust att

lämna sina betesmarker, de ana ju ej, att de märkvärdiga stålhvalar, som uppenbarat sig i deras krets, äro beväpnade till tänderna och blott vänta på lämpligt tillfälle att sprida död och förödelse. Nu börjas det! Den lille, skäggige skytten, tillika skeppare på skutan, tar position bakom kanonen. Där komma just tre rundryggade knölhvalar simmande snedt emot oss — stopp!... hårdt babord!... sakta framåt! Med säker hand för han kanonen, nu smäller det, granat och harpun försvinna i den blänkande ryggen — ett ryck, och linan löper ut. Ett moln af blod stiger från det sårade djurets näsborrar, när det går i djupet, en dof knall — granaten har exploderat och hvalen flyter upp, död. Då skottet går, fattar granatens tändsats eld och brinner, slungande sina gnistor bakåt under fyra sekunder, hvarefter en tändande gnista kastas fram och in i granaten, som omedelbart exploderar och, om skottet träffat bra, också dödar hvalen. Det är naturligtvis viktigt, att granaten exploderar först inuti hvalen.

Winschen hifvar in bytet under fartygets bog, en kätting manas rundt stjärtfenan, och trossen kapas invid harpunskaftet, hvarpå djuret halas upp emot relingen, så att stjärten blir åtkomlig. Med långskaftade flänsknifvar kapar man nu de väldiga fenflikarna, som skulle göra för stort motstånd mot släpningen, och så göres ett hak i kanten af fenan: det betyder, att endast *en* harpun blifvit använd och sättes dit till ledning för flänsarna, ty det händer att harpunen alldeles försvinner innanför huden och då kan komma att skada knifvarna, om man ej är beredd på, att den finnes där. Så skär skytten in sitt bomärke, kättingen göres väl fast, sedan stjärten lårats ned ett stycke, och vi äro färdiga för nästa skott.

Under tiden ha vi kunnat följa den andra båtens rörelser på slagfältet, och det är af ej mindre intresse. Den har

ånyo skjutit en hval, men denna har tydligen ej fått, hvad han behöfver, utan kuskar omkring med god fart och har ångaren på släp. De försvinna i snötjockan, som sedan ett par timmar insveper oss, och uppenbara sig åter efter en stund. Hvalen synes fortfarande ha krafter kvar: flåsande blod, sällar den sig till ett par kamrater och söker följa dem. Men till slut

C. A Larsen fot.

Rätthvalar (hane, hona och unge) på flänsplanen.

tröttnar den, winschen halar den inom skotthall, och en andra harpun dödar den på fläcken.

Vi började åter jaga, och ännu en hval blef vårt byte, innan mörkret föll på och bragte jakten till slut. Med en liten fisk vid hvardera bogen anträda vi hemfärden. Båda äro s. k. knölhvalar (M e g a p t e r a); vi ha dessutom sett både blå- och fenhval, men äro ej utrustade med tillräckligt starka linor för att taga dem. De dö mera sällan vid första skot-

tet, utan löpa ofta ut linan på tamp och sätta därefter iväg med rasande fart. Många timmar kan den vilda jakten gå, dit den ursinniga dragaren behagar föreskrifva, i sken rusar han framåt, och maskinen, som går full fart back, förmår icke häjda honom.

Dagens fångst har ett värde af något mer än 3,000 kronor, och det är ju ej litet på ett par timmar; hade vi hunnit ut tidigare, hade summan blifvit den dubbla. Det är dagar, då alla tre båtarna komma in med 4 hvalar hvardera, det blir pengar af, och skytten gör sig god förtjänst, ty för hvarje vuxen knölhval har han 10 kronor i extra förtjänst. Och när rätthvalen låter fånga sig, fröjdar sig skytten, ty för hvarje sådan stoppar han 100 riksdaler i plånboken! Men så är också en bättre rätthval värd 10—12,000 kronor. Denna art är nära besläktad med grönlandshvalen. Dess stora värde ligger i barderna, dessa egendomliga, 6—8 fot långa tingestar, som till stor del användas till — korsetter. »Hvalfiskben» är ju ingenting annat än barder. Hvad rätthvalen skulle dö nöjd, om han visste, hvilket ädelt ändamål han tjänar! Barderna af större knölhvalar kunna äfven användas, men de öfriga arternas äro för små.

Natten har fallit på, och nu gäller det att åter uppsöka Grytviken. Snötjockan är tät och månskenet orkar ej tränga igenom, och när man har två hvalar att släpa på, går det just icke med någon snälltågsfart. Ibland sträcker man ut sig på en soffa och slumrar till ett tag men måste så ut igen och se på vädret. Snön hvirflar fortfarande ned, och det är beckmörkt: vi kunna lugnt sofva, om det bara går i den häftiga sjögången. Jag vaknar vid att maskinen stoppar, och springer upp. Vi äro tätt invid land, rätt öfver våra hufvuden reser sig en fjällvägg, och rundt omkring i vattnet skymta vi tångmassorna. Skepparen vet inte riktigt, hvar vi ha hamnat,

och det dröjer en stund, innan han fått klart för sig, att vi kommit litet för långt söderut. Vi backa ut och ändra kurs, gamla märken komma i sikte, och med full fart ånga vi in i Grytviken, som ligger försänkt i vinternattens djupa sömn. Klockan är $^1/_2 4$ på morgonen, då vi genom snödrifvorna trafva upp till huset för att krypa till kojs. Hvem vet, kanske vi ej kommit tidigare i säng, om vi varit hemma -- i går var det ju första maj! Och en ganska originell sådan.

Kring bojar och bryggor ligga hvalarna förankrade. De allra flesta vända buken i vädret, visande de långa, egendomliga refflorna på kroppens undersida. Somliga äro af gasbildning i tarmarna uppblåsta som ballonger och nästan färdiga att spricka. Nu kommer flänsningen. Med stjärten före winschas de i en grof ståltross upp på den sakta sluttande flänsplanen, där folket, beväpnadt med långa knifvar, står färdigt att hugga in. Först måste man dock plocka bort de egendomliga kräftdjur, som i sina hus sitta fast på hvalen och draga nytta af dess rika betesmarker; det är stora, vackra balanidkolonier, som föra ett bekvämt och lättjefullt lif, där de byggt upp sig i det sega skinnet. Strimla efter strimla af huden med dess tjocka späcklager lossas, fettet kring inälfvorna tages ut och likaså tungan. De väldiga käkbenen tar man också vara på. Köttet är ätbart, om ock ej någon särskild läckerhet.

Späcket går till en maskin, som hackar det i tunna skifvor, och så kommer det på tankarna, där det får koka bortåt ett dygn; bottenfallet får sätta sig, och oljan är färdig att tappas på fat. Käkarna sågas upp i små stycken och stoppas i en tättsluten tank, där ånga under mycket starkt tryck ledes in; vattnet, som bildas, tappas ur, och den utpressade oljan samlas upp.

I ett särskildt hus behandlas barderna. De ligga och

sköljas i en bäck, tagas därefter in, skrapas och borstas, ty ej en smula af tandköttet får finnas kvar. Så läggas de på tork och poleras slutligen, hvarefter de äro färdiga att packas i säckar.

Den 4 maj var »Cachalote» lastad och färdig — så färdig den nu kunde bli. Man hade gjort allt, hvad göras kunde, med maskinen, men den kunde när som helst komma i olag, och Larsen vågade därför ej låta ångaren gå ensam till Buenos Aires, utan »Undine» fick följa med som sällskap. Det blef en ganska lång resa, äfven den. I början hade vi storm på storm, och det var roligt att stå och se, hur »Undine» rullade för de väldiga sjöarna, så att man ibland såg kölen skymta i vattnet. Quensel, som icke trifts riktigt bra i aktern på »Cachalote», hade föredragit att följa med den andra ångaren, där han fick bo midskepps; men intet kunde locka mig bort från vår gamla skuta, där man lefde utmärkt, då däremot »Undines» proviant var af enklaste slag. En dag slaktade vi en ganska fet gås, och med signaler inbjödos »Undines» passagerare att äta middag hos oss — för att riktigt reta dem, hissade vi till sist upp signalen för ordet »gås» — komma kunde de ej, ty att sätta båt i sjön var ej att tänka på! De svarade i mycket ohöfliga ordalag.

Efter några dagar började maskinen åter komma i olag, och vi försökte få en tross öfver på »Undine», men försöket misslyckades på grund af den starka sjögången. Den skulle bogsera oss, medan vi lagade maskinen. Följande eftermiddag upprepades försöket, nu med bättre resultat. Den 14 maj fingo vi land i sikte, och dagen efter voro vi förtöjda vid kajen i La Boca, en af Buenos Aires förstäder, och litet hvar drog en lättnadens suck öfver att den äfventyrliga färden till Sydgeorgien fått ett lyckligt slut.

*

I Buenos Aires fingo vi en liten väntetid, som arbete och nöjen gjorde helt kort. Halle återkom från Brasilien; han hade icke varit besvärad af något snöhinder och var mycket nöjd med sin resa. Den 23 maj gingo vi ombord på Johnson-linjens ångare »Kronprinsessan Victoria». Det blef en härlig hemresa, och vi skola alltid med känslor af djup tacksamhet minnas kapten V. Camp och fartygets såväl befäl som manskap. Det kändes skönt att efter så mycket ansträngande arbete få hvila ut under tropikernas sol. Men härligare än allt, hvad vi upplefvat på vår växlande färd, syntes oss björkdoften från Skandinaviens skärgård, som den 21 juni kom i sikte, och samma dag voro vi framme i Kristiania. På skilda vägar begåfvo sig expeditionens deltagare till sina hem i Sverige.

FÖRKLARINGAR OCH RÄTTELSER.

1. »Steamduck», äfven kallad »loggerhead», på spanska »patovapor», en egendomlig andfågel, som saknar flygförmåga och använder sina korta vingar att paddla med, då den hastigt vill förflytta sig. Den piskar då vattenytan med stort buller.
2. »Kelp» är egentligen ett engelskt ord för hafsalger i allmänhet, men användes på Falklandsöarna särskildt om brunalgen *Macrocystis pyrifera*, hvars ända till 20—30 meter (och mer) långa grenar äro tätt besatta med svärdlika blad, hvilkas skaft är blåsformigt (pyrifera = päronbärande) uppsvälldt och sålunda tjänar som flytorgan. »Kelper» = infödd falkländare.
3. Roble, egentligen stenek, här = *N. pumilio*, ñire = *Nothofagus antarctica*, coihue = *N. betuloïdes* och *Dombeyi*, samtliga träd af bokfamiljen, de två sistnämnda vintergröna.
4. Canelo, egentligen kanelträdet, här = *Drimys Winteri*, hvars välluktande bark fordom haft medicinsk användning.
5. Yerba mate = de torkade bladen af paraguay-tebusken (*Ilex paraguayensis* o. a.); de läggas i en urholkad kurbitsfrukt, som äfven benämnes mate, hett vatten slås öfver, och drycken uppsuges genom ett i ändan silformigt genomborradt silfverrör, kalladt bombilla.
6. Hymenophyller = en familj af sirliga, i allmänhet små ormbunkar med silkespapperstunna blad. De finnas företrädesvis i regnrika trakter.

7. Ciprés, egentligen cypress, här = *Libocedrus tetragona*, ett barrträd. Så kallas stundom äfven *L. chilensis*, som dock också går under namnet cedro, d. v. s. ceder.

8. Copihue, i mellersta Chile *Lapageria rosea*, i Patagonien *Philesia buxifolia*, tvenne liljeväxter.

9. Mañiú, här = *Podocarpus nubigena* och *Saxegothea conspicua*, tvenne barrträd med barr något erinrande om idegranens.

10. Pejerrey, egentligen makrill, här en liten vacker, silfverglänsande fisk med blått längsband utefter sidorna; dess vetenskapliga namn är *Atherinichtys regia*.

11. Poncho, en kvadratisk yllesjal för män, försedd med en springa i midten att träda hufvudet genom.

12. Alerce, eg. lärkträd, här = ett annat barrträd, *Fitzroya patagonica*. — Arrayán, eg. myrtenträdet, här en annan myrtacé, *Myrceugenia apiculata*. — Ciruelillo, eg. litet plommonträd, här en proteacé, *Embothrium coccineum*. — Corcolén, litet träd af familjen Flacourtiaceæ, *Azara lanceolata*. — Laurel, eg. lagerträdet, här *Laurelia aromatica*, ett högt träd af fam. Monimiaceæ. — Leña dura (»hårdt trä») = celastracén *Maytenus magellanica*. — Luma = *Myrtus luma*.

13. Cochayuyo l. cochallullo, den torkade, gelatinösa märgen af brunalgen *Durvillea antarctica* (se sid. 97), som användes i soppa samt stufvad med potatis. — Luche l. luchi, en grönalg af släktet *Ulva* (hafssallat); ätes äfven rå.

14. Harina tostada, rostadt groft hvetemjöl. Med något socker och utrördt i kallt vatten utgör det en mycket välsmakande och närande spis.

15. Charqui l. charque, strimlor af osaltadt, soltorkadt nötkött.

16. Piloto, eg. lots, här en klass af särskilda navigationsexperter, som ställas vid sidan af de egentliga sjöofficerarna för att vara dem behjälpliga i navigationsfrågor.
17. Cazuela, chilensk nationalrätt, en soppa, oftast på höns och med ris och grönsaker; puchero, tillsammans stufvadt kött, potatis och grönsaker, allmän rätt i såväl Chile som Argentina. Båda äro oftast för europeisk gom (möjligen med undantag af engelsk!) förstörda genom ett öfvermått af ají, spansk peppar.
18. Bozal, nosgrimma; fäst i denna sitter en lång läderrem, cabresta, hvari man leder och binder hästen och som under ridten alltid hålles i handen jämte tyglarna. Maneas äro ett slags »handklofvar» af skinn. Rebenque, piska i form af en läderrem med ett kort skaft af trä, öfverklädt med skinn eller flätadt tagel, och ofta prydt med silfver.
19. *Glossotherium Darwinii* finnes ofta nämnd under andra namn: *Grypotherium*, *Mylodon* och *Neomylodon*. Det senare torde vara mest bekant bland allmänheten.

RÄTTELSER.

S. 18, r. 14 uppifr. *står* där det får — *bör vara* där får
S. 50, r. 6—7 nedifr. *står* ogrundad — *bör vara* ogrumlad
S. 56, r. 16 nedifr. *står* gulgräfvare — *bör vara* guldgräfvare
S. 90, i kapitel-öfversikten, r. 2 uppifr. *står* Evanglistas — *bör vara* Evangelistas
S. 97, i figurunderskr. *står* jättealgerns — *bör vara* -algernas
S. 104, r. 16 nedifr. *står* uder — *bör vara* under
S. 170, r. 12 uppifr. *står* en — *bör vara* ett
S. 184, r. 13 uppifr. *står* Bergrano — *bör vara* Belgrano
S. 219, r. 9 uppifr. *står* har — *bör vara* ha
S. 221, r. 3 uppifr. *står* betyder — *bör vara* betydde
S. 221, r. 5 nedifr. *står* skotte, — *bör vara* skotte
S. 224, r. 7 nedifr. *står* Mañiuales — *bör vara* Mañiuales,
S. 246, r. 6 uppifr. *står* Rätt, — *bör vara* Rätt

KARTA
öfver
SYDAMERIKA
söder om 41°
efter den argentinska gräns-
kommissionens kartor sammanställd
af D:r C. SKOTTSBERG
Skala 1:3 Mill.
0 50 100 200 km.
74° 72° 70° 68° 66°
42° 44° 46° 48°
Puerto Montt
Ancud
Rio Chubut
Rio Senguerr
Rio Mayo
Golfo de Sn Jorge
Colonia Gal Sarmiento
L. Musters
L. Colhué
Peninsula de Taytao
OCÉANO PACIFICO
Islas Chonos
Isla Magdalena
Canal Moraleda
Golfo del Corcovado
Rio Seco
Rio Salado
Rio Chico
Lago Buenos Aires
Rio Deseado
Lago Cardiel
L. Wellington
Isla Campaña
San Julian
Lago Quiroga
Lago Strobel
Bahia Deseado
ATLANTICO

OCÉANO

OCÉANO ATLÁNTICO

Rio Seco
Rio Salado
Rio Chico
Lago Cardiel
Lago Viedma
Lago Argentino
Rio Santa Cruz
Santa Cruz
Puerto Sta Cruz
San Julian
Bahia Grande
Caleta Coile
R. Coile
Gallegos
Puerto Gallegos
Rio Gallegos
C. Virgenes
Pta Dungeness
Estrecho de Magallanes
Laguna Blanca
Isla Riesco
Punta Arenas
Porvenir
B. Inutil
Rio Grande
C. S. Inés
I. Wellington
English Narrows
Canal Stosch
Canal Trinidad
Isla Hanover
Isla Contreras
I. Evangelistas
Estrecho de Magallanes
Bahia Otway
Is. Santa Inez
I. Clarence
Canal Whiteside
Is. Londonderry
Ushuaia
I. Navarino
B. Good Success
Estrecho de Le Maire
I. Picton
I. Nueva
I. Lennox
Is. Wollaston
I. Ildefonso
I. Hermite
C. Horn

50°
52°
54°
76°
74°
72° V. l. fr. Greenwich
70°
66°

0-500
500-1000
1000-2000
2000-3000
Öfver 3000 meter
Glaciärer och inlandsis
Den sv. exp.s reserouter

Gen. Stab. Lit. Anst.